VOLTAIRE

MİCROMEGAS VE DİĞER HİKÂYELER

TÜRKÇESİ HASAN FEHMİ NEMLİ

HELİKOPTER

VOLTAIRE
(François Marie Arouet)
MİCROMEGAS VE DİĞER HİKÂYELER

Micromegas ve Diğer Hikâyeler / Voltaire (François Marie Arouet)

Özgün Adı
Romans et Contes, Garnier 1958

© 2011, Kitap Yayınevi Ltd.

Türkçesi
Hasan Fehmi Nemli

Editör
Mesut Varlık

Kitap Tasarımı
Bülent Erkmen

Tasarım Danışmanlığı
BEK

Grafik Uygulama ve Baskı
MAS Matbaacılık A.Ş.
Kâğıt Hane Binası
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3
34408 Kâğıthane-İstanbul
Sertifika no:12055
t: (0212) 294 10 00 f: (0212) 294 90 80
e: info@masmat.com.tr

1. Basım
Haziran 2012, İstanbul

ISBN 978-605-5819-32-3

Yayın Yönetmeni
Levent Yılmaz

Helikopter
Kitap Yayınevi Ltd.
Kâğıt Hane Binası
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3/1-a
34408 Kâğıthane-İstanbul
Sertifika no: 12348
t: (0212) 294 65 55 f: (0212) 294 65 56
e: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

Helikopter bir Kitap Yayınevi Ltd. kuruluşudur.

VOLTAIRE

MİCROMEGAS VE DİĞER HİKÂYELER

TÜRKÇESİ
HASAN FEHMİ NEMLİ

HELİKOPTER

İÇİNDEKİLER

Scarmentado'nun Seyahatlerinin Öyküsü 7
Memnon ya da İnsanın Bilgeliği 16
Platon'un Düşü 23
Cosi-Sancta—Afrika Öyküsü 27
Avunan İki Kişi 34
Akla Kara 36
Micromégas—Felsefi Öykü 51
Birinci Bölüm: Bir Siriuslunun Satürn Gezegenine Seyahati 51
İkinci Bölüm: Siriuslu İle Satürnlü Arasında Bir Konuşma 55
Üçüncü Bölüm: Siriuslu ile Satürnlünün Yolculuğu 59
Dördüncü Bölüm: Kahramanlarımızın Dünya'da Başlarına Gelenler 62
Beşinci Bölüm: İki Gezginin Deneyleri ve Akıl Yürütmeleri 65
Altıncı Bölüm: İnsanlarla iken Başlarına Gelenler 68
Yedinci Bölüm: İnsanlarla Sohbet 72

Babil Prensesi
I 77
II 87
III 90
IV 97
V 112
VI 117
VII 122
VIII 124
IX 131
X 136
XI 144
Ek—1768 Baskısının Sonu 154

Zadig (ya da Yazgı) 156
Birinci Bölüm: Tek Gözlü Adam 159
İkinci Bölüm: Burun 163
Üçüncü Bölüm: Köpek ve At 166

Dördüncü Bölüm: Hasut 170
Beşinci Bölüm: Yüce Gönüllü İnsanlar 175
Altıncı Bölüm: Vezir 178
Yedinci Bölüm: Anlaşmazlıklar ve Huzura Kabuller 181
Sekizinci Bölüm: Kıskançlık 185
Dokuzuncu Bölüm: Dövülen Kadın 190
Onuncu Bölüm: Kölelik 194
On Birinci Bölüm: Ölü Yakılan Odun Yığını 198
On İkinci Bölüm: Akşam Yemeği 201
On Üçüncü Bölüm: Randevular 206
On Dördüncü Bölüm: Eşkıya 210
On Beşinci Bölüm: Balıkçı 214
On Altıncı Bölüm: Basilikos 218
On Yedinci Bölüm: Çarpışmalar 226
On Sekizinci Bölüm: Keşiş 231
On Dokuzuncu Bölüm: Bilmeceler 238
EK
Yirminci Bölüm: Dans 242
Yirmi Birinci Bölüm: Mavi Gözler 246

SCARMENTADO'NUN SEYAHATLERİNİN ÖYKÜSÜ

YAZAN: KENDİSİ

1600'de Kandiye kentinde doğdum. Babam, kentin valisiydi; *Iro*[1] adında oldukça sert olmakla birlikte sıradan bir şairin beni övmek için, Minos'un[2] soyundan geldiğimi söyleyen kötü mısralar dizdiğini anımsıyorum; ama babam gözden düştüğünde aynı şair, Pasiphae[3] ile âşığının soyundan geldiğimi söyleyen başka şiirler yazdı. Bu Iro çok kötü bir adam ve adadaki insanların en can sıkıcısı, en alçağıydı.

Babam, öğrenim görmem için beni on beşimde Roma'ya gönderdi. Bu kente tüm gerçekleri öğrenmek umuduyla geldim; çünkü o zamana kadar, bu aşağılık dünyada Çin'den Alpler'e kadar âdet olduğu üzere, bana hep tersi öğretilmişti. Tavsiyeyle gönderildiğim Monsignor Profondo benzersiz bir adam ve dünyanın gördüğü en müthiş bilginlerden biriydi. Bana Aristoteles'in kategorilerini öğretmek istedi ve beni az daha gözdelerinin kategorisine sokuyordu; paçayı zor kurtardım. Dinsel törenler, şeytan ya da cin kovma ayinleri ve birkaç vurgun gördüm. Çok tedbirli biri olan Sinyora Olimpia'nın satılmaması gereken birçok şeyi

1 Iro: Roi'nın anagramı. Voltaire'in hiç hoşlanmadığı Pierre Charles Roy (1972-1749) adlı bir şair. Edebiyatçıları kıskanıyor ve alaycı şiirler yazıyordu. –ç.n.

2 Minos: Yunan mitolojisinden. Giritli kahraman, Zeus'la Europe'nin oğlu. Mitle tarihin arasında yer alan Minos, Ölüler Diyarı'nda Aiakos ve Thadamanthus ile birlikte ölülerin yargıçlarından biridir. Kızı Ariadne ve karısı Pasiphae ile ilgili birçok efsanede adı geçer. (Kaynak: Büyük Larousse) –ç.n.

3 Pasiphae: Yunan mitolojisinden. Minos'tan Ariadne ve Phaidra adlı iki kızı oldu. Öfkelenen bir tanrıçanın verdiği cezayla bir boğaya âşık oldu. Boğayı yanıltmak amacıyla Daidalos, onun için tunç bir inek yaptı. Pasiphae, Minotaurus'u doğurdu. (Kaynak: Büyük Larousse) –ç.n.

sattığı, haksız olarak, söyleniyordu. Bütün bunları çok eğlenceli bulacak bir yaştaydım. Sinyora Fatelo adında çok yumuşak huylu genç bir kadın beni sevmeyi kafasına koydu. Bugün artık mevcut olmayan bir tarikattan, manastıra girme andı içmiş iki genç papaz, peder Poignardini ile peder Aconiti genç kadına kur yapıyorlardı. Kadın bana yakınlık göstererek onları uzlaştırdı. Ama ben de aforoz edilme ve zehirlenme tehlikesiyle yüz yüze geldim. St. Pierre Kilisesi'nin mimarisini çok beğenmiş olarak kenti terk ettim.

Fransa'ya gittim; Adil Louis'nin[4] hüküm sürdüğü dönemdi. Burada bana ilk olarak, halk tarafından eti kızartılıp, isteyenlere çok ucuz bir fiyata dağıtılan Mareşal d'Ancre'ın[5] etinden sabah kahvaltımda bir parça yemek isteyip istemediğim soruldu.

Bu devlet, bazen meclisteki bir koltuk uğruna, bazen de tartışmalı iki sayfa yüzünden sürekli olarak iç savaşlar yaşıyordu. Altmış yılı aşkın bir süredir, bazen örtülü olarak, bazen açıkça körüklenen bu ateş, bu güzel ülkeyi kasıp kavuruyordu. Bunlar hep Özgür Fransız Kilisesi'nin başının altından çıkıyordu.

—Çok yazık! dedim, Bu halk yumuşak yaratılışlı olmakla birlikte birileri onu bu niteliğinden uzaklaştırmış. Hem eğleniyor, hem de katliamlar yapıyorlar.[6] Sadece eğlendikleri zaman çok mutlu bir dönem olacak.

İngiltere'ye geçtim. Burada da aynı çekişmeler, aynı öfkeleri körüklüyordu. Katolik azizler, kilisenin iyiliği için, kralı, kraliyet ailesini, parlamentoyu barutla havaya

4 XIII. Louis.

5 Kral XIII. Louis'den habersiz olarak De Luines'nin entrikaları sonucunda Louvre'un açılır kapanır köprüsü üzerinde öldürülen Floransalı ünlü Concini'dir. Cesedi gizlice St. Germain de l'Auxerrois Kilisesi'nin bahçesine gömülmüş, ancak ertesi gün ayaktakımı tarafından mezarından çıkarılarak sokaklarda sürüklenmiş, sonra da yakılarak kemikleri nehre atılmıştır. En büyük suçuysa yabancı olmasıydı. –ç.n.

6 24 Ağustos 1572 tarihinde Fransa'da Katolikler tarafından Huguenot denilen Protestanlara karşı gerçekleştirilen Saint Barthelemy Katliamı'na gönderme. –ç.n.

uçurmaya ve İngiltere'yi bu zındıklardan kurtarmaya karar vermişlerdi. Bana, VIII. Henri'nin kızı kraliçe ermiş Marie'nin, tebaasından beş yüzden fazlasını yaktırdığı meydanı gösterdiler. Hibernoislı[7] bir papaz bunun çok iyi bir eylem olduğunu söyledi bana: Çünkü birincisi, yakılanlar İngilizdi; ikincisi, kutsal su almıyorlardı ve St. Patrice deliğine[8] inanmıyorlardı. Özellikle, Kraliçe Marie'nin hâlâ ermiş ilan edilmemiş olmasına çok şaşıyordu ama yeğen kardinalin biraz boş vakti olur olmaz, çok yakında bu ilanın yapılacağını umuyordu.

Oradan, soğukkanlı insanlarının arasında daha fazla huzur bulacağımı umduğum Hollanda'ya gittim. La Haye'e vardığımda, saygın bir ihtiyarın başını vuruyorlardı. Bu baş, cumhuriyetin en fazla övünç duyacağı başbakan Barneveldt'in kel başıydı. Duyduğum merhametten duygulanarak, suçunun ne olduğunu, devlete ihanet edip etmediğini sordum. Kara cüppeli bir protestan papazı;

—Daha fenasını yaptı, diye beni yanıtladı, bu adam, ruhun inançla olduğu kadar faydalı işlerle de kurtulabileceğine inanan biridir. Çok iyi bilirsiniz ki eğer böylesi fikirler kök salacak olursa, cumhuriyet ayakta kalamaz, bu yüzden böylesine rezil iğrençlikleri bastırmak için sert yasalar gerekir.

Ülkenin derin görüşlere sahip bir siyasetçisi içini çekerek bana;

—Ne yazık ki mösyö, dedi, güzel günler sonsuza kadar sürmez; bu halkın bu kadar gayretli olması bir tesadüften başka bir şey değil; karakterinin esası hoşgörü denen iğrenç bir dogmaya dayanır ve birgün yeniden eski karakterine döneceğini düşünmek insanı korkudan tir tir titretiyor.

Ilımlılığın ve hoşgörünün bu uğursuz çağı beklenedursun; ben, ağırbaşlılığın sıkıntısını hiçbir şeyin azaltmadığı bu ülkeyi vakit geçirmeden terk ederek, İspanya'ya giden bir gemiye bindim.

7 İrlanda. –ç.n.
8 İrlanda'da cehenneme indiğine inanılan delik. –ç.n.

Saray, Sevilla'daydı; kalyonlar gelmişti, yılın en güzel mevsiminde her tarafta bolluk ve neşe göze çarpıyordu. Her iki yanı portakal ve limon ağaçlı bir yolun sonunda, değerli kumaşlarla örtülü sıra sıra basamaklarla amfitiyatro gibi çevrili kocaman bir alan gördüm. Kral, kraliçe, erkek ve kız çocukları muhteşem bir sayvanın altındaydılar. Bu yüce ailenin tam karşısında ama daha yüksekte bir başka taht daha vardı. Yol arkadaşlarımdan birine;

— Eğer bu taht Tanrıya ayrılmamışsa, ne işe yarayacağını anlamadım, dedim.

Bu patavatsız sözler ağırbaşlı bir İspanyol tarafından duyuldu ve bana pahalıya mal oldu. Ben gösterişli bir geçit töreni ya da boğa güreşi seyredeceğimizi beklerken, büyük engizitör bu yüksek tahtta göründü ve kralla halkı kutsadı.

Arkasından ikişerli sıra halinde dizilmiş siyahlı, beyazlı, grili, ayakkabılı, ayakkabısız, sakallı, sakalsız, sivri kukuletalı, kukuletasız bir sürü papaz sökün etti; onların peşi sıra cellât yürüyordu. Daha sonra, üzerine şeytan ve alev resimleri çizilmiş çuval bezlerine bürünmüş kırk kadar insan, muhafızlar ve soylularla çevrili olarak göründüler. Bunlar, Musa'larından vazgeçmeye kesinlikle yanaşmayan Yahudiler, vaftiz analarıyla evlenmiş veya Notre-Dame d'Atocha'ya tapınmayan ya da Hiéronymit papazları lehine paracıklarından kurtulmak istemeyen Hıristiyanlardı. Sofuca çok güzel dualar okunduktan sonra tüm suçlular hafif ateşte yakıldı; kraliyet ailesi bundan son derece gurur duymuşa benziyordu.

Akşam, tam yatmak üzereyken, engizisyonun iki görevlisiyle aziz Hermandad odama geldiler. Beni şefkatle kucakladılar ve tek kelime söylemeden içerisinde sadece hasır bir yatakla güzel bir haç bulunan çok soğuk bir zindana götürdüler. Orada altı hafta kaldım; bu sürenin sonunda engizisyon papazı, beni çağırttı. Engizitör, babaca bir sevgiyle bir süre beni kolları arasında sıktı; bu kadar kötü bir yerde kaldığımı öğrenmenin kendini cidden üzdüğünü; ama evin bütün dairelerinin dolu olduğunu ve

bir dahaki sefere daha rahat bir yerde misafir edileceğimi umduğunu söyledi. Sonra büyük bir içtenlikle, niçin orada bulunduğumu bilip bilmediğimi sordu.

—Besbelli, günahlarım yüzünden, dedim.

—Pekâlâ, evladım, hangi günahın için? Benimle hiç çekinmeden konuşabilirsin.

Boşyere kafa yordumsa da bulamadım. Bunun üzerine papaz, iyilik olsun diye bana yol gösterdi.

Nihayet patavatsızca sarf ettiğim sözleri anımsadım. Bir disiplin cezası ve otuz bin réal para ödeyerek kurtuldum. Önünde eğilmek üzere büyük engizitörün huzuruna götürüldüm: Çok kibar bir insandı; küçük şölenini nasıl bulduğumu sordu bana. Çok nefis bulduğumu söyledim ve ne kadar güzel olursa olsun bu ülkeden ayrılmamız konusunda yol arkadaşlarımı sıkıştırmaya gittim. Onlar da, İspanyolların din uğruna yaptığı tüm büyük işler hakkında bilgilenme fırsatı bulmuşlardı. Ünlü Chiapa piskoposunun anılarını okumuşlardı; bu anılardan anlaşıldığına göre Amerika'daki kâfirleri dine döndürmek için on milyonunu boğazlayıp, yakmış ya da boğmuşlardı. Bu piskoposun abarttığını sanıyorum ama bütün bu kurbanların sayısı beş milyona düşürülse bile, yine de hayranlık duyulacak bir miktar.

Seyahat etme arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Avrupa turumu Türkiye ile tamamlamayı kafama koydum ve hemen yola koyulduk. Göreceğim şenlikler konusunda hiç fikir belirtmemek niyetindeydim. Arkadaşlarıma;

—Bu Türkler, dedim, vaftiz edilmemiş zındıklardır, sonuç olarak da saygıdeğer engizitörlerden daha zalim olacaklardır. İslam ülkesinde ağzımızı açmayalım.

Böylece Türkiye'ye vardık. Türkiye'de Kandiye'dekinden daha fazla kilise bulunduğunu görmekten fena halde şaşkınlığa düştüm. Kimi Yunanca, kimi Latince, daha başkaları Ermenice olarak bakire Meryem'e serbestçe dua eden ve Muhammed'e lânet okuyan sayısız keşiş gördüm.

—Bu Türkler ne iyi insanlar! diye haykırdım.

Rum Hıristiyanlarla, Latin Hıristiyanlar İstanbul'da birbirlerinin can düşmanıydılar; bu köleler birbirlerini ısıran ve ayrılmaları için sahipleri tarafından dövülen köpekler gibi birbirlerinin canına kıyıyorlardı. O zamanlar, sadrazam Rumların tarafını tutuyordu. Rum Patriği beni Latin Patriği'nin evinde yemek yemiş olmakla suçladı; divanda tabanlarıma yüz sopa vurulması cezasına çarptırıldım ve beş yüz fındık altını ödeyerek kurtuldum. Ertesi gün sadrazam boğduruldu; bir sonraki gün yerine atanan yeni sadrazamsa Latin taraftarıydı ve Yunan Patriği'nin evinde yemek yemiş olmaktan beni aynı cezaya çarptırdıktan topu topu bir ay sonra o da boğduruldu. Artık ne Rum ne de Latin kiliselerine adım atmak içimden geliyordu. Avunmak için, baş başayken çok cana yakın, camide ise dini bütün biri olan çok güzel bir Çerkez kızı kiraladım. Çerkez kızı, bir gece aşktan coşunca sıkı sıkıya beni kucaklayarak;

—*Alla Illa Alla*[9] diye bağırdı.

Bu sözler Türkler'in iman sözleriymiş. Onları aşk sözleri sandığımdan, büyük bir sevgiyle ben de, "*Alla Illa Alla*" diye bağırdım.

—Allaha şükürler olsun! dedi, Siz de müslüman oldunuz.

Bana güç kuvvet veren tanrıyı kutsadığımı söyledim ve kendimi çok mutlu hissettim. Sabahleyin imam beni sünnet etmeye geldi; biraz güçlük çıkardığımdan, dinine bağlı kadı beni kazığa oturtmaya niyetlendi; bin fındık altını ödeyerek önümden bir deri parçasıyla gerimi kurtardım ve bir daha da Türkiye'de Rum ve Latin ayinlerine katılmama ve yatakta "*Alla Illa Alla*" diye bağırmama kesin kararıyla, vakit geçirmeden İran'a kaçtım.

İsfahan'a vardığımda kara koyunun mu ak koyunun mu tarafını tuttuğumu sordular. Etinin yumuşak olması şartıyla benim için fark etmeyeceğini söyledim. İranlıların o sıralar *Akkoyunlu* ve *Karakoyunlu* diye ikiye ayrıldığını bilmek gerekiyordu. İki tarafla da alay ettiğim sanıldı; daha

9 Lâ ilâhe illâllâh. –ç.n.

kentin kapısında başımı fena halde belâya sokmuştum; koyunlardan kurtulmak bana yine bir kucak fındık altınına mal oldu.

Yanımda bir tercümanla Çin'e kadar gittim; tercüman Çin'in özgürce ve keyif içerisinde yaşanılan bir ülke olduğu konusunda teminat veriyordu. Tatarlar kan ve ateşle ülkeye egemen olmuşlardı; bir yandan Cizvit papazları, öte yandan Dominiken papazları insanları Tanrı'nın saflarına kazandıklarını söylüyorlardı; ama kimse bu konuda bir şey bilmiyordu. Böylesine gayretli din çığırtkanları görülmemiştir; birbirlerinin boğazına sarılıyor, Roma'ya ciltler dolusu iftiralar yazıyorlar, birbirlerini imansızlıkla, yoldan çıkmışlıkla suçluyorlardı. Özellikle, saygıyla eğilme tarzı konusunda müthiş bir kavga sürüyordu. Cizvitler, Çinlilerin anneleriyle babalarını Çin usulü selamlamalarını istiyordu, Dominikenlerse Roma usulü. Cizvitler beni Dominiken sandılar. Tatar hükümdarının gözünde Papa'nın casusu olarak görülmemi sağladılar. Yüksek meclis, törenle beni yakalayıp bağlaması için bir mandarini görevlendirdi; o da dört zaptiyeye kumanda eden bir çavuşa emir verdi. Yüz kırk defa diz çöktürüldükten sonra hükümdarın huzuruna çıkarıldım. Hükümdar bana, Papa'nın casusu olup olmadığımı ve bu prensin kendini tahttan indirmek üzere bizzat geleceğinin doğru olup olmadığını sordu. Ona, Papa'nın yetmiş yaşında bir papaz olduğunu ve Majesteleri Tatar-Çin hükümdarından dört bin fersah uzakta oturduğunu, bir şemsiye ile nöbet tutan yaklaşık iki bin civarında askeri olduğunu, kimseyi tahtından indirmediğini ve Majestelerinin rahat uyuyabileceğini söyledim. Bu hayatımın en kazasız belasız serüveni oldu. Beni Macao'ya gönderdiler, oradan da Avrupa'ya gitmek üzere bir gemiye bindim.

Golconda[10] kıyılarında, bindiğim geminin onarılması gereği doğdu. Bu fırsattan yararlanarak, dünyada hakkın-

10 Orta-Batı Hindistan'da Haydarabat yakınlarında yıkık bir kent. Aurengzeb'in kuvvetleri tarafından ele geçirilinceye kadar beş Müslüman krallıktan biri olan eski bir krallığın başkenti. –ç.n.

da harika şeyler söylenen büyük Aureng-Zeb'in[11] sarayını görmeye gittim; Aureng-Zeb o sırada Delhi'deydi. Hüküm-darın Mekke Şerifi'nin gönderdiği kutsal emaneti alması nedeniyle yapılan görkemli töreni düşünerek teselli buldum. Kutsal emanet, kutsal evin, yani Kâbe'nin, Beytullah'ın süpürüldüğü süpürgeydi. Bu süpürge, ruhun bütün pisliklerini süpüren simgeydi. Aureng-Zeb'in pek böyle bir şeye gereksinmesi var gibi görünmüyordu; bütün Hin-distan'ın en dindar insanıydı. Kardeşlerinden birini boğazlamış, babasını zehirlemiş olduğu doğruydu. Yirmi raca ile bir o kadar güçlü adamı da işkenceyle öldürmüştü; ama bunlar önemli sayılmazdı; onun dine yürekten bağlılığından başka bir şeyden söz edilmiyordu. Onu, sadece, her cuma namazından sonra kafa uçuran Fas'ın yüceler yücesi imparatoru Molla-İsmail'le kıyaslıyorlardı.

Tek kelime etmiyordum; seyahatler beni olgunlaştırmıştı ve bu iki yüce hükümdardan hangisinin büyük olduğu hakkında karar vermenin bana düşmediğini hissediyordum. Benimle aynı evde kalan bir Fransız delikanlısının Hint imparatoruyla Fas imparatoru hakkında yeterli saygıyı göstermediğini itiraf ederim. Delikanlı, Avrupa'da devletlerini çok iyi idare eden, kiliseye giden ama babalarını ve kardeşlerini öldürmeyen ve uyruklarının başını vurmayan çok dindar hükümdarlar bulunduğunu ağzından kaçırdı. Tercümanımız, genç arkadaşımın dine aykırı bu sözlerini Hintçe'ye çevirdi. Önceki tecrübelerimin ışığında hemen develeri eyerlettim ve hiç vakit geçirmeden genç Fransız'la oradan ayrıldık. Daha sonra, büyük Aureng-Zeb'in görevlilerinin aynı gece bizi yakalamaya geldiklerini ama sadece tercümanı bulduklarını öğrendim. Tercümanı götürüp bir meydanda halkın gözü önünde asmışlar ve sarayın tüm nedimleri hiç yaltaklanmadan tercümanın ölümünü hakkaniyete uygun bulmuşlar.

11 Aurengzeb Alamgir (1619-1707): Hindistan'ın son Moğol imparatoru. – ç.n.

Kıtamızın güzelliklerinin tadını çıkarmak için görmem gereken tek Afrika kalmıştı geriye. Burayı da gördüm. Bindiğim gemi zenci korsanlarca ele geçirildi. Kaptanımız sızlanıp durdu, onlara neden uluslararası yasaları böyle çiğnediklerini sordu. Zenci kaptan onu şöyle yanıtladı:

—Sizin uzun burnunuz var, bizimki yassı; sizin saçlarınız dümdüz, bizimki kıvırcık; sizin deriniz kül rengi, bizimki abanoz gibi siyah; sonuç olarak kutsal doğa yasaları gereği biz her zaman düşmanız. Niteliğini anlamadığım çetin ve gülünç işlerde çalıştırmak üzere Gine kıyılarındaki fuarlardan bir yük hayvanı alır gibi bizi satın alırsınız. Hiçbir işe yaramayan, iyi bir Mısır soğanı bile etmeyen bir tür sarı toprak çıkarmak için dağlarda bizi öküz siniriyle kırbaçlatırsınız; biz de sizinle karşılaştığımızda ve sizden daha güçlü olduğumuzda sizi köle yapıyor, sizi tarlalarımızda çalıştırıyor ve burun ya da kulaklarınızı kesiyoruz.

Bu kadar akla yatkın söze verecek bir karşılık bulamadık. Kulaklarımı ve burnumu kurtarmak için yaşlı bir zenci kadının tarlasında çalışmaya başladım. Bir yılın sonunda *kurtulmalık* ödenerek tutsaklıktan kurtarıldım.

Yeryüzünde iyi, güzel, hayran olunacak ne varsa gördüm; bundan böyle evimden barkımdan başka bir yere gitmemeye karar verdim. Kendi memleketimde evlendim; boynuzlandım ve bunun hayattaki en iyi durum olduğunu anladım.

MEMNON YA DA İNSANIN BİLGELİĞİ

Memnon bir gün, büyük bir filozof olmak gibi acayip bir fikre kaptırdı kendini. Yeryüzünde bir tek insan yoktur ki bu deliliği aklından geçirmemiş olsun. Memnon kendi kendine şöyle dedi: "Insanın çok bilgili ve sonuç olarak da çok mutlu olması için sadece tutkusuz olması yeter; bundan kolay ne var ki? Her şeyden önce, asla âşık olmayacağım; çok güzel bir kadın gördüğümde kendi kendime, 'bu yanaklar bir gün buruşacak; bu güzel gözleri mor halkalar çevreleyecek; bu yuvarlak gerdan pörsüyüp sarkacak; bu güzel başta saç kalmayacak' derim; onun o zamanki halini şimdiden görürüm ve böyle bir görüntü de kesinlikle başımı döndürmez.

"İkinci olarak, azla yetinmesini bileceğim; güzel yemeklere, nefis şaraplara ve toplumun ayartıcılığına kendimi boş yere kaptırmayacağım; aşırılığın sonuçlarını gözümün önüne getireceğim: başın ağırlaşması, midenin kalkması, bilinç, sağlık ve zaman yitirmek; o zaman sadece gereksindiğim kadar yiyeceğim, sağlığım her zaman yerinde, zihnim her zaman açık olacak. Bu o kadar kolay ki başarmak için hiçbir meziyete gerek yok.

"Sonra," diyordu Memnon, "biraz da geçimimi düşünmeliyim; öyle fazla bir şey istediğim yok; bütün malım mülküm sağlam bir şekilde Niniva genel mali tahsildarına yatırılmıştır; kimseye muhtaç olmadan yaşayacak kadar gelirim var. Bundan büyük nimet mi olur? Hiçbir zaman kimseye yaltaklanmak zorunda kalmayacağım; kimseyi

kıskanmayacağım; kimse de beni kıskanmayacak. Bu da yine son derece kolay bir şey. Dostlarım var," diye devam ediyordu Memnon, "benimle çekişmelerini gerektirecek bir şey olmadığına göre, onları kaybetmem söz konusu olamaz. Ben onlara diş bilemeyeceğim, onlar da bana; bunun da bir zorluğu yok."

Memnon, odasında bilgelik üzerine bu küçük planı yaptıktan sonra, başını pencereden uzattı. Evinin yakınındaki çınarlar altında dolaşan iki kadın gördü. Biri yaşlıydı ve pek bir şey düşünüyora benzemiyordu; diğeri gençti, güzeldi ve çok dertli görünüyordu. Genç kadın iç geçiriyor, ağlıyordu ve bu da onu daha çekici yapıyordu. Bilgemiz çok duygulandı ama kadının güzelliğinden ötürü değil (böyle bir zaafa kapılmayacağından çok emindi), kadının duyduğu derin üzüntü nedeniyle. Aşağıya indi, bilgeliğiyle teselli etmek niyetiyle Ninivalı genç kadına yaklaştı. Bu güzel kadın, çok saf ve dokunaklı bir havayla, olmayan amcasının ona yaptığı bütün kötülükleri saydı döktü; dolaplar çevirerek hiçbir zaman sahip olmadığı malı mülkü nasıl elinden aldığını anlattı ve kendisine karşı şiddet kullanmasından korktuğunu söyledi.

—Bana çok yerinde öğütler verecek birine benziyorsunuz, dedi genç kadın Memnon'a, lütfedip evime kadar gelir ve işlerimi incelerseniz, eminim ki beni içinde bulunduğum bu zor durumdan kurtarırsınız.

Memnon, kadının işlerini incelemek ve ona bilgece öğütler vermek için onu takip etmekte duraksamadı.

Dertli kadın Memnon'u güzel kokularla dolu bir odaya götürdü; geniş bir divanın üzerine oturttu; karşı karşıya geçip ayak ayak üstüne attılar. Genç kadının gözlerinden zaman zaman yaşlar dökülüyor; ne zaman kaldırsa bilge Memnon'un bakışlarıyla karşılaşan bakışlarını yere çevirerek konuşuyordu. Sözleri insanın yüreğine işliyor ve bakışlarının her karşılaşmasında etkisi daha da artıyordu. Memnon son derece benimseyerek kadının işleriyle ilgileniyor ve bu kadar dürüst ve bahtsız birini sevindirmek için

zaman zaman büyük bir arzu duyuyordu. Konuşmanın heyecanıyla yavaş yavaş birbirlerine yaklaşmışlardı; artık karşı karşıya oturmuyor ve ayak ayak üstüne atmıyorlardı. Memnon kadına öyle yakından önerilerde bulundu, öyle sevecen öğütler verdi ki artık ne o ne de öteki işten söz edebiliyor ya da ne durumda olduklarını biliyorlardı.

Tahmin edilebileceği gibi, onlar bu durumdayken amca çıkageldi; tepeden tırnağa silahlıydı; ilk söylediği şey, bilge Memnon'la yeğenini, haklı olarak, öldüreceği, son söylediği şeyse, yüklüce bir para karşılığında hayatlarını bağışlayabileceği oldu. Memnon, nesi varsa vermek zorunda kaldı. O zamanlar bu kadar ucuza kurtulmaktan insanlar mutluluk duyuyorlardı: Amerika henüz keşfedilmemişti ve dertli bayanlar da bugünkü kadar tehlikeli değillerdi.

Utanmış ve umutsuzluğa kapılmış olan Memnon evine döndü. Birkaç yakın arkadaşıyla birlikte kendini yemeğe çağıran bir not buldu evinde. "Evde tek başıma kalırsam," dedi, "kafamı hep bugünkü kötü biten serüvene takacağım; bir şey yiyemeyeceğim, hasta düşeceğim. Gidip yakın arkadaşlarımla sade bir yemek yesem daha iyi olacak; onların arkadaşlığı bana bu sabahki budalalığımı unutturur." Çağrıya uyup yemeğe gitti; onu biraz hüzünlü buldular. Üzüntüsünü dağıtmak için şarap içirdiler. Kararında içilen şarap ruha ve bedene şifadır. Bilge Memnon böyle düşündü ve sarhoş oldu. Yemekten sonra kumar oynamaya çağırdılar. Arkadaşlarla oynanan oyun iyi bir zaman geçirme vasıtasıdır. Oynadı. Kesesindeki paranın tümünü kaybetti, dört misli de borçlandı. Oyunda tartışma çıktı ve kavgaya dönüştü; çok yakın arkadaşlarından birinin fırlattığı, zar atarken kullanılan meşin hokka bir gözünü çıkardı. Bilge Memnon'u evine sarhoş, beş parasız ve bir gözü eksik götürdüler.

Şarabın etkisiyle kısa bir süre sızdı; biraz kendine gelir gibi olunca, dostlarına borcunu ödemek için para bulmak üzere, uşağını Niniva genel mali tahsildarına gönderdi: Parasını yatırdığı adamın yüz ailenin yüreğine ateş düşüre-

rek hileli bir şekilde o sabah iflas ettiği söylendi. Çok öfkelenen Memnon, iflas eden kişiye karşı kraldan adalet istemek üzere, gözünün üzerinde bir yakı, elinde bir dilekçe ile saraya gitti. Bir salonda, çevresi yirmi dört ayak gelen çemberli eteklerini rahat bir havayla taşıyan birçok kadın gördü. İçlerinden Memnon'u biraz tanıyan bir kadın, ona yan yan bakarak;

—Ne iğrenç! dedi.

Memnon'u daha iyi tanıyan bir başkası;

—İyi akşamlar, Bay Memnon, doğrusu sizi gördüğüme çok sevindim, ama Bay Memnon neden bir gözünüzü kaybettiniz? dedi ve sorunun cevabını beklemeden uzaklaştı.

Bir köşeye çekilen Memnon, hükümdarın ayağına kapanabileceği zamanı beklemeye başladı. Bu zaman geldi. Memnon üç kere yeri öpüp dilekçesini sundu. İyi yürekli Majesteleri, Memnon'u çok olumlu karşıladı ve dilekçeyi kendine okuyup anlatsın diye satraplarından[1] birine verdi. Bu satrap, Memnon'u bir kenara çekti acı acı gülerek kibirli bir havayla;

—Bana bak sokur,[2] dedi, bana başvuracağın yerde krala başvurmanı çok gülünç buluyorum; kapatmamın oda hizmetçilerinden birinin yeğeni olduğu için korumam altında olmasından onur duyduğum namuslu bir müflise karşı adalet talebinde bulunmanı ise daha da gülünç buluyorum. Eğer sana kalan tek gözünden de olmak istemiyorsan, bu işten vazgeç dostum.

Böylece sabahleyin kadınlardan, aşırı yiyip içmekten, kumardan, kavgadan, özellikle de saraydan vazgeçen Memnon, gece olmadan, güzel bir kadın tarafından aldatılıp soyulmuş, sarhoş olmuş, kumar oynamış, kavgaya tutuşmuş, bir gözünü kaybetmiş, saraya gitmiş ve orada kendisiyle alay edilmişti.

Şaşkınlıktan donmuş, duyduğu acıdan yıkılmış bir halde istemeye istemeye evine döndü. İçeri girmek istedi; alacaklı-

1 Satrap: Persler'de il yöneticisi, vali. –ç.n.

2 Sokur: i) Bir gözü kör. ii) Gözü içeriye batmış. iii) Hayvan biliminde; köstebek. –ed.n.

ları hesabına evinin eşyalarını boşaltan görevlilerle karşılaştı. Bir çınarın dibine, neredeyse yarı baygın serilip kaldı. Orada, sevgili amcasıyla gezinen ve gözünün üzerindeki yakıyla Memnon'u görünce bir kahkaha patlatan sabahki güzel kadını gördü. Gece oldu; Memnon evinin duvarlarının yanında samanların üzerinde yattı. Ateşi çıktı; nöbet geçirerek uyudu ve düşünde cennetteki ruhlardan biri göründü.

Bu ruh ışık içinde parıl parıl parlıyordu; altı güzel kanadı vardı ama ne ayakları ne başı ne kuyruğu vardı; hiçbir şeye benzemiyordu. Memnon ona;

—Sen kimsin? diye sordu.

—Senin iyilik meleğinim, diye yanıtladı öteki.

—Öyleyse, gözümü, sağlığımı, mallarımı ve aklımı geri ver, dedi Memnon ona.

Sonra meleğe, tüm bunları bir gün içinde nasıl yitirdiğini anlattı. Melek;

—İşte bizim yaşadığımız dünyada yaşanmayacak bir serüven, dedi.

—Peki hangi dünyada yaşıyorsunuz? diye sordu Memnon.

—Benim yurdum, diye yanıtladı melek, güneşten beş yüz milyon fersah uzakta, buradan gördüğün Sirius'un yanında küçük bir yıldızdır.

—Çok güzel bir ülkeymiş! dedi Memnon; Desenize, sizde zavallı bir adamı aldatan kaltaklar, parasını kumarda alıp gözünü çıkaran yakın arkadaşlar, müflisler, adaletli davranmayı reddeden satraplar yok?

—Hayır, dedi yıldız sakini, bizde böyle şeyler yok; biz asla kadınlar tarafından aldatılmayız, çünkü bizde kadın yok; sofrada aşırılığa kaçmayız, çünkü biz yemeyiz; bizde müflis yoktur, çünkü bizde ne altın ne gümüş var; bizim gözümüz çıkarılamaz, çünkü sizin gibi bedenimiz yok ve satraplar bize asla haksızlık yapmazlar, çünkü benim küçük yıldızımda herkes eşittir.

—Peki, o zaman, kadınsız ve yemeksiz, nasıl geçiriyorsunuz zamanınızı? diye sordu Memnon.

—Bize emanet edilen diğer küreleri gözetleyerek, diye yanıtladı melek, ve ben seni avutmaya geldim.

—Çok yazık! Bu kadar çılgınlık yapmamı önlemek için dün gece gelmen gerekmez miydi? diye sordu Memnon.

—Ağabeyin Assan'ın yanındaydım, dedi gök yaratığı; o, senden daha acınacak durumda. Sarayında bulunmaktan onur duyduğu, iyi kalpli hükümdarı, Hint kralı, küçük bir patavatsızlığı yüzünden iki gözünü çıkardı; şu anda elleri ayakları zincirli halde zindanda yatıyor.

—İki kardeşten biri tek gözünü, diğeri iki gözünü yitirdikten, biri samanlar üzerinde, diğeri zindanda yattıktan sonra bir ailenin iyilik meleği olmasının ne anlamı var ki? dedi Memnon.

—Bahtın değişecek, diye sözlerine devam etti yıldızlardan gelen yaratık, her zaman tek gözlü kalacak oluşun dışında, büyük bir filozof olmak gibi budalalıklara kalkışmamak şartıyla oldukça mutlu olacaksın.

—Yani, kusursuz bilgelik ulaşılmaz bir şey mi? diye haykırdı Memnon içini çekerek.

—Kusursuz ustalık, kusursuz güçlülük, kusursuz mutluluk kadar olanaksız, diye karşılık verdi diğeri, biz bile bundan çok uzağız. Tüm bunların bulunduğu bir küre var; ama sonsuzluğa serpiştirilmiş yüz milyar dünyada her şey derece derecedir. İkinci dünyada birinci dünyadakinden, üçüncü dünyada ikincisinden daha az bilgelik ve haz vardır ve bu, herkesin deli olduğu sonuncu dünyaya kadar böyle gider.

—Korkarım ki, dedi Memnon, bizim küçük yerküremiz, bana sözünü etmek lütfunda bulunduğunuz evrendeki o deliler evinin ta kendisi olmalı.

—Tam olarak değil, dedi melek, ama ona yaklaşıyor: Her şeyin yerli yerinde olması gerekir.

—Öyleyse bazı şairlerle[3] bazı filozoflar[4] "*her şey iyidir*" derken büyük bir yanılgı içindeler mi? diye sordu Memnon.

3 Alexander Pope (1688-1744). -ç.n.

4 Antony Ashley Cooper Shaftesbury (1671-1713); Henry Saint-John Bolingbroke (1678-1751) ve Gottfried Wilhelm Leibnitz (1646-1716). -ç.n.

—Tüm evrenin düzeni gözönüne alınacak olursa, son derece haklılar, diye yanıtladı göklerin filozofu.

—Buna ancak, tek gözlü olmadığım zaman inanırım, diye yanıt verdi zavallı Memnon.

PLATON'UN DÜŞÜ

Platon çok düş görürdü ve o zamandan bu yana insanoğlu daha az düş görmedi. Platon düşünde eskiden insanın çift nitelikli olduğunu, günahları yüzünden erkek ve kadın olarak ikiye bölündüğünü görmüştü.

Matematikte yalnızca beş düzenli cisim olduğundan hareketle, yalnızca beş mükemmel dünya olabileceğini kanıtlamıştı. *Devlet*'i onun en büyük düşlerinden biri oldu. Ayrıca düşünde uykunun uyanıklıktan, uyanıklığın uykudan doğduğunu; güneş ve ay tutulmasına bir kova içindeki sudan başka bir yerden bakılmasının insanı kesinlikle kör ettiğini görmüştü. O zamanlar, düşler insana büyük bir ün sağlıyordu.

İşte, Platon'un hiç de az ilginç sayılmayacak düşlerinden biri: Sonsuz uzayı sayısız dünya ile doldurmuş, öncesi ve sonrası olmayan geometri bilgini büyük Demiourgos,[1] yapıtlarının tanıkları olmuş meleklerin bilgilerini sınamak istemişti. Küçük şeylerin yüce şeylerle karşılaştırılmasına hoşgörüyle bakılabilirse, tıpkı Phidias'ın[2] ve Zeuxis'in[3] öğrencilerine, yapmaları için heykeller ve tablolar vermesi gibi Demiourgos da onların her birine birer parça madde verdi.

1 Demiourgos: Yunanca "zanaatkâr," "usta işçi" ya da "işinin eri" anlamına gelen *demiourgos*, Platon'un *Timaios* diyalogunda maddi dünyaya biçim veren düzenleyici tanrı ya da tanrısal güçtür. –ç.n.

2 Phidias veya Büyük Pheidias (MÖ 480 – 430): Klasik dönemin en büyüğü kabul edilen Yunanlı heykeltıraş, mimar ve ressam. Olympia'daki "Zeus Heykeli" dünyanın Yedi Harikası'ndan biridir. –ç.n.

3 Zeuxis: MÖ 5. yüzyılda yaşamış, Heraklialı ünlü ressam. –ç.n.

Demogorgon'un[4] payına, dünya dediğimiz çamur parçası düştü; o da bu çamur parçasına bugünkü biçimini verdi ve onun bir başyapıt olduğunu düşündü. Kıskanılacağını hayal ediyor, meslektaşlarından bile övgüler bekliyordu; yuhalamalarla karşılanmasına çok şaşırdı.

İçlerinden, çok kötü ve soğuk şakalar yapan biri şöyle dedi:

—Doğrusu, çok iyi bir iş başarmışsınız; dünyanızı iki parçaya bölmüşsünüz ve aralarında bir iletişim olmasın diye iki yarım küre arasına engin bir su kütlesi koymuşsunuz. Kutuplarınızda insanlar soğuktan donacak, ekvator hattında sıcaktan ölecektir. Geçmeye kalkışanların açlık ve susuzluktan ölmesi için uçsuz bucaksız kum çölleri oluşturmak akıllılığını göstermişsiniz. Koyunlarınızı, ineklerinizi ve tavuklarınızı oldukça beğendim ama samimi olmak gerekirse, yılanlarınız ve örümcekleriniz pek hoşuma gitmedi. Soğanlarınız ve enginarlarınız çok hoş şeyler ama sakinlerini zehirlemek gibi bir niyetiniz yoksa, yeryüzünü onca zehirli bitkiyle kaplamaktaki maksadınızı anlamıyorum. Öte yandan, bana öyle geliyor ki, otuz kadar maymun türü, daha fazla sayıda köpek türü ve yalnızca dört veya beş insan türü yaratmışsınız. Bu sonuncu hayvana akıl dediğiniz bir şey vermiş olduğunuz doğru ama açık konuşmak gerekirse, şu akıl dediğiniz şey çok gülünç; neredeyse delilik. Bu iki ayaklı hayvana, onca düşmana karşılık çok az savunma aracı, onca hastalığa karşı çok az çare, onca tutkuya karşı çok az bilgelik verdiğinize göre, yine bana öyle geliyor ki ona pek fazla değer vermiyorsunuz. Belli ki bu hayvanlardan yeryüzünde çok fazla sayıda bulunmasını istemiyorsunuz; çünkü onu karşı karşıya bıraktığınız tehlikeleri saymasak bile, hesabınızı o kadar güzel yapmışsınız ki çiçek hastalığı her yıl düzenli olarak

4 Demogorgon: Adı bir tabu olarak görülen ve çoğunlukla yeraltı ile ilişkilendirilen Pagan bir tanrı ya da şeytan olarak hayal edilmiştir. Kelimenin etimolojisi bilinmemekle birlikte "Demos/insanlar" ve "gorgon/amansız" ya da "gorgos/hızlı" kelimelerinden türediği sanılmaktadır. Demiourgos'un bozulmuş şekli olduğunu ileri sürenler de vardır. –ç.n.

bu türün onda birini götürecek ve çiçek hastalığının kız kardeşi de geri kalanın onda dokuzunun yaşam kaynağını zehirleyecek ve bu yetmemiş olacak ki hayatta kalanların yarısı kendilerini savunmaya çalışırken, diğer yarısı onları öldürmeye çalışacak şekilde düzenlemişsiniz her şeyi; hepsinin size minnettar kalacağına hiç şüphe yok; tam bir başyapıt yaratmışsınız...

Demogorgon kıpkırmızı oldu; yaptığı işteki maddi ve manevi kötülükleri çok iyi hissediyordu ama yapıtında kötülükten çok, iyilik olduğunu ileri sürüyordu.

—Eleştirmesi kolay, diyordu, ama her zaman makul olan, özgür olan, özgürlüklerini asla kötüye kullanmayan bir hayvan yaratmanın o kadar kolay olduğunu mu sanıyorsunuz? Sanıyor musunuz ki dokuz-on bin bitki dikildiğinde, bunlardan birkaçının zararlı olmasını engellemek o kadar kolaydır? Sanıyor musunuz ki bir miktar su, kum, çamur ve ateşle denizsiz ve çölsüz bir dünya yaratılabilir? Siz, Bay Alaycı, siz Mars gezegenini düzenlemiş bulunuyorsunuz; iki büyük şeridinizle eleştirilerden yakanızı nasıl sıyıracağınızı ve aysız gecelerinizin nasıl bir etki yaratacağını göreceğiz; sizin insanlarınızda delilik ve hastalık olup olmayacağını da göreceğiz.

Gerçekten de dâhiler Mars'ı incelediler ve alaycıya adamakıllı yüklendiler. Satürn'ü yoğurmuş olan ağırbaşlı melekten de eleştirilerini esirgemediler. Jüpiter, Merkür ve Venüs'ü yapan meslektaşlarını da birer birer kınadılar.

Ciltler dolusu kitaplar ve broşürler yazıldı; espriler yapıldı, şarkılar yazıldı, dalga geçildi, taraflar hırçınlaştı; en sonunda öncesiz ve sonrasız Demiourgos hepsine susmalarını emretti ve onlara,

—İyi şeyler de, kötü şeyler yaptınız, dedi, çünkü çok zekisiniz, ancak mükemmel değilsiniz; eserleriniz yalnızca birkaç yüz milyon yıl ayakta kalacak; bundan sonra bilginizi arttırmış olduğunuz için daha iyisini yapacaksınız; mükemmel ve ölümsüz şeyler yapmak yalnızca bana mahsustur.

Platon öğrencilerine işte bunları öğretiyordu. Bir an için sustuğunda, öğrencilerden biri ona şöyle dedi:

—*Sonra uyanıverdiniz, değil mi?*

COSI-SANCTA "BÜYÜK BİR İYİLİK UĞRUNA KÜÇÜK BİR AHLÂKSIZLIK" AFRİKA ÖYKÜSÜ

Hayırlı bir netice verecek olsa bile küçük ahlâksızlıklardan geri durmamızı vazeden özdeyiş, hatalı bir özdeyiştir. Septimus Acyndinus'un konsüllüğü sırasında piskoposluğunda geçen ve öyküsü *Tanrı Kenti*[1] kitabında anlatılan bu küçük serüvenden kolayca görülebileceği gibi Aziz Augustus da tam olarak bu fikirdedir.

Hippone'da büyük bir tarikat kurucusu, yöredeki bütün genç kızların günahlarını çıkaran ve bu serüvendeki rolünden ötürü Tanrı'dan esin aldığına inanılan yaşlı bir papaz vardı.

Bir gün ona Cosi-Sancta adında genç bir kız getirdiler. Cosi-Sancta yörenin en güzel kızıydı. Jansenist annebabası onu en sıkı ahlâk kurallarına göre yetiştirmişti. Âşıklarından hiçbirisi kızın aklını çelmeyi başaramamıştı. Hippone hükümet konağında danışmanlık yapan Capito adında pimpirik bir ihtiyarla Cosi-Sancta arasında birkaç gün önce söz kesmişlerdi. Capito asık suratlı, huysuz; zekâdan yoksun olmayan ama konuşmalarında burnu havada, alaycı, soğuk ve kötü şakalar yapan; öte yandan bir Venedikli kadar kıskanç ve karısına karşı muhabbet besleyenlerle dünyada dost olmayacak ufak tefek bir adamdı. Genç kadın onu sevebilmek için elinden geleni yapıyordu, çünkü kocası olacaktı. Büyük bir inançla uğraşıyor ama pek başarılı olamıyordu.

1 Aslında *İsa'nın Dağdaki Vaazı*'nda. –ç.n.

Genç kız, evlilikle mutlu olup olmayacağını öğrenmek için papaza danışmaya gitti. İhtiyar, bir kâhin edasıyla şöyle dedi:

—Kızım, erdemin yüzünden başına çok büyük felaketler gelecek, ama bir gün kocana üç defa ihanet ettiğin için aziz mertebesine çıkarılacaksın.

Bu kehanet masum genç kızı şaşırtıp canını sıktı. Ağladı; bu sözlerin gizemli birtakım anlamları olduğuna inanarak açıklama istedi ama elde edebildiği tek açıklama "üç defa"dan aynı kişiyle üç buluşma değil, üç ayrı serüvenin anlaşılması gerektiği oldu.

Bunun üzerine Cosi-Sancta çığlıklar attı; hatta papaza hakaretler savurdu ve asla aziz mertebesine çıkmayacağına yemin etti. Ama göreceğiniz gibi aziz mertebesine çıktı.

Genç kız çok geçmeden evlendi. Hoş bir düğün oldu. Genç kız bir yığın kötü söze, tatsız tuzsuz imaya, genç evlilerin edep duygularını incitecek çok da gizlenmeye çalışılmayan kabalığa katlandı. Kocasının görgüsüzce surat astığı, kendisininse çok yakışıklı bulduğu birkaç yapılı gençle büyük bir istekle dans etti.

Kızcağız küçük Capito'nun koynuna büyük bir tiksintiyle girdi. Gecenin oldukça büyük bir bölümünü uyuyarak geçirdi ve uyandığında aklı hâlâ gördüğü düşlerdeydi. Düşlerinin konusu kocasından çok, farkında olmaksızın aklına girmiş olan Ribaldos adında genç bir adamdı. Bu âşık, Aşk Tanrısı'nın eliyle yaratılmış gibiydi; zarif, cüretkâr ve düzenbazdı; biraz patavatsızdı, ama kendisini isteyenlerle beraber oluyordu: Hipponelu kadınların gözdesiydi. Kentin bütün kadınlarını birbirine düşürmüştü ve bütün kocalarla ve annelerle arası açıktı. Çoğun yelteklikten, bazen övünmek için kadınlarla aşk oyunlarına girişirdi ama Cosi-Sancta'yı gerçekten sevdi ve onu elde etmenin güçlüğü yüzünden ona çılgınca âşık oldu.

Ribaldos akıllı bir adam olarak ilkin kadının kocasına yaklaştı. Onunla arkadaşlığı ilerletti; onun güler yüzlülüğünü ve rahat, hoş tavırlarını göklere çıkarıyordu. Oyunda

ona karşı para kaybediyor ve her gün onu ilgilendirmeyen konularda itiraflarda bulunuyordu. Cosi-Sancta onu dünyanın en sevimli insanı olarak görüyor ve düşünemediği kadar seviyordu. O hiç kuşku duymuyordu ama kocası onun için kuşku duyuyordu. Küçük adam ne kadar kendini beğeniyor olsa da, Ribaldos'un ziyaretlerinin sadece kendisi için olmadığını anlamakta gecikmedi. Sudan bir bahaneyle aralarındaki ilişkiyi kopardı ve Ribaldos'un evine girmesini yasakladı.

Cosi-Sancta buna çok üzüldü ama bir şey söylemedi. Güçlükler Ribaldos'un aşkını daha da alevlendirdi ve bütün zamanını Cosi-Sancta'yı görmek için fırsat kollamakla geçirmeye başladı. Keşiş, bohçacı kadın, kukla oynatıcısı kılıklarına girdi ama bunlar sevgilisini elde etmesine yetmediği gibi, kocası tarafından tanınmasını da engellemedi. Cosi-Sancta âşığıyla aynı düşüncede olsaydı, öyle güzel önlemler alırlardı ki kocası hiçbir şeyden kuşkulanmazdı ama Cosi-Sancta nefsine karşı direniyordu ve kınanacak hiçbir şey yapmadığını biliyordu: Haksız yere suçlanmış ve sadık kaldığı bir kocanın kötü muamelesine maruz kalmıştı; üstüne üstlük alt etmeye çalıştığı şiddetli bir tutkuyla yüreği paramparçaydı.

Âşığı peşini bırakacak olsa, kocasının da haksızlıklarına son vereceğine inanıyordu ve artık hiçbir şeyin beslemediği bir aşktan kurtulduğu için yeterince mutlu olacaktı. Bu inançla Ribaldos'a aşağıdaki mektubu yazmaya cesaret etti:

Onurlu bir insansanız, beni mutsuz etmekten vazgeçin. Beni seviyorsunuz; sizin aşkınız, hayatımın sonuna kadar kendimi adadığım efendimin benden kuşku duymasına, bana şiddetle davranmasına yol açıyor. Umarım karşılaştığım tek tehlike bu olur! Bana acıyorsanız, peşimi bırakın. Sizin ve benim felaketim olan ve hiçbir zaman sizi mutlu etmeyecek olan bu aşk adına bunu sizden istirham ediyorum.

Zavallı Cosi-Sancta, ne kadar erdemli olursa olsun, bu kadar müşfik bir mektubun tam tersi bir etki yaratacağını öngörememişti. Mektup, sevgilisini görmek için hayatını tehlikeye atmaya karar veren âşığının yüreğini her zamankinden fazla kasıp kavurdu.

Her şeyden haberdar edilmeyi isteyecek kadar budala olan ve becerikli ispiyoncuları bulunan Capito, Ribaldos'un yardım parası toplayan Mont-Carmel rahibi kılığına girerek karısından sadaka istemeye geleceğini haber aldı. Karısının elden gittiğini sandı: Bir Carmel rahibi giysisinin bir kocanın onuru için başka giysilerden daha tehlikeli olduğunu düşündü. Rahip kılığındaki Ribaldos'u hırpalamaları için adamlar tuttu. Ribaldos'a iyi bir karşılama töreni hazırladılar. Genç adam eve girdiğinde bu baylar tarafından karşılandı; kendisinin namuslu bir rahip olduğunu, zavallı din adamlarına böyle davranılmaması gerektiğini boş yere bağırıp durdu; vurup yere yıktılar ve başına aldığı bir darbe yüzünden on beş gün içinde öldü. Kentin bütün kadınları arkasından ağladılar. Cosi-Sancta'nın yüreği teselli bulmaz acılarla doldu. Capito da üzüldü ama başka bir sebepten: Kendini berbat bir davanın içinde bulmuştu.

Ribaldos, Prokonsül Acyndinus'un yakınıydı. Bu Romalı, katili ibret-i âlem için cezalandırmayı düşünüyordu; önceden Hippone adliyesi ile birkaç kavgası da olduğundan, üyelerinden birini asma fırsatı çıkmasına hiç üzülmedi; hatta bu üyenin ülkenin en kötü şöhretli hukukçusu Capito olmasıysa bayağı rahatlatıcıydı.

Cosi-Sancta âşığının katledilişini görmüştü, şimdi de kocasının asılışını görecekti. Bütün bunların nedeniyse erdemli oluşuydu. Çünkü dediğim gibi, Ribaldos'a lütufta bulunsaydı, koca kolayca aldatılabilirdi.

İşte papazın öngörüsünün yarısı çıkmıştı. Cosi-Sancta o zaman kehaneti anımsadı ve gerisinin de çıkmasından korkmaya başladı. Ama yazgıya karşı çıkamayacağını düşününce, doğru yoldan ayrılmamak için kendini yüce Tanrı'nın ellerine teslim etmeye karar verdi.

Prokonsül Acydinus, il halkının çok korktuğu, sefil olduğu kadar tensel hazlara da düşkün, nezaket kurallarına pek aldırış etmeyen, laubali, kaba saba bir adam, tam bir taşra kabadayısıydı; Hippone'un tüm kadınları sırf aralarının açılmasını göze alamadıkları için onunla ilişkiye girmişlerdi.

Madam Cosi-Sancta'yı evine çağırttı: Kadıncağız gözyaşları içinde geldi ama gözyaşları onu daha da güzelleştirmişti. Prokonsül kadına:

—Hanımefendi, dedi, kocanız asılacak; onu kurtarmak sadece sizin elinizde.

—Onun için hayatımı veririm, dedi kadın.

—Sizden bunu istemiyorum, diye karşılık verdi Piskopos.

—Peki, ne yapmam gerekiyor? diye sordu kadın.

—Sizden sadece bir gecenizi istiyorum, dedi Piskopos.

—O bana ait değil, dedi Cosi-Sancta. O, kocamın malıdır. Kocamı kurtarmak için canımı veririm, ama şerefimi çiğnetmem.

—Ama, dedi Piskopos, ya kocanız razı olursa?

—Mal sahibi odur, diye cevap verdi kadın, herkes malıyla ne isterse onu yapar. Ama kocamı tanırım, inatçı bir adamdır, parmağınızın ucuyla bana dokunduğunuzu görmektense asılmayı tercih eder.

—Göreceğiz, dedi öfkelenen yargıç.

Piskopos derhal suçluyu huzuruna getirtti: Asılmayı mı, boynuzlanmayı mı tercih ettiğini sordu. Tereddüde mahal yoktu. Ama ufak tefek yaşlı adam yine de biraz ağırdan aldı. Lakin sonunda böyle bir durumda herkesin yapacağını yaptı. Karısının merhameti adamcağızın hayatını kurtardı ve bu "üç defa"nın ilki oldu.

Aynı gün oğlu, Hippone'da hiçbir hekimin bilmediği acayip bir hastalığa yakalandı. Bu hastalığı iyi edebilecek tek hekim, Hippone'dan birkaç fersah ötedeki Aquila'da oturuyordu. O zamanlar bir kentte ikamet eden bir hekimin mesleğini icra etmek için başka bir kente gitmesi

yasaktı. Cosi-Sancta çok sevdiği biricik kardeşiyle birlikte Aquila'ya, hekimin ayağına gitmek zorunda kaldı. Yolculuk sırasında haydutlar yollarını kesti. Haydutların başı Cosi-Sancta'nın güzelliği karşısında mest oldu. Kardeşi öldürülmek üzereyken bu haydut Cosi-Sancta'ya yaklaşıp biraz gönlünü alırsa kardeşini öldürmeyeceğini ve bu işin ona hiç de pahalıya mal olmayacağını söyledi. Durum nazikti: Kısa süre önce sevmediği bir kocayı kurtarmıştı; birazdan çok sevdiği bir kardeşi yitirecekti; öte yandan oğlunun durumu çok acildi; kaybedecek bir an bile yoktu. Tanrı'ya sığındı ve kendisinden isteneni yaptı: Bu "üç defa"nın ikincisi oldu.

Aynı gün Aquila'ya vardı ve hekimin evine indi. Bu adam, kadınların biraz keyifsiz olduklarında ve hiçbir şeyleri olmadığında çağırttıkları çok tutulan bir hekimdi. Birilerinin sırdaşı, ötekilerin âşığıydı: Kibar, hatırlı gönüllü bir insandı ve fırsat düştükçe takıldığı fakülte ile arası biraz açıktı.

Cosi-Sancta oğlunun hastalığını anlattı ve ona bir *gros sesters* (sizin de bildiğiniz gibi, bir *gros sesters*, Fransız parasıyla bin eküden fazla eder) teklif etti. Çapkın doktor;

—Vizitemin bu parayla ödenmesini istemiyorum, hanımefendi, dedi, beni hoşnut ederseniz, bütün malım mülküm sizin olsun. Sadece bana yaptığınız kötülüğü iyi edin, ben de oğlunuzu sağlığına kavuşturayım.

Teklif kadına çok mantıksız göründü ama kader onu tuhaf şeylere alıştırmıştı. Doktor, başka tedavi ücreti kabul etmemekte diretiyordu. Cosi-Sancta'nın yanında danışacağı kocası yoktu; dünyada yapabileceği en küçük yardımı esirgediği için taptığı oğlunun ölmesine göz mü yumacaktı? Iyi bir kız kardeş olduğu kadar, iyi bir anneydi de. Tedaviyi kendisine teklif edilen fiyattan satın aldı ve bu "üç defa"nın sonuncusu oldu.

Cosi-Sancta, hayatını kurtarmakta gösterdiği cesaretten ötürü yol boyunca kendisine teşekkür etmekten geri durmayan kardeşiyle birlikte Hippon'a geri döndü.

Böylece Cosi-Sancta çok iffetli olduğu için âşığının ölümüne ve kocasının idama mahkûm edilmesine sebep olmuş; gönülleri hoşnut ettiği için de kardeşinin, oğlunun ve kocasının hayatlarını kurtarmıştı. Herkes böyle bir kadının bir aileye çok gerekli olduğu fikrindeydi; kendi onurunu ayaklar altına alarak yakınlarına bu kadar iyilik ettiği için ölümünden sonra onu aziz ilan ettiler ve mezar taşına şunları yazdılar:

"BÜYÜK BİR İYİLİK UĞRUNA KÜÇÜK BİR AHLÂKSIZLIK"

AVUNAN İKİ KİŞİ

Büyük düşünür Citophile, üzgün ve üzülmekte de çok haklı bir kadına bir gün şöyle dedi:

—Hanımefendi, Büyük VI. Henry'nin kızı İngiltere Kraliçesi de sizin kadar mutsuzdu: Onu ülkesinden kovdular; okyanusta yakalandığı fırtınalarla ölümün kıyısına geldi; kocasının giyotinde can verdiğini gördü.

—Onun için çok üzüldüm, diyen kadın, kendi bahtsızlığı için ağlamaya koyuldu.

—Ama, dedi Citophile, bir de Marie Stuart'ı hatırlasanıza; basla bariton arası çok güzel bir sesi olan namuslu bir müzisyene fena halde tutulmuştu. Kocası, müzisyeni gözlerinin önünde öldürdü; sonra da, kızoğlankız olduğunu söyleyen, dostu ve akrabası Kraliçe Élisabeth kendisini on sekiz yıl hapis tuttuktan sonra boynunu vurdurdu.

—Bu çok gaddarca, diye yanıtladı kadın ve yine kendi dertlerini kara kara düşünmeye daldı.

—Belki de, yakalanıp boğazlanan Napolili güzel Jeanne'dan söz edildiğini duymuşsunuzdur, dedi avutucu.

—Belli belirsiz anımsıyorum, dedi dertli kadın.

—Bir gün, akşam yemeğinden sonra tahtından indirilen ve ıssız bir adada ölen bizim zamanımızın bir kadın hükümdarının serüvenini size anlatmalıyım, diye ilâve etti öteki.

—Bu öyküyü biliyorum, dedi kadın.

—Pekâlâ, kendisine felsefe öğrettiğim bir başka büyük prensesin başına gelenleri anlatacağım size. Tüm büyük ve

güzel prensesler gibi, onun da bir âşığı vardı. Odasına giren babası, yüzünü ateş basmış, gözleri kızıl yakutlar gibi ateş saçan âşığı yakaladı; prensesin de heyecanı yüzünden okunuyordu. Genç adamın yüzü babanın hiç hoşuna gitmedi ve eyalette o zamana kadar hiçkimsenin yemediği kadar şiddetli bir tokat yapıştırdı delikanlının yüzüne. Âşık, maşayı kaptığı gibi kayınpederinin kafasını kırdı; yara güç de olsa iyileşti ama izi hâlâ duruyor. Aklını yitireyazan prenses pencereden aşağı atlayıp ayağını sakatladı; boyunun bosunun yerinde olmasına karşın, topalladığı bugün bile belli oluyor. Âşık, çok büyük bir prensin kafasını kırmaktan ölüm cezasına çarptırıldı. Âşığını asmaya götürürlerken, prensesin içinde bulunduğu ruh halini bir düşünün. Hapisteyken, uzun süre onu gördüm; bana bahtsızlıklarının dışında bir şey anlatmadı.

—Peki, o zaman, neden benim kendi bahtsızlıklarımı düşünmemi istemiyorsunuz? diye sordu kadın.

—Çünkü bunları düşünmemek gerekir, dedi düşünür, bunca büyük kadın bu kadar bahtsız olduktan sonra, umutsuzluğa düşmek size yakışmıyor. Bir Hekabe'yi düşünün, bir Niobé'yi düşünün.

—Ah, dedi kadın, ben onların ya da o güzel prenseslerin zamanında yaşamış olsaydım ve avutmak için siz de onlara benim bahtsızlıklarımı anlatsaydınız, sanıyor musunuz ki, sizi dinlerlerdi?

Ertesi gün, düşünür biricik oğlunu yitirdi, duyduğu acıdan neredeyse öleyazdı. Kadın çocuklarını yitiren bütün kralların bir listesini hazırlatarak düşünüre götürdü. Düşünür okuyup, çok yerinde buldu ama ağlamasını da azaltmadı. Üç ay sonra görüştüklerinde, birbirlerini çok neşeli görmekten büyük bir şaşkınlık duydular. Zaman adına güzel bir heykel yaptırıp üzerine şöyle yazdırdılar: AVUTAN'A.

AKLA KARA

Kandahar Eyaleti'nde herkes genç Rustan'ın serüvenini bilir. Rustan, bir mirzanın oğluydu. Fransa'da marki, Almanya'da baron neyse; bu ülkede de mirza odur. Rustan'ın mirza babası hatırı sayılır zenginlerdendi. Genç Rustan kendi sınıfından bir genç kızla, yani bir mirza kızıyla evlendirilecekti. Her iki aile de bu evliliği can-ı gönülden istiyordu. Rustan annesiyle babasının gönlünü avunduracak, karısını mutlu edip, onunla birlikte kendi de mutlu olacaktı.

Ama ne yazık ki, Rustan, dünyanın en önemli fuarlarından olan ve Basra ve Astrakan fuarlarından daha fazla insanın ziyaret ettiği, Kâbil fuarında Keşmir prensesini görmüştü. İhtiyar Keşmir prensinin, kızıyla fuara gelmiş olmasının nedenini aşağıda anlatacağız.

Hazinesinin en değerli parçalarından ikisini kaybetmişti: Bunlardan birincisi, o zamanlar sadece Hintlilerin sahip olduğu bir sanatla üzerine kızının resmi hak edilmiş ve o zamandan beri kayıp olan başparmak büyüklüğünde bir elmastı; ikincisiyse istenen yere kendi kendine giden bir mızraktı. Bu Fransa'da pek olağanüstü olmasa da, Keşmir'de olağanüstü sayılırdı.

Alteslerinin bir fakiri bu iki mücevheri çalıp onları prensese götürdü ve ona;

—Bu iki mücevheri çok iyi saklayın, yazgınız buna bağlı, dedi.

Sonra, çıkıp gitti, bir daha da onu gören olmadı. Umutsuzluğa kapılan Keşmir sultanı, Kâbil fuarına gitme-

ye ve elması ile silahının dünyanın dört bucağından gelen tüccarlardan birinde olup olmadığını görüp anlamaya karar verdi. Prens tüm seyahatlerinde kızını beraberinde götürüyordu. Prenses elmasını yanına alıp kuşağının arasına sakladı; ama bu şekilde sakalayamayacağı mızrağı Keşmir'deki Çin işi kasasında bıraktı.

Rustan'la kız birbirlerini Kâbil'de görüp, yaşlarının bütün masumiyeti ve ülkelerinin bütün şefkatiyle birbirlerine sevdalandılar. Prenses, aşkının teminatı olarak elması Rustan'a verdi; delikanlı da, prenses ülkesine geri döndüğünde, gizlice Keşmir'e onu görmeye geleceğine söz verdi.

Genç mirzanın kendisine kâtiplik, seyislik, sofracıbaşılık ve uşaklık yapan iki gözde adamı vardı. Birinin adı Topaz'dı; bu adam bir Çerkez kızı kadar güzel, endamlı, beyaz, bir Ermeni kadar yumuşak huylu, hizmet sever ve bir Guèbre[1] kadar bilgeydi. Diğerinin adı Marsık'dı; bu adamsa Topaz'dan daha tez canlı, daha çalışkan, hiçbir şeyden yüksünmeyen, çok güzel bir zenciydi. Rustan, seyahat tasarısını onlara açtı. Topaz, efendisini kızdırmaktan çekinen bir hizmetkârın sakınımlı gayretiyle onu bu seyahatten caydırmaya çalıştı; neleri tehlikeye atacağını bir bir anlattı; nasıl iki aileyi perişan edeceğini, annesiyle babasının kalbine birer hançer saplamış olacağını söyledi. Topaz, Rustan'ı kararsızlığa sevk etti ama Marsık onun tüm endişelerini gidererek, yüreklendirdi.

Delikanlının, böyle uzun bir yolculuğa yetecek kadar parası yoktu. Bilge Topaz ona borç aldırmazdı ama Marsık gerekli parayı sağladı. Efendisinin elmasını büyük bir ustalıkla yürüttü, bir benzerini yaptırarak onun yerine koydu ve hakikisini de birkaç bin rupi karşılığında bir Ermeni'ye rehin bıraktı.

Genç mirza rupilere kavuşunca seyahat için gereken hazırlıklar tamamlandı. Eşyaları bir file yükleyip atlara bindiler. Topaz efendisine;

1 Gubre, gueber, gheber ya da gabar: İranlı Zerdüşt, kâfir. –ç.n.

—Bu girişiminiz nedeniyle sizi uyarmak cesaretini gösterdim ama uyarı görevini yerine getirdikten sonra itaat etmek gerekir; emrinize amadeyim, sizi seviyorum ve dünyanın öbür ucuna kadar sizi takip edeceğim; ancak yolda, buradan iki fersah[2] uzaktaki kâhine bir danışalım," dedi. Rustan buna razı oldu. Kâhin, "Eğer doğuya gidersen, batıda olacaksın, dedi.

Rustan bu laftan bir şey anlamadı. Topaz, bu kehanetin iyiye yorumlanamayacağını ileri sürdü. Her zaman gönülalıcı olan Marsık ise kehanetin iyilik müjdelediğine efendisini ikna etti.

Kâbilde bir başka kâhin daha vardı; ona gittiler. Kâbillli kâhin şu sözlerle yanıtladı sorularını:

—Sahip olduğunda sahip olmayacaksın, yendiğinde yenmeyeceksin, Rustan'san Rustan olmayacaksın.

Bu kehanet de diğeri kadar anlaşılmaz gelmişti onlara.

—Kendinizi sakının, diyordu Topaz; Marsık'sa, Hiçbir şeyden korkmayın.

Delikanlının tutkusunu ve umudunu körükleyen bu uşak, tahmin edilebileceği gibi, efendisinin gözünde her zaman haklıydı.

Kâbil'den çıktıktan sonra büyük bir ormana girdiler; orada yemek yemek için çimenlere oturdular ve otlaması için atları serbest bıraktılar. Yemekleri ve yemek takımlarını taşıyan filin yükünü indirmeye hazırlanıyorlardı ki küçük kervanda Topaz'la Marsık'ın bulunmadığı fark edildi. Yüksek sesle adları haykırıldı; orman Topaz ve Marsık bağırtılarıyla çın çın çınladı. Uşaklar kıyı bucak onları aradı, bütün orman uşakların sesleriyle doldu; Topaz'la Marsık'ı görmeden, seslenmelerine bir yanıt alamadan geri döndüler.

2 Yazar burada "parasange" terimini kullanmaktadır. *Parasange*: Pers dilinde *far ang*, Arapça, *fersah*. Ayrıca Arapça'dan transliterasyonu olarak *parasang, parasangue* ve *far akh* gibi yazılışları da vardır. Yaklaşık 5,6 km. kadar gelen eski bir Pers uzunluk birimi. Yaya olarak bir saatte gidilen mesafe olup, yakın zamanlara kadar İran'da kullanılmaktaydı. –ç.n.

—Bir kartalla dövüşen ve onun tüylerini yolan bir akbabadan başka bir şey görmedik, dediler Rustan'a. Bu kavga konusunda anlatılanlar Rustan'ın merakını çekti, yürüyerek kavganın olduğu yere gitti, ortada ne akbaba kalmıştı ne de kartal; ama Rustan henüz yükü indirilmemiş filin büyük bir gergedanın saldırısına uğradığını gördü. Biri boynuzuyla vuruyordu, diğeri hortumuyla. Gergedan Rustan'ı görünce savuşup gitti; fili yanlarına aldılar ama bu sefer de atlar ortada yoktu.

—Yolculukta, insanın başına ormanlarda ne tuhaf işler geliyormuş, diye haykırdı Rustan.

Uşaklar çok üzüldüler, efendileriyse aynı zamanda hem atlarını hem de sevgili zencisini ve hiçbir zaman aynı fikirde olmasalar da her zaman büyük bir dostluk duyduğu bilge Topazını yitirmiş olmaktan büyük bir umutsuzluğa düştü.

Yakında, Keşmirli güzel prensesin ayaklarının dibinde olacağı umuduyla Rustan kendini avutuyordu; o sırada iri yarı, korkunç görünüşlü bir köylünün sopayla ölesiye dövdüğü çizgili kocaman bir eşekle karşılaştı. Hiçbir hayvan, bu tür eşekler kadar güzel, az bulunur ve ayağına çabuk değildir. Çizgili eşek, köylünün birbiri ardısıra inen sopa darbelerine bir meşeyi kökünden sökebilecek çiftelerle karşılık veriyordu. Genç mirza, haklı olarak, sevimli bir yaratık olan eşekten yana çıktı. Köylü, eşeğe, "Sana gösteririm," diyerek kaçtı. Eşek, kurtarıcısına kendi dilinde teşekkür etti; yaklaşıp kendini okşattı. Yemek yendikten sonra Rustan eşeğe binip, kimisi yaya kimisi filin üzerinde peşinden gelen uşaklarıyla Keşmir'in yolunu tuttu.

Rustan daha eşeğin üstüne adımını atmıştı ki, hayvan Keşmir yolunu tutacak yerde, Kâbil'e döndü. Efendisinin dizginlere asılması, birden çekmesi, dizleriyle hayvanın karnını sıkıştırması, mahmuzlaması, dizginleri boşlaması, kendine doğru çekmesi, sağına soluna kırbaç indirmesi, hiçbir şey kâr etmedi; inatçı hayvan Kâbil'e doğru koşmaya devam etti.

Rustan tere batmış, bunalmış, umutsuzluğa kapılmıştı ki bir deve tüccarına rastladı; tüccar ona;

—Efendi, dedi, sizi istemediğiniz bir yere götüren çok huysuz bir eşeğiniz var; onu bana bırakacak olursanız, size en seçkin develerimden dördünü veririm.

Rustan bu kadar iyi bir alışveriş yapmasını sağlayan Tanrıya şükretti.

—Bana yolculuğumun çok kötü geçeceğini söyleyen Topaz fena halde yanılıyordu, dedi.

Develerin en güzeline bindi, öteki üçü arkasından geliyordu; kervanına ulaştı; artık kendini mutluluğa götüren yolda olduğunu düşünüyordu.

Ancak dört fersah yol almıştı ki kayaların üzerinden köpüre köpüre akan coşkun bir selle karşılaştı. Her iki kıyı da, insanın başını döndüren, cesaret namına bir şey bırakmayan dimdik uçurumdu; ne sağa ne sola giderek aşmanın bir yolu vardı.

—Yolculuğumun çetin geçeceği uyarısını yapan Topaz'ın haklı olduğundan korkmaya başlıyorum, dedi kendi kendine, ben de böyle bir işe atılmakla büyük bir hata yaptım; yine de, Topaz yanımda olsaydı bana bir akıl verirdi; Marsık yanımda olsaydı, beni avutur, bu duruma bir çare bulurdu; ama ne yazık ki ikisi de yok.

Adamlarının üzüntüsü, sıkıntısını daha da arttırıyordu. Gece, zifiri karanlıktı; ağlayıp sızlayarak geçirdiler geceyi. Sonunda yorgun bitkin düşen âşık yolcu uyuya kaldı. Gün ağarırken uyandığında, bir kıyıdan öbürüne uzanan mermer bir köprünün kurulmuş olduğunu gördü selin üzerinde.

Köprüyü görenler hayret ve neşeyle çığlıklar atmaya, bağırmaya başladılar.

—Nasıl olur? Bu bir düş mü? Bir mucize mi bu? Yoksa büyü mü? Karşıya geçelim mi?

Kervandakiler yerlere kapanıyor, yeniden ayağa kalkıp köprüye gidiyor, toprağı öpüyor, gözlerini gökyüzüne çevirip, kollarını havaya kaldırıyor, ayakları titreyerek sağa sola koşuşturuyor, kendilerinden geçiyorlardı.

—Bu defa talihim yaver gidiyor, diyordu Rustan, Topaz ne dediğini bilmiyormuş; kehanetler lehimeymiş; Marsık haklıymış ama niye burada değil ki şimdi?

Kervan selin öte tarafına daha yeni geçmişti ki köprü müthiş bir gümbürtüyle çöktü.

—Aman ne iyi, diye haykırdı Rustan, Tanrıya şükürler olsun, Tanrıya hamdolsun! Demek ki Tanrı, sıradan bir beyzadeden başka bir şey olamayacağım ülkeme geri dönmemi istemiyor; sevdiğime kavuşup Keşmir prensi olacağım ama Kandahar'daki *malımı mülkümü kaybedeceğim.* Hem *Rustan olacağım*, hem de *olmayacağım*; çünkü büyük bir prens olacağım. İşte, kehanetin büyük bir kısmının açıkça lehime olduğu ortada; geri kalanı da lehime yorulabilir; çok mutluyum. Ama ne diye Marsık yanımda değil ki? Onun yokluğuna, Topaz'ın yokluğuna üzüldüğümden bin defa daha fazla üzülüyorum.

Büyük bir neşe içinde birkaç fersah daha yol aldı; ama gün sona ererken, bir uçurumdan daha sarp, bitirilmiş olsaydı Babil Kulesi'nin ulaşacağı yükseklikten daha yüksek, duvarı andırır bir sıra dağ, korkuya kapılan kervanın yolunu kesti. Hepsi birden;

—Tanrı burada telef olmamızı istiyor! diye haykırdılar, Köprüyü sırf dönüş umudumuz kalmasın diye yıktı; önümüze bu dağı daha ileri gidemeyelim diye dikti. Ey, Rustan! Ey bahtsız mirza! Asla Keşmir'i göremeyeceğiz, Kandahar toprağına asla geri dönemeyeceğiz.

En yürek paralayıcı acılar, en bunaltıcı umutsuzluklar Rustan'ın ruhunda, umuduyla sarhoş olduğu ölçüsüz sevincin yerini alıyordu. Kehanetleri lehine yormaktan çok uzaktı.

—Tanrım! Dostum Topaz'ı neden benden aldın?

Umutsuzluğa kapılmış adamlarının ortasında derin derin iç çekip, gözyaşı dökerek bu sözleri söylerken, dağın eteklerinde yüz bin meşalenin aydınlattığı, kemerli uzun bir yol şaşkınlıktan afallamış gözlerin önünde açılıverdi; Rustan haykırır, adamları dizüstü

çöker, şaşkınlıktan sırtüstü yuvarlanırken, mucize diye bağırıştılar:

—Rustan, Vişnu'nun gözdesi, Brahma'nın sevgilisi, o dünyanın efendisi olacak, diyorlardı.

Rustan buna inanıyordu, kendinden geçmişti, kendini aştığına inanıyordu.

—Ah, Marsık, ah benim sevgili Marsıkım! Nerelerdesin? Bütün bu mucizeleri keşke sen de görebilseydin! Seni nasıl da kaybettim? Keşmir'in güzel prensesi, güzelliğini tekrar ne zaman göreceğim?

Hizmetçileri, fili ve develeriyle dağın altındaki kemerli yola girip ilerledi; bu yolun sonunda kenarlarında dereler akan çiçeklerle süslü bir çayırlığa çıktı; çayırın sonunda göz alabildiğine uzanan ağaçlıklı yollar; bu yolların sonunda bir nehir vardı; nehir boyunca nefis bahçeler içinde binlerce eğlence evi bulunuyordu. Her taraftan şarkı ve çalgı sesleri geliyor, insanların dans edip eğlendikleri görülüyordu; Rustan nehir üzerindeki bu köprülerden birinden geçmek için acele etti ve rastladığı ilk insana bu güzel ülkenin neresi olduğunu sordu. Soru sorduğu adam;

—Keşmir eyaletinde bulunuyorsunuz, diye yanıtladı, gördüğünüz gibi halk gülüp oynuyor; babasının verdiği söz üzerine senyör Barbabou'yla evlenecek güzel prensesimizin düğününü yapıyoruz: Bir yastıkta kocasınlar!

Bunu duyan Rustan düşüp bayıldı; Keşmirli bey sara hastası olduğunu sanarak onu evine taşıttı; Rustan orada uzun süre baygın yattı. Eyaletin en yetenekli iki hekimini çağırttılar; hekimler, artık biraz kendine gelir gibi olan, hıçkırırarak ağlayan, gözlerini belertip, ara sıra "Topaz, Topaz, çok haklıymışsın!" diye haykıran hastanın nabzını ölçtüler. Hekimlerden biri, Keşmirli beye;

—Şivesinden bu delikanlının Kandaharlı olduğunu anlıyorum, dedi, bu ülkenin havası ona yaramaz; onu evine göndermek gerekir. Gözlerinden onun delirmiş olduğunu çıkarıyorum; onu bana verin, vatanına geri götürüp iyi ederim.

Öteki hekimse, delikanlının sadece üzüntüden hastalanmış olduğunu, onu düğüne götürüp dans ettirmek gerektiğini söyledi. Hekimler görüş alışverişinde bulunurlarken, hasta kendini toparladı, iki hekime yol verildikten sonra Rustan ev sahibiyle baş başa kaldı.

—Saygıdeğer efendim, dedi ev sahibine, önünüzde bayıldığım için affınızı dilerim; bunun kibar bir davranış olmadığını biliyorum; beni onurlandırdığınız iyiliğinize karşılık filimi kabul etmenizi rica ediyorum sizden.

Bundan sonra, yolculuğunun amacından söz etmeden yolculuk sırasında başına gelenleri anlattı.

—Ama Vişnu ve Brahma aşkına, Keşmir prensesiyle evlenen bu mutlu Barbabou'nun kim olduğunu bana söyleyin. Niçin babası onu damatlığa seçti ve niçin prenses onu kocalığa kabul etti?

—Prenses hiç de Barbabou'yu kabul etmiş değil; tam tersine, halk neşeyle onun evliliğini kutlarken, o sarayının kulesine kapanmış gözyaşı döküyor, kendisi için yapılan eğlencelerin hiçbirini görmek istemiyor, dedi Keşmirli.

Bu sözleri duyan Rustan kendini yeniden doğmuş gibi hissetti; acının soldurduğu yüzüne yeniden renk geldi.

—Söyleyin bana, lütfen, dedi, sözüne devamla Rustan, neden Keşmir prensi kızını, onun istemediği Barbabou diye birine vermekte ısrar ediyor?

—İşin gerçeği şu, diye yanıtladı Keşmirli, yüce prensimizin çok değer verdiği kocaman bir elmasla bir mızrağı kaybetmiş olduğunu, bilmem biliyor musunuz?

—Çok iyi biliyorum, dedi Rustan.

—Prensimiz bu iki mücevherini uzun zaman dünyanın dört bucağında arayıp da hiçbir haber alamayınca, içine düştüğü umutsuzlukla bunlardan birini kim getirirse kızını ona vereceğine söz verdi. Barbabou adında biri elmasla çıkageldi, bu sebeple yarın prensesle evleniyor, dedi ev sahibi.

Rustan'ın beti benzi sarardı; birtakım iltifatlar geveledi, ev sahibinden izin aldı ve devesine atladığı gibi törenin

yapılacağı başkentin yolunu tuttu. Prensin sarayına vardı ve prense ileteceği önemli şeyler olduğunu söyleyerek huzura kabul edilmesini istedi. Prensin düğün hazırlıklarıyla meşgul olduğu söylendi.

—Ben de aynı nedenle onunla konuşmak istiyorum, dedi Rustan.

O kadar ısrar etti ki onu içeri aldılar. Rustan, prense;

—Yüce efendimiz, dedi, Tanrı sizi her daim muzaffer kılsın, tuttuğunuzu altın etsin; ama damadınız düzenbazın biridir.

—Nasıl, düzenbazın biri mi? Bunu söylemeye nasıl cüret ediyorsun? Keşmir prensinin kendi seçtiği damadı hakkında nasıl böyle konuşursun?

—Evet, bir düzenbazdır o, diye yanıtladı Rustan, ve Alteslerine bunu kanıtlamak için de elmasınızı getirdim.

Çok şaşıran prens, iki elması karşılaştırdı ve bu işlerden hiç anlamadığı için de hangisinin hakiki olduğunu bilemedi.

—Al sana iki elmas, dedi, oysa benim bir tek kızım var. İçinden çıkılması zor bir duruma düştüm.

Barbabou'yu çağırttı ve ona kendisini aldatıp aldatmadığını sordu. Barbabou, elması bir Ermeni'den satın aldığına yemin etti; ötekiyse kendi elmasını kimden aldığını söylemiyordu ama bir çare önerdi: Altesleri uygun bulurlarsa, iki rakip derhal dövüşecekti.

—Damadınızın sadece elması vermesi yetmez, diyordu, kendi değerini de kanıtlamalıdır. Rakibini öldürenin prensesle evlenmesini doğru bulmaz mısınız?

—Çok iyi olur, diye yanıtladı prens, saray için de güzel bir gösteri olur; siz ikiniz hemen dövüşe başlayın; Keşmir geleneklerine göre yenen, yenilenin silahlarını alır ve kızımla evlenir.

Prensesin iki talibi derhal avluya indiler. Merdivende bir saksağanla bir karga vardı. Karga, "Dövüşün, dövüşün!" diye bağırırken, saksağan da, "Dövüşmeyin!" diye bağırıyordu. Bu, prensi güldürdü; rakipler birbirlerini kol-

lamakla meşguldüler. Dövüş başladı; bütün nedimler etraflarında halka oldular. Prenses kulesinden dışarı adımını atmadı; bu seyre katılmaya hiçbir şekilde yanaşmıyordu; sevgilisinin Keşmir'de olabileceği aklının ucundan bile geçmiyordu ve Barbabou'dan öylesine iğreniyordu ki yüzünü bile görmek istemiyordu. Güzel bir dövüş oldu; Barbabou yenik düştü ve halk buna çok sevindi; çünkü Barbabou çirkin, Rustan ise çok yakışıklıydı. Halk hemen hemen her zaman yakışıklıdan yanadır.

Dövüşün galibi, yenilenin örgü zırhını, pelerinini ve başlığını giydi ve saray halkını arkasına takıp, fanfar sesleri arasında prensesin penceresinin altına gitti.

—Güzel prenses, gel de çirkin rakibini öldüren güzel kocanı gör, diye bağırıyordu herkes, kadınlarsa bu sözleri tekrarlıyordu.

Prenses ne yazık ki başını pencereden uzattı ve iğrendiği adamın zırhlarını görünce, umutsuzluk içinde Çin işi kasasına koşarak, zırhın örtmediği bir noktadan sevgili Rustanının göğsüne saplanacak mızrağı çıkardı; Rustan büyük bir çığlık kopardı ve bu çığlığı duyan prenses bahtsız aşığının sesini tanır gibi oldu.

Prenses, yüreği kan ağlayarak çılgınlar gibi indi merdivenleri. Rustan, al kanlar içinde babasının kollarında yatıyordu. Delikanlıyı görüp, tanıdığında duyduğu acıyı, acımayı ve dehşeti anlatmaya kelimeler yetmez. Prenses gencin üzerine atılıp onu öpücüklere boğdu:

—Bunlar, âşığın ve katilin olan kadından aldığın ilk ve son öpücükler, dedi ona.

Mızrağı delikanlının yarasından çekip kendi kalbine sapladı ve taparcasına sevdiği adamın üzerine yığılıp kaldı. Şaşırıp, çılgına dönen, kızıyla birlikte can vermeye hazır baba, boş yere onu hayata döndürmeye çalışıyordu; ama kızı artık ölmüştü. Lânet okuyarak ölümcül mızrağı paramparça etti, o uğursuz elmasları da fırlatıp attı. Kızının düğün töreni yerine cenaze töreni hazırlanırken prens, henüz ruhunu teslim etmemiş olan, kanlar içindeki Rustan'ı saraya taşıttı.

Rustan'ı bir yatağa yatırdılar. Ölüm döşeğinin iki yanında ilk gördüğü şey Topaz'la Marsık oldu. Duyduğu şaşkınlığın verdiği kuvvetle;

—Ah sizi gidi hainler, dedi onlara, neden beni terk ettiniz? Bahtsız Rustan'ın yanında olsaydınız prenses belki de hâlâ yaşıyor olacaktı.

—Sizden bir an bile ayrılmadım, dedi Topaz; Marsık ise, Ben hep yanınızdaydım, diye konuştu.

—Neler diyorsunuz siz? dedi Rustan bezgin bir sesle, neden son ânımda benimle alay ediyorsunuz?

—Bana kulak verecek olursanız, dedi Topaz, korkunç sonuçlarını önceden gördüğüm bu ölümcül yolculuğu asla onaylamamış olduğumu biliyorsunuz. Akbabayla dövüşüp, onun tüylerini yolan kartal bendim; sizi vatanınıza dönmeye zorlamak için eşyalarınızı alıp kaçan fil de bendim; size rağmen sizi babanızın evine doğru götüren çizgili eşektim; atlarınızı kaçırtan yine bendim; geçişinizi engelleyen seli koparan bendim; böylesine uğursuz bir yolculuğun önünü kesmek için yolun üzerine dağı ben diktim; size memleket havası salık veren hekim bendim; size dövüşmeyin diye bağıran saksağan da bendim.

—Bense, dedi Marsık, kartalın tüylerini yolduğu akbabaydım; file boyuna boynuz darbeleri indiren gergedandım; çizgili eşeği döven köylüydüm; felaketinize koşasınız diye size develeri veren tüccar bendim; üstünden geçtiğiniz köprüyü ben kurdum; içinden geçtiğiniz mağarayı ben kazdım; ayağa kalkmanızı öneren hekim bendim ve dövüşün diye bağıran karga da bendim.

—Kehanetleri hatırlasanıza, dedi Topaz, *Eğer doğuya gidersen, batıda olursun.*

—Evet, dedi Marsık, burada ölüler yüzleri batıya dönük gömülür: Kehanet çok açıktı; ama anladın mı? *Sahip oldun ama sahip değildin*: Çünkü elmas sendeydi, ama sahteydi ve sen bunu bilmiyordun. Yendin, ama ölüyorsun; Rustan'sın ama Rustan olmaktan çıkıyorsun: Bütün kehanetler doğru çıktı.

Marsık bunları söylerken Topaz'ın gövdesinde dört beyaz, kendi gövdesindeyse dört siyah kanat belirdi.

—Ne görüyorum? diye bağırdı Rustan.

Topaz'la Marsık beraberce yanıtladılar:

—İki meleğini görüyorsun.

—Peki, beyler, dedi onlara Rustan, ne demeye bana karışıyorsunuz? Hem, zavallı bir insan için neden iki melek?

—Yasa böyle, dedi Topaz, her insanın iki meleği vardır; bunu ilk Platon söyledi, sonra başkaları tekrarladı; gördüğün gibi, hiçbir şey bundan daha doğru olamaz. Seninle konuşan ben, senin iyilik meleğinim ve görevim, ömrünün sonuna kadar sana gözkulak olmaktı; bu görevi de gayet güzel yerine getirdim.

—Senin işin bana hizmet etmek idiyse, dedi ölmekte olan, demek ki, ben senden üstün bir varlık olmalıyım; peki, durmadan yanlış adımlar atmamı önleyemedikten, sevdiğimin ve benim acınacak bir tarzda ölmemizin önüne geçemedikten sonra, benim iyilik meleğim olduğunu söylemeye nasıl cüret edersin?

—Ne yazık ki, bu senin alınyazındı, dedi Topaz.

—Eğer her şey alınyazısıysa, dedi ölmekte olan, o zaman melek neye yarar? Ya sen, Marsık, dört siyah kanadınla belli ki sen de kötülük meleğimsin?

—Dediğin gibi, diye yanıtladı Marsık.

—Peki, prensesimin de mi kötülük meleğiydin?

—Hayır, onun kendi kötülük meleği vardı, ben o meleğe yardımcı oldum.

—Ah! Kahrolası Marsık, bu kadar kötü olduğuna göre, Topaz'la aynı efendiye bağlı değilsindir. Siz ikiniz, biri iyi, diğeri kötü nitelikte iki farklı ilkeden yaratılmışsınız.

—Böyle bir sonuç çıkarılamaz, dedi Marsık, ama sorunun güçlüğü de ortada.

—İyi bir varlığın bu kadar uğursuz bir melek yaratması mümkün değil, diye sürdürdü konuşmasını can çekişmekte olan.

—İster mümkün olsun, ister olmasın, dedi Marsık, bu şey dediğim gibidir.

—Yazık! dedi Topaz, zavallı dostum, bu alçağın hâlâ kötülüğüne devam ettiğini, tartışarak, seni kızdırıp ölümünü çabuklaştırdığını anlamıyor musun?

—Defol, git, dedi üzgün Rustan, senden de ondan olduğum kadar şikâyetçiyim; o bana kötülük yapmak istediğini itiraf ediyor hiç değilse, sense beni koruduğunu ileri sürüyorsun, ama ne işe yaradın?

—Bundan ötürü çok üzgünüm, dedi iyilik meleği.

—Ben de, dedi ölmek üzere olan, ama bunların altında anlamadığım bir şey var.

—Ben de anlamıyorum, dedi zavallı iyilik meleği.

—Birazdan bilgi sahibi olacağım, dedi Rustan.

—Göreceğiz, dedi Topaz. Sonra, her şey yokoldu. Rustan kendini hiç çıkmadığı babasının evinde, bir saat önce uzandığı yatağında buldu yeniden.

Ter içinde ve şaşkın bir halde sıçrayarak uyandı. Kendini yokladı, seslendi, haykırdı, zil çaldı. Oda uşağı Topaz, esneyerek gece takkesiyle koşup geldi.

—Ölü müyüm, diri miyim? diye bağırdı Rustan, Keşmirli güzel prenses kurtulacak mı?

—Efendim, düş mü görüyor? diye soğukça yanıtladı Topaz.

—Ah! diye haykırdı Rustan, Beni acımasız bir ölüme sürükleyen, o dört siyah kanatlı hain Marsık'a ne oldu?

—Yukarıda horlar durumda bıraktım efendim, aşağı göndermemi ister misiniz?

—Tam altı aydır, o alçak bana eziyet ediyor; beni o uğursuz Kâbil fuarına o götürdü; prensesin bana verdiği elması aşıran oydu; yolculuğa çıkmamın, prensesimin ölümünün ve hayatımın baharında göğsümü delip beni öldüren mızrağın tek sorumlusu odur.

—İçiniz rahat olsun, dedi Topaz, siz hiç Kâbil'e gitmediniz; Keşmir prensesi diye biri yok; prensin hâlen yüksek okula giden iki oğlundan başka çocuğu olmadı. Siz

hiçbir zaman bir elmasa sahip olmadınız; prenses ölmüş olamaz, çünkü doğmadı; sağlığınız da harika.

—Nasıl! Ben Keşmir prensinin yatağında ölürken, sen de orada değil miydin? Beni onca felaketten korumak için kartal, fil, çizgili eşek, hekim ve saksağan olduğunu itiraf etmedin mi?

—Efendim, bütün bunları düşte görmüş olmalısınız. Düşüncelerimiz uykuda, uyanıklıkta olduğundan daha fazla bize bağlı değildir. Tanrı, besbelli, yararlanasınız diye bu düşüncelerin aklınızdan geçmesini istemiş olmalı.

—Benimle alay mı ediyorsun? diye sordu Rustan, Ne kadar uyudum?

—Ancak bir saat kadar uyudunuz, efendim.

—Pekâlâ, seni baş belası, ukalâ, nasıl oluyor da bir saatte ben altı ay önceki Kâbil fuarına gidiyorum, geri dönüyorum, Keşmir'e yolculuk yapıyorum, Barbabou, prenses ve ben ölüyoruz?

—Efendimiz, bundan daha kolay, bundan daha basit bir şey olamaz; bundan daha kısa bir sürede dünyayı dolaşabilir, çok daha fazla serüven yaşayabilirdiniz.

—Zerdüşt'ün yazdığı Pers tarihinin özeti bir saatte okunamaz mı? Oysa bu özet, sekiz yüz bin yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bütün bu olaylar birbirinin ardısıra gözlerinizin önünden geçer; herhalde kabul edersiniz ki, Brahma için bütün bu olayları bir saate sıkıştırmak, sekiz yüz bin yıla yaymak kadar kolaydır; işte rüyanız için de durum bundan farklı değildir. Zamanın, çapı sonsuz olan bir çark üzerinde dönmekte olduğunu düşününüz. Sonsuz büyüklükteki bu çarkın altında birbirlerinin içine geçmiş çeşitli büyüklüklerde sayısız çark bulunmaktadır; merkezdeki çark gözle görülemeyecek kadar küçüktür ve büyük çark bir tur dönene kadar sonsuz sayıda tur atar. Dünyanın başlangıcından sonuna kadarki bütün olayların birbirinin ardısıra bir saniyenin yüz binde birinden daha az bir zamanda meydana gelebileceği açıktır ve denebilir ki, olaylar da böyledir.

—Hiçbir şey anlamıyorum, dedi Rustan.

—Eğer isterseniz, dedi Topaz, bunu size kolayca anlatacak bir papağanım var. Tufandan bir süre önce doğdu; Nuh'un gemisinde bulundu, çok şey görüp yaşadı; bununla birlikte, sadece bir buçuk yaşındadır. Size, ilginç öyküsünü anlatacaktır.

—Çabuk gidip papağanınızı getirin, dedi Rustan, yeniden uyuyuncaya kadar beni eğlendirir.

—Papağan, sofu kız kardeşimin evindedir, dedi Topaz, gidip getireyim; ondan memnun kalacaksınız; belleği çok güçlüdür; her vesileyle zekâ gösterilerine başvurmadan, tumturaklı sözler etmeden, anlatacağını basitçe anlatır.

—Daha iyi, dedi Rustan, ben böyle anlatılmasını severim.

Papağanı yanına getirdiler ve papağan şunları anlattı:

Not: *Mademoiselle Catherine Vadé, bu öykünün yazarı olan amcasının oğlu merhum Antoine Vadé'nin çantasında papağanın anlattığı öyküyü bulamadı. Papağanın yaşadığı zaman dilimi gözönüne alınacak olursa, bunun ne büyük bir kayıp olduğu kolayca anlaşılır.*

MICROMÉGAS[1]
FELSEFİ ÖYKÜ

BİRİNCİ BÖLÜM
BİR SİRİUSLUNUN SATÜRN GEZEGENİNE SEYAHATİ

Sirius adlı yıldızın etrafında dönmekte olan şu gezegenlerden birinde, bizim karınca yuvamıza yaptığı son seyahatte tanıma şerefine erdiğim çok zeki bir genç adam vardı; adı Micromégas'ydı, bütün büyük insanlara yaraşır bir ad. Boyu sekiz fersahtı. Sekiz fersahtan kastım, her biri beş ayak uzunluğunda yirmi dört bin geometrik adımdır.[2]

Halka her zaman büyük hizmetlerde bulunan matematikçilerden birkaçı hemen kâğıda kaleme sarılarak, Sirius ülkesi sakini Bay Micromégas, başından ayakucuna kadar yüz yirmi bin kral ayağı gelen yirmi dört bin adım boyunda, biz dünyalılar ancak beş ayak boyunda ve dünyamızın çevresi dokuz bin fersah olduğuna göre, onu meydana getiren kürenin çevresinin bizim küçük dünyamızın çevresinin kesin olarak tam yirmi bir milyon altı yüz bin katı olması gerektiğini bulacaklardır. Doğada

1 Yunanca "Küçük-büyük" anlamına gelen Micromégas, Voltaire'in mikroplar ve çok büyük varlıklar üzerine bilimkurgusudur. 1739'da henüz taslak halindeyken "Baron Gangan'ın Yolculukları" başlığıyla elyazmalarını Prusya Kralı Frederick'e göndermiş, öyküyü çok beğenen Kral, yazarını övgülere boğmuştur. Ama bu öykü kaybolmuş ve gün ışığına ancak 1752'de "Micromégas" adıyla çıkabilmiştir. –ç.n.

2 Kolayca görülebileceği gibi bütün hesaplamalar uyduruktur. Bütün ölçüler sanki amaca hizmet etmesi için başvurulmuş geçici araçlar gibidir. Voltaire matematiksel kesinlikte açıklamalarla alay ediyor olmalı. Swift'in işaret ettiği gibi pire her zaman olduğundan büyük, fil olduğundan küçük çizilir. –ç.n.

bundan daha basit, bundan daha sıradan hiçbir şey olamaz. Almanya ve İtalya'daki kimi hükümranların çevresi yarım saatte dolaşılabilecek ülkelerinin Türk, Rus ve Çin imparatorluklarıyla karşılaştırılması, doğadaki varlıklar arasındaki muazzam farklılıkların çok soluk bir resmi olabilir ancak.

Ekselanslarının boyu tam dediğim kadar olduğundan, bütün heykeltıraş ve ressamlarımız, Micromégas'nın bel çevresinin elli bin kral ayağı geleceği konusunda ortak bir kanıya varmakta zorlanmayacaklardır: Bu, çok güzel bir orandır. Micromégas'nın burnu, yüzünün üçte biri ve güzel yüzü güzel gövdesinin toplam uzunluğunun yedide biri olduğundan, Siriuslunun burnunun altı bin üç yüz otuz üç küsur kral ayağı geldiğini kabul etmek gerekiyor; görülmeye değer bir şey.

Kafasına gelince en iyi yetişmiş insanlardan biriydi; çok şey biliyordu; bunlardan bazılarını kendisi keşfetmişti; geleneklere göre kendi gezegeninin Cizvit kolejinde okurken, zekâsının gücüyle Euclides'in önermelerinden ellisini çözdüğünde daha iki yüz elli yaşında bile değildi. Bu, kız kardeşinin demesine göre eğlence olsun diye otuz iki önermeyi çözen ve o zamandan beri oldukça sıradan bir geometrici ve çok kötü bir metafizikçi kabul edilen Blaise Pascal'ın[3] çözdüğü önermelerden on sekiz fazlaydı. Dört yüz elli yaşına doğru, çocukluktan çıkarken, anatomilerini incelemek için çapı yüz ayak bile gelmeyen ve sıradan mikroskoplarla görülemeyen birçok küçük böceği kesip biçti; bu böcekler üzerine, başına epeyce iş açan çok ilginç bir kitap yazdı. Ülkesinin, olur olmaz şeyler için hır çıkarmaktan hoşlanan cahil mi cahil müftüsü, Micromégas'nın kitabında kuşkulu, yakışıksız, atak, aykırı düşünceler ve dinin temel ilkelerine ters düşen noktalar bularak kovuş-

3 Blaise Pascal (1623-1662): Fransız matematikçi, fizikçi ve filozof. Akışkanlar mekaniğinin temel yasalardan biri olan Pascal yasasını ortaya koymuş, Modern olasılık kuramının temellerini atmış ve sezgicilik ilkesiyle Rousseau'yu, Bergson'u ve varoluşçuları etkilemiştir. Leibnitz ve Pascal ikilisi Voltaire'in sürekli alay ettiği iki kişiliktir. –ç.n.

turma açtı: Dava, pirelerin yapısının esas olarak salyangozlarınkiyle aynı olup olmadığına dönüştü. Micromégas kendini zekice savundu; kadınları tarafına çekti; dava iki yüz yirmi yıl sürdü. En sonunda müftü, Micromégas'nın kitabını, kitabın kapağını açmamış hukukçulara mahkûm ettirdi ve yazarına da sekiz yüz yıl saraya adım atmaması emredildi.

Micromégas, sıkıntı ve bayağılıktan başka içinde hiçbir şey bulunmayan bir saraya girmesinin yasaklanmasına pek fazla üzülmedi. Müftüye karşı, onun pek umursamadığı bir şarkı yazdı ve söylendiğine göre *ruhunu* ve *kafasını* geliştirmek için gezegenden gezegene dolaşmaya başladı. Sadece posta arabası ve lando ile yolculuk yapmaya alışmış olanlar, hiç kuşkusuz yukarıdaki dünyanın taşıtları karşısında şaşıracaklardır; çünkü şu küçük çamur küresi üzerinde yaşayan bizlerin kafası kullanmaya alışık olduğumuz şeylerin ötesindekileri almaz. Gezginimiz evrensel çekim yasalarıyla bütün çeken ve iten kuvvetleri mükemmelen biliyordu. Bunları o kadar yerinde kullanıyordu ki, bazen bir güneş ışınının yardımıyla, bazen bir kuyruklu yıldızın olanaklarından yararlanarak, tıpkı daldan dala uçan bir kuş gibi kendini ve adamlarını küreden küreye götürüyordu. Kısa bir süre içerisinde samanyolunu baştan sona dolaştı; şunu da itiraf etmeliyim ki, göklerin bu en yüksek katına serpilmiş yıldızlar arasında ünlü papaz Derham'ın[4] dürbünüyle görmüş olmakla övündüğü şeyi asla görmedi. Bay Derham'ın yanlış görmüş olduğunu söyleyecek değilim, Allah esirgesin! Ama Micromégas tam yerindeydi, üstelik iyi bir gözlemciydi ve ben de kimseyi yalancı çıkarmak istemem. Micromégas epeyce dönüp dolaştıktan sonra Satürn küresine ulaştı. Yeni şeyler görmeye ne kadar alışık olsa da, gezegenin ve sakinlerinin küçüklüğünü gördüğünde, kimi kez çok daha bilge kişile-

4 Derham (1657-1735): İngiliz bilgin. Tabiattaki mucizelerle Tanrı'nın varlığını kanıtlamak istiyordu. Bu amaçla *Théology physique* (1726) adlı bir kitap yazdı. -ç.n.

rin bile gizleyemediği üstünlük duygusuyla gülümsemekten kendini alamadı. Çünkü Satürn topu topu Dünya'nın dokuz yüz katı büyüklükteydi ve bu ülkenin yurttaşları da boyları bin *toise*[5] civarında cücelerdi. Tıpkı Fransa'ya gelen bir İtalyan müzisyenin, Lulli'nin[6] müziğine gülmesi gibi o ve adamları ilkin gülüp alay ettiler. Ama Siriuslu aptal olmadığından, düşünen bir varlığın sırf altı bin ayak boyunda olması yüzünden gülünç olmayacağını çok geçmeden anladı. Başlangıçta onları şaşırtmış olmakla birlikte, Satürnlülerle çabucak birbirlerine alıştılar. Kendisi hiçbir şey icat etmemiş olmakla birlikte, başkalarının icatlarını çok iyi açıklayan, şöyle böyle mısralar dizen, matematikten iyi anlayan ve çok zeki biri olan Satürn Akademisi Sekreteriyle[7] çok yakın dost oldu. Okuru bilgilendirmek amacıyla, Micromégas'nın bir gün Bay Sekreter'le yaptığı benzersiz bir konuşmayı burada olduğu gibi aktaracağım.

5 Toise: yaklaşık 2 m. kadar gelen (tam olarak 1,949 m.) bir uzunluk ölçüsü. –ç.n.

6 Jean-Baptiste Lulli (1632-1687): XIV. Louis'nin sarayında "kralın enstrümantal müzik bestecisi". Molière ile *Kibarlık Budalası'nda işbirliği yapmıştır.* Italyan müziğine karşı Rameau ile birlikte Fransız müziğini temsil eder. –ç.n.

7 Sekreterin Fransız bilimadamı ve edebiyatçı Bernard Le Bovier Fontenelle (1657-1757) olduğu tahmin ediliyor. Fontenelle, Voltaire'e göre XIV. Louis döneminin en önemli evrensel düşünürü. 1697'den başlayarak Fransız Bilimler Akademisi daimi üyeliğine getirildi. En ünlü eseri *Entretiens sur la pluralité des mondes*'dir [*Birden Çok Dünya Üzerine Söyleşi*]. Voltaire ile yakın dostturlar. –ç.n.

İKİNCİ BÖLÜM
SİRİUSLU İLE SATÜRNLÜ ARASINDA BİR KONUŞMA

Ekselansları yere uzanıp, Sekreter de onun yüzüne yaklaştıktan sonra, Micromégas;

—Doğada çok değişik şeyler bulunduğunu itiraf etmek gerekiyor, dedi.

—Evet, dedi Satürnlü, doğa öyle bir bahçedir ki, çiçekleri...

—Bırakın canım, dedi öteki, şu bahçeyi, çiçekleri.

—Doğa, esmerler ve sarışınlardan oluşan bir topluluktur, bunların süsleri... diye devam etti konuşmasına sekreter.

—Bana ne sizin esmerlerinizden, dedi öteki.

—O halde, doğa bir resim galerisidir, çizgileri...

—Yo, hayır, dedi bizim gezgin bir kere daha, doğa, doğadır. Neden onu bir şeylere benzetmeye çalışıyorsunuz?

—Hoşunuza gitmek için, diye yanıtladı sekreter.

—Hoşuma gidilmesini değil, bana bir şeyler öğretilmesini istiyorum, dedi gezgin. Bana, kürenizdeki insanların kaç duyusu olduğunu söylemekle başlayın.

—Yetmiş iki duyumuz var, dedi akademisyen, hergün onların azlığından yakınıp duruyoruz. Hayalgücümüz ihtiyaçlarımızın ötesine geçiyor; yetmiş iki duyumuz, gezegenimizin etrafındaki halkamız ve beş ayımızla kendimizi çok kısıtlanmış hissediyoruz; bütün merakımıza ve yetmiş iki duyumuzdan kaynaklanan çok sayıdaki tutkumuza karşın her zaman sıkılıyoruz.

—İnanırım, dedi Micromégas, bizim dünyamızda bin kadar duyumuz var, yine de çok önemsiz olduğumuzu, bizden çok daha mükemmel varlıklar bulunduğunu durmadan söyleyen bilmem hangi belirsiz arzular, bilmem ne tür endişeler içindeyiz. Ben biraz seyahat ettim; bizden çok aşağı ölümlüler, bizden çok üstün varlıklar gördüm ama gerçek ihtiyaçlarından daha fazlasını arzulamayan, ihtiyaçlarının tamamının karşılandığını düşünen bir kişiyle bile karşılaşmadım. Belki bir gün, hiçbir eksiği olmayan bir ülkeye gideceğim ama bugüne kadar hiçkimsenin böyle bir ülkenin varlığından söz ettiğini duymadım.

Bundan sonra Siriuslu ile Satürnlü bitmez tükenmez tahminlere giriştiler; ama çok ustalıklı ve gerçeklikten uzak bir yığın akıl yürütmeden sonra gerçeklere dönmek zorunda kaldılar.

— Sizde ömür ne kadardır? diye sordu Siriuslu.

—Ah! Çok kısa, dedi Satürnlü küçük adam.

—Tıpkı, bizim gibi, dedi Siriuslu, her zaman yaşamın kısalığından yakınıyoruz. Bu, evrensel bir doğa yasası olmalı.

—Ne yazık ki, dedi Satürnlü, Güneş ancak beş yüz dönüşünü tamamlayıncaya kadar (yaklaşık on beş bin Dünya yılı) yaşıyoruz. Gördüğünüz gibi neredeyse doğarken ölüyoruz. Varlığımız bir nokta, ömrümüz bir an, küremiz ise bir atomdur. İnsan bir şeyler öğrenmeye, deneyim kazanmaya kalmadan ölüm kapıyı çalıyor. Ben şahsen geleceğe dönük hiçbir plan yapmaya cesaret edemiyorum; kendimi koskoca bir okyanusta küçük bir su damlası gibi görüyorum. Bu dünyada sahip olduğum önemden, özellikle sizin önünüzde utanç duyuyorum.

Micromégas onu şöyle yanıtladı:

—Bir filozof olmasaydınız, ömrümüzün sizinkinin yedi yüz katı olduğunu söyleyerek sizi üzmekten çekinirdim; ama çok iyi bilirsiniz ki bedenin unsurlarına ayrışarak, bir başka biçim altında doğayı canlandırması gerektiğinde, buna ölüm denir; bu başkalaşım ânı geldiğinde, son-

suz uzun yaşamakla, bir gün yaşamak arasında hiçbir fark kalmaz. İnsanların bizden bin kat daha uzun yaşadığı ülkelerde bulundum ve gördüm ki orada da insanlar hâlâ yakınıyorlar. Ama her yerde kadere rıza göstererek, doğanın yaratıcısına şükreden sağduyu sahibi insanlar da var. Bu evrende, hayranlık verici bir aynılıkla çok büyük bir çeşitlilik bulunmaktadır. Örneğin, bütün düşünen varlıklar birbirinden farklıdır; yine de, düşünme ve arzu etme yetenekleri bakımından birbirlerine benzerler. Maddeye evrenin her tarafında rastlanmaktadır ama madde her dünyada farklı özelliklere sahiptir. Sizdeki maddenin kaç çeşit özelliği var?

—Eğer, dedi Satürnlü, yokluğu halinde dünyamızın bugünkü halini sürdüremeyeceğini düşündüğümüz özelliklerinden söz ediyorsanız; kapsam, iki cismin aynı zamanda aynı uzay parçası içinde bulunamazlığı, devinme yeteneği, genel çekim, parçalanabilirlik ve benzeri üç yüz kadar özellikten söz edebiliriz.

—Besbelli, diye yanıtladı gezgin, sizin küçük yerleşiminiz için bu kadar az sayıda özelliği, Yaradan yeterli görmüş olmalı. Yaradan'ın bilgeliğine hayranlık duyuyorum; her yerde farklılıklar ama aynı zamanda orantı da görüyorum. Küreniz küçük, sakinleri de öyle; az sayıda duyuya sahipsiniz, maddenizin az özelliği var; hepsi yüce Yaradan'ın eseri. İyi incelendiğinde Güneşiniz ne renktir?

—Sarıya çalan beyaz, dedi Satürnlü, ışınlarından birini tayfına ayırdığımızda, yedi renkten oluştuğunu görürüz.

—Bizim güneşimiz kırmızıya çalar, dedi Satürnlü, ve otuz dokuz temel rengimiz vardır. Yakından gördüğüm hiçbir güneş diğerine benzemiyor, tıpkı sizde olduğu gibi, bir tek yüz yok ki bütün diğerlerinden farklı olmasın.

Buna benzer birçok sorudan sonra, Micromégas, Satürn'de özü bakımından farklı ne kadar madde olduğu konusunda bilgi edindi. Bunların, Tanrı, uzay, madde, hisseden yaygın varlıklar, hisseden ve düşünen yaygın varlıklar, yaygın olmayan düşünen varlıklar, birbiriyle karışabi-

len ve birbiriyle karışamayan şeyler gibi, ancak otuz kadar olduğunu öğrendi. Kendi dünyasında özü bakımından üç yüz kadar madde olan ve gezilerinde ayrıca üç bin kadarını keşfetmiş olan Siriuslu, Satürnlü filozofu hayretler içinde bıraktı. En sonunda bildikleri konulardan biraz, bilmedikleri konulardan epeyce birbirlerine açıklamalarda bulunduktan ve güneş bir turunu tamamlayıncaya kadar muhakemeler yürüttükten sonra, birlikte küçük bir felsefi yolculuk yapmaya karar verdiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SİRİUSLU İLE SATÜRNLÜNÜN YOLCULUĞU

Bizim iki filozof hatırı sayılır miktarda matematik aygıtıyla Satürn atmosferine açılmak üzereyken, Satürnlünün bunu haber alan metresi, gözyaşları içerisinde çıkışmaya geldi. Ancak altı yüz altmış toise boyundaydı ama boyunun kısalığını güzelliğiyle telafi eden hoş bir esmer güzeliydi. Kadın;

—Ah! Zalim! diye bağırdı, Bin beş yüz yıl sana direndikten sonra, nihayet kendimi sana vermeye başlamış, senin kolların arasında ancak yüz yıl yaşamışken, başka bir dünyadan bir devle birlikte seyahate çıkmak için beni terk ediyorsun ha! Git, öyleyse, senin için geçici bir hevestim yalnızca, beni hiçbir zaman gerçekten sevmedin. Gerçek bir Satürnlü olsaydın, sadık olurdun. Nereye koşuyorsun? Ne istiyorsun? Beş ay'ımız senden daha az gezici; gezegenimizin çevresindeki halka senden daha az değişkendir. Neyse, olan olmuş. Artık asla kimseyi sevmeyeceğim.

Filozof, bütün filozofluğuyla onu kollarının arasına aldı, onunla birlikte ağladı ve kadın bayıldıktan sonra kalkıp, kasaba eşrafından küçük bir beyle kendini avutmaya gitti.

Bununla birlikte bizim iki meraklı yola çıktılar; Önce, bizim küçük gezegenimizden çok ünlü birinin[8] çok iyi

8 Christiaan Huygens (1629-1695): Hollandalı ünlü astronom, matematikçi, fizikçi ve saatçi. Söz konusu eser *Sistema Saturnium*'dur (1659). –ç.n.

keşfettiği gibi oldukça yassı olan halkaya atladılar; oradan da, Ay'dan Ay'a geçtiler. Sonuncu Ay'ın yakınlarından bir kuyruklu yıldız geçiyordu; hizmetçileriyle ve aygıtlarıyla onun üstüne atladılar. Yüz elli milyon fersah kadar yol aldıktan sonra, Jüpiter'in uydularıyla karşılaştılar. Jüpiter'in kendisine de gittiler ve orada bir yıl kaldılar. Bu süre içerisinde, birkaç önermeyi biraz sert bulan engizisyoncu baylar olmasaydı bugün baskıya verilmiş olabilecek birçok sır öğrendiler. Ama ben nasıl öveceğimi bilmediğim bir cömertlik ve iyi kalplilikle kitaplarını görmeme izin veren ünlü ... Başpiskoposunun kitaplığında elyazmalarını okudum.

Fakat biz, gezginlerimize dönelim. Jüpiter'den ayrıldıktan sonra yüz milyon fersah kadar yol aldılar ve bizim küçük gezegenimizin beşte biri kadar olduğu bilinen Mars gezegenine geldiler; burada, bu gezegenin etrafında dönen, bizim gökbilimcilerimizin gözünden kaçmış iki Ay gördüler. Peder Castel'in[9] oldukça eğlenceli yazılarla bu iki Ay'ın varlığına karşı çıkacağını biliyorum ama ben benzetmeler yoluyla akıl yürüten insanlara güveniyorum. Bu esaslı filozoflar, Güneşten bu kadar uzak olan Mars'ın iki Ay'ı olmadan yörüngesinde kalmasının ne kadar zor olacağını biliyorlardı. Her ne ise, bizimkiler Mars'ı o kadar küçük buldular ki yatacak bir yer bulamayacaklarından korktular, sefil bir köy hanından tiksinerek komşu kente giden iki yolcu gibi yollarına devam ettiler. Ama Siriuslu ile arkaşı çok geçmeden pişman oldular. Uzun süre yol aldılar ve hiçbir şey bulamadılar. En sonunda, küçük bir ışık fark ettiler: Burası, Dünya idi. Dünya, Jüpiter'den gelen gezginlerde acıma duyguları uyandırdı. Bununla birlikte, ikinci defa pişman olmak korkusuyla buraya inmeye karar verdiler. Kuyrukluyıldızın kuyruğuna geç-

9 Louis-Bertrand Castel (1688-1757): Fizikçi, matematikçi. 1724'te yazdığı *Traité de la pesanteur universelle [Evrensel Yerçekimi Üzerine İnceleme]* adlı kitapla Newton'a karşı çıkar. Fontenelle'in dostu ve *Journal de Trévoux*'da redaktör. Voltaire'in ironi oklarından nasibini bol bol almıştır. –ç.n.

tiler ve hazır bir *aurora boréalis*[10] bularak içine girdiler ve yeni usul,[11] beş Temmuz bin yedi yüz otuz yedi tarihinde Baltık Denizinin kuzey kıyısında Yeryüzü'ne ayak bastılar.

10 Aurora Borealis: Kuzey Kutbu civarında gökyüzünde görülen, dünyanın manyetik alanı ile güneşten gelen yüklü parçacıkların etkileşimi sonuncu ortaya çıkan doğal ışımalardır. –ç.n.
11 Paskalya'da değil, 1 Ocak'ta başlayan yıl hesabına göre. –ç.n.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KAHRAMANLARIMIZIN DÜNYA'DA BAŞLARINA GELENLER

Bir süre dinlendikten sonra, sabah kahvaltısında, adamları tarafından gerektiği gibi hazırlanmış iki kocaman dağı yediler. Bundan sonra, içinde bulundukları küçük ülkeyi tanımak istediler. Önce kuzeyden güneye doğru yürüdüler. Siriusluyla adamlarının adımları aşağı yukarı otuz bin kral ayağı geliyordu; Satürnlü cüceyse onu soluk soluğa izliyordu, beriki bir adım atarken, (teşbihte hata olmaz ama) tıpkı Prusya kralının hassa alayından bir yüzbaşıyı izleyen küçük bir süs köpeği gibi onun on iki adım atması gerekiyordu.

Bu yabancılar çok hızlı yürüdüklerinden, dünyanın çevresini otuz altı saatte dolaşabilirlerdi; güneş, daha doğrusu dünya böyle bir yolculuğu bir günde yapar ama ekseni etrafında dönmenin yaya yol almaktan çok daha kolay olduğunu unutmamak gerekir. Adı *Akdeniz* olan, onlar için hemen hemen fark edilmesi olanaksız şu küçük su birikintisi ile bizim köstebek yuvamızı çevreleyen, adı *Büyük Okyanus* olan öteki göleti gördükten sonra şimdi yeniden başlangıç noktalarına dönmüşlerdi. Su, hiçbir yerde Cüce'nin dizlerini aşmamış, ötekiyse ancak topuklarına kadar ıslanmıştı. Bu gezegende yaşam olup olmadığını anlamak için giderken de, gelirken de her yerin altını üstüne getirdiler. Eğildiler, yere yattılar, her tarafı yokladılar ama gözleri ve elleri burada sürünen küçük varlıklarla orantılı olmadığından bizim ve gezegenin diğer sakinleri olan meslektaşlarımızın bu gezegeni varlığımızla onurlandırdığımızdan kuşkulanmalarına yol açacak bir şey sezinlemediler.

Bazen çok çabuk yargıya varan Cüce, ilkin, yeryüzünde canlı olmadığına karar verdi. Bu kararının temel nedeni kimseyi görmemiş olmasıydı. Micromégas, çok kötü akıl yürüttüğünü ona kibarca hissettirdi.

—Çünkü, diyordu, benim açık seçik gördüğüm ellinci kadirden bazı yıldızları, siz küçük gözlerinizle görmüyorsunuz; bundan, bu yıldızların olmadığı sonucunu mu çıkarıyorsunuz?

—Ama, dedi Cüce, çok iyi araştırdım.

—Ama, diye yanıtladı öteki, iyi algılayamadınız.

—Ama, dedi Cüce, bu gezegen öyle kötü yapılmış ve öylesine düzensiz ki bana çok gülünç gözüküyor; burada her şey karmakarışık: Hiçbiri düz akmayan şu dereleri, hiçbiri kare, yuvarlak, oval ya da düzenli bir şekli olmayan şu göletleri, kürenin üzerini pıtrak gibi kaplayan ve ayaklarımın derisini yüzen şu sivri noktaları (dağları kast ediyordu) görüyor musunuz? Ayrıca gezegenin şekline bir bakın; kutuplarda ne kadar basık olduğunu, güneşin etrafında nasıl tuhaf bir şekilde döndüğünü; bu yüzden de kutuplardaki toprakların ister istemez verimsiz kaldığını fark ettiniz mi? Doğrusunu isterseniz, aklı başında hiç kimsenin burada oturmak istemeyeceğini düşündüğüm için, burada kimsenin olmadığı sonucuna vardım.

—Belki de, dedi Micromégas, burada yaşayanlar akıllı varlıklar değildirler. Ama yine de bütün bu gördüklerimiz iş olsun diye yaratılmadılar ya? Satürn'le Jüpiter'de her şeyin çok düzenli olması nedeniyle, buradaki her şey size düzensiz geliyor. Pekâlâ, diyelim ki burada biraz düzensizlik var. Yolculuklarımda her zaman çok değişik şeyler gördüğümü söylememiş miydim?

Satürnlü tüm bunlara karşı çıktı. Konuşmanın hararetine kendini kaptıran Micromégas şans eseri elmas kolyesinin ipini koparmasaydı tartışma hiç bitmeyecekti. Elmaslar etrafa saçıldı. Bunlar, en büyüğü dört yüz, en küçüğü elli libre çeken oldukça değişik boyutlarda güzel küçük elmaslardı. Cüce bunlardan birkaçını yerden topladı ve

gözlerine yaklaştırdığında, yontuluş tarzları sayesinde bu elmasların mükemmel birer büyüteç olduğunu fark etti. Yüz altmış ayak çapında küçük bir büyüteç alarak gözüne tuttu; Micromégas iki bin beş yüz ayak çapında bir elmas seçti. Elmaslar mükemmeldiler ama Siriusluyla Satürnlü başlangıçta bunlarla da bir şey göremediler, ayarlamak gerekiyordu. Sonunda Satürnlü, Baltık Denizinin dalgaları arasında kıpırdayan, gözle görülmez bir şey gördü: Bu bir balinaydı. Büyük bir ustalıkla balinayı küçük parmağıyla alıp başparmağının tırnağı üzerine koyarak Siriusluya gösterdi: Siriuslu ikinci defa olarak gezegenimizin sakinlerinin aşırı küçüklüğüne güldü. Gezegenimizde yaşam olduğuna ikna olan Satürnlü, bu sefer de gezegenimizde sadece balinaların yaşadığını düşünmeye başladı ve ahkâm kesmede üzerine olmadığından, bu kadar küçük bir atomun nasıl hareket ettiğini, fikirlerinin, iradesinin ve özgürlüğünün olup olmadığını anlamak istedi. Micromégas'nın da kafası epeyce karışmıştı; hayvanı büyük bir sabırla inceledi; incelemenin sonucu, hayvanın bir ruhu olduğuna inanmaya olanak tanımıyordu. İki gezgin gezegenimizde zekâ namına bir şey olmadığını düşünmeye başlamışlardı ki, Baltık Denizinde balinadan daha büyük bir şeyin yüzdüğünü büyüteç yardımıyla fark ettiler. Bilindiği gibi, tam bu sırada bir grup filozof, kimsenin aklına gelmeyen konularda gözlem yaptıkları kutup dairesinden dönmekteydiler.[12] Gazeteler, gemilerinin Botni körfezi kıyılarında karaya oturduğunu ve zor kurtulduklarını yazdılar ama bu dünyada hiçbir zaman işin içyüzü bilinmez. Bir tarihçi için kolay bir iş olmasa da, olup bitenleri kendimden hiçbir şey katmadan anlatacağım.

12 Pierre Louis Maupertius'un 1736-37'de üyesi bulunduğu Bilimler Akademisi tarafından bir derecelik meridyen yayını ölçmek üzere Laponya'ya gönderildiği sefer. –ç.n.

BEŞİNCİ BÖLÜM
İKİ GEZGİNİN DENEYLERİ VE AKIL YÜRÜTMELERİ

Micromégas, nesnenin göründüğü yere doğru yavaşçacık elini yaklaştırdı ve iki parmağını ileri uzatıp, sonra aldanmış olabileceği korkusuyla hemen geri çekti; daha sonra, parmaklarını açıp, ardından kapayarak bu bayları taşıyan gemiyi büyük bir ustalıkla yakaladı ve ezme korkusuyla hiç acele etmeden tırnağının üzerine koydu.

—İşte, dedi Satürnlü Cüce, ilkinden tamamen farklı bir hayvan.

Siriuslu, sözde hayvanı avucunun içine koydu. Bir fırtınaya yakalandıklarını ve şimdi de bir kayanın üzerinde olduklarını sanan yolcularla gemi mürettebatı sağa sola koşuşturmaya başladı; tayfalar şarap fıçılarını kaparak Micromégas'nın avucuna fırlattılar ve ardından da kendilerini gemiden aşağı bıraktılar. Geometri bilginleri yükseklik ölçme aygıtlarını, açılır kapanır rasat aygıtlarını ve Lapon hizmetçilerini alarak Siriuslunun parmakları üzerine indiler. O kadar çok tepindiler ki sonunda Micromégas bir şeylerin kıpırdayarak parmağını gıdıkladığını hissetti: Rasat aygıtının ucu demirli ayaklarından biri bir ayak derinliğinde işaret parmağına batırılmıştı; bunun yarattığı karıncalanma nedeniyle Micromégas elinde tuttuğu hayvandan bir şeyler çıkmış olduğu sonucuna vardı. Ama başlangıçta buna pek ihtimal vermedi. Bir balina veya gemiyi ancak gösterebilen bir büyüteç, insan kadar küçük bir varlığı göstermeye elbette yetmezdi. Kimsenin özsaygısını sarsmak istemem ama burada, büyük adamları bir an için

benimle beraber düşünmeye çağırmak zorunda olduğumu hissediyorum: Beş ayaklık boyuyla insanın yerküre üzerinde tuttuğu yer, boyu yaklaşık olarak bir parmağın altı yüz binde bir kadar olan bir hayvanın, çevresi on ayak gelen bir küre üzerinde tuttuğu yer kadardır. Dünyayı ellerinde tutabilen ve organlarının orantısı bizimkiyle aynı olan bir madde biçimi tasavvur ediniz, üstelik bu maddeden pekâlâ çok sayıda bulunabilir. Bu durumda, daha sonra kaybetmek zorunda kalacağımız iki köy kazanmak için girişiğimiz şu savaşlar hakkında bu varlıkların ne düşüneceklerini lütfen bir düşünün.

Bu kitabı okuyacak bir humbaracı kumandanının, askerlerinin şapkalarını en az iki ayak uzatacağından kuşkum yok; ama ona şimdiden söylemeliyim ki bu hiçbir işe yaramayacak, kendisi de askerleri de her zaman sonsuz küçük kalmaya devam edeceklerdir.

Siriuslu filozofumuzun biraz önce sözünü ettiğim mikropları fark edebilmesi için ne büyük bir hüner göstermesi gerekiyordu, siz düşünün. Leuwenhoek'le[13] Hartsoeker[14] bizi oluşturan tohumu ilk gördüklerinde ya da gördüklerini sandıklarında, daha şaşırtıcı bir buluş yapmış değillerdi. Micromégas, bir bilseniz, bu küçük makinelerin hareket ettiklerini görmekten, gidiş gelişlerini, koşuşturmalarını, yaptıkları işleri yakından izlemekten ne büyük bir zevk duydu, nasıl çığlık attı, büyüteci yol arkadaşına nasıl bir sevinçle uzattı!

—Onları görüyorum, diyordu ikisi birden, bak, nasıl da yük kaldırıyorlar, eğilip, doğruluyorlar?

Böyle konuşurlarken, bu kadar yeni şeyler görmekten duydukları zevk ve onları yitirmekten duydukları korkuyla elleri titriyordu. Bu arada, kuşkunun en aşırısından inancın en aşırısına geçen Satürnlü, onların üremeye çalıştıklarını sandı:

13 Antoine Leuwenhoek (1632-1723): Hollandalı ünlü doğabilimcisi, kan dolaşımını ilk defa gösteren kişi. – ç.n.
14 Nicolas Hartsoeker (1656-1725): Hollandalı fizikçi, mikrograf ve hekim. Mikroskobu ve teleskobu geliştirmiştir. –ç.n.

—*Aha*, dedi, *doğayı iş üzerinde yakaladım!*[15]

Ama ister büyüteç kullanılsın ister kullanılmasın, çoğu kez olduğu gibi görünüşe aldanıyordu.

15 Fontenelle'in *Eloge de M. de Tournefort* adlı eserine gönderme. –ç.n.

ALTINCI BÖLÜM
İNSANLARLA İKEN BAŞLARINA GELENLER

Cüce arkadaşından daha iyi bir gözlemci olan Micromégas, atomların birbirleriyle konuşmakta olduklarını açıkça gördü ve arkadaşının dikkatini buna çekti; ama üremeyle ilgili yanılgısından ötürü utanç duyan Satürnlü böylesi varlıkların fikir sahibi olabileceklerine inanmak istemedi. O da Siriuslu kadar dil biliyordu; atomların konuşmalarını duymuyor, dolayısıyla da onların konuşmadıklarını varsayıyordu. Ayrıca bu zor fark edilen varlıkların nasıl olur da konuşma organları olabilirdi? Hem sonra birbirlerine ne söyleyebilirlerdi ki? Konuşmak için az çok düşünmek gerekirdi ama eğer düşünüyorlarsa, o zaman ruha benzer bir şeye sahip olmalıydılar. Oysa bu varlıklarda ruh benzeri bir şeyler olduğunu düşünmek ona saçma geliyordu.

—Ama, dedi Siriuslu, daha demin onların seviştiklerini düşünüyordunuz. Düşünmeden, birkaç kelime konuşmadan ya da en azından anlaşmadan sevişilebileceğini mi sanıyorsunuz? Öte yandan bir sav ileri sürmenin çocuk yapmaktan daha mı zor olduğunu sanıyorsunuz? Benim için her ikisi de tam anlamıyla birer sır.

—Artık, dedi Cüce, ne inanmaya ne de inkâra cesaretim var; neye inanacağımı bilemiyorum. Bu böcekleri incelemeliyiz; daha sonra akıl yürütürüz.

—Bu çok daha iyi olur, diye yanıtladı Micromégas ve cebinden bir tırnak makası çıkararak tırnaklarını kesti ve oracıkta başparmağının tırnağından kocaman huniye ben-

zer bir megafon yaparak megafonun dar ucunu kendi kulağına dayadı.

Megafonun ağzı bütün gemiyi ve mürettebatı çepeçevre içine alıyordu. En hafif sesler bile tırnağın yuvarlak lifleri tarafından yakalanıyordu ve göklerin filozofu, ustalığı sayesinde aşağıdaki böceklerin vızıltısını mükemmelen duyabiliyordu. Birkaç saat sonra sesleri birbirinden ayırt etmeye ve Fransızca'yı anlamaya başladı. Cüce de aynısını ama çok daha güçlükle yaptı. Gezginlerin şaşkınlığı her an artıyordu. Bu güvelerin oldukça aklı başında laflar ettiklerini duyuyorlardı: Doğanın bu oyunu onlara anlaşılmaz görünüyordu. Siriuslu ile cüce arkadaşının onlarla konuşmaya can attıklarından emin olabilirsiniz. Satürnlü gökgürültüsünü andıran sesinin, özellikle de Micromégas'nın sesinin, daha ne dedikleri anlaşılmadan güveleri sağır etmesinden korkuyordu. Sesin kuvvetini azaltmak gerekiyordu. İnce uçları gemiye değen bir tür kürdanlar koydular ağızlarına. Siriuslu, Cüce'yi dizine oturtmuş, gemiyi de mürettebatıyla birlikte tırnaklarından birinin üzerinde tutuyordu. Ve buna benzer daha birçok önlemden sonra başını eğip alçak sesle konuşmaya başladı:

—Yüce Yaradanın sonsuz küçüklüğün uçurumunda yaratmak lütfunda bulunduğu görünmez böcekler, bu nüfuz edilemez sırlara ulaşmama izin verdiği için O'na hamdediyorum. Maiyetimden hiçkimse belki de size bakmaya tenezzül bile etmez ama ben kimseyi horgörmem ve size himayemi sunuyorum.

Herhalde bugüne kadar hiçkimse bu sözleri duyan insanlar kadar şaşkınlığa düşmemiştir. Sesin nereden geldiğini çıkaramadılar. Geminin papazı belayı def etmek için dualar okumaya, tayfalar sövüp saymaya, filozoflar da bir sistem oluşturmaya başladılar ama nasıl bir sistem kurarlarsa kursunlar kimin konuştuğunu anlayamadılar. Sesi, Micromégas'nın sesinden çok daha yumuşak olan Satürnlü Cüce, onlara ne tür varlıklarla karşı karşıya olduklarını birkaç sözcükle açıkladı. Onlara Satürn yolculuğunu, Bay

Micromégas'nın kim olduğunu anlattı; bu kadar küçük olmalarına yazıklandıktan sonra, her zaman hiçliğin sınırındaki bu sefil durumda mı bulunduklarını, balinalara ait olduğu görünen bir kürede ne yaptıklarını, mutlu olup olmadıklarını, çoğalıp çoğalmadıklarını, ruhları olup olmadığını ve buna benzer daha bir yığın soru sordu.

Alıkâm kesmeyi seven, diğerlerinden daha yürekli ve ruhundan kuşku duyulmasına çok alınmış biri, alidatıyla karşısındakinin boyunu ölçtükten sonra, bir iki yutkunup, üçüncüsünde şöyle dedi:

—Bayım, öyle görünüyor ki boyunuz bin toise geldiği için kendinizi bir...

—Bin toise! diye haykırdı Cüce, Aman Allahım nasıl olur da benim boyumu bilebilir? Bin toise! Bir parmak bile yanılmadı. Bu atom benim boyumu ölçtü. O bir geometri bilgini. O benim boyumu biliyor, onu ancak bir büyüteçle gören ben henüz onun boyunu bilmiyorum!

—Evet, dedi Fizikçi, boyunuzu ölçtüm. Dahası şu kocaman arkadaşınızın boyunu da ölçeceğim.

Öneri kabul edildi ve Ekselansları boyluboyunca yere uzandı; çünkü ayakta durduğunda başı bulutların çok üstüne çıkıyordu. Ve filozoflarımız Micromégas'nın, Dr. Swift'in adını vereceği ama kadınlara duyduğum büyük saygı yüzünden benim söyleyemeyeceğim bir yerine kocaman bir ağaç diktiler. Sonra üçgenlere bölme yöntemiyle, gördükleri şeyin yüz yirmi bin kral ayağı boyunda, genç biri olduğu sonucuna vardılar. O zaman Micromégas şu sözleri söyledi:

—Hiçbir konuda, görünüşe bakarak bir yargıya varmamak gerektiğini şimdi her zamankinden daha iyi anlıyorum. Ey, bu kadar değersiz maddelere zekâ veren Tanrım, sonsuz küçüğü yaratmak da senin için sonsuz büyüğü yaratmak kadar kolaydır; eğer bunlardan çok daha küçük varlıklar varsa, demek ki, onlar da göklerde gördüğüm ve bir tek ayağı şu indiğim gezegeni kaplayacak kadar büyük hayvanlardan daha zeki olabilirler.

Filozoflardan biri Micromégas'ya, gerçekte insanlardan çok küçük, zeki varlıkların bulunduğundan bir an bile kuşku duymaması gerektiği cevabını verdi. Ona Virgilius'un arılar hakkında anlattığı tüm o uyduruk lafları değil, Swammerdam'ın[16] keşfettiği şeyleri ve Réamur'ün[17] anatomisini öğrenmek üzere kesip biçtiği şeyleri anlattı. Micromégas'ya insanlar için arılar neyse, arılar için de aynı şey olan hayvanlar olduğunu ve Siriuslunun kendisinin de sözünü ettiği o çok büyük hayvanlar için aynı şey olduğunu, bu büyük hayvanların da, yanlarında atomlar gibi kalacağı varlıklar olduğunu öğretti. Konuşma yavaş yavaş ilginçleşiyordu; Micromégas şöyle dedi.

16 Jan Swammerdam (1637-1680): Hollandalı bir biyolog ve mikroskop uzmanı. Böcekler üzerinde çalıştı ve bir böceğin hayatının çeşitli aşamalarının —yumurta, larva, pupa ve yetişkin böcek— aynı hayvanın farklı biçimleri olduğunu gösterdi. –ç.n.

17 René Ferchault Réaumur (1683-1757): Fransız fizikçi ve doğa bilgini; metalografinin kurucularından ve ilk büyük entomologlardan biri. –ç.n.

YEDİNCİ BÖLÜM
İNSANLARLA SOHBET

—Ey, Yüce Tanrı'nın ustalığını ve gücünü gösterdiği zeki atomlar, hiç kuşkusuz gezegeninizde çok saf ve temiz zevkleriniz vardır; çünkü bu kadar az madde ve neredeyse tamamen zekâdan ibaret olduğunuza göre, bütün hayatınızı severek ve düşünerek geçiriyor olmalısınız; bu gerçek zekânın yaşam tarzıdır. Hiçbir yerde gerçek mutluluk görmedim ama burada bulunduğundan kuşkum yok.

Bu laflara bütün filozoflar başlarını salladılar; içlerinden açık sözlü biri, çok fazla saygı duyulmayan az sayıda insan dışında bütün insanların deli, kötü yürekli ve mutsuz olduğu yolundaki inancını bütün içtenliğiyle itiraf etti.

—Eğer kötülük maddeden kaynaklanıyorsa, kötülük yapmak için bizde, gerekenden fazla madde; zekâdan kaynaklanıyorsa, gerekenden fazla zekâ var; örneğin, sizinle bunları konuştuğumuz sırada bizim gibi şapka giymiş yüz bin çılgınla sarıklı yüz bin başka hayvanın birbirlerini boğazladığını ve yeryüzünün her tarafında, çok eski zamanlardan beri birbirimize böyle davrandığımızı biliyor musunuz?

Siriuslunun tüyleri diken diken oldu ve bu kadar zayıf hayvanlar arasındaki bu müthiş kavganın nedenini sordu. Filozof;

—Hepsi, sizin topuğunuzdan daha büyük olmayan bir avuç toprak için, diye yanıtladı, bu birbirlerini boğazlayan milyonlarca insandan hiçbiri bu topraklarda en ufak bir hak iddia ediyor değiller. Mesele sadece, bu toprakların *Sultan* denen bir adamın mı, yoksa bilmem neden *Çar*

denen bir adamın mı olacağından ibaret.[18] Bunlardan ne biri ne diğeri kavga konusu toprağı ömründe görmüştür, ne de görecektir; bu birbirini boğazlamakta olan hayvanlardan da hemen hemen hiçbiri diğer hayvanı ömründe görmemiştir.

—Ah! Sefiller! diye öfkeyle haykırdı Siriuslu, Kudurmuşluğun bu kadarı aklın alacağı şey mi? Üç adımda oraya gidip üç tekmeyle bu gülünç, katil karınca sürüsünü ezmek geliyor içimden.

—Hiç zahmet etmeyin, dediler Siriusluya, onlar birbirlerini mahvetmek için ellerinden geleni yapıyorlar. On yıl içinde bu sefillerin yüzde birinin bile kalmayacağından emin olabilirsiniz; birbirlerine kılıç üşürmeseler bile açlık, yorgunluk ve sefahat hemen hemen topunun köküne kibrit suyu ekecek. Öte yandan, cezalandırılması gerekenler onlar değil, yediklerini hazmetmeye çalışırken oturdukları yerden milyonlarca insanın katledilmesi emrini veren, sonra da büyük bir ciddiyetle Tanrıya şükreden barbarlardır.

Gezgin, bu kadar büyük çelişkiler içinde bulduğu insan ırkına acımaya başladığını hissetti.

—Mademki, dedi bu baylara, siz az sayıda bilge insanlardansınız ve para için de kimseyi öldürmediğiniz belli, lütfen söyler misiniz bana, neyle uğraşırsınız?

—Anatomik yapılarını öğrenmek için sinekleri keser biçeriz, diye cevap verdi Filozof, çizgileri ölçer, sayıları bir araya getiririz; anladığımız iki üç konuda anlaşır, anlamadığımız iki üç bin konuda didişir dururuz.

Siriusluyla Satürnlü hangi konularda anlaştıklarını öğrenmek için bu düşünen atomları sorguya çekmek hevesine kapıldılar hemen. Siriuslu;

—Büyük Köpek takımyıldızı ile İkizler takımyıldızı arasındaki uzaklık sizin hesaplarınıza göre ne kadardır? diye sordu.

Filozoflar hep bir ağızdan cevap verdiler:

18 Voltaire, 1735-1739 Osmanlı-Avusturya-Rusya savaşını kastediyor. -ç.n.

—Otuz iki buçuk derece.

—Ya, buradan Ay'a olan uzaklık?

—Yuvarlak hesap, dünyanın yarıçapının altmış katı.

—Havanızın ağırlığı ne kadardır?

Onları köşeye sıkıştırdığını sanıyordu ama hepsi birden havanın, aynı hacimdeki en hafif sudan dokuz yüz, düka altınından on dokuz bin defa hafif olduğunu söylediler. Verilen yanıtlardan şaşkına dönen Satürnlü Cüce, çeyrek saat önce ruhları olduğunu kabule yanaşmadığı bu insanların büyücü olduğunu düşünmeye başlamıştı. Sonunda Micromégas onlara şöyle dedi:

—Mademki, dışınızdaki şeyleri bu kadar iyi biliyorsunuz, kuşkusuz içinizdekileri daha da iyi bilirsiniz. Bana, ruhunuzun ne olduğunu ve fikirlerinizi nasıl oluşturduğunuzu söyleyin.

Filozoflar önceki gibi hep birden konuşmaya başladılar ama bu defa hepsi başka başka düşüncedeydiler. En yaşlıları Aristoteles'ten alıntılar yapıyor, öteki Descartes'ın, birisi Malebranche'ın, başkası Leibnitz'in, bir başkası Lock'ın adını anıyordu. Yaşlı bir aristotelesçi kendine güvenen bir ses tonuyla:

—Ruh, dedi, bir *entelekya*, bir akıldır ki onunla olduğu şey olmayı başarır. Louvre baskısının 633. sayfasında Aristoteles tam olarak şöyle der: Εντελεχεîά τις ἐστι, καὶ λόγος τοῦ δύναμιν ἐχοντος τοιοῦδι εἶ ταῖ.

—Yunanca'yı çok iyi anlamıyorum, dedi Micromégas.

—Ben de, dedi Filozof güve.

—Öyleyse neden Aristoteles dediğiniz o adamın laflarını Yunanca söylüyorsunuz? diye sordu Siriuslu.

—Çünkü, diye yanıtladı bilgin, insan hiç anlamadığı şeyleri en az bildiği dilde söylemelidir.

—Ruh, tüm metafizik fikirleri anasının karnında alan ve oradan çıktığında daha fazlasını öğrenemeyeceği, çok iyi bildiği şeyleri yeniden öğrenmek için okula gitmek zorunda kalan saf zekâdır, dedi Descartesçı söz alıp.

—Desenize, dedi sekiz fersah boyundaki dev, çenenizde sakal çıktığında bunca cahil olmak için ananızın karnındayken ruhunuzun bilge olmasının pek anlamı yok. Ama zekâdan ne anlıyorsunuz?

—Amma da soru! dedi bilgiç, en ufak bir fikrim yok, madde olmadığı söyleniyor.

—Peki, hiç değilse, maddenin ne olduğunu biliyor musunuz?

—Elbette, dedi adam, örneğin bu taş gridir, belirli bir şekle sahiptir, üç boyutludur, ağırlığı vardır ve bölünebilir.

—Pekâlâ, dedi Siriuslu, bölünebilen ve ağırlığı olan bu gri şeyin ne olduğunu bana söyleyebilir misiniz? Onun bazı özelliklerini görüyorsunuz ama esasını biliyor musunuz?

—Hayır, dedi öteki.

—Demek ki, maddenin ne olduğunu bilmiyorsunuz.

O zaman Micromégas, başparmağının üzerindeki bir başka bilgine hitap ederek, ona ruhun ne olduğunu ve ne yaptığını sordu.

—Hiç, diye yanıtladı Malebrancheçi filozof, her şeyi benim için yapan Tanrıdır; her şeyi onda görür, her şeyi onunla yaparım; her şeyi, ben karışmadan, yapan odur.

—Var olmasan da olurmuş, dedi Siriuslu bilgin ona.

Oradaki bir Leibnitzçiye;

—Ya sizin, dostum, sizin ruhunuz nedir? diye sordu.

—Ruhum, dedi Leibnitzçi, bedenim zil çalarken saati gösteren ibredir, ya da şöyle diyelim, bedenim saati gösterirken, zil çalan odur; ya da ruhum evrenin aynası, bedenim aynanın çerçevesidir. Çok açık bir şey bu.

Lock taraftarı ufak tefek biri de vardı orada, söz ona verildiğinde;

—Nasıl düşündüğümü bilmiyorum ama her zaman sadece duyularımın yardımıyla düşünmüş olduğumu biliyorum. Maddî olmayan akıllı varlıkların mevcudiyetinden kuşku duymuyorum ama Tanrının maddeye düşünce vermesinin olanaksızlığı ileri sürülürse doğrusu bundan kuşku duyarım. Ebedi güce saygı duyuyorum; ona sınır koymak

bana düşmez. Hiçbir sav ileri sürmüyorum; düşündüğümüzden çok daha fazla şeyin olası olduğuna inanmakla yetiniyorum.

Siriuslu hayvan gülümsedi: Bu adamı, diğerlerinden daha bilge buldu. Satürnlü Cüce'yse boyutları bu kadar orantısız olmasaydı Lock'un bu çömezini kucaklayabilirdi. Ama ne yazık ki, orada, bütün filozof hayvancıkların sözünü kesen akademik kare şeklinde şapkalı[19] küçük bir hayvancık vardı; bu hayvancık bütün sırların yanıtının Aquinalı St. Thomas'ın *La Somme* adlı yapıtında bulunduğunu ileri sürdü; göklerin iki sakinini tepeden tırnağa süzdü ve onlara kendilerinin, dünyalarının, güneşlerinin, yıldızlarının, her şeyin yalnız ve yalnız insan için yaratılmış olduğunu söyledi.

Bu söylev üzerine bizim iki gezgin, Homeros'a göre Tanrılara has bitmez tükenmez bir kahkayla, omuzları ve karınları sarsılarak birbirlerinin üzerine yığıldılar; bu sarsılmalar sırasında Siriuslunun tırnağı üzerinde tuttuğu gemi, Satürnlünün pantalon ceplerinden birine düştü. Bu iki iyi yürekli insan, uzun süre aradıktan sonra gemiyi ve mürettebatı bularak her şeyi yeniden düzene koydular. Siriuslu, küçük güveleri karşısına aldı ve sonsuz küçük şeylerin bu kadar gururlu olmalarına esasen biraz içerlemiş olmakla birlikte onlarla güzel güzel konuştu. Olguların niteliğini anlatacağı, onların okuyabileceği küçük harflerle yazılmış güzel bir felsefe kitabı hazırlayacağına söz verdi. Gerçekten de yola çıkmadan önce Siriuslu bu kitabı onlara verdi. Bilginler, kitabı Paris'e Bilimler Akademisi'ne götürdüler; ama Akademi Sekreteri kitabı açtığında sayfaların bomboş olduğunu görerek;

—Ben de bundan kuşkulanıyordum, dedi.

19 Kare şeklinde şapka: Teoloji doktorlarının giydiği şapka. Burada Sorbonnelu bir teoloji profesörü anlamına geliyor. –ç.n.

BABİL PRENSESİ

I

Babil Kralı yaşlı Belus,[1] dünyanın en önemli insanı olduğuna inanıyordu; çünkü nedimleri kendisine böyle söylüyor, tarih yazmanları da bunu kanıtlıyordu. Onun bu gülünçlüğünü bağışlatacak bir şey varsa, o da; Babil'i otuz bin yıl önceki atalarının kurmuş olmasına karşın, kendisinin güzelleştirmiş olmasıydı. Bilindiği üzere, Babil'den birkaç fersah uzaktaki sarayıyla bahçesi, bu büyülü kıyıları sulayan Dicle ve Fırat nehirleri arasındaydı. Cephesi üç bin ayak gelen sarayı ta bulutlara kadar yükseliyordu. İmparatorluğun tüm krallarının ve tüm büyük adamlarının dev heykellerinin bulunduğu sahanlık, elli ayak yüksekliğinde, ak mermerden bir tırabzanla çevriliydi. Baştan aşağı kalın bir kurşun tabakasıyla kaplı çift sıra tuğladan oluşan bu sahanlık, on iki ayak derinliğinde toprakla doldurulmuş ve bu toprağa güneş ışınlarının nüfuz edemediği yollar oluşturan zeytin, portakal, limon, palmiye, hurma, hindistancevizi, tarçın ağaçları dikilmişti.

İçi oyuk yüz sütundan pompalanarak yükseltilen Fırat suyu, bu bahçelerdeki büyük mermer havuzları dolduruyor ve başka kanallardan dökülerek parkta altı bin ayak yüksekliğinde çağlayanlar, gözün seçemediği yükseklikte yüz bin fıskiye oluşturduktan sonra, geldiği Fırat'a geri dönü-

1 Belus ya da Belos: Klasik Yunan veya klasik Latin metinleri, Babil bağlamında Bel Marduk adlı bir tanrıya atıf yapar. Çoğu defa Yunanlı Zeus ve Latin Jüpiter olarak Zeus Belos veya Jupiter Belus ile özdeşleştirilirse de bazen Babil'i kuran ve Ziggurat'ı inşa eden eski bir kral olarak söz edilir. Savaş tanrısı olarak tanınmış ve tapılmıştır. –ç.n.

yordu. Yüzyıllar sonra Asya'yı hayran bırakan Semiramis Bahçeleri, eski zamanların bu harikasının kötü bir taklidinden başka bir şey değildi; çünkü Semiramis döneminde kadınlar ve erkekler yozlaşmaya başlamıştı.

Ama Babil'de en hayranlık verici, tüm geri kalanları gölgede bırakan şey; kralın Formosante adlı biricik kızıydı. Yüzyıllar sonra Praksiteles, prensesin portrelerine ve heykellerine bakarak kendi Afrodit'ini ve "Güzel Kalçalı Venüs"ünü yontmuştur. Aslıyla kopyası arasında ne büyük bir fark var Tanrım! Belus da krallığından çok, kızıyla gurur duyuyordu. Prenses on sekiz yaşındaydı; ona, kendine yaraşır bir koca bulmak gerekiyordu ama böyle bir koca nereden bulunabilirdi ki? Eski bir kâhin, Nemrud'un yayını gerebilen kişinin ancak prensese sahip olabileceği kehanetinde bulunmuştu. Bu Nemrud, tanrının bu güçlü avcısı, Derbent demirhanelerinde dövülen Kafkas demirinden daha sert bir abanoz ağacından, yedi Babil ayağı boyunda bir yay bırakmıştı ve hiçbir ölümlü, Nemrud'dan bu yana bu olağanüstü yayı gerememişti.

Yine denmişti ki bu yayı gerecek kol Babil arenasında salıverilecek en müthiş ve en tehlikeli aslanı da öldürecekti. Hepsi bu kadar da değil: Yayı geren, aslanı yenen kişi tüm rakiplerini yere serecekti ama daha önemlisi, çok zeki, insanların en göz kamaştırıcısı, en erdemli kişi olacak ve tüm evrendeki en nadir şeye sahip olacaktı.

Formosante'a talip olma cüretini gösteren üç kral çıktı ortaya: Mısır Firavunu, Hint Şahı ve İskit Kaanı. Belus dövüşün yapılacağı günü ve yeri belirledi; dövüş bahçesinin bir ucunda, birleşmiş Fırat ve Dicle sularının çevrelediği geniş bir alanda yapılacaktı. Dövüş alanının etrafına beş yüz bin seyircinin oturabileceği mermerden bir amfitiyatro inşa edildi. Amfitiyatronun tam karşısında kralın ve arkasında bütün saray erkânıyla Formosante'ın boy göstereceği taht bulunuyordu; sağda ve solda, amfitiyatro ile tahtın arasında üç kral için ve bu muhteşem gösteriyi merak edip gelen diğer hükümdarlar için tahtlar vardı.

İlk olarak, elinde Isis'in sistresiyle, Apis öküzüne binmiş Mısır Firavunu geldi. Peşi sıra, kardan beyaz keten elbiseler giyinmiş iki bin din adamı, iki bin hadım, iki bin büyücü ve iki bin savaşçı geliyordu.

Hint Kralı çok geçmeden on iki filin çektiği bir arabayla çıkageldi. Onun maiyeti Mısır Firvununun kinden daha kalabalık ve daha şaşaalıydı.

Son olarak da İskit Kralı göründü. Arkasında sadece ok ve yayla silahlanmış seçme savaşçılar vardı. Bineği, evcilleştirmiş olduğu ve İran'ın en güzel atları boyunda muhteşem bir kaplandı. Bu gösterişli ve görkemli hükümdarın boyu rakiplerinin boyunu gölgede bırakıyordu; beyaz ve kaslı çıplak kolları Nemrud'un yayını şimdiden germiş gibiydi.

Üç prens ilkin Belus ile Formosante'ın önünde eğildiler. Mısır kralı prensese Nil'in en güzel iki timsahını, iki su aygırı, iki zebra, iki Mısır sıçanı ve dünyanın en nadide şeyleri olduğuna inandığı Hermes'in kitaplarıyla, iki mumya sundu.

Hint kralı her birinin sırtında yaldızlı birer tahta kule bulunan yüz fil sundu ve prensesin ayaklarının dibine Çakya'nın[2] kendi elleriyle yazdığı *Veda* kitabını koydu.

Okuması yazması olmayan İskit kralı, kara tilki postuyla örtülmüş yüz savaş atı sundu.

Prenses, âşıklarının önünde gözlerini yere indirdi ve soylu olduğu kadar da alçakgönüllü bir zarafetle eğildi.

Belus, hükümdarları kendileri için hazırlanmış tahtlara gönderdi. "Keşke üç kızım olaydı!" dedi onlara, "Bugün altı kişiyi mutlu ederdim." Sonra Nemrud'un yayını ilk kimin deneyeceğini belirlemek için kura çektirdi. Üç talibin adı altın bir kaskın içine kondu. Kurada ilk Mısır kralının adı çıktı, sonra Hint kralının adı göründü. Yaya ve rakiplerine bakan İskit kralı üçüncü olmaktan hiç yakınmadı.

Bu parlak sınava hazırlanılırken, yirmi bin içoğlanı ve yirmi bin genç kız hiçbir karışıklığa meydan vermeden

2 Buda. –ç.n.

sıralar arasında dolaşarak seyircilere serinletici içkiler dağıtıyordu. Herkes tanrıların, kıralları yeryüzüne her gün sırf farklı farklı şenlikler düzenlesinler diye gönderdiğini; hayatın başka türlü geçirilemeyecek kadar kısa olduğunu; insanın ömrünü tüketen davaların, entrikaların, savaşların, dinsel çekişmelerin saçma ve iğrenç şeyler olduğunu; insanın sadece zevk için yaratılmış olduğunu; öyle olmasaydı bunlara böylesine tutkulu ve sürekli bir düşkünlük göstermeyeceğini; insanın özünün zevk almaktan ibaret olduğunu ve geriye kalan her şeyin çılgınlık olduğunu söylüyordu. Bu pek yerinde düşünceler sadece olgular tarafından yalanlanmıştır.

Formosante'ın yazgısını belirleyecek denemelere başlanacağı sırada, kimsenin tanımadığı bir genç, tekboynuza binmiş, ardısıra kendisi gibi bir başka tekboynuza binmiş ve yumruğu üzerinde kocaman bir kuş bulunan uşağı olmak üzere çıkageldi. Nöbetçiler, kutsal bir havası olan bu delikanlıyı, uşağını, binek hayvanlarını ve kocaman kuşu görmekten şaşkınlığa düştü. Daha sonra dendiği gibi delikanlı, Adonis'in yüzünü Herkül'ün gövdesinde taşıyordu; zarafetle haşmet bir aradaydı. Kapkara kaşlarıyla uzun sarı saçları, güzelliğin Babil'de bilinmeyen bu karışımı herkesi büyüledi: Bütün amfitiyatro daha iyi görebilmek için ayağa kalktı; sarayın bütün kadınları şaşkınlık okunan bakışlarını ondan alamıyordu. Sürekli yere bakan Formosante da bakışlarını delikanlıya çevirdi ve kıpkırmızı kesildi; üç kralın beti benzi attı; tüm seyirciler Formosante'la tanınmayan delikanlıyı karşılaştırarak, "Dünyada bu delikanlıdan başka, prenses kadar güzel biri yok," diye haykırdılar.

Büyük bir şaşkınlığa düşen mübaşirler, delikanlıya kral olup olmadığını sordular. Delikanlı bu onura erişemediğini ama çok uzaklardan, Formosante'a lâyık bir kral olup olmadığını merak ettiği için geldiğini söyledi. Onu, uşağını, iki tekboynuzunu ve kuşunu amfitiyatronun ilk sırasına götürdüler. Delikanlı Belus'u, kızını, üç kralı ve seyircile-

ri yerlere kadar eğilerek selamladı. İki tekboynuzu ayaklarının dibine yattı, kuşu omuzuna tünedi ve küçük bir torba taşıyan uşağı da geçti, yanına oturdu.

Yarışma başladı. Nemrud'un yayı altın kılıfından çıkarıldı. Törenin baş yöneticisi, ardında elli içoğlanı ve önüsıra yürüyen yirmi borazancıyla yayı getirip Mısır kralına sundu; o da bunu rahiplerine takdis ettirdi, Apis öküzünün başının üzerine koydu; artık ilk utkuyu kazanacağından hiç kuşkusu yoktu. Arenanın ortasına yürüdü, yayı germeye çalıştı, bütün gücünü sarf ediyor, yüzünü öylesine eğip büküyordu ki bütün amfitiyatro kahkaya boğuldu; Formosante bile gülümsedi.

Başrahibi krala yaklaşarak, ona, "Majesteleri, sadece kas ve sinirden başka bir şey olmayan bu anlamsız övünçten vazgeçsinler," dedi, "tüm geri kalanlarda kazanacaksınız. Osiris'in kılıcı sizde olduğundan aslanı yeneceksiniz. Babil prensesi en zeki prensin olacak, siz ki onca muamma çözdünüz. En erdemli olanla evlenecek; Mısırlı rahiplerce yetiştirildiğinize göre, o erdemli kişi sizsiniz. En eliaçık olan onu kazanacak; siz ise Deltada bulunabilecek en güzel iki timsahı ve en güzel iki sıçanı verdiniz; siz evrendeki en nadir şeyler olan Apis öküzüne ve Hermes'in kitaplarına sahipsiniz. Kimse Formosante'ı sizden alamaz." Mısır kralı, "Haklısın," dedi ve tahtına çekildi.

Yayı götürüp Hint kralının eline teslim ettiler. Hint kralının bütün başarısı elinin su toplaması oldu; ancak on beş günde sönecek içi su dolu kabarcıklar. Ve İskit kralının kendinden daha şanslı olamayacağını düşünerek kendini avuttu.

Sırası gelen İskit kralı da yayı denedi. O, ustalığı kuvvetle birleştirmişti: Yay ellerinde biraz esner gibi oldu; hatta azıcık büktü de ama asla tam olarak geremedi. Bu prensin güzel yüzünden hoşlanarak ona yakınlık duyan amfitiyatrodaki seyirciler, prensin yeterince başarılı olamaması üzerine inler gibi ses çıkardılar ve güzel prensesin asla evlenemeyeceğine hükmettiler.

O zaman kimsenin tanımadığı delikanlı bir sıçrayışta arenaya indi ve İskit kralına hitaben, "Majesteleri tam olarak başaramamış olmasına hiç şaşırmasın," dedi. "Bu abanoz yaylar benim ülkemde yapılır; onu gerebilmek için belli bir hüner sahibi olmak gerekir. Onu bükebilmiş olduğunuz için, benim onu gerebilmemden daha fazla övünç duymalısınız." Ve hemen bir ok alarak kirişe yerleştirdi, Nemrud'un yayını gerdi ve oku uzaklara fırlattı. Bir milyon el bu mucizeyi alkışladı. Bütün Babil alkışlarla çınladı ve tüm kadınlar, "Böylesine yakışıklı bir gencin, bu kadar kuvvetli olması ne güzel!" diyordu.

Sonra delikanlı cebinden küçük bir fildişi tabaka çıkardı; tabakanın üzerine altın bir iğneyle bir şey yazdı ve fildişi tableti yaya bağlayarak, bütün seyircilerin gönlünü fetheden bir zarafetle prensese sundu. Daha sonra, gösterişe kaçmadan yürüyüp kuşuyla uşağı arasındaki yerini aldı. Bütün Babil hayretler içindeydi. Üç kral utançtan yerin dibine geçmişti ama delikanlı bunu fark etmiş gibi görünmüyordu.

Formosante, yaya bağlanmış fildişi tabletin üzerine Kalde dilinde şu küçük şiirin yazılı olduğunu gördüğünde daha da şaşırdı:

Nemrud'un yayı savaş yayıdır;
Aşkın yayıysa, mutluluk yayı;
Mutluluk sizdedir. Sizinle bu muzaffer tanrı
Yeryüzünün efendisi oldu.
Üç güçlü kral, üç rakip bugün,
Kendilerini size beğendirmek istiyorlar.
Gönlünüz hangisinde bilmem ama
Onu insanlar kıskanacaklar.

Bu küçük koşuk prensesi sinirlendirmedi. Eskiden olsa Belus'u güneşe, Formosante'ı aya, boynunu bir kuleye ve göğsünü bir buğday ölçeğine benzetirlerdi diyerek bazı yaşlı saray mensupları bu koşuğu eleştirdiler. Bu beyler,

yabancının hayalgücünden yoksun olduğunu, gerçek şiirin kurallarının dışına çıktığını söylediler; ama tüm kadınlar mısraları çok sevecen buldular. Bir yayı bu kadar iyi geren birinin bu kadar zeki olmasına hayran kaldılar. Prensesin nedimesi ona, "Hanımım," dedi, "işte size ziyan olmuş bir yetenek. Zekâsı ve Belus'un yayı bu delikanlının ne işine yarayacak?" "Beğenilmesine," diye yanıtladı Formosante. "Ah!" dedi dişlerinin arasından nedime, "Delikanlı bir koşuk daha yazarsa prensesi kendine âşık edecek."

Belus, müneccimlerine danıştıktan sonra, kralların üçünün de Nemrud'un yayını gerememiş olmalarına karşın, kızının evlendirilmesi gerektiğinden, kafesinde özel olarak beslenen büyük aslanı kim öldürürse kızını ona vereceğini ilan etti. Ülkesinin bütün bilgileriyle yetiştirilen Mısır kralı, bir kralın evlenmek için vahşi hayvanlarla karşılasmasını çok gülünç buldu. Formosante'a sahip olmanın çok büyük bir ödül olduğunu kabul ediyordu ama eğer aslan onu boğacak olursa, asla güzel prensesle evlenemeyeceğini ileri sürüyordu. Hint kralı da Mısırlının duygularını paylaşıyordu; ikisi de Babil kralının kendileriyle alay ettiği sonucuna vardılar; onu cezalandırmak için ordular getirmek gerekiyordu; efendilerinin kutsal kafalarındaki saçın teline zarar gelmesin diye ölecek uyruklara sahiptiler; Babil kralını rahatlıkla tahtından indirebilirler ve sonra güzel Formosante için kura çekebilirlerdi.

Bu anlaşmaya vardıktan sonra, iki kral, Formosante'ı kaçırmak üzere üç yüz bin kişilik birer ordu hazırlanması için ülkelerine haber gönderdi.

Ama İskit kralı, elinde yatağanıyla tek başına arenaya çıktı. Formosante'ın güzelliklerine çılgınca vurulmuş değildi; ünlenmek tek tutkusuydu; onu Babil'e getiren bu tutkuydu. Hint ve Mısır kralları aslanlarla karşılaşmayacak kadar sakınımlı olsalar da, kendisinin bu dövüşü hor görmeyecek kadar cesur olduğunu göstermek ve hükümdarlığının onurunu kurtarmak istiyordu. Az rastlanır yiğitliği, kaplanının yardımından yararlanmasına izin ver-

miyordu. Hafif bir zırh giyinmiş, başında kar kadar beyaz üç atkuyruğunun gölgelediği altın kakmalı bir kask olduğu halde, tek başına ilerledi.

Lübnan dağlarında bugüne kadar yetişmiş aslanların en irisini salıverdiler. Müthiş pençeleri üç kralı birden parçalayabilecek, kocaman ağzı üçünü birden yutabilecek gibiydi. Korkunç kükremeleri amfitiyatroyu çınlatıyordu. İki gururlu şampiyon hızla birbirinin üzerine atıldılar. Cesur İskit kılıcını aslanın boğazına daldırdı ama hiçbir şeyin delip geçemeyeceği kalın dişlerden birine çarpan kılıç tuz buz oldu ve yaralanmanın kudurttuğu ormanların canavarı kanlı tırnaklarını hükümdarın böğrüne geçirdi.

Bu kadar cesur bir prensin ölüm tehlikesi karşısında olduğunu gören genç yabancı, şimşek gibi arenaya atladı ve bizim şenliklerimizde şövalyelerin halkaları veya Mağriplilerin başlarını aldıkları maharetle aslanın başını kesti.

Daha sonra, küçük bir kutu çıkararak, şu sözlerle onu İskit kralına uzattı: "Majesteleri bu küçük kutuda ülkemde hazırlanan bir merhem bulacaklar. Bu merhemle şanlı yaralarınız ânında iyileşecektir. Aslanı yenmenizi sadece tesadüf engelledi; yiğitliğiniz her türlü övgünün üzerindedir."

Minnet duygusu kıskançlığına baskın çıkan İskit kralı, kurtarıcısına teşekkür etti ve onu sevgiyle kucakladıktan sonra merhemi yaralarına sürmek üzere karagâhına döndü.

Yabancı, aslanın başını uşağına verdi; o da aslanın başını amfitiyatronun alt tarafındaki büyük çeşmede yıkayıp bütün kanını akıttıktan sonra, küçük torbasından bir demir çıkardı, aslanın kırk dişini söküp, yerlerine aynı büyüklükte kırk elmas yerleştirdi.

Efendisiyse yine aynı alçakgönüllülükle geçip yerine oturdu, aslanın başını kuşuna vererek, ona, "Güzel kuş, bu değersiz armağanı götürüp Formosante'ın ayaklarının dibine koy," dedi. Kuş, pençelerinden birinde bu korkunç ganimetle havalandı ve önünde yerlere eğilerek onu prensese sundu. Kırk pırlanta bütün gözleri kamaştırıyordu.

Kendini beğenmiş Babil'de bu kadar muhteşem bir şey görmemişlerdi. Zümrüt, sarıyakut, gökyakut ve pirop hâlâ en değerli bezekler olarak görülüyordu. Belus ve sarayı hayran kalmışlardı. Bu armağanı sunan kuş onları daha da şaşırtmıştı. Bu kuş, bir kartal boyundaydı ama bir kartalın gözlerinin kibirli ve tehdit edici olduğu ölçüde, bunun gözleri yumuşak ve şefkatliydi. Gagası pespembeydi ve biraz Formosante'ın güzel dudaklarına benziyordu. Boynunda gökkuşağının bütün renkleri daha canlı ve daha parlak bir araya gelmiş gibiydi. Altın sarısının binbir tonu tüylerinde parıldıyordu. Ayakları gümüş rengiyle erguvan kırmızısının bir karışımıydı ve daha sonra Junon'un[3] arabasına koşulacak güzel kuşların kuyruğu onunkinin yanına bile yaklaşamazdı.

Saray halkının dikkati, ilgisi, şaşkınlığı ve hayranlığı kırk elmasla kuş arasında ikiye bölünmüştü. Kuş, Belus'la kızı Formosante arasındaki tırabzana tünemişti; prenses kuşu okşuyor, seviyor, öpüyordu. Kuş da bu okşamalardan sanki saygıyla karışık bir zevk alıyordu. Prenses onu öpücüklere boğduğunda o da aynıyla karşılık veriyor, sonra duygulu bakışlarla prensese bakıyordu. Prensesin verdiği bisküvileri, fıstıkları kırmızı ve gümüşi ayaklarıyla alıyor ve dile gelmez bir zarafetle gagasına götürüyordu.

Büyük bir dikkatle elmasları gözden geçiren Belus, bu kadar değerli bir armağanın eyaletlerinden biri değerinde olduğuna hükmetti. Yabancı için, üç hükümdara verilecek armağanlardan daha görkemli armağanların hazırlanmasını emretti. "Bu genç adam," diyordu, "hiç kuşku yok ki, Çin kralının ya da duyduğuma göre, *Avrupa* diye bir bölge varmış dünyada, işte oranın veya Mısır krallığına komşu olduğu söylenen Afrika'nın kralının oğludur."

Yabancıya teşekkür etmesi, bu imparatorluklardan birinin hükümdarı olup olmadığını ve bu kadar şaşırtıcı

3 Junon: Roma mitolojisinde Junon, Latin mitolojisinde Juno, (Yunan mitolojisindeki karşılığı Hera) göklerin ve tanrıların kraliçesidir. Rhea ile Satürn'ün (Kronos'un) kızı Jüpiter'in kız kardeşi ve eşidir. –ç.n.

hazinelere sahip olduğu halde, niçin bir uşak ve küçük bir torbayla gelmiş olduğunu sorması için başseyisini gönderdi hemen.

Başseyis görevini yerine getirmek için amfitiyatroya doğru ilerlerken, tekboynuza binmiş başka bir uşak çıkageldi. Bu uşak, genç adama seslenerek, şöyle dedi: "Babanız Ormar ömrünün son demlerini yaşıyor; size bunu haber vermeye geldim." Yabancı gözlerini gökyüzüne doğru kaldırdı, gözünden yaşlar akıttı ve ağzından yanıt olarak sadece "Gidelim," sözü çıktı.

Başseyis aslanı öldürene, kırk elması verene ve güzel kuşun sahibine Belus'un teşekkürlerini bildirdikten sonra, uşağa bu genç yiğidin babasının hangi krallığın hükümdarı olduğunu sordu. Uşak bu soruyu, "Onun babası, bölgede çok sevilen yaşlı bir çobandır," diye yanıtladı.

Bu kısa görüşme yapılırken genç yabancı tekboynuzuna binmişti bile. Başseyise şöyle dedi: "Senyör, Belus'la kızının ayaklarına yüz sürdüğümü bildirmek lütfunda bulunur musunuz? Prenses lütfen ona bıraktığım kuşuma iyi baksın, o da kendisi gibi eşsizdir." Bu sözleri söyledikten sonra şimşek gibi ileri atıldı; iki uşak da onu takip etti ve gözden yittiler.

Formosante, bir çığlık atmaktan kendini alamadı. Efendisinin oturduğu amfitiyatroya doğru dönen kuş onu artık göremediği için çok üzülmüş gibi göründü. Sonra gözlerini ısrarla prensese dikip gagasını onun güzel ellerine sürerek, kendini prensesin hizmetine adadığını anlatmaya çalıştı.

Her zamankinden çok şaşıran Belus, bu olağanüstü gencin bir çobanın oğlu olduğunu öğrendiğinde, buna inanamadı. Arkasından adamlar gönderdi; ama adamları çok geçmeden geri dönüp tekboynuzlara binmiş bu üç kişiye yetişmenin imkânsız olduğunu bildirdi; onlar bu hızla günde yüz fersah yol giderlerdi.

II

Bu tuhaf serüven üzerine herkes akıl yürütüyor, boş tahminlerle kendini tüketiyordu. Nasıl olurdu da bir çobanın oğlu kırk kocaman elmas verirdi? Neden bir tekboynuza binmişti? Kimse bu sorulara yanıt veremiyordu; kuşunu okşayan Formosante ise derin düşlere dalmıştı.

Formosante'ın öz kuzeni ve kendisi kadar güzel prenses Aldea, ona "Canım kardeşim," dedi, "bu genç yaratanrının bir çobanın oğlu olup olmadığını bilemem ama bana öyle geliyor ki evliliğinizle ilgili bütün şartları yerine getirdi. Nemrud'un yayını gerdi, aslanı yendi; sizin için hemen oracıkta bir koşuk yazdığına göre, demek ki çok zeki olmalı. Size verdiği kırk koca elmastan sonra, onun insanların en eliaçığı olduğunu inkâr edemezsiniz; sahip olduğu kuşsa dünyada en nadir bulunan şeydir. Sizin yanınızda kalmak varken, babasının hastalığını öğrenir öğrenmez hiç düşünmeden çekip gittiğine göre erdemi de eşsiz olmalı. Rakiplerini yere sermesi dışında kehanet her bakımdan doğrulanmıştır. Rakiplerini yere sermedi ama daha iyisini yaptı: Korkulacak tek rakibinin hayatını kurtardı ve diğer ikisiyle dövüşmeye gelince, kolayca onları alt edeceğinden kuşkulanmadığınıza inanıyorum."

"Tüm bu söylediklerin çok doğru," dedi Formosante, "ama insanların en büyüğünün, belki de en sevimlisinin bir çobanın oğlu olması mümkün mü?"

Nedime söze karışarak, çoğu kez bu çoban sözcüğünün krallar için kullanıldığını; krallara, sürülerini kırktıkları için *çoban* dendiğini; bunun kuşkusuz uşağın kötü bir şakası olduğunu; bu genç yiğidin, tek başına kendi değerinin krallların şatafatının ne kadar üstünde olduğunu göstermek ve Formosante'ı sadece kendine borçlu olmak için bu denli az adamla gelmiş olduğunu söyledi. Prenses bu sözlere, kuşu binlerce sevecen öpücüğe boğarak yanıt verdi.

Bununla birlikte, üç krala ve şenliği görmeye gelen diğer prenslere büyük bir şölen hazırlanıyordu. Kralın

kızıyla yeğeni şölene onur vereceklerdi. Krallara, Babil'in şânına yaraşır armağanlar gönderildi. Belus, sofranın hazırlanmasını beklerken, güzel Formosante'ın evliliğini görüşmek üzere meclisini topladı ve en yüksek politik mevkideki kişi olarak şu konuşmayı yaptı:

—Artık yaşlandım, ne yapacağımı, kızımı kime vereceğimi bilemiyorum. Onu hak eden beş para etmez bir çoban; Hint kralıyla Mısır kralı tabansız çıktı; İskit kralı oldukça uygundu ama ortaya sürülen şartların hiçbirini yerine getiremedi. Bir daha kâhine danışacağım. Bu arada, siz görüşmelere devam edin; kâhinin dediklerine göre bir sonuca varırız. Çünkü bir kral ölümsüz tanrıların buyruklarına uygun davranmalıdır.

Sonra kral tapınağına gitti; kâhin âdeti olduğu üzere çok kısa bir cevap verdi: "Kızın, ancak dünyayı dolaştıktan sonra evlenecek." Şaşıran Belus, meclise dönerek cevabı bildirdi.

Bütün vezirler kâhinlere karşı büyük bir saygı besliyordu; hepsi onların dinin temeli olduğunu; aklın ve mantığın onlar karşısında susması gerektiğini; onlar sayesinde kralların halklar üzerinde, müneccimlerin krallar üzerinde egemenliklerini sürdürdüklerini; onlar olmasa yeryüzünde ne erdem ne de huzur kalacağını kabul ediyor ya da yalandan ediyor görünüyorlardı. Hemen hemen tüm vezirler kâhinlere karşı duydukları derin saygıyı dile getirdikten sonra, nihayet, bu seferki kâhinin son derece münasebetsiz olduğu, ona itaat etmek gerekmediği; bir genç kız, hele hele büyük Babil kralının kızı için nereye gittiğini bilmeden dolaşmanın yakışık almayacağı; böyle bir yolun ancak hiç evlenmemenin ya da gizli, utanç verici ve gülünç bir evliliğin yolu olabileceği; kısacası bu kâhinin akıl ve fikirden yoksun olduğu sonucuna vardılar.

Diğerlerinden daha akıllı olan, Onadase adındaki en genç vezir, kâhinin mutlaka bazı kutsal yerlerin ziyaret edilmesini kastetmiş olacağını ve prensesi buralara götürmeye hazır olduğunu söyledi. Meclis onun fikrine geldi

ama tüm vezirler prensese kendileri eşlik etmek istiyordu. Kral, kızının, Arabistan yolu üzerinde üç yüz fersah uzaklıktaki, ziyaretine gelen genç kızların mutlu evlilikler yapmasını sağlamakla ünlü bir tapınağı ziyaret etmesine ve ona bu yolculukta en yaşlı vezirin eşlik etmesine karar verdi. Bu karardan sonra sofraya oturuldu.

III

Bahçelerin ortasında, çağlayanlar arasında üç yüz ayak çapında oval bir salon yükseliyordu; salonun lâcivert kubbesinde takımyıldızları ve gezegenleri temsil eden altın sarısı yıldızlar serpiliydi; bunların her biri yerli yerindeydi ve bu kubbe, gök cisimlerinin hareketini yöneten mekanizma gibi görünmez bir mekanizmayla hareket ettiriliyordu. Kristal silindirler içine yerleştirilmiş yüz bin meşale yemek salonunun içini ve dışını aydınlatıyordu. Basamak basamak bir büfede yirmi bin altın kap ya da tabak bulunuyordu; büfenin karşısındaki diğer basamaklar müzisyenlerle doluydu. Diğer iki amfitiyatrodan biri bütün mevsimlerin meyveleriyle, diğeri içinde yeryüzünün bütün şaraplarının parıldadığı kristal anforalarla doluydu.

Davetliler, her bölümüne çiçek ve meyve şekli verilmiş, değerli taşlardan bir masanın etrafına oturdular. Güzel Formosante, Hint kralıyla Mısır kralının arasına; güzel Aldea, İskit kralının yanına oturmuştu. Otuz kadar prens vardı ve her birinin yanında sarayın en güzel kızlarından biri oturuyordu. Kızının tam karşısına, ortaya oturan kral, kızını evlendirememiş olmanın acısıyla, onun hâlâ yanında olmasının sevinci arasında bocalıyor gibiydi. Formosante, kraldan kuşunu yanıbaşına, masaya koymasına izin vermesini istedi. Kral bunu uygun buldu.

Çalınan müzik her prense rahatça yanındaki komşusuyla sohbete dalma olanağı verdi. Şölen muhteşem olduğu kadar da eğlenceli görünüyordu. Formosante'ın önüne kral babasının çok sevdiği yahni yemeğinden koymuşlardı. Prenses bu yemeğin Majestelerinin önüne götürülmesini söyledi; kuş, yemeği şaşılacak bir ustalıkla kaptığı gibi götürüp krala sundu. Herkes şaşkınlıktan dilini yutayazdı. Belus, kuşu kızının okşadığı kadar çok okşadı, sevdi. Sonra, kuş prensesin yanına dönmek için yeniden havalandı. Uçarken açtığı kuyruğu o kadar güzel, kanatları öyle parlak, altın sarısı tüyleri öyle göz kamaştırıcıydı ki kimse

gözlerini ondan alamıyordu. Çalıp söyleyenler müziklerine ara verip, hareketsiz kalakaldılar. Kimse yemiyor, kimse konuşmuyor, sadece bir hayranlık mırıltısı duyuluyordu. Babil prensesi, dünyada krallar da olduğunu aklına bile getirmeden kuşu yemek boyunca öptü durdu. Hint ve Mısır kralları iki misli öfkelenip, gücendiler ve her biri öç almak için üç yüz bin kişilik ordularının yürüyüşlerini hızlandırmaya ahdetti.

İskit kralına gelince, o, güzel Aldea ile sohbet etmekle meşguldü; Formosante'ın kayıtsızlığına hiç aldırmadı; onu küçümseyen yüce gönlünde öfkeden çok, ilgisizlik vardı.

—Güzel olduğunu kabul ediyorum, diyordu, ama bana öyle geliyor ki güzelliğinden başka bir şeyle ilgilenmeyen; halkın arasında görünmeye tenezzül ettiği için insanların kendisine minnettar kalacağını sanan şu kadınlardan olmalı. Benim ülkemde putlara tapmayız. Gönül almasını bilen, saygılı bir kadını çirkin de olsa, bu güzel heykele yeğlerim. Siz de onun kadar güzelsiniz ve hiç değilse yabancılarla konuşmaya gönül indiriyorsunuz. Sizi ona yeğlediğimi bir İskit'in tüm açıkyürekliliğiyle itiraf ediyorum.

Aslında Formosante'ın karakteri konusunda yanılıyordu; o hiç de göründüğü gibi başkalarını horgören biri değildi; ama iltifatını prenses Aldea çok iyi karşıladı. Sohbetleri çok ilginç bir hal almıştı. Çok memnun kalmışlardı ve sofradan kalkmadan önce artık birbirlerinden emindiler.

Yemekten sonra, korulukta gezintiye çıkıldı. İskit kralıyla Aldea ıssız bir kulübe aramaktan geri durmadılar. Çok açıkyürekli biri olan Aldea bu prense şöyle dedi:

—Kuzinim benden daha güzel ve Babil tahtına aday da olsa ondan nefret etmiyorum; sizin hoşunuza gitmiş olma onuru bana fazlasıyla yeter. Sizinle İskit ülkesinde[4] olmayı, sizsiz Babil tahtına yeğlerim; ama bu taht benim hakkımdır, eğer dünyada hak diye bir şey varsa. Çünkü ben Nemrud'un büyük oğlunun soyundan geliyorum,

4 İskit ülkesi: Bugünkü Sibirya. –ç.n.

Formosante ise küçük oğlunun soyundan. Onun dedesi benim dedemi tahtan indirip öldürttü.

—Demek, Babil sarayında kan kaynaması böyle oluyormuş! dedi İskit. Dedenin adı neydi?

—Onun adı da benimki gibi Aldea idi. Babam da aynı adı taşıyordu: Annemle birlikte imparatorluğun iç bölgelerine sürgüne gönderildiler; onların ölümünden sonra Belus artık benden korkmaz oldu ve beni kızıyla birlikte yetiştirmek istedi; ama asla evlendirmemeye karar verdi.

—Babanızın, dedenizin ve sizin öcünüzü almasını bilirim, dedi İskit kralı, evlenmenizi size garanti ediyorum; yarın sabah gün ağarmadan sizi kaçıracağım, çünkü yarın Babil kralıyla yemeğe oturmam gerekiyor ve haklarınızı savunmak için üç yüz bin kişilik bir orduyla geri döneceğim.

—Bunu çok isterim, dedi güzel Aldea ve birbirlerine şerefleri üzerine söz verdikten sonra ayrıldılar.

Eşsiz Formosante yatalı epey olmuştu. Yatağının yanına, kuşunun tünemesi için gümüş bir sandık içinde bir portakal ağacı koydurmuştu. Yatağının perdeleri kapalıydı ama gözünde damla uyku yoktu. Gönlü ve hayalgücü ayaktaydı. Sevimli yabancı gözlerinin önünden gitmiyordu; onu Nemrud'un yayına ok yerleştirirken görüyordu; aslanın başını keserken gözünün önüne getiriyordu; delikanlının yazdığı koşuğu okuyordu; nihayet tekboynuzuna atladığı gibi kalabalığın içinden sıyrılıp gidişini görüyor, o zaman hıçkırıklara boğuluyor, gözyaşları içinde haykırıyordu:

—Onu bir daha göremeyeceğim, geri dönmeyecek.

—Geri dönecek, hanımım, diye ağacın tepesinden yanıt verdi kuş, sizi bir defa görüp de bir daha görmemek hiç olur mu?

—Aman Tanrım! Ey ölümsüz Tanrılar! Kuşum Kaldece konuşuyor.

Böyle diyerek yatağının perdelerini açtı, kollarını kuşa doğru uzatarak, yatağının içinde dizlerinin üzerine çöktü:

—Yeryüzüne inmiş bir Tanrı mısın? Bu güzel tüylerin altına gizlenmiş yüce Oromazdes[5] misin? Eğer bir Tanrıysan o güzel delikanlıyı bana geri getir.

—Ben sadece bir kuşum, diye cevap verdi öteki, ama bütün hayvanların hâlâ konuştuğu; kuşların, yılanların, eşeklerin, atların ve griffonların[6] insanlarla senli benli konuştukları bir zamanda doğdum. Nedimeniz beni bir büyücü sanmasın diye herkesin önünde konuşmadım; konuştuğumu sizden başka kimsenin bilmesini istemiyorum.

Şaşakalan, ne yapacağını bilemeyen, bunca mucizeden başı dönen Formosante, heyecan içerisinde, aynı anda yüzlerce soru sormak isteğiyle yanıp tutuşarak kuşa kaç yaşında olduğunu sordu.

—Yirmi yedi bin dokuz yüz buçuk yaşındayım, hanımım. Müneccimlerinizin *gün-tün eşitliği devinmesi* dedikleri ve göğün, sizin yıl hesabınızla yaklaşık olarak yirmi sekiz bin yılda tamamlanan küçük dolanımıyla aşağı yukarı aynı yaştayım. Çok daha uzun süren dolanımlar, dolayısıyla da benden çok daha yaşlı varlıklar da mevcuttur. Yolculuklarımdan birinde Kaldece öğreneli yirmi iki bin yıl kadar oluyor. Kalde dilinden her zaman hoşlanmışımdır; ama meslektaşım olan diğer hayvanlar sizin ortamlarınızda konuşmaktan vazgeçtiler.

—Peki, neden böyle oldu, benim kutsal kuşum?

—Ne yazık ki, sonunda insanlar bizi korumak ve bizden bir şeyler öğrenmek yerine bizi yeme alışkanlığı edindiler. Barbarlar! Onlarla aynı organlara, aynı duygulara, aynı gereksinimlere, aynı arzulara sahip olduğumuzu, onlar gibi bir ruhumuz olduğunu; sadece kötüleri pişirip yemek gerektiğini kavramaları gerekmez miydi? Sizinle öylesine kardeşiz ki, insanlarla bir anlaşma yapmış olan

5 Oromazdes veya Orosmade; Mecusi dininde iyilik tanrısının adı olan Ormuzd sözcüğünün Yunanlılaşmış söylenme biçimi. Ahura Mazda'nın değişik bir söylenme biçimi. Kötülük Tanrısı Ahriman, adını Hasut'a verecektir. Arimaze, Voltaire'in öykü kişilerine seçtiği adlara verdiği önemin bir başka kanıtı. –ç.n.

6 Griffon: Kartal başlı aslan olarak betimlenen efsanevi yaratık. –ç.n.

yüce Varlık, başlangıcı ve sonu olmayan yüce Yaradan, bu anlaşmaya bizi özellikle dâhil etti. Size bizim kanımızla beslenmeyi, bize de sizin kanınızı emmeyi yasakladı.

Sizin şu Lokmanınızın onca dile çevrilmiş masalları, eskiden bizimle insanlar arasında varolan mutlu alışverişin ebedi kanıtlarıdır. Bu masalların hepsi, "*Hayvanların konuştuğu zamanlarda*" sözüyle başlar. Her zaman aranızda köpekleriyle konuşan birçok kadının bulunduğu bir gerçektir; ama köpekler, kırbaçlarla dövülerek ava gitmeye, eski ortak dostlarımız olan geyiklerin, alageyiklerin, tavşanların ve kekliklerin öldürülmesinde suç ortağı olmaya zorlandıklarından beri konuşmalara cevap vermemeye karar vermiştir.

Atların konuştuğu eski şiirleriniz de vardır; ayrıca arabacılarınız her gün atlarına söz söylerler; ama öylesine kaba sözler, öylesine utanç verici sözler söylerler ki eskiden sizi o kadar seven atlar, bugün sizden nefret ediyorlar.

İnsanların en mükemmeli olan sizin şu sevimli yabancınızın yaşadığı ülke, sizin türünüzün bizimkileri hâlâ sevdiği ve bizimle konuştuğu tek ülke; insanların haksever olduğu tek yerdir.

—Peki, benim sevgili yabancımın ülkesi neresidir? Bu yiğidin adı nedir? İmparatorluğuna ne ad verilir? Çünkü sizin bir yarasa olduğunuza ne kadar inanıyorsam, onun bir çoban olduğuna da ancak o kadar inanıyorum.

—Onun ülkesi, hanımım, Ganj'ın doğu yakasında yaşayan, erdemli ve yenilmez bir halk olan Gangaridlerin ülkesidir. Dostumun adı Amazan'dır. O bir kral değil, üstelik olmaya gönül indirir mi bilmem; yurttaşlarını çok sever; o da onlar gibi çobandır. Ama bu çobanların, partallar içindeki, güttükleri koyunlardan her zaman daha kötü giyimli, yoksulluğun yükü altında inim inim inleyen; efendilerinden aldıkları üç kuruşun yarısını tahsildara kaptıran sizin çobanlarınıza benzediğini sanmayın. Eşit doğan Gangarid çobanlar, her zaman çiçekli çayırlarını kaplayan sayısız sürünün sahibidir. Hayvanlarını hiçbir zaman

öldürmezler: Benzerini öldürüp yemek, Ganj'a karşı işlenmiş korkunç bir suçtur. En has ipekten daha ince ve daha parlak yünleri, Doğu'nun en önemli ticaret kaynağıdır. Öte yandan, Gangaridlerin toprağında insanın arzulayabileceği her şey yetişir. Amazan'ın size sunmak şerefine erdiği şu kocaman elmaslar kendine ait bir maden ocağından çıkarılmıştır. Onun bindiğini gördüğünüz tekboynuz, Gangaridlerin normal binek hayvanıdır. Bu hayvan, dünyayı süsleyen en güzel, en gururlu, en müthiş ve en yumuşak huylu hayvandır. Çok kalabalık orduları dağıtmak için yüz Gangarid ile yüz tekboynuz yeterlidir. İki yüz yıl kadar önce Hint krallarından biri bu ulusu fethetmek gibi bir çılgınlığa kalkışacak oldu: Ardısıra yürüyen on bin fil ve bir milyon savaşçıyla sefere çıktı. Tekboynuzlar, filleri, sizin sofranızda gördüğüm altın şişlere geçirilmiş semiz tarla kuşları gibi delip geçtiler. Savaşçılar, Gangaridlerin kılıç darbeleri altında, tıpkı Doğu halkları tarafından biçilen pirinç demetleri gibi düşüyorlardı. Kral, altı yüz binden fazla adamıyla birlikte tutsak düştü. Onu, Ganj'ın sağaltıcı sularında yudular; ülkelerinin beslenme rejimine göre, soluk alıp veren her şeyi beslemek için doğanın cömertçe verdiği sebzelerden bol bol yemekten ibaret bir rejime göre beslediler. Etle beslenip, sert içkiler içen insanlar, türlü çılgınlıklar yapmalarına yol açan hırçın, kavgacı bir karakter edinirler. En başta gelen delilikleri kardeşlerinin kanını dökme çılgınlığına kapılmaları ve mezarlıklar üzerinde hüküm sürmek üzere bitek ovaları yakıp yıkmalarıdır. Hint kralının hastalığını sağaltmak için tam altı ay uğraştılar. Nihayet hekimler kralın nabzının daha sakin atmaya başladığına ve daha oturaklı biri olduğuna hükmettiklerinde, Gangaridler meclisine bunu belirten bir belge sundular. Bu meclis, tekboynuzların fikrini de aldıktan sonra, Hint kralını, akılsız maiyetini ve budala savaşçılarını insanca ülkelerine gönderdiler. Bu ders onları akıllandırdı ve o zamandan beri Hintliler, sizdeki bilgi edinmeye meraklı cahillerin asla eşit olamayacakları Kaldeli

düşünürlere saygı duymaları gibi, Gangaridlere saygı gösterirler.

—Bu arada, benim sevgili kuşum, dedi ona prenses, Gangaridlerin bir dini var mı?

—Bir din mi, hanımım? Tanrıya şükretmek için her dolunayda, dikkatleri dağılmasın diye, erkekler sedirağacından büyük bir tapınakta, kadınlar bir başkasında, kuşlar bir korulukta, dört ayaklılar güzel bir çayırlıkta toplanırız. Bize verdiği tüm nimetler için ona şükürler ederiz. Olağanüstü vaaz veren papağanlarımız vardır.

İşte sevgili Amazanımın yurdu böyledir; ben de orada yaşarım; onun size esinlediği aşk kadar ben de ona dostluk duyarım. Bana inanacak olursanız birlikte gidelim; böylece onun ziyaretine karşılık vermiş olursunuz.

—Hakikaten güzel bir mesleğiniz var, sevgili kuşum, dedi bu yolculuğu yapmaya can atan, ama söylemeye cesaret edemeyen prenses, gülümseyerek.

—Dostuma hizmet ediyorum, dedi kuş, ve sizi sevmek mutluluğuna eriştikten sonra, aşkınıza hizmet etmek daha da büyük bir mutluluk.

Formosante artık nerede olduğunu bilmiyordu; sanki ayakları yerden kesilmişti. Bugün görmüş olduğu, halen görmekte ve duymakta olduğu şeylerle, hele hele yüreğinden geçen duygularla öyle mest olmuştu ki yeryüzünün bağlarından kurtulup göğün dokuzuncu katında, kendilerini hurilerin kolları arasında, semavi mutlulukla çevrili gören şanslı müslümanların hissettikleri, Formosante'ın hissettiklerinin yanında hiç kalırdı.

IV

Formosante bütün geceyi Amazan'dan söz ederek geçirdi. Amazan'a artık *çobanım* diyordu; o zamandan başlayarak, bazı uluslarda *çoban* ve *sevgili* sözcükleri hep birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Bazen, kuşa Amazan'ın başka sevgilisi olup olmadığını soruyordu. Kuş, "Hayır," dediğindeyse sevincinden kabına sığamıyordu. Bazen, Amazan'ın günlerini nasıl geçirdiğini bilmek istiyordu ve Amazan'ın günlerini iyilik yaparak, sanatla uğraşarak, doğanın sırlarını çözmeye ve kendini geliştirmeye çalışarak geçirdiğini öğrenince taşkın bir mutluluk duyuyordu. Bazen, kuşunun ruhunun, âşığının ruhuyla aynı nitelikte olup olmadığını bilmek istiyordu; âşığı on sekiz ya da on dokuz yaşındayken, o neden neredeyse yirmi sekiz bin yıl yaşamıştı? Buna benzer sorular soruyor ve kuş, sorularına merakını daha da kışkırtan ölçülü cevaplar veriyordu. Sonunda uyku ikisinin de gözlerini kapadı ve Formosante, Tanrıların gönderdiği, bazen gerçekliği de aşan ve Kaldelilerin bütün felsefelerinin açıklayamayacağı tatlı düşlere daldı.

Formosante çok geç uyandı. Kral babası odasına girdiğinde gün hayli ilerlemişti. Kuş kralı çok büyük bir saygıyla karşıladı önü sıra uçtu, kanatlarını çırpıtı, boynunu uzattı ve tekrar portakal ağacı üzerindeki yerini aldı. Kral, gördüğü düşlerin daha da güzelleştirdiği kızının yatağına oturdu. Uzun sakalıyla bu güzel yüze yaklaştı ve yüzüne iki öpücük kondurduktan sonra kızına şöyle dedi:

—Sevgili kızım, dün umduğum gibi sana bir koca bulamadık; oysa imratorluğumun geleceği için sana bir koca bulmamız gerekiyor. Senin de bildiğin gibi hiç yalan söylemeyen ve bütün davranışlarıma yön veren kâhine danıştım. Sana dünyayı dolaştırmamı emretti. Seyahate çıkman gerekiyor.

—Herhalde Gangaridler ülkesine olmalı, dedi prenses ve ağzından bu sözler kaçar kaçmaz da bir aptallık ettiğini

anladı. Coğrafyadan tek kelime bilmeyen kral, Gangarid demekle ne demek istediğini sordu. Formosante kolayca uyduruk bir bahane buldu. Kral, kızına kutsal yerleri ziyaret edeceğini; kendisine eşlik edecekleri belirlediğini haber verdi; bunlar danışma meclisinin en yaşlı üyesi, başrahip, bir nedime, bir hekim, bir eczacı, kuşu ve gerek duyulan tüm hizmetçilerdi.

Kral babasının sarayından dışarı adımını atmamış ve üç kralla Amazan'ın gelişine kadar gösterişli törenler ve görünüşte zevk ve sefa içinde geçen çok sıkıcı bir yaşam sürmüş olan Formosante kutsal yerleri ziyaret etme fırsatının çıkmasına çok sevindi.

—Kim bilir, diyordu içinden, belki, tanrılar benim sevgili Gangaridime aynı tapınağa gitmeyi esinler de onu yeniden görme mutluluğuna erişirim.

Ziyaretine gideceği ermişe karşı yüreğinde her zaman gizliden gizliye bir sevgi beslediğini söyleyerek, babasına sevecenlikle teşekkür etti.

Belus, konuklarına mükemmel bir yemek verdi; yemekte sadece erkekler vardı. Konuklar birbirleriyle uyuşmayan türden insanlardı: Hepsi birbirini kıskanan, hepsi sözlerini tartarak söyleyen, hepsi komşularından ve kendinden sıkılan krallar, prensler, vezirler, yüksek papazlar. Çok fazla içilmesine karşın yine de yemek çok sıkıcı geçti. Prensler yolculuğa hazırlanarak, kendi dairelerinde kaldılar ve yemeklerini kendi odalarında yediler. Sonra Formosante, kendini eğlendirmek için görkemli kuyruğunu ve nefis tüylerini açarak ağaçtan ağaca uçan sevgili kuşu ile bahçede dolaşmaya çıktı.

İçtiği şaraptan, hadi sarhoş olan demeyelim, başı dönen Mısır kralı, uşaklarından birinden bir yay ve ok istedi. Bu prens, gerçekte krallığının en beceriksiz okçusuydu. Ok attığı zaman en emin yer nişan aldığı yerdi. Ama ok kadar hızlı uçan güzel kuş birden okun önüne atıldı ve kanlar içinde Formosante'ın kollarına düştü. Mısırlı aptal aptal gülerek dairesine çekildi. Prenses çığlıklarıyla gökyüzünü yırttı,

gözyaşlarına boğuldu, saçını başını yoldu, bağrını dövdü. Ölmek üzere olan kuş prensese fısıltıyla;

—Beni yakıp, küllerimi Mutlu Arabistan'daki eski Aden ya da Eden kentinin doğusunda, küçük bir karanfil ve tarçın yığını üzerinde güneşe sermeyi sakın unutmayın, dedi.

Bu lafları söyledikten sonra da öldü. Formosante uzun süre kendini bilmeden yattı ve kendine gelir gelmez de hıçkırıklara boğuldu. Acısını paylaşan ve Mısır kralına ilenen babasının, bu olayın uğursuz bir geleceği haber verdiğinden hiç kuşkusu yoktu. Danışmak için hemen tapınağının kâhinine koştu. Kâhin;

—Her şey birbirine karışmış; yaşayan ölü; vefasızlık ve sebat, kayıp ve kazanç, felâket ve mutluluk, diye cevap verdi. Ne kral ne de meclisi bundan bir şey anlayabildi ama kral yürekten bağlı olduğu görevi yerine getirmiş olmaktan hoşnuttu.

Kral kâhine danışırken, iki gözü iki çeşme ağlayan kızı, kuşun hüzün verici son isteğini yerine getirmekle meşgul oldu ve küllerini canı pahasına da olsa Arabistan'a götürmeye karar verdi. Kuşu, üzerinde uyuduğu portakal ağacıyla birlikte yanmaz bir keten içinde yaktılar ve küllerini toplayıp, etrafına kızılyakutlar ve aslanın ağzından çıkarılan elmaslar dizilmiş altın bir vazoya koydular. Keşke bu hüzün verici görevi yerine getireceğine, iğrenç Mısır kralını diri diri yaksaydı! En çok bunu istiyordu şimdi. Kızgınlıkla, iki timsahını, iki su aygırını, iki zebrasını, iki sıçanını öldürttü ve iki mumyasını Fırat'ın sularına attırdı; eğer Apis öküzünü de eline geçirebilseydi, ona da acımayacaktı.

Bu hakarete çok kızan Mısır kralı, üç yüz bin adamının yürüyüşünü hızlandırmak üzere hemen oradan ayrıldı. Müttefikinin gittiğini gören Hint kralı da aynı gün, üç yüz bin kişilik ordusunu kesin surette Mısır ordusuyla birleştirmek kararıyla yola çıktı. İskit kralı ise üç yüz bin İskit'in başına geri dönüp, prenses Aldea için savaşmak ve

büyük oğulun soyundan geldiği için hakkı olan Babil tahtını ona geri vermek kararıyla prensesi de yanına alarak geceleyin kaçmıştı.

Öte yandan güzel Formasante da, kuşunun son isteklerini yerine getirebilmek için Arabistan'a gidebileceği ve ölümsüz Tanrıların adaleti sayesinde, artık onsuz yaşayamayacağı sevgili Amazanına kavuşacağı umuduyla sabahın üçünde hacı kervanıyla yola koyuldu.

Böylece, Babil kralı uyandığında kimseyi göremedi.

—Büyük şölenler nasıl da sona eriyormuş, dedi kendi kendine, gürültü patırtı dinince insan ruhunda ne büyük, ne şaşırtıcı bir boşluk kalıyormuş!

Ama prenses Aldea'nın kaçırıldığını öğrendiğinde gerçekten krallara yaraşır bir öfkeyle köpürdü. Tüm vezirlerinin uyandırılması ve meclisin toplanması emrini verdi. Onların gelmesini beklerken, kâhine danışmayı da unutmadı; ama o zamandan beri tüm dünyada çok ünlü olan şu sözlerden başkasını alamadı kâhinin ağzından: *Kızları evlendirmezseniz onlar kendileri evlenir.*

İskit kralına karşı derhal üç yüz bin kişilik bir ordunun yola çıkarılması emredildi. Böylece savaşların en korkuncu her yandan tutuşturulmuş oldu ve buna da bugüne kadar yeyüzünde görülmüş en güzel şölen yol açmıştı. Asya, her biri üç yüz biner kişilik dört ordu tarafından taş taş üstünde kalmamacasına yakılıp yıkılacaktı. Birkaç yüzyıl sonra bütün dünyayı hayrete düşürecek Truva savaşlarının buna kıyasla çocuk oyuncağı kalacağı açıktır; öte yandan Truva savaşlarının nedeni, kendini iki defa kaçırtmış, oldukça çapkın yaşlı bir kadın iken; burada sözkonusu olan iki kızla bir kuştu.

Hint kralı, ordusunu, Babil'den dosdoğru Keşmir'e uzanan büyük ve muhteşem yolun üzerinde bekleyecekti. İskit kralı Aldea'yla birlikte Immaüs[7] dağına çıkan güzel yoldan ilerliyordu. Tüm bu yollar daha sonraları kötü idare yüzünden yokolup gitmiştir. Mısır kralı batıya doğru yürü-

7 İmmaüs Dağı: Himalaya. –ç.n.

müştü ve cahil İbranilerin daha sonraları *Büyük Deniz* adını verdikleri küçük Akdeniz'in kıyılarını takip ederek yoluna devam ediyordu.

Güzel Formosante'a gelince, her iki yanı koyu bir gölge ve her mevsimde meyve veren yüksek palmiye ağaçlarıyla çevrili Basra yolunu izliyordu. Ziyaretine gittiği tapınak da Basra'daydı. Bu tapınağın adandığı ermiş, daha sonraları Lampsakos'ta[8] insanların tapınırcasına sevdikleri ermişle hemen hemen aynı yetenekteydi. Sadece kızlara koca bulmakla kalmıyor, sık sık kocanın yerini de tutuyordu. Bütün Asya'nın en sevilen ermişiydi.

Formosante'ın Basra'daki ermişe şuncacık aldırış ettiği yoktu; sadece sevgili Gangarid çobanına, güzel Amazanına yakarıyordu. Ölü kuşun isteklerini yerine getirmek için Basra'da gemiye binerek Mutlu Arabistan'a gitmeyi hesaplıyordu.

Üçüncü konaklamada bir hana yeni inmiş ve hancı odalarını daha yeni hazır etmişti ki Mısır kralının da aynı hana gelmekte olduğunu öğrendi. Prensesin yola çıktığını casusları vasıtasıyla öğrenen Mısır kralı, peşindeki çok sayıda muhafızla derhal yolunu değiştirdi. Hana gelince bütün kapılara nöbetçilerini yerleştirdi; güzel Formosante'ın odasına çıkarak ona şöyle dedi:

— Küçük hanım, ben de sizi arıyordum; Babil'deyken beni hiç önemsemediniz; burnu büyüklüğün cezasını vermek gerekir; eğer lütfedip bu akşam yemeği benimle yer ve gece de yatağımı paylaşırsanız, sizden duyacağım memnuniyete göre davranacağım size.

Formosante kuvvetli konumda olmadığını gördü; sağduyunun duruma ayak uydurmak olduğunu biliyordu; masum bir ustalıkla Mısır kralından kurtulma yolunu seçti: Ona, gözünün ucuyla baktı; yüzlerce yıl sonra deneceği gibi *göz süzdü* ve en akıllı insanları deli, en açıkgözleri kör edecek bir alçakgönüllülükle, zarafetle, tatlılıkla, utangaçlıkla ve bir yığın cilveyle konuştu:

8 Lampsakos: Bugünkü Lapseki. –ç.n.

—Kral babamın sarayına şeref verdiğinizde, önünüzde gözlerimi hep yere çevirmiş olduğumu itiraf ediyorum, prensim. Kalbimden korkuyordum, saflığımdan, basitliğimden korkuyordum; babam ve rakipleriniz sizi tercih ettiğimi, ki buna en fazla siz layıksınız, anlayacaklar diye ödüm koptu. Şimdi duygularımı size açabilirim. Sizden sonra dünyada en fazla saygı duyduğum Apis öküzü üzerine yemin ederim ki teklifiniz beni son derece sevindirdi. Sizinle zaten babamın sarayında yemek yemiş bulunuyorum; burada o olmadan da sizinle yemek yiyebilirim. Sizden bütün istediğim, başrahibinizin de bizimle içmesidir; Babil'de gözüme çok şirin görünmüştü; nefis Şiraz şarabım var; ikinize de bu şaraptan tattırmak istiyorum. İkinci teklifinize gelince, çok çekici bir teklif ama soylu bir kızın bundan söz etmesi yakışık almaz. Sadece şu kadarını bilin ki sizi kralların en büyüğü ve insanların en sevimlisi olarak görüyorum.

Bu sözler Mısır kralının başını döndürdü; başrahibin sofrada üçüncü kişi olmasını kabul etti.

—Sizden bir iyilik daha isteyeceğim, dedi prenses, lütfen eczacımın gelip benimle konuşmasına izin verin: Kızların her zaman özen gösterilmesi gereken baş dönmesi, yürek çarpıntısı, karın ağrısı, boğulma hissi gibi bazı küçük rahatsızlıkları olur; belli durumlarda bunlara belli bir düzen vermek gerekir; tek kelimeyle acilen eczacıma ihtiyacım var; umuyorum ki bu küçük isteğimi geri çevirmezsiniz.

—Küçük hanım, diye yanıt verdi Mısır kralı, her ne kadar bir eczacı benden farklı amaçlara hizmet etse ve sanatının ereği benimkinin tam tersi olsa da bu kadar haklı bir isteği reddetmeyecek kadar yol yordam bilirim. Sofra hazırlanırken gelip sizi görmesini emredeceğim; yol yorgunu olduğunuzu tahmin ediyorum; bir de oda hizmetçisine ihtiyacınız olmalı; en hoşunuza gideni getirtebilirsiniz; emirlerinizi ve keyfinizi bekleyeceğim.

Kral, çıkıp gitti; eczacıyla İrla adlı oda hizmetçisi geldiler. Prenses bu kıza tam anlamıyla güveniyordu; ona akşam yemeği için altı şişe Şiraz şarabı getirtmesini ve aynı şarap-

tan, subaylarını oda hapsinde tutan nöbetçilere de içirmesini emretti. Sonra eczacıya, her zaman yanında bulundurduğu, insanları yirmi dört saat uyutan ilacından bütün şişelere koymasını söyledi. Emirlerine harfiyen uyuldu. Kral, yarım saat sonra başrahibiyle geldi. Yemek çok neşeli geçti; kralla rahibi altı şişeyi boşalttılar ve Mısır'da bu kadar güzel şarap bulunmadığını itiraf ettiler; oda hizmetçisi de sofraya hizmet eden uşaklara aynı şaraptan içirmeyi unutmadı. Prensese gelince, doktorunun içmesine izin vermediğini söyleyerek ağzına koymadı. Çok geçmeden hepsi uyudu.

Kralın başrahibinin bütün diğer rahiplerinkinden çok daha güzel bir sakalı vardı. Formosante büyük bir ustalıkla bu sakalı kesti, sonra küçük bir şeride diktirerek çenesinin altına tutturdu. Sonra rahibin cübbesini ve makamına ait tüm işaretleri giyindi, oda hizmetçisine de tanrıça Isis'in rahibesi kıyafetini giydirdi ve kavanozuyla mücevherlerini de alarak, efendileri gibi uyumakta olan nöbetçilerin arasından geçip, handan çıktı. Özel hizmetçisi, kapıda iki atın hazır bulundurulmasını ihmal etmemişti. Prenses, maiyetindeki subaylardan hiçbirini yanında götüremezdi; nasıl olsa yakalanırlardı.

Formosante ile İrla asker safları arasından geçtiler; Formosante'ı başrahip zanneden askerler ona *muhterem peder* diyor ve hayır duasını istiyorlardı. İki kaçak, kral uyanmadan, yirmi dört saat içinde Basra'ya ulaştılar. O zaman, kuşku doğurabilecek kıyafetlerini değiştirdiler. Hiç vakit geçirmeden, kendilerini Ormus Boğazı[9] yoluyla Mutlu Arabistan'ın güzel Eden kıyılarına götüren bir gemi kiraladılar. Bahçeleri çok ünlü olan bu Eden kenti, o zamandan beri Tanrı nezdinde makbul kişilerin ikâmet ettiği yer olarak görülmüştür; Champs Élysée, Hespérid bahçeleri[10] ve

9 Hürmüz Boğazı. –ç.n.

10 Hesperidler: Yunanca Hesperides, Akşamın kızları ya da Batı kızları. Zeus ile evlenirken Hera'ya Gaia'nın verdiği altın elmalı ağaca bekçilik eden güzel sesli periler. Hesperidler, kimi kaynaklara göre Erebos ile Gece'nin kızları, kimi kaynaklara göre Atlas'la Hesperos'un kızlarıdır. Bekçilik ettikleri elmaları ya Herakles kendi çalmış ya da Atlas'a getirtmiştir. –ç.n.

Fortunée Adaları'ndaki[11] bahçeler, bu bahçeleri örnek almıştır. Çünkü bu sıcak iklimde insanlar, gölgeliklerden ve su şırıltılarından daha büyük bir mutluluk düşünememişlerdir. Birbirlerini hiçbir zaman anlamadan konuşan, net fikirlere ve doğru ifadelere ulaşamayan insanlar, göklerde sonsuza kadar Yüce Tanrının yanında yaşamakla cennette, bahçelerde dolaşmak arasında bir fark görmemişlerdir.

Prenses bu topraklara ayak bastığında, ilk işi, sevgili kuşunun kendinden istediği son ve hüzünlü görevi yerine getirmek oldu. Güzel elleriyle karanfil ve tarçın dallarından küçük bir yığın yaptı. Kuşun küllerini bu yığının üzerine serptiğinde, kendiliğinden alev aldığını görmek, prenses için büyük bir sürpriz oldu. Her şey çabucak yanıp bitti. Küllerin olduğu yerde büyük bir yumurta duruyordu; prenses bu yumurtadan kuşunun yeniden çıktığını gördü; eskisinden de parıltılıydı. Bu, prensesin hayatının en güzel ânı oldu; onu bundan daha mutlu edecek sadece biri vardı; onu arzuluyordu ama hiç umudu yoktu.

—Görüyorum ki, dedi prenses kuşa, siz şu sözünü çok işittiğim Anka kuşusunuz. Şaşkınlık ve sevinçten öleyazdım. Dirilişe inanmıyordum ama alınyazımda bunu da görmek varmış.

—Diriliş, dünyanın en basit işidir hanımım, dedi Anka, birinin iki defa doğmasında şaşılacak bir yan yoktur. Bu dünyada her şey dirilir; tırtıl, kelebek olarak dirilir; toprağa düşen çekirdek, ağaç olarak dirilir; toprağa gömülen tüm hayvanlar ot olarak, bitki olarak dirilir, diğer hayvanları besler ve onların özlerinin bir kısmını oluşturur; bedenini oluşturan bütün zerrecikler farklı farklı varlıklara dönüşür. Şurası da doğru ki Yüce Oromazdes'in kendisi olarak dirilme özelliği bağışladığı tek varlık benim.

Amazan'la Anka'yı ilk gördüğü günden beri her saati şaşkınlıklar içinde geçen Formosante kuşa;

11 Batlamyus, *Coğrafya*'sında bu adaların meskûn dünyanın batısında olduğunu ileri sürmüş, bu hesapça adaların Kanarya Adaları olduğu kabul edilmiştir. Ancak son zamanlarda daha çok Yeşil Burun Adaları (Cabo Verde) ile özdeşleştirilmektedir. –ç.n.

—Yüce Yaradan'ın, küllerinizden aşağı yukarı bir benzerinizi yaratmış olduğunu görüyorum ama eskisiyle aynı kişiliğe, aynı ruha sahip olmanızı, doğrusu bu ya, pek anlayamıyorum. Ölümünüzden sonra ben sizi cebimde taşırken ruhunuza ne oldu?

—Hanımım, Yüce Oromazdes'in eylemini benim küçük bir kıvılcımım üzerinde sürdürmesi, bu eyleme en baştan başlaması kadar kolay değil midir? Oromazdes daha önce bana duygu, bellek ve düşünce vermişti; şimdi onları bana yeniden veriyor. Bu lütfu ister bende gizli bulunan temel bir ateş atomuna bağlamış olsun, isterse organlarımın bütününe; temelde hiç fark etmez. Ankalar da, insanlar da bunun nasıl olduğunu hiçbir zaman öğrenemeyecektir; ama Yüce Yaradan'ın bana bahşettiği en büyük lütuf, beni sizin için diriltmiş olmasıdır. Keşke, bir daha dirileceğim yirmi sekiz bin yaşıma kadarki ömrümü sizinle ve sevgili Amazanımla birlikte geçirebilsem!

—Sevgili Anka'm, diye sözlerine devam etti prenses, Babil'de bana söylediğiniz ve asla unutmayacağım ilk sözlerinizi anımsıyor musunuz? Taparcasına sevdiğim sevgili çobanımı yeniden görme umudunu bana o sözler vermişti. Birlikte mutlaka Gangaridler ülkesine gitmeli ve onu Babil'e getirmeliyiz.

—Benim niyetim de bu, dedi Anka, kaybedecek hiç zamanımız yok. En kısa yoldan, yani hava yoluyla gidip Amazan'ı bulmalıyız. Mutlu Arabistan'da, buradan ancak yüz elli mil uzaklıkta yaşayan ve çok yakın dostum olan iki griffon var. Posta güverciniyle onlara mektup göndereceğim; gece olmadan buraya varırlar. Sizin için, azığınızı koymaya uygun çekmeceleri de olan bir kanepe yaptıracak kadar zamanımız var. Hizmetçinizle birlikte bu kanepede çok rahat edersiniz. İki griffon, türlerinin en güçlüleridir; her biri pençeleriyle kanepenin bir ucundan tutar; ama bir defa daha söyleyeyim, çok zamanımız kalmadı.

Anka, hiç vakit geçirmeden Formosante'la birlikte, tanıdığı bir döşemeciye giderek kanepe siparişi verdi. Sipariş

dört saat içinde hazırlandı. Kanepenin çekmecelerine cicili bicili küçük ekmekler, Babil bisküvilerinden üstün bisküviler, limon, ananas, hindistancevizi, fıstık ve Şiraz şarabı Suresnes[12] şarabından ne kadar üstünse, Şiraz şarabından o kadar üstün olan Éden şarabı koydular.

Kanepe rahat ve sağlam olduğu ölçüde, hafifti de. İki griffon Éden'e tam söylenen saatte geldiler. Formasante'la Irla arabalarına yerleştiler. İki griffon onları bir tüy gibi havalandırdı. Anka bazen yanları sıra uçuyor, bazen kanepenin arkalığına konuyordu. İki griffon, havayı yaran bir ok hızıyla Ganj'a doğru yol aldılar. Sadece karınlarını doyurup iki griffonun susuzluklarını gidermek için, geceleri kısa bir süre dinleniyorlardı.

Sonunda Gangaridlerin ülkesine vardılar. Prensesin yüreği, umutla, aşkla ve sevinçle çarpıyordu. Anka, arabayı Amazan'ın evinin önünde durdurdu. Amazan'la konuşmak istedi ama Amazan üç saat önce evden çıkmıştı ve kimse nereye gittiğini bilmiyordu.

Formosante'ın içine düştüğü umutsuzluğu ifade edebilecek kelime Gangaridlerin dilinde bile yoktur.

—Eyvah! İşte korktuğum başımıza geldi, dedi Anka, Basra yolundaki handa o değersiz Mısır kralı ile geçirdiğiniz üç saat, belki de sizi bir ömür boyu mutluluktan etti; korkarım ki, Amazan'ı bir daha asla göremeyeceğiz.

Anka, bunun üzerine hizmetçilere Amazan'ın annesini görmek istediğini söyledi. Hizmetçiler, evvelki gün kocasını yitirdiği için kimseyle görüşmediği yanıtını verdiler. Evde itibarı olan Anka, Formosante'ı portakal ağacından duvarları ince uzun fildişi süslerle kaplı bir salona aldırdı; bellerine altın sarısı kemerler bağlamış, uzun, beyaz giysiler içindeki kadın ve erkek çoban yamakları onlara yüz porselen sepet içerisinde yüz çeşit yiyecek sundular. Bu sepetlerde et namına hiçbir şey yoktu. Pirinç, hint irmiği, irmik, şehriye, erişteler, omletler, sütlü yumurtalar, yağlı peynirler, her türden hamur işleri, sebzeler, başka iklimlerde

12 Suresnes: Paris'in batı banliyösü. –ç.n.

yetişmeyecek tat ve kokuda meyveler vardı; en iyi şaraplardan üstün bol bol serinletici içecek vardı.

Prenses, güllerden bir yatağın üzerine uzanmış yemek yerken, bereket ki dilsiz dört tavuskuşu parlak kanatlarıyla onu yelpazeliyordu; iki yüz kuşla yüz erkek yüz dişi iki yüz çoban, prensese iki sesli bir konser verdiler; kızlarla birlikte bülbüller, kanaryalar, çalıbülbülleri, ispinozlar tiz sesleri, erkeklerse bas sesleri okuyorlardı; basit ve güzel bir müzikti. Prenses, Babil daha ihtişamlı olsa da, doğanın Gangaridler ülkesinde bin defa daha hoş olduğunu kabul etti; ama kendisine bu teselli edici, keyifli müzik ziyafeti verilirken, o gözyaşları döküyor ve yoldaşı genç Irma'ya;

—Bu kadınlı erkekli çobanlar, bu bülbüller, bu kanaryalar sevişiyorlar; oysa ben özlemiyle yanıp tutuştuğum yiğit Gangaridimden mahrumum, diyordu.

Prenses bu karşılaştırmayı yapıp, zaman zaman hayranlıkla seyredip, zaman zaman gözyaşı dökerken, Anka, Amazan'ın annesine;

—Hanımım, diyordu, Babil prensesiyle görüşmekten kaçınamazsınız. Biliyorsunuz ki...

—Her şeyi biliyorum, dedi Amazan'ın annesi, Basra yolundaki handa geçenlere kadar. Bir karatavuk bu sabah bana anlattı; bu zalim karatavuk, oğlumun umutsuzlukla çıldırıp bu sabah baba evini terketmesine sebep oldu.

—Peki, prensesin beni dirilttiğini biliyor musunuz? Dedi Anka.

—Hayır, sevgili evladım; karatavuktan sizin ölmüş olduğunuzu öğrendim de içim acıyla doldu. Kocamın kaybından ve oğlumun alelacele çekip gitmesinden öyle büyük bir üzüntü duydum ki kapımı herkese kapattım. Ama madem ki Babil prensesi hanemize şeref vermiş, derhal içeri alın; ona söyleyecek son derece önemli şeylerim var; sizin de bu görüşmede hazır bulunmanızı istiyorum.

Derhal, prensesin bulunduğu salonun önündeki başka bir salona gitti. Yürümekte zorlanıyordu; yaklaşık üç yüz yaşındaydı ama hâlâ güzeldi ve iki yüz otuz, iki yüz kırk

yaşlarındayken çok çekici olduğu anlaşılıyordu. Prenses üzerinde büyük bir etki yaratan ilgi ve merhametle karışık saygılı bir ağırbaşlılıkla karşıladı Formosante'ı. Formosante kadına önce kocasının ölümü nedeniyle derin üzüntülerini bildirdi, başsağlığı diledi.

—Ne yazık ki, dedi dul kadın, onun ölümü sizi düşündüğünüzden fazla ilgilendirmeli.

—Kuşkusuz, çok üzüldüm, dedi Formosante, onun babasıydı.

Bu sözler üzerine ağlamaya başladı.

—Onca tehlikeye atılarak sırf onu görmeye geldim. Onun için babamı ve dünyanın en görkemli sarayını terk ettim; nefret ettiğim bir Mısır kralı tarafından kaçırıldım. Bu korsanın elinden kurtulunca, sevdiğimi görmek için havadan onca yolu aşıp geldim; geldim ki, o benden kaçıp uzaklara gitmiş.

Gözyaşları ve hıçkırıklar daha fazla konuşmasını engelledi.

—Prenses, dedi o zaman anne, Mısır kralı sizi kaçırdığında, Basra yolu üzerindeki bir han odasında onunla yemek yediğiniz sırada, güzel ellerinizle ona Şiraz şarabı doldururken, odada uçuşup duran bir karatavuğu anımsıyor musunuz?

—Evet, siz söyleyince anımsadım; dikkat etmemiştim; belleğimi yoklayınca anımsıyorum ki Mısır kralı beni öpmek üzere yerinden kalktığı sırada karatavuk tiz bir çığlıkla pencereden uçmuş ve bir daha da görünmemişti.

—Ne yazık ki, prenses, diye sözlerine devam etti Amazan'ın annesi, mutsuzluğumuza da işte bu neden oldu; sağlık durumunuz ve Babil'de olup bitenler hakkında kendisine haber getirsin diye oğlum bu karatavuğu göndermişti; yakında gelip ayaklarınıza kapanmayı ve hayatını size adamayı planlıyordu. Sizi nasıl taparcasına sevdiğini bilemezsiniz. Bütün Gangaridler tutkulu ve sadıktırlar ama oğlum en tutkulu ve en bağlı olanıdır. Karatavuk size bir han odasında rastlamış; Mısır kralı ve aşağılık bir rahiple

birlikte neşe içinde içiyormuşsunuz. Nihayet, Anka'yı öldüren ve oğlumun kendisine karşı büyük bir nefret beslediği bu hükümdara bir öpücük verdiğinizi görmüş. Karatavuk bunu görünce haklı bir öfkeye kapılmış ve uğursuz aşkınıza ilenerek uçmuş; bu sabah döndü ve her şeyi anlattı; ama nasıl bir anda geldi, Tanrım! Oğlum benimle birlikte babasının ve Anka'nın ölümüne ağlarken ve tam da kardeş çocukları olduğunuzu benden öğrendiği sırada!

—Aman Tanrım! Kuzenim mi? Bu olabilir mi? Nasıl bir serüven sonucu? Nasıl? Neden? Hem bu kadar mutlu olacağım, hem de onu gücendirecek kadar bahtsız ha!

—Oğlum, söylediğim gibi, sizinle yakın akrabadır, dedi Amazan'ın annesi, birazdan size bunu kanıtlayacağım; ama akrabam olurken, oğlumu da elimden alıyorsunuz; oğlum Mısır kralına verdiğiniz öpücüğün acısına dayanamaz.

—Halacığım, diye haykırdı güzel Formosante, size onun ve Yüce Oromazdes'in üzerine yemin ederim ki bu uğursuz öpücük günahkâr bir öpücük olmak şöyle dursun, tam tersine oğlunuza karşı duyduğum aşkın kanıtıdır. Onun için babamın emirlerine itaat etmedim. Onun için Fırat'tan Ganj'a gidiyordum. Mısırlı iğrenç firavunun eline düştüğümde, ancak onu aldatarak elinden kurtulabildim. O zaman cebimde bulunan Anka'nın küllerini ve ruhu buna tanıktır; o, hakkımı teslim edecektir. Ama nasıl oluyor da Ganj kıyılarında doğan oğlunuz, yüzyıllardır Fırat kıyılarında hüküm sürmüş bir aileden olan benim akrabam oluyor?

—Babanızın amcası Aldea'nın Babil kralı olduğunu ve Belus'un babası tarafından tahtından indirildiğini biliyorsunuzdur, dedi Gangaridli saygıdeğer kadın.

—Biliyorum, efendim.

—Oğlu Aldea'nın evliliğinden, sarayınızda yetiştirilen prenses Aldea adlı bir kızı olduğunu da biliyorsunuzdur. Babanızın zulmettiği bu prens kaçarak başka bir ad altında bizim mutlu ülkemize sığındı; benimle evlendi;

ölümlülerin en güzeli, en güçlüsü, en yüreklisi, en erdemlisi ve bugün en çılgını olan oğlum prens Aldea-Amazan ondan oldu. Oğlum, güzelliğinizin ününü duyarak Babil'deki şenliğe katıldı; o zamandan beri sizi taparcasına seviyor ve belki de oğlumu bir daha hiç göremeyeceğim.

Sonra Aldea sülalesine ait bütün belgeleri prensesin önüne serdi; Formosante bu belgelere şöyle bir göz ucuyla baktı;

— Ah, efendim, diye bağırdı, olması arzulanan şey hiç araştırılır mı? Size yürekten inanıyorum. Ama Aldea-Amazan nerede? Akrabam, âşığım, kralım nerede? Hayatım nerede? Hangi yoldan gitti? Yüce Tanrının yarattığı bütün yıldızlarda, bütün evrenin en güzel süsü olan sevgilimi arayacağım. Süheyl yıldızına,[13] Sheat'a,[14] Aldebaran'a[15] gideceğim; onu aşkıma ve suçsuzluğuma inandıracağım.

Anka, prensesin Mısır kralını aşkla öpmüş olduğu yolundaki karatavuğun suçlamasının doğru olmadığına tanıklık etti; ama Amazan'ın yanılgısına son vermek ve onu geri getirmek gerekiyordu. Anka, bütün yollara kuşlar gönderdi, tekboynuzları dört bir yana koşturdu. Nihayet, Amazan'ın Çin yolunu tutmuş olduğu haberini getirdiler.

— Öyleyse, Çin'e gidelim, diye haykırdı prenses, uzak bir yer değil; en fazla on beş gün içinde oğlunuzu size geri getirmeyi umuyorum.

Bu sözler üzerine Gangaridli anneyle Babil prensesi birbirlerine sarılıp, birbirlerine içlerini döktüler ve içlerini çeke çeke ağladılar.

Anka, derhal altı tekboynuzun koşulduğu bir saltanat arabası emretti. Anne iki yüz süvari eri temin etti ve yeğeni prensese ülkedeki elmasların en iyilerinden birkaç bin tane hediye etti. Karatavuğun boşboğazlığının yol açtığı

13 Süheyl Yıldızı (Kanopus): Karina takımyıldızının en güneyinde yer alan en parlak, gökyüzünün de ikinci en parlak yıldızı. –ç.n.
14 Sheat yıldızı: Pegasus (Kanatlı At) Takımyıldızı'ndan bir yıldız. –ç.n.
15 Aldebaran: Boğa takımyıldızının alfa yıldızı. Dünyadan altmış beş ışık yılı uzaklıktadır. –ç.n.

kötülüklere çok üzülen Anka, bütün karatavukların ülkeyi terk etmesini emretti; o tarihten beri Ganj kıyılarında karatavuk bulunmaz.

V

Tekboynuzlar sekiz güne kalmadan Formosante, İrla ve Anka'yı Çin'in başkenti Hanbalık'a[16] ulaştırdılar. Burası Babil'den daha büyük bir kentti ve tamamen farklı bir görkeme sahipti. Amazan'dan başka bir şey düşünecek durumda olsaydı bu yeni nesneler, yeni âdetler Formosante'ı eğlendirebilirdi.

Çin imparatoru, Babil prensesinin kentin kapılarından birinde olduğunu öğrenir öğrenmez, tören giysisi içinde dört bin mandarin gönderdi; mandarinlerin her biri prensesin önünde eğilerek erguvan kırmızısı ipekten bir yaprak üzerine altın harflerle yazılmış saygı ifade eden yazılar sundu. Formosante onlara, dört bin dili olsaydı her birine ayrı ayrı teşekkür etmekten geri durmayacağını söyledi, ama sadece bir dili olduğu için, hepsine birden teşekkür etmesini mazur görmelerini diledi. Mandarinler prensesi saygıyla imparatora götürdüler.

İmparator, dünyanın en adil, en kibar, en akıllı hükümdarıydı. Tarımın, halkının gözünde saygınlığının artması için o mübarek elleriyle küçük bir tarlayı ilk o sürmüştü. Erdem için ödülü ilk o koymuştu. Yasalar, başka her yerde, utanç verici bir şekilde suçları cezalandırmakla sınırlıydı. Bu imparator, bütün Çin'i kendileri gibi düşünmeye zorlamak gibi çılgınca bir umutla Batı'dan gelen ve hakikatleri söylemek bahanesiyle zenginlik ve yüksek görevler edinen yabancı bir rahipler güruhunu devletinden kısa bir süre önce kovmuştu. Bu rahipleri kovarken onlara, imparatorluğun tarihi kayıtlarına geçen şu sözleri söylemişti:

—Başka yerlerde yaptığınız kötülüklerin aynısını burada da yapabilirdiniz; dünyanın en hoşgörülü ulusuna hoşgörüsüzlük dogmalarını vaaz etmeye geldiniz. Sizi cezalandırmak zorunda kalmamak için geri gönderiyorum. Sınıra kadar insanca götürüleceksiniz, geldiğiniz yere

16 Pekin. –ç.n.

dönmeniz için gereken her şey size verilecek. Huzur içinde gidin, eğer huzur bulabilirseniz ve bir daha gelmeyin.

Babil prensesi bu hükmü ve bu konuşmayı neşeyle öğrendi; hoşgörüsüzlükten çok uzak olduğu için sarayda iyi karşılanacağından emindi. Çin imparatoru prensesle baş başa yemek yerken, sıkıcı teşrifat kurallarını bir kenara bırakmak nezaketini gösterdi. Prenses, imparatorun çok hoşuna giden ve koltuğuna tüneyen Anka'yı ona tanıttı. Formosante, yemeğin sonuna doğru, yüreğinin bütün safiyetiyle yolculuğunun amacını imparatora itiraf etti ve bu yiğit için duyduğu ölümcül tutkuyu saklamadan, serüvenini anlattığı güzel Amazan'ı Hanbalık'ta aratmasını ondan rica etti.

—Kimden söz ediyorsunuz? dedi Çin imparatoru, prensese, sarayımda kendini tanıma zevkini tattım; o sevimli Amazan'a hayran kaldım; çok büyük acılar içinde olduğu doğru ama yine de insanın içine işleyen bir zarafeti vardı. Gözdelerimden hiçbiri onun kadar zeki değil; hiçbir yargıç mandarin ondan daha engin bilgiye sahip değil, hiçbir asker mandarinin onun kadar kendine güvenen ve yiğit bir görünümü yok; son derece genç oluşu, bu yeteneklerinin değerini daha da arttırıyor. Fatih olmayı arzulayacak kadar Tien[17] ile Changti'nin[18] yüzüstü bıraktığı, acınası bir zavallı olsaydım, Amazan'dan ordularımın başına geçmesini ister ve bütün dünyayı fethedeceğimden hiç kuşku duymazdım. Duyduğu büyük üzüntünün ara sıra aklını karıştırması ne yazık!

Birden heyecanlanan, ateş basan Formasante, acı ve sitem dolu bir ses tonuyla;

—Ah, efendim, dedi, neden beni onunla aynı sofraya oturtmadınız? Beni öldürmek mi istiyorsunuz? Lütfen onu hemen çağırtın.

—Prenses, o, bu sabah gitti ve yolculuğunun ne tarafa olduğunu da söylemedi.

17 Tien: Evrenin Tanrısı. –ç.n.
18 Changti: Her şeyin ilkesi. –ç.n.

Formosante Anka'ya döndü:

—Söylesene Anka, dedi, benden daha bahtsız bir kız gördün mü? Ama efendim, diye devam etti sözlerine, insanın bütün hayatını geçirmek isteyeceği sizinki kadar nezih bir saraydan insan neden birdenbire ayrılır ki?

—Anlatayım, prenses. Saraydaki çok sevimli bir prenses Amazan'a tutuldu ve öğlen vakti kendi dairesinde onunla buluşmak istedi; bunun üzerine Amazan, akrabam prensesin çok gözyaşı dökmesine neden olan şu notu bırakarak, şafak sökerken yola çıkmış:

Çin hanedanının güzel prensesi, siz, sadece sizi seven birine lâyıksınız. Babil prensesi Formosante'dan başkasını asla sevmemeye ve insanın yolculuk sırasında arzularını nasıl dizginleyebileceğini ona öğretmeye ölümsüz Tanrılar üzerine yemin ettim. O, iğrenç bir Mısır kralına kendini kaptırma bahtsızlığına uğradı; ben insanların en mutsuzuyum; babamı, Ankamı ve Formosante tarafından sevilme umudunu yitirdim; Formosante'ın benden başka birini sevdiğini öğrendiğim yerde bir an bile yaşayamadığım için kederler içindeki annemi, vatanımı terk ettim; bütün dünyayı dolaşmaya ve sadık kalmaya yemin ettim. Eğer yeminimi bozsaydım siz beni horgörürdünüz, Tanrılar da cezalandırırdı; kendinize bir sevgili bulunuz prenses ve ona benim kadar sadık olunuz.

—N'olur bu şaşırtıcı mektubu bana verin, dedi Formosante, o beni avutur. Bahtsızlığım içinde mutluyum. Amazan beni seviyor; Amazan benim uğruma Çin prensesinden vazgeçiyor; dünyada bir tek o böyle bir utku kazanabilir; bana örnek oluyor; ama Anka biliyor ki benim buna gerkesinimim yok; sırf bağlılık nedeniyle verilmiş masum bir öpücük yüzünden sevdiğinden olmak ne zalimce! Peki ama nereye gitti? Hangi yolu tuttu? Lütfedip söyleyin de gideyim.

Çin imparatoru, kendine verilen raporlara göre, Amazan'ın İskit ülkesinin yolunu tuttuğuna inandığını söyledi. Hemen tekboynuzlar koşuldu ve prenses en nazik sözlerle imparatora teşekkür ettikten sonra izin isteyerek Anka, oda hizmetçisi İrla ve maiyetiyle birlikte yola koyuldu.

İskit ülkesine vardıklarında, prenses insanların ve hükümetlerin daha önce gördüklerinden ne kadar farklı olduğunu ve daha aydın birilerinin çıkıp binlerce yıllık bir karanlıktan sonra ışığı yavaş yavaş diğerlerine iletinceye ve bu vahşileri insana dönüştürebilecek kuvvetli ve azimli kahramanlar ortaya çıkıncaya kadar da hep farklı kalacaklarını gördü. İskit ülkesinde kent diye bir şey yoktu; sonuç olarak güzel sanatlar da yoktu. Her tarafta geniş otlaklarla çadırlarında ve arabalarında yaşayan bir ulus görülüyordu sadece. Bu manzara, prensesi dehşete düşürdü. Formosante, kralın hangi çadırda ya da arabada oturduğunu sordu. Formosante'a, kralın sekiz gün önce üç yüz bin süvariden oluşan ordusunun başında, yeğeni, güzel prenses Aldea'yı kaçıran Babil kralına karşı sefere çıktığını söylediler.

—Kuzinim Aldea'yı mi kaçırmış? İşte bunu beklemiyordum. Neden! Gözüme girmeye çalışmaktan büyük mutluluk duyan kuzinim kraliçe oldu da ben hâlâ evli değilim.

Kendini hemen kraliçenin çadırına götürmelerini emretti.

Bu uzak iklimlerdeki beklenmedik buluşmaları, karşılıklı olarak birbirlerinden öğrenecekleri olağanüstü şeylerin olması, birbirlerini sevmediklerini unutturdu; yeniden görüştüklerine sevindiler. Gerçek sevginin yerini tatlı bir yanılsama aldı; ağlayarak kucaklaştılar ve aralarında bir sarayda asla doğmayacak bir yakınlık, bir samimiyet doğdu.

Aldea, Anka'yı ve prensesin sırdaşı İrla'yı tanıdı; kuzinine samur kürkler hediye etti; o da ona elmaslar verdi. İki kralın giriştiği savaştan söz ettiler; dürüst iki insanın bir saatte çözebilecekleri bir uyuşmazlık yüzünden, sırf keyifleri istediği için hükümdarların birbirlerini boğazlamaya

gönderdiği insanların içinde bulunduğu duruma acıdılar. Ama en çok da, aslanı yenen, dünyanın en büyük elmaslarını armağan eden, koşuklar dizen, Anka'nın sahibi ve bir karatavuğun boşboğazlığı sonucu dünyanın en mutsuz insanı olan güzel yabancıdan konuştular.

—Canım kardeşim, diyordu Aldea; Canım sevgilim! diye haykırıyordu Formosante, onu görmüş olmalısınız; belki hâlâ buralardadır; çünkü, kuzinim, o sizin kardeşiniz olduğunu biliyor; Çin kralından ayrıldığı gibi sizden de ansızın ayrılmış olamaz.

—Elbette onu gördüm, diye yanıtladı Aldea, tam dört günü benimle geçirdi. Ah, kuzinim, kardeşim nasıl acınası bir durumda! Yanlış bir haber onu çılgına çevirmiş; nereye gittiğini bilmeden dünyayı dolaşıyor. Deliliğinin derecesini anla ki bütün İskit ülkesinin en güzel kızının aşkını geri çevirdi. Ardında, kızı umutsuzluğa sürükleyen bir mektup bırakarak dün buradan ayrıldı. Kimmerlerin ülkesine[19] gitti.

—Tanrıya şükürler olsun! diye haykırdı Formosante, benim uğruma birini daha reddetmiş! Mutsuzluğumun tüm korku ve kaygılarıma üstün geldiği gibi, mutluluğum da umutlarımı aştı. Bu mektubu bana versinler de, ellerim özverileriyle dolu, yola çıkayım, peşinden koşayım. Hoşçakal, kuzinim; Amazan, Kimmerlerin ülkesinde: Uçar gibi gidiyorum oraya.

Aldea, kuzini prensesin, kardeşi Amazan'dan da çılgın olduğunu gördü. Ama kendisi de bu salgın hastalığa yakalanmış; İskit kralı uğruna Babil sarayının zevk ve görkemini terk etmiş olduğu için ve kadınların her zaman aşkın yol açtığı çılgınlıklara karşı ilgi duyması nedeniyle Formosante'a gerçekten acıdı; ona iyi yolculuklar diledi ve yeniden kardeşini görmek mutluluğuna ulaşacak olursa tutkusuna hizmet edeceğine söz verdi.

19 Kimmerlerin ülkesi: Bugünkü Rusya. –ç.n.

VI

Kısa bir süre içerisinde Babil prensesiyle Anka, nüfusu gerçekte Çin'den daha az ama yüzölçümü iki misli büyük, eskiden İskit ülkesine benzemekle birlikte bir süredir başka ülkeleri aydınlatmakla övünen krallıklar kadar gelişmiş Kimmerlerin ülkesine vardılar.

Birkaç günlük yürüyüşten sonra, tahttaki imparatoriçenin güzelleştirdiği bir kente geldiler ama imparatoriçe kentte değildi; o sırada devletlerini kendi gözleriyle görmek, dertleri dinlemek, onlara çare bulmak, refahlarını arttırmak ve eğitimi, öğretimi yaygınlaştırmak için Avrupa sınırlarından Asya sınırlarına kadar dolaşıyordu.

Bu eski başkentin önde gelen görevlilerinden biri, Babil prensesiyle Anka'nın gelişini öğrenince prensese saygılarını sunmaya ve onları şeref konuğu olarak karşılamaya koştu; kraliçelerin en kibarı ve en göz kamaştırıcısı olan efendisi, elbette böyle önemli bir konuğa bizzat göstereceği saygının esirgenmemesinden dolayı kendine minnet duyacaktı.

Formosante'ı saraya yerleştirip kendini bilmez kalabalığı dağıttılar, prensese ustalıkla hazırlanmış şölenler verdiler. Prenses dairesine çekildiğinde, büyük bir doğalbilimci olan Kimmer beyi ile Anka uzun uzun görüştüler. Anka ona, Kimmerlerin ülkesinde eskiden seyahat ettiğini ve şimdi ülkeyi tanımakta zorlandığını itiraf etti.

—Bu kadar kısa bir sürede bu denli büyük bir değişiklik nasıl meydana geldi? diye sordu Anka, daha üç yüz yıl önce, burada bütün korkunçluğuyla vahşi bir doğadan başka bir şey görmemiştim; şimdiyse her tarafta sanat, göz kamaştırıcı bir parlaklık, mutluluk ve nezaket görüyorum.

—Bu büyük esere bir tek kişi[20] başladı, dedi Kimmerli, sonra bir kadın[21] onu geliştirdi; bir kadın Mısırlıların

20 Büyük Petro. –ç.n.

21 II. Katerina (ya da Büyük Katerina) (1729-1796): Kocası III. Petro'nun bir ayaklanmayla tahttan indirilmesi üzerine 1762'de Çariçe ilan edilmiş, otuz dört yıl boyunca Rusya'yı yöneterek XVIII. yüzyıl Rusya'sına damgasını vurmuştur. –ç.n.

İsisinden[22] ve Yunanlıların Ceresinden[23] daha büyük yasa koyucu oldu. Bugüne kadar yasakoyucuların büyük çoğunluğu, görüşlerini yönettikleri ülkelerle sınırlayan dar ve despotik kafa yapısına sahip insanlar olmuş, her biri kendi halklarını dünyanın tek halkı, dünyanın geri kalan halklarını da düşman olarak görmüşlerdir. Bir tek bu halk için kurumlar oluşturmuş, sadece onun yararlanacağı âdetler, sadece onun için bir din tesis etmişlerdir. Böylece, taş yığınlarıyla ünlü Mısırlıları, batıl inanışları serseme çevirip utanılacak bir duruma düşürdü. Mısırlılar, diğer ulusların dinsiz olduğuna inanıyor, onlarla hiç iletişim kurmuyorlardı; bazen sıradan önyargıların üzerine çıkabilen saray dışında, bir yabancının kullandığı bir tabaktan yemek yiyebilecek bir tek Mısırlı yoktu. Rahipleri zalim ve tutarsızdı. Toplumu bu kadar zor katlanılır yasalara boyun eğdirmektense yasaların hiç olmamasını ve sadece hak bilirliği ve haksızlığı yüreğimize kazıyan doğanın sesine kulak verilmesini tercih ediyorlardı.

Bizim imparatoriçemiz bunun tam tersi bir ilkeyi benimsemiştir: Üzerinde bütün meridyenlerin birleştiği geniş ülkesinin, bu farklı meridyenlerde yaşayan bütün halklarını gözönünde tutar. Yasalarının ilki, bütün dinlere hoşgörü ve bütün hatalara anlayış göstermektir. O, büyük dehasıyla, mezhepler farklı olsa da, ahlâkın her yerde aynı olduğunu anladı; bu ilkeye uygun olarak kendi ulusuyla dünyanın bütün ulusları arasında bağlar kurdu ve Kimmerler kısa bir süre içinde İskandinavlarla Çinlileri

22 İsis: Mısır dilinde Aset ya da Esi. Eski Mısır'ın en önemli tanrıçalarından biri. İsis, Mısır hiyeroglifinde "taht"ı simgeleyen karakterin Yunanca karşılığıdır. Piramit metinlerinde İsis'ten, öldürülen kocası Kral Osiris için yas tutan biri olarak söz edilir. Efsaneye göre İsis, ölü kocasının bedeninin parçalarını bir araya getirir, cenazesinde en çok o yas tutar ve gücü saysinde kralı yeniden yaşama döndürür. –ç.n. (Kaynak: AnaBritannica)

23 Ceres: Roma dininde Bereket Tanrıçası Ceres'e hem tek başına hem de Toprak Tanrıçası Tellus'la birlikte tapınılırdı. Bu tanrıçanın adı Güney İtalya, Sicilya ve Yunanistan'da Demeter olmuştur. –ç.n. (Kaynak: AnaBritannica)

kardeşleri gibi göreceklerdir. İmparatoriçemiz daha fazlasını da yaptı: İnsanlar arasındaki en önemli bağ olan bu hoşgörünün komşuları arasında da kurulmasını istedi; böylece "yurdun anası" unvanını hak etti; böyle devam ederse "insan ırkının velinimeti" unvanını da alacaktır.

Ondan önce, ne yazık ki çok güçlü olan insanlar, yağmalamak ve atalarından miras kalmış toprakları onların kendi kanlarıyla sulamak için bilinmeyen ulusların üzerine kâtil sürüleri yolluyordu: Bu katillere kahramanlar deniyordu; soygunculuklarının adı zaferdi. Bizim imparatoriçemizin zaferi başka türlüdür: O, barış götürmek için insanların kendilerine zarar vermelerini önlemek, birbirlerini desteklemelerini sağlamak için ordular seferber etti; onun sancakları, dirlik düzenlik sancakları oldu.

—Efendim, dedi bu beyin kendisine öğrettiklerinden büyük bir memnuniyet duyan Anka, ona, yirmi yedi bin dokuz yüz yıl ve yedi aydır bu dünyadayım; bana anlattığınız şeylerle karşılaştırılabilecek bir şey görmedim henüz.

Dostu Amazan'dan haber sordu. Kimmerli ona, Çin'de ve İskit ülkesinde prensese anlatılanların aynısını anlattı. Amazan ziyaret ettiği saraylardan, kadının biri karşı koyamayacağından korktuğu bir buluşma talep ettiğinde, hemen kaçıyordu. Anka, Amazan'ın böylece sadakatini bir kez daha kanıtlamış olduğunu Formosante'a haber verdi. Amazan, prensesinin bundan haberdar olabileceğini asla düşünmüş olamayacağı için bu sadakat çok şaşırtıcıydı.

Amazan, İskandinavya'ya gitmişti. Bu iklimlerde kendisi için çok yeni görüntülerle karşılaştı. Bir ülkede,[24] krallıkla özgürlük, başka ülkelerde görülmeyen bir uyumla bir arada bulunuyordu; çiftçiler de yasama görevine krallığın ileri gelenleri kadar katılıyordu; genç bir prens, özgür bir ulusu yönetmeye layık olduğunun işaretlerini veriyordu. Bir başka ülkede,[25] daha tuhaf bir şeyle karşı-

24 İsveç. –ç.n.
25 Danimarka. –ç.n.

laştı: Halkıyla yaptığı anlaşmaya göre ülkesini tek başına istediğince yönetmeye hak kazanmış bir kral, kralların en genci ve en adiliydi.

Sarmatların ülkesinde,[26] Amazan tahtta bir filozofun oturduğunu gördü: Ona, *anarşinin kralı* denebilirdi; çünkü o, her biri bir tek sözü ile tüm diğerlerinin kararını ortadan kaldırabilen yüz bin küçük kralın başkanıydı. Aiolos,[27] durmaksızın birbirleriyle mücadele eden bütün rüzgârları zaptetmede, bu hükümdarın düşünme biçimlerini uzlaştırmada çektiği kadar zahmet çekmemiştir: Dur durak bilmeden esen bir fırtınanın ortasında kalmış bir gemiyi yönetiyordu; ama gemi dayanıyordu; çünkü prens usta bir kaptandı.

Kendi yurdundan bu kadar farklı bütün bu ülkeleri dolaşırken, Formosante'ın Mısır kralına verdiği öpücükten ötürü hâlâ çok üzgün olan ve prensese eşsiz ve sarsılmaz bir sadakat örneği göstermekte son derece azimli olan Amazan, karşısına çıkan kısmetleri sürekli reddediyordu.

Babil prensesi Anka'yla birlikte her yerde Amazan'ın izini takip ediyorlardı; biri dolaşmaktan usanmıyor, ötekiler onu izlemede bir an yitirmiyorlar ve hep sadece bir iki gün farkla onu ellerinden kaçırıyorlardı.

Böylece bütün Cermenya'yı kat ettiler; akıl ve felsefenin Kuzey'de ulaştığı düzeye hayran kaldılar: Tüm prensler çok bilgiliydi; hepsi, düşünce özgürlüğüne izin vermişti. Eğitim, çıkarları onları yanıltan ya da kendileri yanlış yolda olan insanlara emanet edilmemişti. Evrensel ahlâk bilgileriyle ve batıl inanışların horgörülmesi bilinciyle yetiştiriliyorlardı. Bu devletlerde, güney devletlerinin çoğunu zayıflatan ve nüfusunu azaltan anlamsız bir âdet ortadan kaldırılmıştı: Bu âdet, ebediyen birbirlerinden ayrılmış iki cinsiyetten son derece çok sayıda insanı kocaman zindan-

26 Polonya. –ç.n.

27 Aiolos: Yunan mitolojisinde rüzgar tanrısı. Poseidon'un oğlu Aiolos, Homeros'un anlattığına göre, Odeseus'a eve dönüş yolculuğunda kullanacağı rüzgârları ve ters rüzgârları toplaması için bir tulum vermiştir. –ç.n.

lara[28] diri diri gömüp, asla birbirleriyle görüşmeyeceklerine yemin ettirmekti. Yüzlerce yıl el üstünde tutulan bu çılgınlık, dünyayı en amansız savaşlardan daha fazla kırıp geçirmiştir.

Kuzeyli prensler en sonunda anlamışlardır ki eğer hara isteniyorsa en güçlü atlar kısraklardan ayrılmamalıdır. Bu prensler, hiç de daha az tuhaf ve daha az zararlı olmayan yanlışları da ortadan kaldırmışlardı. Sonunda, başka ülkelerde, insanların ancak ahmak olmaları koşuluyla yönetilebileceğine inanılırken, bu ülkelerde insanlar akıllarını başlarına toplamaya cüret edebilmişlerdir.

28 Manastır. –ç.n.

VII

Amazan, Batavlar ülkesine[29] geldi ve üzüntüsüne rağmen, burada mutlu Gangarid ülkesiyle bazı küçük benzerlikler —özgürlük, eşitlik, temizlik, bolluk, hoşgörü— bulunduğunu görmekten mutluluk duydu. Ama ülkenin kadınları o kadar soğuktu ki hiçbiri başka ülkelerde olduğu gibi Amazan'a yaklaşmadı, o da karşı koymak zahmetine katlanmamış oldu. Eğer bu kadınları elde etmeye kalkışsaydı, hiçbiri tarafından sevilmeden, onlara birbiri ardısıra boyun eğdirebilirdi; ama o, kadın peşinde koşacak biri değildi.

Formosante, bu tatsız tuzsuz ulusun ülkesinde Amazan'ı neredeyse yakalıyordu; sadece bir an geç kaldı, o kadar.

Amazan, Batavların ülkesinde Albion[30] adlı bir adadan övgüyle söz edildiğini duydu ve bir gemiye binerek oraya gitmeye karar verdi; tekboynuzlarıyla beraber bindiği gemi, doğudan esen uygun bir rüzgârla dört saat içerisinde Tir'den[31] ve Atlantis Adasından[32] daha ünlü bu toprakların kıyılarına yanaştı.

Kendisini Duina, Vistül, Elbe, Veser kıyıları boyunca takip eden güzel Formosante nihayet, hızla akan suları Cermen denizine dökülen Ren Nehri'nin ağzına vardı.

Formosante, sevgilisinin Albion kıyılarına doğru yelken açtığını öğrendi. Amazan'ın bindiği gemiyi gördüğünü düşünen Formosante, sevincinden öyle bir çığlık attı ki genç bir adamın bunca sevince yol açabileceğini akılları almayan Batav kadınları büyük bir şaşkınlık duydular; Anka'ya gelince, Batav kadınları ona da pek önem vermediler; çünkü tüylerinin pazarda, kendi bataklıklarındaki ördek ve kaz palazlarının tüyü kadar etmeyeceğine hükmetmiş olmalıydılar. Babil prensesi, tüm arzularının hedefinin, ruhunun, gönlünün sahibinin bulunduğu bu mutlu adaya bütün maiyetini taşıyabilmek için iki gemi kiraladı.

29 Batavlar ülkesi: Bugünkü Hollanda. –ç.n.
30 Albion: Bugünkü İngiltere. –ç.n.
31 Tyros: Arcadia'da (Yunanistan) bir kent. –ç.n.
32 Atlantis Adası: Eski çağlarda battığına inanılan efsanevi ada. –ç.n.

Tam sadık ve bahtsız Amazan, Albion kıyılarına ayak basarken birdenbire batıdan uğursuz bir rüzgâr koptu: Babil prensesinin gemileri limandan ayrılamadı. Formosante'ın kalbi sıkıştı, içi acıyla doldu, derin bir kedere kapıldı; rüzgârın değişmesini beklerken üzüntüsünden yatağa düştü; ama rüzgâr umut kırıcı bir şiddetle tam sekiz gün esti durdu. Prenses, kendine bir yüzyıl gibi gelen bu sekiz gün boyunca İrla'ya romanlar okuttu. Bu, Batavların roman yazmayı bildiği anlamına gelmez: Onlar, bütün dünyada başkaları adına mal satan insanlar olduklarından, başka ulusların gıda maddelerini sattıkları gibi düşünüş biçimlerini de satıyorlardı. Prenses, Marc-Michel Rey kitabevinden, Auson[33] ve Velş diyarlarında[34] yazılmış ve Batavları zengin etmek için bu halklara satışı akıllıca yasaklanmış bütün romanları satın aldırdı; bu romanlarda kendininkine benzeyen ve acısını hafifletecek bazı serüvenler bulmayı umuyordu. İrla okuyor, Anka fikrini söylüyordu; prenses ne *La Paysanne Parvenue*'de,[35] ne *Tansaï*'de ne *Le Sopha*'da,[36] ne de *La Quatre Facardins*'de[37] kendi serüvenine benzer en ufak bir benzerlik bulabildi; ikide bir öykünün okunmasını keserek rüzgârın hangi yandan estiğini soruyordu.

33 Auson: Eski İtalya'nın şiir dilindeki adı. –ç.n.
34 Velş ya da Welche: Almanlar'a göre özellikle Fransız, İtalyan gibi yabancılar. –ç.n.
35 *La Paysanne Parvenue* (*Sonradan Görme Köylü Kadın*): Adından süslü yazmak anlamında "marivauder" fiili türetilen Marivaux'nun (1688–1763) bir romanı. –ç.n.
36 *Tansaï* ve *Le Sopha*: Prosper Jolyot de Crébillon'un (1674 – 1762) romanları. –ç.n.
37 *La Quatre Facardins*: Fransızca yazan İrlanda asıllı Antoine Hamilton'un (1646–1720) bir romanı. –ç.n.

VIII

Bu sırada Amazan, altı tekboynuzun koşulduğu arabasında prensesini düşleyerek Albion'un başkentine doğru gidiyordu. Bir hendeğe yuvarlanmış şatafatlı bir araba gördü; uşaklar yardım aramak için etrafa dağılmışlardı; arabanın sahibi hiçbir sabırsızlık belirtisi göstermeden arabasının yanında bekliyor ve sigara içerek zaman geçiriyordu; çünkü o zamanlar sigara içiliyordu. Adı, bu anıları çevirdiğim dilde hemen hemen Milord *Ne-önemi-var* anlamına gelen Milord *What-then* idi.

Amazan hemen yardıma koştu; arabayı tek başına kaldırdı; başka insanlardan o kadar kuvvetliydi. Milord Ne-önemi-var;

—İşte sana güçlü kuvvetli bir adam, demekle yetindi. Çevreden yardıma gelen köylüler boş yere çağrıldıkları için kızarak yabancıya çattılar;

—Yabancı köpek, diyerek onu tehdit ettiler ve dövmek istediler.

Amazan iki eliyle onlardan ikisini yakalayarak yirmi adım öteye savurdu; ötekiler Amazan'a saygı gösterdiler, onu selamladılar ve bahşiş istediler. Amazan onlara hayatlarında görmedikleri kadar para verdi. Milord Ne-önemi-var, Amazan'a;

—Sizi çok beğendim, dedi, birlikte akşam yemeği yemek için buradan üç mil uzaktaki sayfiye evime gelin.

Kendi arabası sarsıntıdan bozulmuş olduğu için, Amazan'ın arabasına bindi. Çeyrek saat kadar suskun kaldıktan sonra, Milord bir an Amazan'a baktı ve ona; "*How dye do?*" dedi; bu, kelimesi kelimesine "*Nasıl yaptırıyorsunuz?*" demekti; çevirmenin dilinde de "*Nasıl gidiyorsunuz?*" anlamına geliyordu; bunun başka hiçbir dilde anlamı yoktu; sonra "Altı güzel tekboynuzunuz varmış," diye ekledi ve yeniden sigarasını tüttürmeye koyuldu.

Gezgin, ona, tekboynuzların emrine amade olduğunu; Gangaridler ülkesinden onlarla geldiğini söyledi ve bu

fırsattan yararlanarak ona Babil prensesinden ve Mısır kralına verdiği uğursuz öpücükten söz etti. Öteki, dünyada bir Mısır kralı, bir Babil prensesi varmış, yokmuş pek umursamadığından ağzını açıp da tek kelime söylemedi. Bir çeyrek saat daha konuşmadılar, sonra Milord, yeniden yol arkadaşına *nasıl yaptırdığını* ve Ganagaridlerin ülkesinde *roast-beef* yiyip yemediklerini sordu. Gezgin ona her zamanki kibarlığıyla, Ganj kıyılarında insanların kardeşlerini yemedikleri yanıtını verdi. Yüzlerce yıl sonra Pythagoras, Porphyros ve İamblikhos'un savunacakları sistemi açıkladı. Bunun üzerine Milord uyuklamaya başladı ve evine gelinceye kadar bir güzel uyku çekti.

Milord'un genç ve güzel bir karısı vardı; doğa bu kadına, kocasının kayıtsızlığı oranında ateşli ve duygulu bir ruh vermişti. Birçok Albionlu bey, o gün öğlen yemeğine evine gelmişti. Her tür insan vardı: Ülke hemen hemen hep yabancılar tarafından yönetilmiş olduğundan, prenslerle gelen aileler beraberlerinde farklı farklı âdetler getirmişti. Bunların arasında kimileri çok sevimli, kimileri üstün niteliklere sahip, kimileri son derece bilgili insanlar vardı.

Ev sahibesi, o sıralarda Albionlu genç kadınların suçlandığı yapmacıklı, beceriksiz, soğuk davranışlardan uzaktı; düşünce kısırlığını ve söyleyecek bir şeyi olmamanın alçaltıcı sıkıntısını küçümseyen bir tavır ve yapmacık bir sessizlikle saklamaya hiç mi hiç çalışmıyordu. Hiçbir kadın ondan daha çekici, daha sevimli olamazdı. Amazan'ı, kendinde bir huy haline gelmiş büyük bir nezaket ve zarafetle karşıladı. Bu genç yabancının son derece güzel olması ve birdenbire onu kocasıyla karşılaştırmak, genç kadını allak bullak etti.

Sofraya oturuldu. Ev sahibesi Amazan'ı yanına oturttu ve Amazan'dan Gangaridlerin, Tanrının kutsal hayat bağışladığı hiçbir şeyi yemediklerini öğrenince, ona kuru üzüm karıştırılmış türlü türlü hamur tatlıları yedirdi. Gece oluncaya kadar süren ve Milord Ne-önemi-var'ın çok içip tek kelime konuşmadığı yemek boyunca genç adamın

güzelliği, gücü, Gangaridlerin gelenek ve görenekleri, sanatlardaki ilerleme, din ve hükümet, öğretici olduğu kadar da hoş bir sohbetin konusu oldu.

Yemekten sonra ev sahibesi bardaklara çay doldurur ve gözleriyle genç adamı yerken, o bir parlamento üyesiyle görüşüyordu; bilindiği gibi daha o zamanlar, *zeki insanlar meclisi* anlamına gelen *wittenagemoth* adında bir parlamento vardı. Amazan, bu ülkenin bu kadar iyi tanınmasına yol açan anayasası, gelenekleri, yasaları, ordusu, görgü kuralları ve sanatları hakkında sorular sorup bilgi ediniyordu. Bu bey ona şöyle diyordu:

—İklimin çok sıcak olmamasına karşın, uzun süre çırılçıplak gezdik. Tiber nehrinin suladığı antik Satürn diyarından gelen insanlar[38] bize köle muamelesi yaptılar; ama bize ilk defa üstünlük sağlayan bu insanların bize yaptıklarınının bin beterini biz kendi kendimize yaptık. Krallarımızdan biri, yine Tiber nehrinin kıyılarında oturan ve kendisine *Yedi Dağların İhtiyarı* denen bir rahibe[39] bağlılığını ilan edecek kadar ileri götürdü alçalmayı. Bu yedi dağların yazgısı, o zamanlar ahmakların oturduğu Avrupa'nın büyük bölümüne uzun süre egemen olmak oldu!

Bu alçalma döneminden sonra kan dökme ve anarşi yüzyılları geldi. Çevresini saran denizlerden daha fırtınalı olan ülkemiz altüst oldu, uyuşmazlıklarımız yüzünden kana bulandı. Birçok taçlı baş ölüm cezasına çarptırıldı. Hanedana mensup birçok prensin hayatı darağacında son buldu; taraftarlarının yürekleri söküldü ve bunlarla yanaklarına vuruldu. Bütün büyük işleri cellat bitirdiğine göre, adamızın tarihini yazmak da ona düşerdi.

Bunca dehşet yetmiyormuş gibi kısa bir süre önce de kuduz köpekler tarafından ısırılmış siyah paltolar giyen bazılarıyla ceketleri üzerine beyaz gömlekler giyen daha başkaları kuduz mikrobunu bütün ulusa bulaştırdı. Bütün

38 Romalılar. "Satürn Diyarı" Heredotes tarihinde İtalya. –ç.n.
39 İstanbul gibi yedi tepe üzerine kurulduğu söylenen Roma'ya atıf yapılıyor. "Yedi Dağların İhtiyarı": Papa. –ç.n.

yurttaşlar kutsallık adına ve Tanrı'yı arayarak ya katil ya boğazlanan, ya cellat ya boynu vurulan, ya yağmacı ya köle oldular.

Bu korkunç uçurumdan, geçimsizliklerin, gaddarlıkların, cehaletin ve fanatizmin bu karmaşasından bugün bu dünyadaki belki de en mükemmel hükümetin çıkacağına kim inanırdı? İyilik yapmak için her olanağa sahip, elinden kötülük yapmak gelmeyen, onurlu ve zengin bir kral, özgür, savaşçı, ticareti bilen ve bilgili bir ulusun başındadır. Bir yandan soylular, öte yandan kentin temsilcileri hükümdarla birlikte yasama gücünü paylaşmaktadırlar.

Kralların keyiflerince hükmettiği zamanlarda, düzensizlik, iç savaşlar, kargaşa ve yoksulluk bir alınyazısı gibi ülkede taş taş üstünde bırakmıyordu; halk huzura, refaha ve mutluluğa ancak kralların mutlak iktidardan vazgeçmelerinden sonra kavuştu. Anlaşılmaz şeyler üzerine çekişmeler sürerken her şey altüsttü; insanlar böyle şeyleri önemsememeye başladığında işler yoluna girdi. Muzaffer filolarımız şanımızı tüm denizlere taşıyor; yasalarımız servetlerimizi güven altına alıyor; bugün hiçbir yargıç bu yasaları keyfince yorumlayamaz; haklı bir gerekçeye dayanmadan hiç kimse tutuklanamaz. Bir yargıç bir yurttaşı, onu suçlayan tanıklar ve onu mahkûm eden yasalar olmadan ölüme gödermeye cüret edecek olsa, onu bir kâtil gibi cezalandırırdık.

Bizde her zaman kalemleriyle ve entrikalar çevirerek birbiriyle kavga eden iki partinin bulunduğu doğrudur; ama yurdu ve özgürlüğü savunmak için silahaltına girmek gerektiğinde her zaman birleşirler. Bu iki parti birbirlerini kollar, birbirlerinin kutsal yasaları ihlal etmelerini önlerler; birbirlerinden nefret eder ama devleti severler: Bunlar aynı kadının isteklerini yerine getirmeye çalışan kıskanç âşıklardır.

İnsan haklarını bize tanıtan ve onları savunmamızı emreden aynı düşünme biçimiyle, bilimleri, insanlar arasında ulaşabilecekleri en yüksek düzeye çıkardık. O kadar

büyük mekanikçiler sayılan o Mısırlılarınız, o kadar büyük filozoflar olduklarına inanılan o Hintlileriniz, dört yüz otuz bin yıl boyunca yıldızları gözlemlemiş olmakla övünen o Babillileriniz, onca şey yazıp da hiçbir şey söylememiş o Yunanlılarınız, bizim büyük üstatlarımızın buluşlarını incelemiş en sıradan öğrencimizle karşılaştırıldığında kesinlikle hiçbir şey bilmezler. Yüz yılda, insanlığın yüzyıllar boyunca aydınlattığından daha fazla doğa sırrını aydınlattık.

İşte durumumuz tam olarak böyle. Ne iyiyi ne kötüyü ne utanılacak ne de övünülecek yanlarımızı sizden sakladım; her şeyi abartmadan anlattım.

Amazan bu konuşma üzerine, sözü edilen bu yüce bilimleri öğrenmek için güçlü bir arzu duydu. Babil prensesine karşı yüreğindeki tutku, terk ettiği annesine olan saygısı ve yurt sevgisi, acılar içinde kıvranan yüreğine öyle güçle seslenmeseydi, ömrünü Albion Adası'nda geçirmek isterdi; ama prensesinin Mısır kralına verdiği o uğursuz öpücük zihninde yüksek bilimleri öğrenme isteğine yer bırakmıyordu.

—İtiraf ederim ki, dedi Amazan, dünyayı dolaşmaya ve kendi kendimden kaçmaya yemin etmiş biri olarak, o antik Satürn toprağını, bir zamanlar boyun eğmiş olduğunuz Tiber ve yedi dağların halkını çok merak ediyorum; hiç kuşkusuz, yeryüzünün en önde gelen ulusu olmalılar.

—Müzik ve resme biraz merakınız varsa, bu yolculuğu yapmanızı salık veririm, dedi Albionlu ona, biz de sık sık bazı sıkıntılarımızı dağıtmak için yedi dağlara gideriz. Ama bizi yenen insanların torunlarını gördüğünüzde çok şaşıracaksınız.

Bu sohbet uzun sürdü. Zihinsel yetenekleri biraz zarar görmüş olmakla birlikte, güzel Amazan o kadar hoş konuşuyordu, sesi o kadar dokunaklı, tavırları o kadar soylu ve yumuşaktı ki ev sahibesi de onunla baş başa görüşmekten kendini alamadı. Ev sahibesi konuşurken sevecenlikle Amazan'ın elini sıktı, arzuları kamçılayan nemli ve ışıl ışıl gözlerle yüzüne baktı. Amazan'ı akşam yemeğine ve yatı-

ya alıkoydu. Her an, her söz, her bakış tutkusunu alevlendiriyordu. Herkes odasına çekildikten sonra Amazan'a küçük bir not gönderdi; Milord Ne-önemi-var kendi yatağında uyurken, Amazan'ın yatağına geleceğinden hiç kuşkusu yoktu. Amazan bir kez daha karşı koyma cesaretini gösterdi: Bir parça delilik, güçlü ve derinden yaralı bir ruhta, mucizevî sonuçlar yaratır.

Amazan her zamanki gibi, kadına saygılı bir yanıt gönderdi; yanıtında, yemininin kutsallığından, Babil prensesine tutkularını dizginlemeyi öğretmek zorunda olduğundan söz etti; bundan sonra tekboynuzlarını arabaya koşturdu ve tüm konukları kendine hayran, ev sahibesini üzüntü içerisinde bırakarak Batavya'ya dönmek üzere yola çıktı. Kadın, duyduğu büyük acıyla Amazan'ın mektubunu ortada bıraktı ve ertesi sabah Milord Ne-önemi-var mektubu okudu.

— Amma ahmaklık, dedi omuz silkerek ve birkaç sarhoş komşusuyla tilki avına gitti.

Amazan, Milord Ne-önemi-var'ın evinde görüştüğü Albionlu bilginin armağan ettiği bir haritayla denize açılmıştı bile. Yeryüzünün büyük bir kısmını bir kâğıt parçası üzerinde görmekten şaşkınlık duyuyordu.

Haritada nereye bakacağını şaşırıyor, hayalgücü alıp başını gidiyordu; Ren'e, Tuna'ya, Tirol Alplerine ve yedi dağlar ülkesine varmadan önce geçmesi gereken, o zamanlar başka adları olan ülkelere bakıyordu; ama bakışlarını daha çok Gangaridler ülkesine, sevgili prensesini gördüğü Babil'e ve prensesin Mısır kralına o uğursuz öpücüğü verdiği Basra'ya çeviriyordu. İç geçiriyor, gözyaşı döküyordu; ama kendisine küçük çapta bir evren armağan eden Albionlunun, Taymis kıyılarında yaşayan insanların Nil, Fırat ve Ganj kıyılarında yaşayanlardan bin defa daha bilgili olduğunu söylerken, haksızlık etmediğini kabul ediyordu.

Amazan, Batavya'ya dönerken Formosante yelkenlerini fora ettiği iki gemisiyle Albion'a doğru uçar gibi yol alıyordu; Amazan'ın gemisiyle Formasante'ınki karşılaştı-

lar, neredeyse birbirlerine değiyorlardı; iki âşık birbirlerine çok yakındı ama bundan haberleri yoktu; ah, bir bilselerdi! Ama zalim yazgı buna izin vermedi.

IX

Amazan, Batavya'nın düz ve bataklık topraklarına ayak basar basmaz, yedi dağlar kentine gitmek üzere yıldırım gibi yola koyuldu. Cermenya'nın kuzey bölgesinden geçmek gerekiyordu. Burada her dört milde bir, bir prens, bir prenses, nedimeler ve baldırıçıplaklar bulunuyordu. Amazan, bu kadınların ve bu nedimelerin Cermenlere has bir içtenlikle kendisine karşı gösterdikleri yakın ilgiye ve hafifliklere çok şaşıyor; bu ilgiye hiç karşılık vermiyor ve onları büyük bir nezaketle reddediyordu. Alpleri aştıktan sonra Dalmaçya denizinde bir gemiye bindi ve daha önce gördüğü kentlerin hiçbirine benzemeyen bir kentte karaya çıktı. Deniz, kentin sokaklarını oluşturuyordu ve evler su içine kurulmuştu. Kenti süsleyen az sayıdaki alan, çift yüzlü erkekler ve kadınlarla doluydu: Bu yüzlerden biri doğanın onlara verdiği yüz, diğeri de onun üstüne tuttukları kötü boyanmış bir kartondu. Öyle ki, bütün ulus, hayaletlerden oluşmuşa benziyordu. Bu ülkeye gelen yabancılar, başka yerlerde bere ve ayakkabı satın aldıkları gibi, burada da her şeyden önce kendilerine bir yüz satın almakla işe başlıyorlardı. Amazan, doğaya karşı bu modayı horgördü ve doğal haliyle insanların arasına karıştı. Kentte, kayıtlı on iki bin kız vardı; bunlar bir ulusu her zaman zenginleştirmiş en kârlı ve en hoş ticaretle uğraşarak devlete yararlı oluyorlardı. Diğer tüccarlar büyük masraflarla ve büyük tehlikeleri göze alarak Doğu'ya kumaş gönderiyordu; bu güzel tüccarlarsa, hiçbir tehlikeyi göze almadan, durmadan yenilenen çekiciliklerinin ticaretini yapıyorlardı. Hepsi, içlerinden birini seçmesi için gelip güzel Amazan'a göründüler. Amazan, eşsiz Babil prensesinin adını anarak ve onun bu on iki bin Venedikli kızın hepsinden güzel olduğuna dair ölümsüz tanrılara yeminler ederek hemen oradan kaçtı.

—Seni soylu düzenbaz, diye haykırıyordu coşkuyla, sana sadakatin ne demek olduğunu öğreteceğim!

Sonunda Tiber nehrinin boz bulanık suları, pis kokulu bataklıklar, kuru ve güneş yanığı tenlerini gösteren yırtık pırtık giysiler içinde, sıska ve solgun benizli, tek tük insanlar göründü; bunlar Amazan'a, yerkürenin büyük bir bölümünü feth edip yönetmiş kahramanların ve yasa yapıcıların kenti olan yedi dağlar kentinin kapısında olduğunu bildirdiler.

Zafer kapısında, kahramanların kumanda ettiği beş yüz tabur ve senatoda yeryüzünün uyacağı yasaları yapan yarı tanrılardan bir meclis bulacağını tahayyül etmişti; ordu namına bula bula, güneşten korunmak için şemsiyeyle silahlanmış otuz kadar kopuk buldu. Babildeki tapınaklar kadar olmasa bile, gözlerine güzel görünen bir tapınağa girdiğinde, kadın sesli erkekler tarafından söylenen şarkılar duyarak oldukça şaşırdı.

—Ne de güzel bir ülkeymiş bu eski Satürn toprakları! dedi, Yüzleri olmayan insanların bulunduğu bir kent gördüm; şimdi de erkek sesine ve sakalına sahip olmayan erkeklerin bulunduğu bir kent.

Ona, bu şarkıcıların artık erkek olmadıklarını, sesleri, inanılmaz derecede saygın insanların hoşlarına gitsin diye erkekliklerinden edildiklerini söylediler. Amazan bu sözlerden bir şey anlamadı. Bu beyler ondan şarkı söylemesini rica ettiler; her zamanki zarafetiyle bir Gangarid havası okudu.

Çok güzel bir tenor sesi vardı.

—Ah, monsenyör! dediler, Ne hoş bir soprano olurdunuz, eğer...

—Ne eğeri, ne anlatmaya çalışıyorsunuz?

—Ah, monsenyör, eğer...

—Pekâlâ, söyleyin haydi.

—Eğer sakalınız olmasaydı.

O zaman, geleneklerine göre sözkonusu şeyi oldukça eğlenceli bir şekilde ve gülünç hareketlerle anlattılar. Amazan büsbütün şaşırdı.

—Çok seyahat ettim ama, dedi, böyle inanılmaz bir şeyden söz edildiğini hiç duymadım.

Epeyce şarkı söylendikten sonra *Yedi Dağların İhtiyarı* büyük bir kortej eşliğinde tapınağın kapısına gitti; artık konuşulmayan bir dilde "*Kente ve dünyaya*"[40*] dedi ve başparmağı yukarda, iki parmağını ileri uzatıp diğer iki parmağını bükerek havayı dörde böldü. İki parmağın nasıl bu kadar ileri uzanabileceğini Gangarid'in aklı almıyordu.

Hemen ardından, Amazan, dünyanın efendisinin önünden bütün maiyetinin birerli sıra halinde geçtiğini gördü; bu kortej kimisi kırmızı, kimisi mor giysiler giyinmiş ağırbaşlı insanlardan oluşuyordu; hemen hepsi geçerken tatlı bakışlarla Amazan'ı süzüyor, başlarıyla onu selamlıyor ve birbirlerine, "*San Martino, che bel ragazzo! San Pancratio, che bel fanciullo*"[41] diyorlardı.

Meslekleri, yabancılara kentin görmeye değecek yerlerini gezdirmek olan Saint Antoine tarikatı üyesi bazıları, bir katırcının bile içinde bir gece geçirmek istemeyeceği ama bir zamanlar egemen bir ulusun büyüklüğüne lâyık anıtlar olan viraneleri gezdirmeye koştular. Ayrıca birer şaheser olarak gördüğü iki yüz yıllık tablolar, en az iki bin yıllık heykeller gördü.

—Hâlâ, böyle eserler vermeye devam ediyor musunuz?

—Hayır, Majesteleri, diye yanıtladı gayretkeş biri, ama bu eşsiz eserlere sahip olduğumuz için dünyanın öteki uluslarını horgörürüz. Bizler, dükkânımızda kalan giysilerden kendimize övünme payı çıkaran bir tür eskicileriz.

Amazan, prensin sarayını görmek istedi; kendisini oraya götürdüler. Devletin gelirlerini hesaplayan morlar giyinmiş insanlar gördü: Tuna kıyısındaki bir ülkeden şu kadar, Loire ya da Guadalquivir ya da Vistül kıyısındaki bir ülkeden bu kadar.

—Oh, oh, dedi Amazan, haritasına bir göz attıktan sonra, desenize, efendiniz, yedi dağların eski kahramanları gibi bütün Avrupa'ya sahipler?

40 * *Urbi et orbi.* –Voltaire'in notu.

41 San Martin adına, ne güzel oğlan! San Pancratio adına, ne güzel çocuk! –ç.n.

—Tanrıdan aldığı hakla tüm evrene sahip olması gerekir, diye yanıtladı mor giysililerden biri, hatta bir zamanlar kendisinden öncekilerin neredeyse bütün dünyaya hükmetmelerine ramak kalmıştı; ama sonrakiler, bugün, tebaaları olan kralların haraç şeklinde ödedikleri birkaç kuruşla yetinmek inceliğini göstermektedir.

—Öyleyse, efendiniz gerçekte krallar kralıdır? Unvanı böyle olmalı? dedi Amazan.

—Hayır, Ekselansları, onun unvanı *hizmetkâr*lar hizmetkârı'dır; o, başlangıçta balıkçı ve kapıcıydı, saygıdeğer efendimizin armasının anahtar ve balık ağı olmasının nedeni budur; ama her zaman krallara emirler verir. Kelt ülkelerinden birinin kralına, onun boyun eğdiği yüz bir emir göndereli çok olmadı.

—Öyleyse, bu yüz bir buyruğa uyulması için balıkçınız beş altı yüz bin asker göndermiş olmalı? Dedi Amazan.

—Hayır, Ekselansları, saygıdeğer efendimiz yeterince zengin değildir, on bin askerin bile aylığını ödemeye gücü yetmez; ama diğer ülkelere dağılmış dört-beş yüz bin kutsal peygamberi vardır. Pek tabii ki, halkların sırtından beslenen bütün bu peygamberler, Tanrıdan aldıkları yetkiyle, efendilerinin bütün kilitleri, özellikle de kasaların kilitlerini açabileceğini ilan ederler. Sözünü ettiğim kralın düşüncelerini açtığı Normandiyalı bir rahip, onu hiç karşı çıkmadan efendimin yüz bir fikrine boyun eğmeye ikna etti; çünkü bilmeniz gerekir ki, *Yedi Dağların İhtiyarı*'nın ayrıcalıklarından biri de söylemek ya da yazmak lütfunda bulunduğu her şeyde haklı olmaktır.

—Tanrım, dedi Amazan, eşi bulunmaz bir adammış! Sofrasında bulunmayı çok isterdim.

—Ekselansları, bir kral da olsanız, onun sofrasına oturamazsınız; sizin için bütün yapabileceği, kendi sofrasının yanında size çok daha küçük ve çok daha alçak bir sofra hazırlatmaktır. Ama onunla konuşmak şerefine ermek istiyorsanız, bana vermek inceliğinde bulunacağı-

nız *buona mancia*[42] karşılığında, huzura kabul edilmenizi kendisinden talep ederim.

—Seve seve, dedi Gangarid.

—Sizi yarın huzura çıkaracağım, dedi mor giysili adam saygıyla eğilerek, üç defa yere diz çöküp *Yedi Dağların İhtiyarı*'nın ayaklarını öpeceksiniz.

Bu sözler üzerine Amazan öyle bir gülme krizine tutuldu ki az kalsın boğuluyordu; böğürlerini tutarak oradan çıktı ve kaldığı konağa giderken yol boyunca gözlerinden yaşlar gelinceye kadar güldü, konakta da uzun süre gülmekten kendini alamadı.

Öğlen yemeğinde, yirmi köseyle yirmi kemancı gelip konser verdi. Günün geri kalan kısmında kentin en önemli kişileri gelip gönlünü çelmeye çalıştılar. Bu beyler, *Yedi Dağların İhtiyarı*'nın ayaklarını öpmekten daha tuhaf önerilerde bulundular. Amazan son derece kibar olduğundan, bu beylerin ilkin kendini bir kadın sandıklarını düşündü ve çok sakınımlı bir açıksözlülükle yanıldıklarını belirtti. Ama mor giysili adamların en azimlilerinden iki-üçü tarafından biraz daha sıkıştırılınca, güzel Formosante için büyük bir fedakârlık yaptığına inanmaksızın, onları tuttuğu gibi pencereden dışarı savurdu. Dünyanın efendilerinin kentini; yaşlı bir adamın ayak parmaklarını sanki yanağı ayak parmaklarındaymışçasına öpmek gereken ve genç adamlarına ancak çok tuhaf törenlerle yaklaşılabilen bu kenti alelacele terk etti.

42 Yüklü bir bahşiş. –ç.n.

X

Bu sebat örneği, her türden cilveyi, kırıtmayı püskürterek, Babil prensesine hep sadık kalıp, Mısır kralına her zaman hınç duyarak eyaletten eyalete geçip Galya'nın yeni başkentine vardı. Tüm diğer kentler gibi bu kent de barbarlık, cehalet, aptallık ve sefaletin bütün aşamalarından geçmişti. Kentin ilk adı *balçık ve dışkı* idi, daha sonra İsis mezhebi oralara kadar yayılınca, İsis adını almıştı. İlk senatosu bir gemiciler ortaklığıydı.[43] Uzun süre yedi dağların yağmacı kahramanlarının kölesi olmuş, birkaç yüzyıl sonra da Ren'in ötesinden gelen başka haydut kahramanlar küçük topraklarını ele geçirmişti.

Her şeyi değiştiren zaman, kenti, yarısı soylu ve hoş, diğer yarısı biraz kaba ve gülünç bir yer hâline getirmişti; bu, sakinlerinin amblemiydi de. Kenti çevreleyen duvarların içinde, oynayıp eğlenmekten başka işi olmayan en az yüz bin kişi yaşıyordu. Bu aylak insanlar başkalarının yaptığı işler hakkında akıl yürütüyorlardı. Saray, topu topu dört mil değil de altı yüz mil uzaktaymış gibi sarayda ne olup bittiği konusunda hiçbir şey bilmiyorlardı. Sosyete eğlencelerinde hoşça vakit geçirmek, eğlenmek, hoppalıklar yapmak tek ve en önemli işleriydi; bu insanları, ağlamalarını önlemek için oyuncağa boğulan çocuklar gibi idare ediyorlardı. Onlara iki yüzyıl önce ülkelerini kasıp kavuran felâketlerden, ulusun yarısının safsatalar uğruna diğer yarısını kırıp geçirdiği zamanlardan söz edilecek olsa, bunun gerçekten de hoş bir şey olmadığını söylüyor, sonra gülüp eğlenmeye ve şarkı söylemeye devam ediyorlardı.

43 Paris'e eski devirlerde Romalılar Lutetia, Fransızlar Lutèce derdi ki Latince "çamur" anlamına gelen "lutum" kelimesinden geldiği iddia edilmektedir. Paris'in adının Mısır tanrıçası Isis'ten geldiğini söyleyenler de vardır. Çünkü Paris bölgesinde İsis'e adanmış birçok tapınak ya da Eski Mısır dilinde "*per Isis*" bulunmaktaydı. Bundan başka, Paris adının Galce "*par*" (gemi) sözcüğünden geldiğini iddia edenler bulunmaktadır. –ç.n.

Bu aylaklar ne kadar kibar, hoş ve sevimli iseler, onlarla iş güç sahibi kimseler arasındaki zıtlık o kadar hüzünlü bir hal alıyordu.

İş güç sahibi ya da öyle olduğunu savlayan bu kimseler arasında, sadece görünüşleri bile insanları hüzünlendiren, biraz itibar uğruna ellerinden gelse ülkeyi altüst edebilecek yarı zırva yarı düzenbaz, iç karartıcı fanatik bir güruh vardı; ama aylaklar topluluğu, tıpkı kuşların öterek kukumav kuşlarını viranelerdeki deliklerine çekilmek zorunda bıraktıkları gibi dans edip, şarkılar söyleyerek bunları mağaralarına sokuyordu.

Daha az sayıdaki bir diğer iş güç sahibi grup da, insanın doğal duygularının ürküye kapılarak karşı çıktığı barbar âdet ve göreneklere sıkı sıkıya sarılanlardı; bunlar, kurtların kemirdiği eski kayıtlara göre hareket ediyordu sadece. Bu kendi kendine düşünmeye cesaret edememe ve düşünmenin bilinmediği zamanların döküntüleri arasından fikirler arayıp bulma alışkanlığı yüzünden, zevk kentlerinde tüyler ürpertici alışkanlıklar hüküm sürüyordu. Bu nedenle, suçlarla cezalar arasında bir oran yoktu. Bazen işlemediği bir suçu söyletmek için suçsuz bir insanı, ölümü binlerce defa yeğleyeceği işkencelere uğratıyorlardı.

Genç bir adamın düşüncesizliğini, insanları zehirleyen ya da anasını babasını öldüren birini cezalandırır gibi cezalandırıyorlardı. Aylaklar, yürek paralayıcı çığlıklar atıyor, ertesi gün bir daha bunun sözünü etmeyip, sadece modadan konuşuyorlardı.

Bu insanlar, bir yüzyıl akıp giderken güzel sanatların akla gelmeyecek kadar gelişip yetkinleştiğini görmüştü; yabancılar, tıpkı Babil'de olduğu gibi, büyük mimari anıtları, olağanüstü bahçeleri, heykel ve resimde başarılan ulu eserleri gelip hayranlıkla seyrediyordu. Kulağa uğramadan, doğrudan ruha ulaşan bir müzikle kendilerinden geçiyorlardı.

Ulus, gerçek şiiri yani doğal ve ahenkli olan, akla olduğu kadar yüreğe de hitap eden şiiri ancak bu mutlu çağda

tanıdı. Yeni söylem biçimleri, olağanüstü güzelliklerin ortaya çıkmasına yol açtı. Özellikle tiyatro, hiçbir ulusun eşini, benzerini yaratamadığı başyapıtlarla çınladı. Sonunda sağbeğeni tüm mesleklerde yaygınlaştı; öyle ki, din adamları arasından bile iyi yazarlar çıktı.

Başarı ve utkunun başları göğe değen bunca çelengi, çok geçmeden çorak topraklarda kurudu. Geriye yeşili soluk ve hastalıklı yapraklarıyla bir avuç çelenk kaldı. Yaptığı işi baştan savma yapmanın kolaylığı, iyi yapmaya karşı gösterilen tembellik, güzelliğe doymak ve tuhaflıktan haz almak, çöküşü getirdi. Kendini gösterme merakı barbarlık dönemlerini geri getiren sanatçıları kolladı; yine bu kendini gösterme merakı gerçek yeteneklere eziyet ederek onları yurtlarından ayrılmaya zorladı; eşekarıları balarılarını kaçırdı.

Artık ne gerçek sanat kalmıştı ortada ne gerçek deha; yetenek, geçmiş yüzyılın yetenekleri üzerinde yerli yersiz yargılarda bulunmaktan ibaretti: Bir meyhanenin duvarlarına resim çiziktiren kötü bir ressam, büyük ressamların tablolarını bilgiç bilgiç eleştiriyor, birkaç satır yazı karalayanlar büyük yazarların yapıtlarını yerin dibine batırıyorlardı. Cehaletin ve zevksizliğin kiralık kalemleri de vardı; farklı adlar taşıyan yüzlerce kitapta hep aynı şeyleri yazıyorlardı. Her taraf ya sözlük ya da broşür doluydu. Din adamı bir gazeteci haftada iki defa, halkın varlığından habersiz olduğu birkaç deli hakkında ve birtakım dolandırıcıyla sürtüğün sefil meskenlerinde gerçekleştirdikleri olağanüstü mucizeler hakkında anlaşılmaz, karışık şeyler yazıyordu; öfke ve açlıktan ölmek üzere olan, karalar giymiş daha başka sabık din adamları, yazdıkları yüzlerce yazıda insanları aldatmalarına izin verilmemesinden, bu hakkın sadece gri giysiler içindeki tekelere tanınmış olmasından yakınıyorlardı. Bazı yüksek rütbeli din adamları, ona buna kara çalan yergi yazıları yayımlıyorlardı.

Amazan bütün bunları bilmiyordu; öğrendiğindeyse, kafası hep Babil prensesiyle, Mısır kralıyla ve üzüntüyle dolaştığı ülkelerde kadınların kendisine karşı gösterdiği

yakınlığı horgörme konusundaki sarsılmaz yeminiyle dolu olduğundan pek dert etmeyecekti.

İnsanlara has doğal merakı en ileri sınırlarına vardıran, ağırbaşlılıktan uzak, cahil ayaktakımı uzun süre tekboynuzların çevresinde dört döndü; daha sağduyulu olan kadınlar, Amazan'ın kendisini görmek için kaldığı konağın kapılarını zorladı.

Amazan, ev sahibine ilkin saraya gitmek istediğini ifade etti ama tesadüfen orada bulunan aylak takımından zevk ehli bazı insanlar, sarayın artık moda olmaktan çıktığını, zamanın çok değiştiğini ve eğlencenin yalnızca kentte olduğunu söylediler. Aynı akşam, zekâsı ve yetenekleri ülkesinin sınırları dışında da tanınan ve Amazan'ın da ziyaret ettiği bazı ülkeleri dolaşmış bir kadının sofrasına davet edildi. Amazan bu kadından ve evinde toplanmış insanlardan çok hoşlandı. Samimiyet burada terbiye sınırları dışına çıkmıyor, neşe gürültüye kurban gitmiyor, bilgi bıkkınlık vermiyordu ve düşünme biçimi özentili değildi. Sık sık bazılarınca haksız olarak kullanılıyor olsa da, Amazan, zevk ehli adının boş bir laf olmadığını anladı. Ertesi gün, hiç de daha az sevimli olmayan ama çok daha zevk düşkünü bir toplulukla birlikte yemek yedi. Amazan davetlilerden ne kadar hoşlandıysa, onlar da Amazan'dan o kadar hoşlandı. Ülkesinin ıtırlı bitkilerinin hafif bir ateşte yavaş yavaş eriyip etrafı enfes kokularla doldurması gibi, Amazan ruhunun yumuşayıp çözüldüğünü hissetti.

Yemekten sonra Amazan'ı, en kıskandıkları dinleyicileri ellerinden aldığı için din adamlarınca kınanan büyüleyici bir gösteriye götürdüler. Bu gösteri, hoş dizelerden, nefis şarkılardan, ruhun devinimlerini ifade eden danslardan ve gözleri tutsak edip, büyüleyen görüntülerden oluşuyordu. Birçok eğlence türünü bir araya getiren bu eğlence türü yabancı bir adla tanınıyor, eskiden yedi dağların dilinde *çalışma, hizmet, uğraş, hüner, girişim, görev, iş* anlamlarına gelen *opera* adıyla biliniyordu. Amazan bu gösteriden çok hoşlandı. Özellikle bir kız tatlı sesi ve zarif

tavırlarıyla onu büyüledi. Gösteriden sonra yeni dostları bu *iş* kızını Amazan'la tanıştırdı. Amazan kıza bir avuç elmas hediye etti. Kız, bunun için o kadar minnettar kaldı ki günün geri kalan kısmında Amazan'ın yanından ayrılamadı. Akşam yemeğini kızla beraber yedi ve yemek sırasında ölçülü davranma kararını unuttu, yemekten sonra da güzelliğe karşı her zaman duyarsız kalma ve baştan çıkarma girişimlerine yüz vermeme konusundaki yemini aklından çıktı. İnsan zayıflığına mükemmel bir örnek!

Güzel Babil prensesi o sırada Ankası, oda hizmetçisi İrla ve tekboynuzlara binmiş iki yüz Gangarid süvarisiyle kente giriyordu. Kapıların açılması için oldukça uzun süre beklemek gerekti. Formosante ilk olarak erkeklerin en yakışıklısının, en yiğidinin, en zekisinin ve en sadığının hâlâ bu kentte olup olmadığını sordu. Görevliler, onun Amazan'dan söz ettiğini anladı. Formosante, Amazan'ın kaldığı konağa götürülmesini istedi; konağa yüreği sevgiyle çarparak girdi. Sadakat örneği sevgilisini yeniden görecek olmanın anlatılmaz sevinciyle doluydu ruhu. Amazan'ın odasına girmekten onu hiçbir şey alıkoyamazdı; yatağın perdeleri açıktı; Formosante güzel Amazan'ın hoş bir esmerin kolları arasında uyumakta olduğunu gördü. Her ikisinin de dinlenmeye fazlasıyla gereksinmesi vardı.

Formosante tüm konakta çın çın öten ama ne kuzenini ne de *iş* kızını uyandırabilen bir çığlık attı. Bayılarak İrla'nın kolları arasına yığıldı. Kendine gelir gelmez, öfkeyle karışık bir acıyla bu uğursuz odadan çıktı. İrla, Amazan'la bu kadar tatlı saatler geçiren bayanın kim olduğunu soruşturdu. Formosante'a bu kızın, birçok yeteneği arasında zarafetle şarkı söylemek de bulunan gönül eğlendirici bir *iş* kızı olduğu söylendi.

—Ah, tanrım, ey her şeye gücü yeten Oromazdes! diye ağlayıp dövünüyordu Babil prensesi, Kim tarafından aldatıldım, hem de kiminle! Uğruma onca prensesi reddeden kişi, demek Galyalı bir sürtük uğruna beni bıraktı! Böyle bir hakaretten sonra, artık yaşayamam.

—Hanımım, dedi İrla, gençler dünyanın her tarafında böyledirler, gökten inmiş bir meleğe bile âşık olsalar, bazen bir oyuncu parçası için ona ihanet ederler.

—Olan oldu, dedi prenses, artık dünyada yüzünü görmek istemem; tekboynuzlarım koşulsun, hemen gidelim buralardan.

Anka, hiç değilse Amazan uyanıncaya ve onunla görüşünceye kadar beklemesi için prensese yalvarıp yakardı.

—O, bunu hak etmiyor, dedi prenses, bunu yaparsanız, onurumu fena halde yaralarsınız; o zaman, ona sitem etmenizi rica ettiğimi ve onunla barışmak istediğimi düşünür. Beni seviyorsanız, bana ettiği hakarete bir de bu hakareti katmayın.

Hayatını ne de olsa Babil kralının kızına borçlu olan Anka, söz dinlemezlik edemedi. Formosante tüm maiyetiyle hemen oradan ayrıldı.

—Nereye gidiyoruz, hanımım? diye sordu İrla.

—Hiç bilmiyorum, diye yanıtladı prenses, önümüze ilk çıkan yolu tutarız; Amazan'dan ebediyen uzaklaşayım, yeter.

Tutkularının tutsağı olmadığından, Formosante'dan daha aklı başında olan Anka, yol boyunca onu avutmaya çalıştı; bir başkasının hatası yüzünden insanın kendisini cezalandırmasının hüzün verici bir şey olduğunu; Amazan'ın ona olan sadakatini birçok defa parlak bir şekilde kanıtladığını, bu yüzden, bir anlık dikkatsizliğini bağışlaması gerektiğini; Amazan'ın, Oromazdes'in yardımından mahrum kalmış dürüst biri olduğunu; bundan böyle aşkına ve erdeme daha da bağlı olacağını; hatasının bedelini ödeme arzusunun onu eskiden olduğundan daha mükemmel biri yapacağını, bu nedenle, Formosante'ın daha mutlu olacağını; kendisinden önce birçok büyük prensesin benzeri yanlışlıkları bağışlamış ve bunun yararını görmüş olduğunu tatlı tatlı anlatıyor, Formosante'a örnekler veriyordu; öykü anlatmanın öyle ustasıydı ki sonunda Formosante'ın gönlü biraz ferahlayıp yatıştı; bu kadar erken ayrılmasaydım diye

düşündü; tekboynuzların gidişini çok hızlı buluyor ama gerisingeri dönmeye de cesaret edemiyordu; bağışlamakla öfkesini göstermek arzusu, aşkıyla gururu arasında bocalıyor, tekboynuzların gidişine müdahale edemiyordu ve babasının kâhininin kehanetine göre dünyayı dolaşıyordu.

Amazan uyandığında, Formosante ile Anka'nın geliş ve gidişlerini öğrendi; prensesin içine gömüldüğü büyük acıyı ve öfkesini öğrendi; prensesin onu asla bağışlamayacağına yeminler ettiğini anlattılar.

—Peşinden gidip, ayakları dibinde kendimi öldürmekten başka yapacak şeyim kalmadı, diye haykırdı Amazan.

Ehlikeyf aylak dostları bu serüveni haber alınca koşup geldiler; hepsi de kendileriyle kalmasının bin defa daha iyi olacağını; güzel sanatların koynunda yaşadıkları zevkli ve rahat yaşamla hiçbir şeyin karşılaştırılamayacağını; birçok yabancının, hatta kralın bu kadar hoş uğraşlarla dolu, bu kadar büyüleyici bir yaşamı ülkelerine ve tahtlarına yeğlemiş olduğunu söylediler; dediklerine göre zaten arabası kırılmıştı ve bir saraç ona modaya uygun bir yenisini yapmaktaydı; kentin en iyi terzisinin ona günün modasına uygun bir düzine kadar elbise biçmişti; evlerinde çok güzel oyunlar oynanan, kentin en zeki ve en hoş kadınlarının ona ziyafet vermek için birer gün belirlemişlerdi. *İş* kızı, bütün bu süre zarfında, tuvalet masasında çikolatalı içeceğini içiyor, gülüyor, şarkı söylüyor ve yakışıklı Amazan'a cilve yapıyordu; Amazan, sonunda bu kızın kaz kadar beyni olmadığını anladı.

Bu gönlü yüce ve cesur genç prens içten, candan ve açık yürekli de olduğundan, uğradığı felâketleri ve seyahatlerini dostlarına anlatmıştı; onun prensesin yakın akrabası olduğunu biliyorlardı; prensesin Mısır kralına verdiği uğursuz öpücükten haberleri vardı.

—Akrabalar arasında bu tür ufak tefek yaramazlıklar bağışlanır, dediler Amazan'a, yoksa insan hayatı boyunca kendini bitmez tükenmez kavgaların içinde bulur.

Hiçbir şey Formosante'ın peşinden koşmak niyetin-

den onu caydıramadı; ama arabası hazır olmadığından, işsiz güçsüz takımı arasında ziyafet ve eğlencelerle üç gün geçirmek zorunda kaldı. Sonunda, dostlarını kucaklayıp, onlara ülkesinde çıkarılan en iyi elmaslardan verdikten ve hafiflik ve uçarılığın onları sevimli ve mutlu ettiğinden hep böyle kalmalarını salık vererek izinlerini istedi.

—Cermenler, Avrupa'nın yaşlılarıdır, diyordu, Albionlular yetişkin insanlar, Galyalılarsa çocuk. Ve ben çocuklarla oynamaktan hoşlanıyorum.

XI

Amazan'ın kılavuzları prensesin tuttuğu yolu takip etmekte güçlük çekmediler; her yerde sadece prensesin ve büyük kuşunun sözü ediliyordu. Herkes hâlâ prensese duyduğu hayranlığın heyecanı içindeydi. Dalmaçya ve Ancona ahalisi bir evin havada uçtuğunu gördüklerinde bundan daha az şaşkınlık duymuşlardı; Loire, Dordogne, Garonne, Gironde kıyıları hâlâ hayranlık ve sevinç çığlıklarıyla çınlıyordu.

Amazan, Prenelerin eteklerine geldiğinde yüksek görevliler ve din adamları, onu istemese de tef ve dümbelekle oynattılar ama Preneleri aştıktan sonra artık ne neşe kaldı ne sevinç. Uzaktan uzağa birkaç şarkı sesi duyduysa da bunların hepsi hüzünlü havalardı. Yöre sakinleri kuşaklarına soktukları bir tespih ve bir hançerle, ağırbaşlılıkla yürüyordu. Siyahlar giymiş halk, yasta gibiydi. Amazan'ın uşakları yoldan geçenlere bir şey soracak olsalar, yolcular işaretlerle yanıt veriyor; bir hana konaklayacak olsalar, hancı handa bir şey olmadığını, acil gereksinimleri için birkaç mil öteye birini gönderebileceğini birkaç kelimeyle söylüyordu.

Bu sessiz insanlara güzel Babil prensesinin oralardan geçip geçmediği sorulduğunda, daha az kısa bir yanıt veriyorlardı:

—Onu gördük, o kadar da güzel değildi. Sadece koyu esmer tenliler güzel olur, onun kaymak gibi bir gerdanı var; dünyada bu kadar iğrenç bir şey olabilir mi? Böylesi bizim iklimimizde görülmüş şey değil.

Amazan, Betis'in suladığı eyalete doğru ilerliyordu. Bu ülkenin Tirliler tarafından keşfinden bu yana on iki bin yıldan fazla zaman geçmemişti; birkaç yüzyıl sonra sular altında kalacak büyük Atlantis adası da yine aynı sıralarda keşfedilmişti. Kendilerinin hiçbir şeye karışmaması gerektiğini, gelip toprağı işlemenin Galyalı komşularına düştüğünü ileri sürerek yerli halkın işlemeden bıraktığı Betis toprağını Tirliler ekip biçti. Tirliler gelirken beraberlerinde, kazana-

cak para olması şartıyla daha o zamanlarda dünyanın her tarafına giden Filistinlilerden[44] getirmişlerdi. Bu Filistinliler rehin üzerinden yüzde elli faiz alarak, ülkenin neredeyse bütün zenginliklerini ellerine geçirmişlerdi. Bu, Betis halkının, Filistinlilerin büyücü olduklarını düşünmesine yol açtı ve büyücülükle suçlanan tüm insanlar *araştırmacılar* ya da *anthropokaie*'ler[45] denen bir grup din adamı tarafından acımasızca yakıldı. Bu papazlar onlara ilkin maskeli bir giysi giydiriyor, mallarına el koyuyor ve onları *por l'amor de Dios*[46] hafif ateşte kızartırken Filistinlilerin kendi dualarını yürekten bir bağlılıkla okuyorlardı.

Babil prensesi, sonraları *Sevilla* adını alacak kente ayak basmıştı. Amacı, Tir yoluyla Babil'e dönmek üzere Betis'te gemiye binmek, babası Kral Belus'u yeniden görmek ve elinden gelirse sadakatsiz sevgilisini unutmak, olmazsa onunla evlenmekti. Sarayın tüm işlerini gören iki Filistinliyi huzuruna çağırttı. Filistinliler ona üç gemi temin etmeliydi. Anka, onlarla birlikte gerekli bütün düzenlemeleri yaptı ve biraz çekişmeden sonra fiyatı kararlaştırdılar.

İndikleri konağın çok sofu olan sahibesiyle sofulukta ondan geri kalmayan kocası araştırmacı, anthropokaie din adamlarıyla pek sıkı fıkıydılar, yani onların casusuydular; evlerinde bir büyücü kızla iki Filistinlinin altın yaldızlı kocaman bir kuş kılığındaki şeytanla anlaşma yapmakta olduğunu onlara haber vermeden geri durmadılar. Kadının çok büyük miktarlarda elması olduğunu öğrenen araştırmacılar ânında onun büyücü olduğuna hükmettiler; çok büyük ahırlarda uyuyan iki yüz tekboynuzla süvariyi hapsetmek için geceyi beklediler; çünkü araştırmacılar tabansızdır.

Kapıları sıkıca kapadıktan sonra prensesle İrla'yı yakaladılar; ama yıldırım hızıyla uçan Anka'yı ele geçiremediler. Anka'nın, Amazan'ı Galya'dan Sevilla'ya gelen yolda bulacağından kuşkusu yoktu.

44 Yahudiler. –ç.n.
45 Engizitörler (Lat. Inquirere, araştırmak) ve insan yakıcılar (Yun. Anthropos + chaiô). –ç.n.
46 Tanrı aşkına. –ç.n.

Anka, Amazan'a Betis sınırında rastladı ve ona prensesin başına gelen felâketi anlattı. Amazan ağzını açıp tek laf edemedi: Çok heyecanlanmış, çok öfkelenmişti. Altın kakmalı çelik bir zırh, on iki ayak uzunluğunda bir mızrak, iki kargı ve bir vuruşta ağaçları, kayaları ve din adamlarını ikiye bölebilen, *yıldırım yağdıran* adlı keskin bir kılıçla silahlandı; güzel başına balıkçıl ve devekuşu tüyleriyle süslenmiş altın bir kask taktı. Bu zırh, İskit ülkesine yaptığı yolculukta kız kardeşi Aldea'nın kendisine armağan ettiği, Mecüc'ün eski zırhıydı. Kendisine eşlik eden az sayıdaki adamı, Amazan gibi birer tekboynuza bindiler. Amazan sevgili Ankasını kucaklayarak ona üzgün bir tavırla;

—Suçluyum, dedi, aylakların kentinde bir *iş* kızıyla yatmamış olsaydım, güzel Babil prensesi bu korkunç duruma düşmeyecekti; hemen anthropokailerin üzerine yürüyelim.

Amazan kısa bir süre sonra Sevilla'ya girdi: İki yüz Gangarid'le tekboynuzlarının aç susuz kapatıldığı yerin kapılarını bin beş yüz *alguazil*[47] koruyordu; Babil prensesini, oda hizmetçisi İrla'yı ve iki zengin Filistinliyi kurban edecekleri tören için her şey hazırdı.

Etrafında küçük anthropokailer olmak üzere, büyük anthropokai kutsal mahkemesinde yerini almıştı; kuşaklarının arasına birer tespih sokulmuş bir Sevillalı kalabalığı ağızlarını açıp tek kelime etmeden kollarını kavuşturmuş oturuyordu; güzel prensesi, İrla'yı ve iki Filistinliyi elleri arkalarından bağlanmış ve maskeli birer giysi giymiş olarak getiriyorlardı.

Anka, Gangaridlerin kapılarını zorlamaya başlamış oldukları hapishaneye bir çatı penceresinden girdi. Yenilmez Amazan dışarıdan kapıları kırıyordu. Gangaridlerin hepsi tekboynuzlarına binmiş ve tepeden tırnağa silahlanmış olarak dışarı çıktılar; Amazan başlarına geçti. Alguazilleri, casusları, anthropokai rahipleri altetmede güçlük çekmediler; her tekboynuz bir defada on iki kişiyi zımbalıyordu.

47 Alguazil ya da alguacil: İspanya'da jandarma. –ç.n.

Amazan'ın yıldırım yağdıranı karşısına çıkanı ikiye bölüyor; kara cüppeli, kirli kırmalı yakalı insanlar *por l'amor de Dios* kutsanmış tespihlerini ellerinden düşürmeden kaçışıyorlardı.

Amazan, büyük araştırmacıyı oturduğu kürsüden kaptığı gibi kırk adım ötedeki alev alev yanan odun yığını üzerine fırlattı; diğer küçük araştırmacıları da birbiri peşi sıra oraya attı. Sonra Formosante'ın ayaklarına kapandı.

—Ah! Ne sevimlisiniz! dedi prenses, Bir *iş* kızıyla beni aldatmamış olsaydınız sizi taparcasına severdim!

Amazan prensesle barışır, Gangaridler tüm anthropokailerin cesetlerini odunların üzerine yığar ve alevler bulutlara kadar yükselirken, Amazan uzaktan kendilerine doğru gelen, orduya benzer bir kalabalık gördü. Başı taçlı yaşlı bir hükümdar halatlarla birbirine bağlı sekiz katırın çektiği bir arabayla ilerliyor, onu yüz kadar araba izliyordu. Yanları sıra gelen çok güzel atlara binmiş kara cüppeli, beyaz kırma yakalı ağırbaşlı insanlar vardı; onların da arkasından yağlı saçlı kalabalık bir yaya grubu sessizce ilerliyordu.

Amazan, Gangaridlerini etrafına dizdikten sonra mızrak elde ilerledi. Kral, Amazan'ı fark edince tacını çıkardı, arabasından indi ve Amazan'ın üzengilerine sarılarak ona;

—Tanrının gönderdiği insan, siz insanlığın öcalıcısı, ülkemin kurtarıcısı, benim koruyucumsunuz. Yeryüzünü kendilerinden temizlediğiniz bu kutsal canavarlar, *Yedi Dağların İhtiyarı* adına benim efendilerimdi; onların acımasız güçlerine boyun eğmek zorunda kaldım. İğrenç zalimliklerini biraz olsun hafifletmeye kalkışsaydım, halkım beni terk ederdi. Bugün soluk alıyor, hükmediyorum ve bunu size borçluyum.

Sonra saygıyla Formosante'ın elini öptü ve Amazan, İrla ve Anka'yla birlikte gelip sekiz katırlı saltanat arabasına binmelerini rica etti. Duydukları korku ve minnetle hâlâ yere kapanmış duran saray bankeri iki Filistinli ayağa kalktı ve tekboynuz bölüğü Betis kralının ardına takılarak sarayına kadar onu takip etti.

Bir halkın kralı olmanın ağırbaşlılığı, katırlarının ağır adımlarla yürümesini gerektirdiğinden Amazan'la Formosante serüvenlerini krala anlatacak zamanı buldular. Kral ayrıca Anka'yla görüştü, ona hayran oldu ve onu yüz defa öptü. Hayvanları yiyen ve artık onların dillerinden anlamayan Batılı halkların ne kadar cahil, zalim ve barbar olduklarını; sadece Gangaridlerin insan tabiat ve onurunu koruduğunu anladı; ama ölümlülerin en barbarlarının, Amazan'ın yeryüzünden temizlediği araştırmacı anthropokailer olduğunu kabul ediyordu. Kral, Amazan'ı durmadan kutsayıp, tekrar tekrar teşekkürler ediyordu. Güzel Formosante daha şimdiden *iş* kızı meselesini unutmuştu; gönlünde sadece yaşamını kurtaran yiğide verdiği değer vardı. Mısır kralına verilen öpücüğün masumiyetini ve Anka'nın dirilişini öğrenen Amazan sevince boğuluyor ve aşkla kendinden geçiyordu.

Yemek sarayda yendi ama oldukça kötüydü. Betisli aşçılar Avrupa'nın en kötüleriydi. Amazan onlara Galya'dan aşçı getirtmelerini salık verdi. Yemek boyunca kralın müzisyenleri, daha sonraki yüzyıllarda *İspanya Çılgınlıkları* adını alacak olan ünlü havaları çaldılar. Yemekten sonra işten söz ettiler.

Kral, güzel Formosante'a, yakışıklı Amazan'a ve güzel Anka'ya niyetlerini sordu.

—Benim niyetim, veliahtı olduğum Babil'e dönüp, amcam Belus'ten kuzenim, eşsiz Formosante'ı istemektir, tabii o benimle Gangaridler ülkesinde yaşamak isterse, dedi Amazan.

—Benim niyetimse, dedi Formosante, kesinlikle Amazan'ın yanından ayrılmamaktır. Ancak, kral babamın yanına dönmem uygun olur; o bana Basra'ya gitmem için izin vermişti, bense dünyayı dolaştım.

—Bense, dedi Anka, bu sevecen ve yüce gönüllü sevgilileri her yerde takip edeceğim.

—Haklısınız, dedi Betis kralı, ama Babil'e dönmek sandığınız kadar kolay değil. Tirli gemiler ve tüm dünyay-

la haberleşen Filistinli bankerlerim yoluyla her gün o ülkeden haberler alıyorum. Fırat ve Nil'e doğru her yer ordu kaynıyor. İskit kralı, hepsi atlı üç yüz bin savaşçının başında, karısının mirasını istiyor. Mısır kralıyla Hint kralı kendileriyle alay edilmiş olmasının öcünü almak için üç yüz biner kişilik ordularının başına geçmiş Fırat ve Dicle kıyılarını kırıp geçiriyor. Mısır kralı ülkesinden uzaktayken, düşmanı olan Etiyopya kralı üç yüz bin adamıyla Mısır'ı yakıp yıkıyor; Babil kralınınsa kendini savunmak için sadece altı yüz bin piyadesi var.

—İtiraf ederim ki, diye sözlerini sürdürdü kral, Doğu'nun bağrından çıkan bu muazzam orduları ve onların hayranlık uyandıran ihtişamını duyduğumda ve o orduları bizim besleyip giydirmekte güçlük çektiğimiz yirmi-otuz bin kişilik küçük ordularımızla karşılaştırdığımda, Doğu'nun Batı'dan çok önce yaratılmış olduğuna inanasım geliyor. Sanki kaostan evvelsi gün, barbarlıktansa daha dün çıkmış gibi görünüyoruz.

—Saygıdeğer efendim, dedi Amazan, bir mesleğe sonradan girenler bazen ilk girenlere üstün gelir. Benim ülkemde insanlığın Hindistan'da ortaya çıktığına inanılır ama ben bundan emin değilim.

—Peki, siz ne düşünüyorsunuz? diye sordu Betis Kralı, Anka'ya.

—Efendim, diye yanıtladı Anka, ben, antikite hakkında bilgi sahibi olamayacak kadar gencim. Topu topu yirmi yedi bin yaşındayım; ama benden beş kat daha uzun yaşamış olan babam, kendi babasından öğrendiğine göre, Doğu ülkelerinin diğerlerinden her zaman daha kalabalık ve daha zengin olduğunu bana söylemişti. Atalarına dayanarak, bütün hayvan soylarının Ganj kıyılarında türediğini ileri sürüyordu. Ben, bu fikre katıldığımı söyleyemem. Albion tilkilerinin, Alp dağsıçanlarının ve Galya kurtlarının benim ülkemden gelmiş olabileceklerine inanamam; aynı şekilde, sizin ülkelerinizdeki köknarla meşenin de Hindistandaki palmiye ve hindistancevizi ağaçlarından geldiğini sanmıyorum.

—Peki, öyleyse biz nereden geliyoruz? diye sordu kral.

—Bu konuda hiçbir fikrim yok, dedi Anka, ben sadece güzel Babil prensesiyle sevgili dostum Amazan'ın nereye gidebileceklerini bilmek isterdim.

—İki yüz tekboynuzla, her biri üç yüz biner kişilik orduların yarılıp geçilebileceğini hiç sanmıyorum, diye sözlerini sürdürdü Kral.

—Neden olmasın? dedi Amazan.

Betis Kralı bu "*Neden olmasın*"daki yüceliği hissetti ama sayısız orduya karşı sadece yüceliğin yetebileceğine inanmıyordu.

—Size, gidip Etiyopya kralını bulmanızı tavsiye ederim, dedi, Filistinlilerim vasıtasıyla bu siyah prensle ilişkideyim. Ona sunmanız için size bir mektup veririm. Mısır kralının düşmanı olduğuna göre, sizin ittifakınızla kuvvetini arttırmaktan çok mutlu olacaktır. Size, azla yetinmesini bilen ve çok cesur iki bin adam vererek yardım edebilirim; isterseniz, Pirenelerin eteklerinde oturan, daha doğrusu zıplayan ve adına *Vasque*'lar ya da *Vascon*'lar[48] denen halktan da bir o kadar adam toplayabilirsiniz. Tekboynuza binmiş savaşçılarınızdan birini birkaç elmasla gönderin, size hizmete koşmak için küçük şatosunu, yani babasının saz damlı küçük kulübesini terk etmeyecek bir tek Vascon kalmayacaktır. Vasconlar yorulma nedir bilmezler, cesur ve çok hoş insanlardır; onlardan çok hoşnut kalacaksınız. Onların gelmesini beklerken, size şölenler düzenler ve gemileri hazırlarız. Bana ettiğiniz iyiliğe karşı ne yapsam minnet borcumu ödeyemem.

Amazan, yeniden Formosante'a kavuşmanın mutluluğu içinde yüzüyor ve onunla sohbet etmekten neredeyse yeni bir aşka yakalanmış kadar haz alıyordu.

Çok geçmeden dümbeleklerle dans ederek bir grup yiğit ve neşeli Vascon çıkageldi; yiğit ve ağırbaşlı Betislilerden oluşan diğer birlik de hazırdı. Karayağız yaşlı kral iki âşığı

48 *Vasque*'lar ya da *Vascon*'lar: Basklar. –ç.n.

şefkatle kucakladı ve onlara iyi yolculuklarla sonsuz aşk ve zaferler dileyerek gemilerine silahlar, yataklar, satranç takımları, siyah renkli giysiler, goliller,[49] soğan, koyunlar, tavuklar, un ve çokça sarmısak yükletti.

Filo, her ne kadar Tir krallığında birer Yunan adı olan Pygmalion, Dido ya da Sychaios[50] adında hiç kimse yaşamamış olsa da ve her ne kadar o sıralarda Tir'de bir kral bulunmuyor olsa da, antikitenin hiç masal anlatmamış ve profesörlere göre sadece küçük çocuklar için yazmış olan en ciddi yazarlarının tanıklığına göre yüzyıllarca sonra, Pygmalion adında birinin kız kardeşi ve Sychaios adında birinin karısı olan Fenikeli Dido'nun bu Tir kentinden ayrıldıktan sonra gelip bir sığır derisini ince ince şeritler halinde keserek görkemli Kartaca kentini kurduğu kıyılara yanaştı.

Görkemli Kartaca henüz bir liman kenti değildi; sadece güneşte balık kurutan birkaç Numidyalı yaşıyordu. Byzacium ve Sirte kıyıları boyunca, sonraları Siren ve büyük Hersones kentleri olan bitek kıyılar boyunca yol aldılar.

Sonunda kutsal Nil nehrinin ağzına vardılar. Bu bitek toprakların sınırındaki Canope[51] limanına, Tanrı Canope'nin mi liman kentini kurduğunu; yoksa liman halkının mı tanrıyı yaratmış olduğunu; Canope yıldızının mı adını kente verdiğini; kentin mi yıldıza adını verdiğini bilmeden, ticaretle uğraşan tüm ulusların gemileri uğruyordu. Bu konuda bilinen tek şey kentin de yıldızın da çok eski olduğuydu ve zaten ne türden olursa olsun, her şeyin başlangıcıyla ilgili bilinebileceklerin tümü de bu kadardır.

49 Golil: İspanyol pelerini. –ç.n.

50 Tir Kralı Pygmalion, kız kardeşi Elissa'nın (Dido) kocası, Fenikeli bir prens olan Sykharbas'ı servetini ele geçirmek için bir av ya da kurban töreni sırasında öldürttü. Dido'nun rüyasına giren Sykharbas durumu anlattı ve karısına kaçmasını söyledi. Dido altınlarını alarak Tir'den Afrika'ya kaçtı. Aeneis'ten itibaren Sykharbas'ın adı Sykhaios olarak yazılmaya başlandı. Afrika'nın yerli krallarından biri, Dido'ya bir sığır derisinin kaplayacağı kadar bir yer satmıştı. Dido da sığır derisini ince ince dilerek, uzun şeritler haline getirdi. Toprağı bu şekilde ölçüp aldığı yerin sınırlarını genişletti ve Kartaca'yı kurdu. –ç.n.

51 Canope: Mısır'da bir kent. Canope ya da Canopus, Argo takımyıldızında çok parlak bir yıldız.-ç.n.

Tüm Mısır'ı yakıp yıkan Etiyopya kralı, yenilmez Amazan'la tapılası Formosante'ın burada karaya çıktıklarını gördü. Birini savaş tanrısı, ötekini bir güzellik tanrıçası sandı. Amazan ona İspanya kralının tavsiye mektubunu sundu. Etiyopya kralı kahramanlık çağının bir zorunluluk halini almış âdetine göre önce hayran olunacak şölenler verdi, sonra gidip, büyük, gururlu ve tadına doyulmaz Babil kentini kuşatan Mısır kralının üç yüz bin adamının, Hint imparatorunun üç yüz bin adamının ve büyük İskit hanının üç yüz bin adamının işini bitirme konusunu görüştüler.

Amazan'ın yanında getirdiği iki bin İspanyol, Babil'in yardımına koşmak için Etiyopya kralına gereksinimleri olmadığını, krallarının gidip orayı kurtarmalarını emretmesinin kendileri için yeterli olduğunu ve bu sefer için sadece kendilerinin yeteceğini söylediler.

Vasconlar daha birçok büyük başarı elde ettiklerini, Mısırlılarla, Hintlilerle ve İskitlerle tek başlarına savaşacaklarını ve İspanyollar artçı olmadıkları sürece onlara birlikte yürümeyeceklerini söylediler.

İki yüz Gangarid, müttefiklerinin iddialarına kahkahalarla güldüler ve sadece yüz tekboynuzluyla yeryüzünün bütün krallarını kaçırtacaklarını ileri sürdüler. Güzel Formosante dikkatle seçilmiş, güzel sözlerle onları yatıştırdı. Amazan siyahî krala Gangaridlerini, tekboynuzlarını, İspanyollarını, Vasconlarını ve güzel kuşunu takdim etti.

Kısa bir süre sonra, Memphis üzerinden, Heliopolis üzerinden, Arsinoe üzerinden, Petra üzerinden, Artemite üzerinden, Sora üzerinden, Apameia üzerinden sefere çıkmak için, üç krala saldırmak için ve daha önceki savaşları bu seferkinin yanında bir horoz ve bıldırcın dövüşüne döndürecek bir savaş yapmak için her şey hazırdı.

Herkes, Etiyopya kralının güzel Formosante'a nasıl sevdalandığını ve tatlı bir uyku Formosante'ın uzun kirpiklerini kapadığında nasıl yatağına girdiğini bilmektedir. Bu duruma tanık olan Amazan'ın geceyle gündüzün birlikte yattıklarını sandığı herkesçe anımsanmaktadır. Bu hakarete

öfkelenen Amazan'ın hemen yıldırım yağdıranı çekip küstah zencinin ahlâksız kafasını kestiği ve bütün Etiyopyalıları Mısır'dan kovduğu da bilinmeyen bir şey değildir. Bu olağanüstü olaylar Mısır'ın vakayınamelerinde kayıtlı değil midir? Ün,[52] yüz diliyle, Amazan'ın üç krala karşı İspanyolları, Vasconları ve tekboynuzlarıyla kazandığı zaferleri her tarafa duyurdu. Amazan, güzel Formosante'ı babasına teslim etti; Mısır kralının köle yaptığı sevgilisinin bütün adamlarını kurtardı. Büyük İskit hanı Amazan'a bağlılığını bildirdi ve prenses Aldea ile evliliği onaylandı. Babil krallığının mirasçısı olarak tanınan yenilmez ve yüce gönüllü Amazan, yanında Ankasıyla, haraca bağlanan yüz kralın da hazır bulunduğu büyük bir törenle kente girdi. Evlilik töreni Belus'un verdiği tüm şölenleri geride bıraktı. Sofrada kızartılmış Apis öküzü ikram edildi. Mısır kralıyla Hint kralı evlenenlere içki sundular ve bu düğün Babil'in en büyük beş yüz şairince övülüp yüceltildi.

52 La renommée: Ün. Söylencede yüz ağızlı olarak ya da ağzında bir borazanla betimlenen kadın. –ç.n.

EK
1768 BASKISININ SONU

Ey Musalar! İnsanlar size genellikle eserlerinin başlangıcında seslenirler, bense ancak eserimin sonunda size yalvarıyorum. Beni boşuna, yemek öncesi duayı okumadan şükür duası okumakla suçluyorlar. Musalar! Siz yine de benim koruyucularım olacaksınız. Bu gerçekçi öyküyle ölümlülere öğrettiğim hakikatleri, tıpkı *Candide*'i, *Safoğlan*'ı çarpıttıkları, eski bir Capucin'in Capucinlere layık mısralarıyla Hollanda baskılarında erdemli Jeanne'ın tertemiz serüvenlerini çirkinleştirdiği gibi, birtakım gözüpek insanın yalanlarıyla tahrif etmesinin önüne geçin. Kalabalık bir aileyi geçindiren ve hurufat, kâğıt ve mürekkep satın almak için çok az parası olan basımcıma bu haksızlığı yapmasınlar.

Ey Musalar! Mazarin üniversitesinde gevezelik profesörü olan, Bélisaire'in ve İmparator Justinianus'un ahlâk üzerine öğütlerinden hoşlanmayan ve bu iki büyük adama karşı aşağılık yergiler yazan iğrenç Cogé'yi susturun.

Tek kelime eski Babilce bilmeksizin, benim gibi Fırat ve Dicle kıyılarına adımını atmaksızın, dünyanın en büyük kralının kızı güzel Formosante'ın, prenses Aldea'nın ve bu saygın sarayın tüm kadınlarının para karşılığında büyük Babil tapınağında Asyanın tüm at uşaklarıyla din uğruna yattıklarını ileri sürmek küstahlığını gösteren ukala dümbeleği Larcher'nin ağzını tıkayın. Sizin de, utancın da düşmanı olan bu üniversite çapkını, Mısır'da şöyle iyi bir serüven yaşamayı gizliden gizliye tasarlıyor olmalı ki Mendesli Mısır güzellerini sadece tekelerle sevişmiş olmakla suçluyor.

Antikiteyi bilmediği kadar yakın çağları da bilmediğinden, bir kocakarının huzuruna kabul edilmek umuduyla, bizim eşi menendi bulunmaz Ninonumuzun seksen yaşında iken Fransız Akademisi ve güzel sanatlar Akademisi üyesi başrahip Gédoin ile yatmış olduğunu ima etmektedir. Adını bile duymadığı Châteauneuf başrahibini başrahip Gédoin ile karıştırıyor. Ninon'u Babil kızlarından daha fazla tanımıyor.

Musalar, gökyüzünün kızları, düşmanınız Larcher daha da ileri gidiyor: İşi oğlancılığı övmeye kadar götürüyor. Ülkemin tüm küçük yavrularının bu utanca bulaştıklarını söyleme cüretini gösteriyor. Suçluların sayısını arttırmakla kendini kurtaracağını sanıyor.

Bilgiçlikten de oğlancılık kadar nefret eden soylu ve erdemli Musalar, beni Larcher üstada karşı koruyun!

Ve siz Freron denen Cizvit bozması, mabedi bazen kodes, bazen köşedeki meyhane olan siz Eşek Hazretleri; Avrupa'nın tüm tiyatrolarında *İskoçyalı Kadın* adlı oyunla hakkı teslim edilen siz; siz, rahip Desfontaines'in, Venüs'ün oğlu gibi elinde bir demir ve başında bir alın çatkısı taşıyan ve bacalardan daha yukarı çıkamasa da onun gibi göklere yükselen şu güzel çocuklardan biriyle aşkından doğan, kendine layık oğlu; kendisine karşı her zaman muhabbet beslediğim ve *İskoçyalı Kadın*'ın oynandığı bir ay boyunca beni durmadan güldüren siz aziz Eşek Hazretleri, size benim Babil Prensesi adlı yapıtımı okumanızı salık veririm; insanların okuması için onu yerden yere vurun.

Kilise gazetecisi, bağnaz Jansenistlerin ünlü hatibi, rahip Bécherand'la Abraham Chaumeix tarafından kurulan kilisenin muhterem pederi, burada sizi de unutacak değilim, belagatli ve sağduyulu olduğu kadar da dindar olan gazetenizde *Babil Prensesi*'nin sapkın, deist ve dinsiz olduğunu yazmaktan geri durmayın. Özellikle Sorbonne'un *Babil Prensesi*'ni mahkûm etmesi için Riballier beyefendiyi ikna etmeye çalışın; yılbaşı hediyesi olarak bu küçük öyküyü verdiğim kitapçımı çok sevindirirsiniz.

ZADİG
(Ya da Yazgı)[1]

DOĞU ÖYKÜSÜ
ONAY

Aşağıda imzası bulunan ve bilge, hatta akıllı geçinen ben, bu elyazmasını dikkatle okudum ve aşk hikâyelerinden hoşlanmayanların bile beğeneceği, ilginç, eğlenceli, ahlaki ve felsefi bir eser olduğunu istemeye istemeye kabul etmek zorunda kaldım. Bu nedenle onu kötüledim, Kazasker Efendi'yi berbat bir eser olduğu hususunda temin ettim.

SADİ[2] TARAFINDAN SULTAN SHERAA'YA[3]
YAZILAN İTHAF MEKTUBU
Hicrî 837 yılı, Şevval ayının 18'i

Sen ey gözlerin neşesi, gönüllerin derdi, aklın ışığı, ayaklarının tozunu öpeyim demiyorum, çünkü sen saray

1 Bilindiği gibi, Voltaire, kahramanının adını ilkin Memnon koymuştu. Zadig adının kaynağının Sadi veya Saad'ın yanı sıra Chec Zadé'nin *Pers Sultanının Öyküsü* adlı kitabındaki "Büyük Seyis Saadyk'in Öyküsü" olabileceği de ileri sürülmüştür. Şaadyk (Sadık), Arapça'da doğru sözlü, doğru, gerçek anlamına; Zadig, İbranice'de hak bilir anlamına gelmektedir. Voltaire, 1727'de Westminster'de Haendel'in Kral'dan alınma *Papaz Zadog* başlıklı bir *Motet*'sini duymuş olmalıdır. Bu çeşitli kaynaklar birbirlerini dışlamamaktadır.
Alt başlık "Yazgı"ya gelince; bu Memnon'da bulunmamaktadır. Voltaire Commercy'den Bernis'e yazdığı 14 Ekim 1748 tarihli bir mektupta, Zadig'in yazarı olduğunu Polonya Kralına itiraf ettiğini ve sırf eğlence amacıyla yazılmış bir yapıta konulmasına cesaret edilebilseydi alt başlığın *Yazgı* yerine *Tanrı* olmasının daha uygun olacağını belirtir. –ç.n.

2 Sadi'nin *Gülistan*'ı Fransızca'ya ilkin 1634'te Antoine du Ryer tarafından, sonra 1704'te *Saadi'nin Hayatı* ile birlikte d'Alèges tarafından çevrilmiştir. –ç.n.

3 XV. Louis'nin metresi Madame de Pompadour olduğu sanılmaktadır. –ç.n.

dışına çıkmıyorsun; çıkarsan da ya İran halıları ya da ayaklarının altına serilen güller üzerinde yürüyorsun.

Hiçbir şey yapmadan yaşama mutluluğuna eriştiğinden, Zadig'in öyküsünü yazarak eğlenmiş, eski bir bilgenin bir kitabının, gösterdiğinden çok şey söyleyen bir kitabın çevirisini sunuyorum size. Onu okuyup, değerlendirmenizi diliyorum. Her ne kadar ömrünüzün baharındaysanız da, her ne kadar her türlü zevk ve sefa peşindeyseniz de, her ne kadar güzelseniz ve yetenekleriniz bu güzelliği daha da arttırıyorsa da, her ne kadar sabahtan akşama övülüyor olmanız yüzünden sağduyu sahibi olmamaya hakkınız olsa da, yine de çok keskin bir zekânız ve ince bir zevkiniz var ve uzun sakallı, sivri külahlı yaşlı dervişlerden daha iyi akıl yürüttüğünüzü kulaklarımla duydum. Ağırbaşlısınız, hiç vesveseli değilsiniz; yumuşak huylusunuz, zayıflık göstermezsiniz; kimseyi ayırt etmeden iyilik yaparsınız; dostlarınızı seversiniz ve düşman edinmezsiniz; dedikoduculuktan hiç hoşlanmazsınız; olağanüstü kolaylıkla yapabilecek olmanıza karşın ne kimseyi kötüler ne de kimseye kötülük edersiniz. Kısacası, ruhunuz her zaman bana güzelliğiniz kadar saf göründü. Bir bilge tarafından yazılan bu kitabı, başka kadınlara göre daha beğenerek okuyacağınızı düşünmeme yol açan küçük bir felsefi birikiminiz var.

Kitap, ilk önce ne sizin ne de benim anladığım eski Kalde dilinde yazılmıştı. Ünlü sultan Uluğ Bey'i[4] eğlendirmek için Arapça'ya çevrildi. Arapların ve Perslerin *Binbir Gece*'yi, *Binbir Gündüz*'ü, vb. yazmaya başladıkları dönemdi. Uluğ daha çok *Zadig*'i, eşleri ise *Binbir*'leri okumaktan hoşlanırdı. Bilge Uluğ onlara, "Nasıl olur da mantıksız, anlamsız masalları yeğlersiniz?" derdi, eşleri de, "İşte bu yüzden onları seviyoruz ya," diye karşılık verirlerdi.

Onlara benzemeyeceğiniz ve gerçek bir Uluğ olacağınız umudunu taşıyorum. Hatta *Binbir*'lere benzemesinin yanı sıra onlardan daha az eğlenceli olan genel sohbetlerden bıktığınızda size akıldan söz etmek onuruna kavuşacağım

4 Uluğ Bey (1394-1449): Timurlenk'in torunu ve ünlü gökbilimci. –ç.n.

bir dakikalık fırsatı bulacağımı umuyorum. Philippe'in oğlu İskender zamanında Thalestris[5] olsaydınız, Süleyman zamanında Saba Melikesi olsaydınız, yollara düşenler bu krallar olurdu.

Yüce Tanrıdan hiçbir şeyin keyfinizi kaçırmamasını, güzelliğinizin bozulmamasını, mutluluğunuzun sonsuz olmasını dilerim.

SADİ

5 Gelip İskender'i bularak, ondan bir çocuk yapmasını rica eden Amazonlar Kraliçesi Thalestris söz konusu edilmektedir. –ç.n.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEK GÖZLÜ ADAM

Kral Moabdar zamanında, Babil'de Zadig adında, doğuştan iyi nitelikleri eğitimle daha da gelişmiş bir genç vardı. Zengin ve genç olmasına karşın, tutkularına gem vurmayı bilirdi; hiç yapmacığı yoktu; her zaman haklı çıkmaya çalışmaz, insanların zayıflıklarına saygı göstermeyi bilirdi. Onca zekâsına karşın, Babil'de sohbet adı verilen o anlamı belirsiz, o ipe sapa gelmez, o gürültülü patırtılı konuşmaları, bu gözü pek dedikoduları, bu cahil hükümleri, kaba saba eşek şakalarını, bu boş laf kalabalığını hiçbir zaman alaya alıp küçümsemeyişini görmekten şaşkınlığa düşerlerdi. Zerdüşt'ün[6] ilk kitabından özsaygının havayla şişirilmiş bir balon olduğunu ve iğne batırıldığında patlama sesinden başka bir şey çıkmayacağını öğrenmişti. Zadig, özellikle de, kadınları horgörmez ve onları fethetmekte zorluk çekmeyişiyle övünmezdi. Eli açıktı, yüce gönüllüydü; Zerdüşt'ün *"Sen yerken, yemeleri için köpeklere de bir şeyler ver, isterse seni ısırsınlar,"* öğüdüne uyarak, nankörleri minnet altında bırakmaktan çekinmezdi. Bir insanın olabileceği kadar bilgeydi, çünkü bilgelerle birlikte yaşamaya çalışırdı. Eski Kaldelilerin bilimlerini öğrenmiş olduğundan, insanların o zamanlar bildiği kadar doğanın fizik yasalarından haberdardı ve insanların her çağda bildiği kadar, yani çok az, metafizik bilirdi. Yılın üç yüz altmış beş gün altı saat olduğuna ve güneşin sistemi-

6 Zerdüşt üzerine, Voltaire'in başvuru kaynağı, Hyde'in *Historia religionis veterum Persarum* (1700) adlı kitabıdır. – ç.n.

mizin merkezinde bulunduğuna, çağının yeni felsefesine karşın, kesinlikle inanıyordu ve önde gelen din adamları, aşağılayıcı bir kibirle ona düşüncelerinin yanlış olduğunu, güneşin kendi ekseni etrafında döndüğüne ve yılın on iki ay olduğuna inanmanın devlet düşmanlığı olduğunu söylediklerinde, öfkelenmez ve onları horgörmeden susardı.

Zadig büyük bir zenginliğe, bunun sonucu olarak da geniş bir dost çevresine sahipti; sağlığı yerinde, yüzü sevimli, hak bilir ve ölçülü olduğu için, içten ve soylu bir yüreğe sahip olduğu için mutlu olabileceğini sanıyordu. Güzelliği, soyu ve serveti nedeniyle Babil'in en gözde kısmeti sayılan Sémire'le[7] evlenecekti. Sémire'e sıkı sıkıya ve erdemle bağlıydı. Sémire de onu tutkuyla seviyordu. Fırat kıyılarını süsleyen palmiyeler altında Babil kapılarından birine doğru birlikte gezinirlerken, kılıçlar ve oklarla silahlanmış insanların kendilerine doğru geldiğini gördüklerinde, onları birleştirecek mutlu güne çok az kalmıştı. Bunlar, vezirlerden birinin yeğeni olan genç Orcan'ın[8] yardakçılarıydı; amcasının nedimleri, onu canının her istediğini yapabileceğine inandırmışlardı. Onda, Zadig'in inceliklerinden ve erdemlerinden hiçbiri yoktu ama ondan daha değerli olduğuna inandığı için, tercih edilmemiş olmak Orcan'ı umutsuzluğa düşürüyordu. Yalnızca boş gururundan kaynaklanan bu kıskançlık, Sémire'i çılgınca sevdiğini düşündürüyordu ona. Orcan, Sémire'i kaçırmak istiyordu. Saldırganlar, Sémire'i yakaladılar ve başvurdukları şiddetin taşkınlığıyla onu yaraladılar, görüntüsü İmaüs dağının[9] kaplanlarının bile yüreği-

7 Sémire adı, evlilikte sadakatsizliğin simgesi olmuş Semirem veya Sémiramis adını çağrıştırmaktadır. Voltaire, "Zadig"i yazdığı aynı zaman diliminde *Sémiramis* adlı trajedisini de kaleme almıştı. –ç.n.

8 Orcan, Doğulu bir addır. I. Osman'ın oğlu ve I. Murat'ın babası bir Orcan (Orhan) bulunmaktadır (*Essai sur les mœurs*, bölüm LXXXVII). *Bajazet* (Bayezit) adlı oyununda (III, VIII), Orcan, Bayezit'in ölüm emrini Roksan'a götüren haremağası zencinin adıdır. Voltaire, 1726'da bir tartışma üzerine kendini uşaklarına dövdüren Rohan'ın adı üzerine anagram yapıyor da olabilir. –ç.n.

9 İmaüs: Eskilerin, Himalayalar'ın ve Bolar dağlarının bir kısmını oluşturan ve yaban hayvanlarıyla ünlü iki sıradağa verdikleri ad. –ç.n.

ni yumuşatacak bir insanın kanını döktüler. Çığlıkları göğü deliyordu. "Kocacığım! Beni, taptığım insandan ayırıyorlar!" diye haykırıyordu. Karşılaştığı tehlikeyi umursamıyor, yalnızca sevgili Zadigini düşünüyordu. Zadig de o sırada genç kıza verdiği değer ve ona duyduğu sevginin verdiği tüm güçle onu savunuyordu. Yalnızca iki kölenin yardımıyla saldırganları kaçırdı, bayılmış ve kanlar içinde kalmış Sémire'i evine götürdü. Gözlerini açtığında kurtarıcısını gören genç kız, ona;

—Ah Zadig! dedi, Seni kocam olarak seviyordum, şimdi hayatımı ve onurumu borçlu olduğum biri olarak seviyorum.

Sémire'inki kadar güven dolu bir yürek hiç görülmemiştir; bu kadar büyük iyilik, bu kadar sevecen coşku, bu kadar meşru aşk duyguları esinleyen ateşten sözlerle bu kadar dokunaklı duygular asla bu kadar çekici dudaklardan ifade edilmemiştir. Sémire'in yarası hafifti; çabucak iyileşti. Zadig daha tehlikeli yaralanmıştı: Gözünün yakınına değen bir ok derin bir yara açmıştı. Sémire, Tanrılardan sadece sevgilisinin iyileşmesini diliyordu. Gece gündüz iki gözü iki çeşme ağlıyordu: Zadig'in gözlerinden yararlanabileceği ânı bekliyordu. Ama yaralı sol gözde çıkan bir çıban herkesi korkuttu. Büyük hekim Hermes'i[10] araması için Memfis'e kadar adam gönderdiler; Hermes kalabalık bir maiyetle geldi. Hastayı muayene etti ve gözünü yitireceğini bildirdi; hatta bu uğursuz kazanın olacağı gün ve saati de önceden haber verdi.

—Eğer, bu sağ göz olsaydı, dedi, onu iyileştirebilirdim, ama sol gözdeki yaralar iyileştirilemez.

Tüm Babil, Zadig'in yazgısına yanarken, Hermes'in ilminin derinliğine hayran kaldı. İki gün sonra çıban kendiliğinden patladı. Zadig tamamen iyileşti. Hermes, Zadig'in

10 Hermes: Yunan mitolojisinde Zeus ve Maia'nın oğlu olup Zeus'un habercisidir. Tanrıların en kurnazı ve en hızlısıdır, ayrıca büyülü bir değnek taşır. Eski metinlere göre Hermes Trismegistus veya Hermes-Thot eski Mısır'da yaşamış bir bilgedir. Mükemmel bilimadamı olarak da görülen Hermes-Thot simyacılıkta önemli rol oynamıştır. –ç.n.

iyileşmemesi gerektiğini kanıtlayan bir kitap yazdı. Zadig, o kitabı hiç okumadı ama dışarı çıkar çıkmaz, hayatının mutluluk umudu olan ve yalnızca onun için gözleri olsun istediği kişiyi ziyaret etmeye hazırlandı. Sémire, üç günden beri köyde idi. Zadig yoldayken öğrendi ki tek gözlü insanlardan fena halde tiksindiğini kibirle söyleyen bu güzel hatun aynı gece Orcan'la evlenmişti. Bu haber üzerine Zadig düşüp bayıldı; acısı onu neredeyse mezara sokacaktı; uzun süre hasta yattı ama sonunda akıl acıyı yendi ve bu durum duyduğu büyük üzüntüye teselli oldu.

—Mademki, dedi, sarayda yetişmiş bir kızın böylesine zalim kaprisleri oluyor, halktan biriye evlenmeliyim.

Kentin en akıllı ve en iyi yetiştirilmiş kızı olan Azora'yı kendine eş seçti ve bir ay çok mutlu bir hayat sürdüler. Lakin zamanla genç kadında biraz hafiflik; en yakışıklı gençleri, en akıllı ve en erdemli bulmaya karşı bir eğilim olduğunu sezmeye başladı.

İKİNCİ BÖLÜM

BURUN[11]

Bir gün Azora bir gezintiden öfke içinde, homur homur homurdanarak döndü.

—Neyin var, sevgili eşim? diye sordu ona Zadig, Seni kim böyle kızdırdı?

—Yazık! dedi Azora, Tanık olduğum manzarayı sen de görseydin, benim gibi kızardın. Bu çayırın kıyısındaki derenin yanında iki gün önce genç eşine bir mezar yapan genç dul Cosrou'yu teselli etmeye gitmiştim. Acısı içerisinde Tanrılara, bu derenin suyu mezarın yanından aktığı sürece oradan ayrılmayacağına ant içmiş.

—Ne var bunda? dedi Zadig, Demek ki kocasını gerçekten seven, saygıdeğer bir kadınmış.

—Ah! diye yanıtladı onu Azora, Onu ziyaret ettiğimde neyle uğraşıyordu bir bilsen!

—Neyle, güzel Azora?

—Derenin yatağını değiştiriyordu.

Azora, genç dula o kadar uzun uzun sövüp saydı, onu o kadar şiddetle kınadı ki bu erdem gösterisi Zadig'in hiç hoşuna gitmedi.

Karısının, diğer gençlerden daha dürüst ve değerli bulduğu Cador adında bir dostu vardı. Zadig ona içini döktü ve değerli bir armağan vererek elinden geldiğince kendisine bağlılığını garantiye aldı. Köyde, dostlarından birinin evin-

11 Voltaire, burada Efesli Hatun'un öyküsünden (Pétronius, Satyricon, Böl. CXI-CXII) esinlenmiştir. Saint-Evremond bu öykünün bir uyarlamasını yazmıştı ve La Fontaine, Efesli Hatun adlı öyküsünü buradan çıkarmıştı. – ç.n.

de iki gün geçiren Azora, üçüncü gün eve döndü. Gözü yaşlı hizmetçiler, kocasının önceki gün birdenbire öldüğünü, bu kötü haberi kendisine bildirmeye cesaret edemediklerini ve Zadig'i atalarının bahçenin diğer ucundaki mezarına gömdüklerini söylediler. Azora ağladı, saçını başını yoldu ve ölmeye ant içti. Akşam Cador, kendisiyle konuşmasına izin vermesini istedi ve beraberce ağladılar. Ertesi gün, daha az ağladılar ve birlikte öğle yemeği yediler. Cador, dostunun servetinin büyük bölümünü kendisine bıraktığını ve bu serveti onunla paylaşmaktan mutluluk duyacağını anlamasını sağlayacak laflar etti. Kadın ağladı, kızdı, yatıştı; akşam yemeği, öğle yemeğinden uzun sürdü; daha bir serbestçe konuştular: Azora, merhumu övdü ama Cador'da bulunmayan kusurları olduğunu da itiraf etti.

Akşam yemeği yenirken, Cador şiddetli bir dalak ağrısından yakındı; endişe ve telaşa kapılan kadın, içlerinden birinin dalak rahatsızlığına iyi gelip gelmediğini sınamak için, süründüğü bütün esansları getirtti; Büyük Hermes'in hâlâ Babil'de olmamasına hayıflandı; hatta Cador'un büyük acı duyduğu yerine dokunmaya bile tenezzül etti.

—Demek, bu acımasız hastalığa yakalandınız, dedi, ona acıyarak.

—Bu hastalık, diye yanıtladı Cador, kaç defa beni neredeyse mezara sokuyordu, beni kurtaracak tek bir çare var: Bir gün önce ölmüş birinin burnunu sancıyan yerin üzerine koymak.

—Çok tuhaf bir çareymiş, dedi Azora.

—Arnou* Efendi'nin beyin kanamasına karşı küçük keseciklerinden daha tuhaf değil, diye yanıtladı Cador.

Genç adamın değerine ilaveten bu kanıt, sonunda kadının kararını vermesini sağladı.

* Boyuna asılan bir kesecikle, beyin kanamasını iyileştiren ve önleyen Arnou adında biri vardı gazetelerde. –Voltaire'in notu. (Voltaire'in notunda Arnou'nun yazılışı tuhaftır; ilk Memnon'da, sözcük doğru olarak Arnoult şeklinde yazılmıştı: Voltaire, kuşkusuz "Zadig"de daha doğulu bir hava vermek istemiştir. Arnoult, *le Mercure de France* gazetesinde yayınlattığı ilanlarla 1747-1748 yıllarında "anti-epileptik" keseler satarak büyük bir ün kazanmıştı. – ç.n.)

—Ne de olsa, dedi, kocam dünün dünyasından yarının dünyasına Tchinavar[12] köprüsünden geçerken ikinci hayatındaki burnu, birinci hayatındakinden biraz daha kısa olduğu için Azrail güçlük çıkarmayacaktır.

Bir ustura aldı, eşinin mezarına gitti, orayı gözyaşlarıyla suladı ve mezarında uzanmış yatan Zadig'in burnunu kesmek için yaklaştı. Zadig, bir eliyle burnunu tutup, diğer eliyle usturayı durdurarak doğruldu.

—Hatun, dedi ona, genç Cosrou'ya artık söylenip durma, burnumu kesmeyi tasarlamanın, bir derenin yolunu değiştirmekten aşağı kalır yanı yok.

12 Tchinavar köprüsü adını Voltaire, Hyde tarafından verilen Sadder'den seçmelerden almıştır. Zerdüşt'e göre, dürüst ruhlar ebedi mutluluğa erişmek için bu köprüden geçerler (Sırat köprüsü). –ç.n.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÖPEK VE AT

Zadig, Zend[13] kitabında yazıldığı gibi, evliliğin ilk ayının balayı, ikinci ayının üzüntü ayı olduğunu anladı. Bir süre sonra, birlikte yaşanması güçleşen Azora'yı boşadı ve mutluluğu doğanın incelenmesinde aradı.

—Tanrı'nın bu büyük kitapta gözlerimizin önüne serdiği şeyleri okuyan bir filozoftan daha mutlusu yoktur, diyordu, orada keşfettiği gerçeklerin çok yararını görür. Ruhunu besler ve yüceltir, huzur içinde yaşar; insanlardan hiç korkmaz, sevgili eşi burnunu kesmeye gelmez.

Kafasında bu düşüncelerle, Fırat kıyısında bir köy evine çekildi. Orada, bir köprünün kemeri altından bir saniyede kaç parmak su aktığını hesaplamakla ya da sıçan ayında koyun ayındakinden bir ligne[14] küp daha fazla yağmur yağıp yağmadığını araştırmakla uğraşmıyordu. Ne örümcek ağından ipek yapmayı ne de kırık şişelerden porselen yapmayı düşlüyordu; daha çok hayvanların ve bitkilerin özelliklerini inceledi ve kısa sürede diğer insanların hiçbir ayrım göremedikleri şeylerde binlerce ayrım görmesini sağlayan bir bilgeliğe ulaştı.

Bir gün,[15] Zadig küçük bir korunun yakınlarında gezinirken kraliçenin haremağalarından birinin kendisine doğru koştuğunu gördü, ardısıra yitirdikleri en değerli şeyi arayan şaşkın insanlar gibi oraya buraya koşuşturan

13 Zend-Avesta: Zerdüştlerin kutsal kitabı. –ç.n.
14 Eski bir uzunluk ölçüsü birimi: Başparmağın on ikide biri. –ç.n.
15 Voltaire'in bu fikri 1719'da Farsça'dan çevrilmiş *Le Voyâge et les Aventures des trois princes de Sarendip* adlı öyküden aldığı ileri sürülmüştür. –ç.n.

ve çok büyük bir endişe içinde gözüken birçok görevli geliyordu.

—Genç adam, dedi haremağası, kraliçenin köpeğini görmedin mi?

Zadig, alçakgönüllülükle cevap verdi:

—Dişi köpek demek istiyorsun, değil mi?

—Haklısın, diye karşılık verdi haremağası.

—Küçük bir epanyöl, diye ekledi Zadig.

—Kısa bir süre önce yavrulamış, sol ön ayağı aksıyor ve çok uzun kulakları var.

—Demek onu gördün, dedi haremağası, soluk soluğa.

—Hayır! dedi Zadig, Ne köpeği gördüm ne de kraliçenin bir köpeği olduğunu biliyordum.

Kaderin garip bir cilvesiyle, tam da bu sırada, kralın tavlasındaki en güzel at Babil ovasında bir seyisin elinden kaçmıştı. Avcıbaşı ile diğer görevliler, köpeğin peşinden koşan haremağasındaki kadar büyük bir endişe içinde atın peşinden koşturuyorlardı. Avcıbaşı, Zadig'e seslenip, kralın atının oradan geçip geçmediğini sordu.

—Dörtnalı çok iyi bir at, değil mi? diye cevap verdi Zadig, Beş ayak boyunda, toynağı çok küçük; üç buçuk ayak uzunluğunda bir kuyruğu var; geminin kulakları yirmi üç ayar altından, nalları on bir denyelik[16] gümüşten.

—Ne tarafa gitti? Nerede şimdi? diye sordu avcıbaşı.

—Ne gördüm ne de sözünün edildiğini duydum, dedi Zadig.

Zadig'in, kralın atını ve kraliçenin köpeğini çaldığından avcıbaşının da, haremağasının da hiç kuşkusu kalmadı; onu büyük desterham'ın[17] divanı önüne çıkardılar. Divan, onu ucu demirli meşin kırbaçla dövülmeye ve ömrünün geri kalanını Sibirya'da geçirmeye mahkûm etti. Hüküm ancak verilmişti ki atı ve köpeği buldular. Yargıçlar

16 Denier: Eski bir Roma parası, dinar. – ç.n.

17 Desterham, Defterdar sözcüğünden bozma. Persler'de ve Osmanlı'da askeri ve mali görevleri olan yüksek bir görevli. Voltaire, öykünün daha sonraki basımlarında, sözcüğü düzeltme zahmetine girişmemiştir. –ç.n.

üzülerek, yeniden hüküm vermek zorunluluğunu hissettiler ve gördüğü şeyleri görmedim dediği için onu dört yüz ons altın ödemeye mahkûm ettiler. Önce bu cezayı ödemek gerekti; ancak bundan sonradır ki büyük desterhamın divanında Zadig'in kendisini savunmasına izin verildi; Zadig şöyle konuştu:

— Kurşunun ağırlığına, demirin sertliğine, elmasın parlaklığına sahip olan ve altına benzeyen siz adalet yıldızları, bilim kuyuları, gerçeğin aynaları! Mademki bu yüce divanın huzurunda konuşmama izin verildi, Oromazdes üzerine size yemin ederim ki ne kraliçenin saygıdeğer köpeğini ne de kralın kutsal atını gördüm. Olanları anlatayım. Saygıdeğer haremağası ile anlı şanlı avcıbaşına rastladığım koruya doğru bir geziye çıkmıştım. Kum üzerinde bir hayvanın izlerini gördüm, bunun küçük bir köpeğin izleri olduğunu kolaylıkla anladım. Ayak izleri arasında, küçük kum yükseltileri üzerinde görülen hafif ve uzun çizgiler, bunun sarkık memeli dişi bir köpek olduğunu ve kısa bir süre önce yavrulamış olduğunu anlamamı sağladı, ön ayaklarının yanıbaşında kumun yüzeyini sıyırmışa benzeyen farklı nitelikteki başka izlerden köpeğin uzun kulakları olduğunu öğrendim; bir ayağın diğer üç ayağa göre kumda daha az derin iz bıraktığını ayrımsadığımdan yüce kraliçemizin köpeğinin, sözümü mazur görünüz, birazcık aksadığını anladım.

Krallar kralının atına gelince; söz konusu korunun yollarında gezinirken bir atın nal izlerini fark ettim; hepsi eşit aralıklıydı. İşte, dedim, dörtnalı çok iyi bir at. Genişliği ancak yedi ayak olan bir yolda, yolun ortasından itibaren sağda ve solda üçer buçuk ayak uzaklıktaki ağaçların tozları biraz kalkmıştı. Bu atın, dedim, üç buçuk ayak uzunluğunda bir kuyruğu var, sağa ve sola savurarak bu tozları süpürmüş. Beş ayak yükseklikte bir çardak oluşturan ağaçların altında, dallarından yeni düşmüş yapraklar gördüm, atın oraya dokunmuş olduğunu anladım, demek ki yüksekliği beş ayakmış. Gemine gelince, yirmi üç ayar

altından olmalıydı, çünkü geminin kulaklarını, denek taşı olduğunu gördüğüm ve denediğim bir taşa sürtmüştü. Son olarak da na llarının bir başka tür çakıl taşı üzerinde bıraktığı izlere bakarak on bir denyelik gümüşten olduğuna hükmettim.

Bütün yargıçlar, Zadig'in derin ve keskin ayırt etme yetisine hayran kaldılar; haber kral ve kraliçeye kadar gitti. Iç odalarda, odalarda ve divanda yalnızca Zadig'den söz ediliyordu ve bazı rahiplerin, büyücü olduğu için Zadig'in yakılması düşüncesinde olmalarına karşın, Kral, Zadig'in mahkûm edildiği dört yüz ons altınlık cezanın kendisine geri verilmesini emretti. Zabıt kâtibi, mübaşirler, dava vekilleri kalabalık bir görevliler topluluğuyla Zadig'in dört yüz ons altınını evine götürdüler; sadece üç yüz doksan sekiz onsunu yargılama masrafı olarak alıkoydular ve uşakları da para istediler.

Zadig, çok bilgili olmanın çoğu kez ne kadar tehlikeli olduğunu gördü ve tekrar fırsat düşerse gördüklerini söylememeye kendi kendine söz verdi.

Bu fırsat kısa bir süre sonra bir rastlantı sonucu ortaya çıktı. Bir mahpus hapishaneden kaçtı; Zadig'in evinin pencerelerinin altından geçti. Zadig'e sordular, hiçbir şey söylemedi ama pencereden bakmış olduğu kanıtlandı. Bu suç nedeniyle beş yüz ons altın ödemeye mahkûm edildi ve Babil âdetlerine göre, hoşgörülerinden ötürü yargıçlarına teşekkür etti.

—Ey Ulu Tanrım, dedi kendi kendine, kraliçenin köpeğinin veya kralın atının geçtiği bir koruda gezinti yapan kişinin başına neler gelirmiş! Pencereye çıkmak ne tehlikeliymiş! Bu dünyada mutlu olmak ne kadar zormuş!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HASUT

Zadig, yazgının kendisine ettiği kötülüklerin avuntusunu felsefede ve dostlukta bulmak istedi. Babil'in bir kenar mahallesinde zevkle döşenmiş bir evi vardı, sade bir adama yaraşır bütün sanatları ve eğlenceleri buraya topladı. Sabahları, kütüphanesi tüm bilginlere açıktı; akşamlan, sofrasında seçkin bir topluluk bulunurdu ama çok geçmeden bilginlerin ne kadar tehlikeli olduğunu anladı. Zerdüşt'ün griffon[18] yenmesini yasaklayan yasası üzerine büyük bir tartışma çıkmıştı. "Böyle bir hayvan yoksa," diyordu bazıları, "yenmesi nasıl yasaklanabilir?" "Zerdüşt, yenmesini istemediğine göre," diyordu ötekiler, "varolması gerekir." Zadig aralarını bulmaya çalışarak, onlara "Griffon varsa, yemeyelim; yoksa, zaten yiyemeyiz ve böylece her iki durumda da emre uymuş oluruz," diyordu.

Griffonların özellikleri üzerine on üç cilt kitap yazmış, büyük bir théurgist[19] olan bir bilgin hemen koşup Kaldelilerin en ahmağı, bu yüzden de en fanatiği olan Yebor[20] adlı bir başrahibe Zadig'i şikâyet etti. Bu adam, güneşin şanı uğruna Zadig'i kazığa oturtacak ve daha büyük bir zevkle

18 Griffon: Kartal başlı aslan olarak betimlenen efsanevi yaratık. Voltaire, "Babil Prensesi" öyküsünde (1768) griffonları anka kuşunun yanına koyar. –ç.n.

19 Théurgist: Melekler ve gök varlıkları aracılığıyla büyücülük yaptığını savlayan kimse. –ç.n.

20 Yebor: *Felsefe Mektupları*'nın etkilerinden kaygılanarak, bu yapıtın yayımlanmasından sonra Voltaire'e karşı düşmanlık gösteren ve onu sarayın gözünden düşüren Mirepoix rahibi Boyer'in adının anagramı. Voltaire, sürekli öcünü almaya çalışmıştır. –ç.n.

Zerdüşt'ün dua kitabını okuyacaktı. Dostu Cador (bir dost, yüz rahibe yeğdir) gidip ihtiyar Yebor'u buldu ve ona:

—Güneş ve griffonlar çok yaşasın! Sakın Zadig'i cezalandırmaya kalkışmayın: O bir azizdir; kümesinde griffonları var ve o onları yemiyor, onu suçlayan adamsa tavşanların toynaklı ve yenmelerinin caiz olduğunu ileri sürmeye cesaret edebilen bir sapkındır, dedi.

—Pekâlâ, dedi kel kafasını sallayarak Yebor, Zadig'i griffonlar hakkında kötü şeyler düşündüğü için, diğerini de tavşanlar hakkında kötü şeyler söylediği için kazığa oturtmalı.

Cador, kendisine bir çocuk doğurmuş olan ve rahipler okulunda epeyce saygınlığı olan bir nedime aracılığıyla işi yatıştırdı. Kimse kazığa oturtulmadı; bu yüzden birçok din bilgini homurdandı ve Babil'in çökeceği kehanetinde bulundu. Zadig haykırdı:

—İnsanoğlunun mutluluğu neye bağlıdır? Bu dünyada, varolmayan şeyler dâhil, her şey bana zulmediyor.

Bilginlere lanet etti ve bundan böyle yalnızca seçkin insanlarla bir arada yaşamaya karar verdi.

Evinde Babil'in en dürüst insanlarını, en sevimli kadınlarını topluyordu; çoğu kez müziğin ardından nefis bir akşam yemeği veriyordu. Bu yemekleri canlandıran sohbetlerde bir insanın zekâdan yoksunluğunu göstermesinin ve toplantıların tadını kaçırmanın en güvenilir yolu olan zekâ gösterilerine başvurmamayı bir şekilde becerdi. Ne dostların ne de yemeklerin seçimi boş bir gururun ürünüydü; çünkü o olduğu gibi görünmekten zevk alıyor ve bu davranışıyla, kazanmaya can atmadığı gerçek bir saygı görüyordu herkesten.

Evinin tam karşısında, ruhunun kötülüğü kaba saba fizyonomisinden okunan, Arimaze adında biri oturuyordu. Adam kıskançlıktan çatlıyor, kibrinden yanından geçilmiyordu; üstüne üstlük çok da can sıkıcı biriydi. Yüksek sosyetede hiç başarılı olamadığından, onları çekiştirerek intikamını alıyordu. Çok zengin olmasına rağmen,

evinde birkaç dalkavuk dışında kimseyi toplayamıyordu. Akşamları, Zadig'in evine giren arabaların gürültüsü onu rahatsız ediyor, övgülerin gürültüsü daha da öfkelendiriyordu. Zaman zaman Zadig'in evine gidiyor ve buyur edilmeden sofraya oturup herkesin neşesini kaçırıyordu; tıpkı söylencedeki kadın başlı, kuş gövdeli canavarın dokunduğu etleri bozması gibi. Bir gün kadının birine ziyafet vermek isteyeceği tuttu; kadın daveti kabul etmek yerine, gidip Zadig'in evinde yemek yedi. Bir başka gün, sarayda Zadig'le konuşurken bir vezirin yanından geçtiler, vezir Zadig'i yemeğe davet edip Arimaze'ı davet etmedi. En dinmez kinlerin, bundan daha önemli bir nedeni yoktur. Babil'in Hasut'u* denen bu adam, Zadig'i yok etmek istedi, çünkü ona Mutlu Adam diyorlardı. Zerdüşt'ün dediği gibi kötülük yapma fırsatı günde yüz defa, iyilik yapma fırsatı yılda bir defa bulunur.

Hasut, evinin bahçesinde iki dostu ve bir kadınla gezinen ve sırf bir şeyler söylemiş olmak için sık sık kadına hoş sözler söyleyen Zadig'in evine gitti. Konuşma, döndü dolaştı kralın kendisine bağlı Hyrcania[21] prensine karşı mutlu bir şekilde sona erdirdiği savaşa geldi. Bu kısa savaşta cesaretini göstermiş olan Zadig, kralı göklere çıkarıyor, yanındaki güzel kadınaysa daha büyük övgüler yağdırıyordu. Yazı levhasını alarak, o anda oluşturduğu dört dizeyi yazdı ve okuması için bu güzel kadına verdi. Dostları, şiiri kendilerine de göstermesini rica ettiler; alçakgönüllülük ya da daha çok özsaygısı Zadig'in bunu yapmasını engelledi. Doğaçlamayla yazılan bir şiirin, kimin onuruna yazılmışsa, ancak onun için bir anlam taşıyacağını biliyordu. Şiiri üzerine yazdığı levhayı iki parçaya bölerek bir gül çalılığına fırlattı; arkadaşlarının aramaları bir sonuç vermedi. Yağmur çiselemeye başlayınca eve girdiler. Bahçede kalan Hasut araya taraya sonunda levhanın bir parçasını buldu. Levha

* Hasut: (Arp.) Kıskanç, haset dolu. –ed.n.

21 Hyrcania: Eski Farsça Verkana (Kurdun Ülkesi), Hazar Denizi'nin güneydoğusunda tarihsel bölge. –ç.n.

öyle kırılmıştı ki, satırı dolduran her yarım dizenin anlamı, hatta daha küçük bir vezni vardı ama daha tuhaf bir tesadüfle, bu küçük dizeler krala karşı en korkunç küfürlerle dolu bir anlam oluşturuyordu. Levhada şunlar okunuyordu:

Alçakca cinayetlerle
Sapasağlam tahtında
Halk huzur içindeyken
Budur tek düşman

Hasut, ömründe ilk defa mutlu oldu. Erdemli ve sevimli adamı yok etmek artık elindeydi. Yüreği bu zalim sevinçle dolu, Zadig'in eliyle yazılmış bu yergiyi krala ulaştırdı: Zadig'i, iki dostunu ve kadını hapse attılar. Dinlemeye bile tenezzül etmeden kısa sürede davasını gördüler. Kararı okumak için mahkemeye götürüldüğünde, Hasut yoluna çıktı ve dizelerinin değersizliğini bağırarak söyledi. Zadig, iyi bir şair olduğunu savlamıyordu ama majestelerine karşı suç işlemiş bir mahkûm olmaktan ve işlemedikleri bir suç yüzünden güzel bir kadının ve iki dostunun hapsedilmiş olmasından büyük bir üzüntü duyuyordu. Konuşmasına izin vermediler, çünkü yazı levhaları konuşuyordu. Babil yasaları böyleydi. Hiçbiri ona acımaya cesaret edemeyen ve zarafetle ölüp ölemeyeceğini görmek için yüzünü incelemek üzere itişip kakışan kalabalık bir meraklılar topluluğunun arasından geçirilerek, idamın yapılacağı yere götürdüler. Sadece akrabaları dertleniyordu, çünkü onlara hiç miras düşmüyordu. Mal varlığının dörtte üçüne kral hesabına, dörtte birine Hasut hesabına el konuyordu.

Zadig'in ölmeye hazırlandığı sırada, kralın papağanı balkonundan uçup, Zadig'in bahçesinde bir gül çalılığı üzerine kondu. Rüzgâr, komşu ağaçlardan birinden bir şeftaliyi oraya uçurmuştu; şeftali bir yazı levhası üzerine düşmüş ve ona yapışmıştı. Kuş, şeftaliyi ve levhayı kaldırıp götürmüş, monarkın dizlerine bırakmıştı. Hükümdar, bu yarım yazı levhasından hiçbir anlam çıkarılamayan ve

dize sonlarına benzeyen sözcükleri okudu. Şiiri seviyordu; şiiri seven hükümdarlardan kötülük gelmezdi: Papağanının serüveni onu düşüncelere sevketti. Zadig'in levhaya yazdığı yazıları anımsayan kraliçe, levhayı getirtti. Birbirine tamamen uyan iki parçayı bir araya getirdiler; o zaman Zadig'in yazdığı dizeleri tam olarak okudular:

Alçakca cinayetlerle karıştığını gördüm dünyanın
Sapasağlam tahtında, kral herkesi alt etmesini bilir
Halk huzur içindeyken sadece aşk uğruna savaşılır
Budur tek düşman korkulması gereken

Kral, derhal Zadig'in huzura getirilmesini, iki dostunun ve güzel kadının hapisten çıkarılmasını buyurdu. Zadig, kral ve kraliçenin ayaklarına kapandı: Kötü dizeler yazmış olduğu için majestelerinin kendisini bağışlamasını diledi; alçakgönüllülükle, o kadar incelikle ve mantıklı konuştu ki kralla kraliçe onu tekrar görmek istediler. Zadig yeniden saraya gitti, ondan daha çok hoşlandılar. Onu haksız yere suçlayan Hasut'un bütün mal varlığını Zadig'e verdiler ama Zadig hepsini Hasut'a geri verdi ve Hasut yalnızca servetini yitirmemiş olmanın sevincinden duygulandı. Kralın Zadig'e karşı duyduğu saygı günden güne arttı. Onu bütün eğlencelere çağırıyor ve her işinde ona danışıyordu. Kraliçe artık ona, kendisi için, kocası yüce kral için, Zadig için ve krallık için tehlikeli olabilecek bir sevgiyle bakıyordu. Zadig, mutlu olmanın o kadar da zor olmadığına inanmaya başlıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM
YÜCE GÖNÜLLÜ İNSANLAR

Her beş yılda bir kutlanan büyük bayram günleri geldi çattı. Beş yılın sonunda, en yüce gönüllü eylemi yapmış olan yurttaşları törenle ilan etmek Babil'de âdetti. Devlet büyükleri ile rahipler yargıçtılar. Kentteki hizmetlerin yürütülmesi görevini üstlenmiş baş satrap kendi yönetimi sırasında meydana gelmiş en güzel eylemler hakkında bilgi verirdi. Oya başvurulur, kral hükmünü bildirirdi. Bu törene dünyanın dört bir yanından insanlar gelirdi. Kazanan, monarkın elinden değerli taşlarla süslü altın bir kupa alırdı ve kral ona şöyle derdi: "Bu yüce gönüllülük ödülünü alın; tanrılar bana, sana benzeyen birçok uyruk versin!"

Bu unutulmaz gün geldiğinde, şan ve şöhretin atların çevikliğiyle veya bedenin gücüyle değil de ancak erdemle kazanıldığı bu oyunlara gelen tüm ulusların elçileriyle, devlet büyükleriyle ve rahiplerle çevrili kral, tahtında göründü. Baş satrap, bu paha biçilmez ödülü kazanmayı hak edecek olanların yaptıkları işleri yüksek sesle bir bir anlattı. Zadig'in Hasut'a bütün servetini geri vermekle gösterdiği ruh yüceliğinden hiç söz etmedi; bu, ödülü kazanmayı hak edecek bir eylem değildi.

Baş satrap, ilk önce sorumlu bile olmadığı bir yanılgı ile önemli bir davayı kaybettirdiği bir yurttaşa, kaybettiği mal varlığına eşit değerde olan kendi mal varlığını vermiş olan yargıcı sundu.

Sonra, çılgınca âşık olduğu ve evlenmek üzere olduğu kızı, kızın aşkından ölmek üzere olan yakın bir arkadaşı-

na bırakmış ve hatta kızın çeyiz masrafını karşılamış olan bir genci ortaya çıkardı.

Daha sonra, Hyrcania savaşında büyük bir gönül yüceliği örneği vermiş bir askeri ileri sürdü. Düşman askerleri sevgilisini kaçırmaya çalışıyorlardı, o da onlara karşı sevgilisini savunuyordu, daha başka Hyrcania askerlerinin birkaç adım ileride annesini kaçırmakta olduklarını söylediler; ağlayarak sevgilisini bırakıp annesini kurtarmaya koşmuş; daha sonra sevdiğine geri döndüğünde onu can çekişirken bulmuştu. Kendini öldürmek istemiş; annesi, ondan başka yardımına koşacak kimsesi olmadığını söyleyince hayata katlanmak yürekliliğini göstermişti. Yargıçların eğilimi askerden yanaydı. Kral sözü aldı ve dedi ki:

—Bunun yaptığı da, ötekilerin yaptıkları da güzel şeyler ama beni hiç şaşırtmadılar; dün Zadig beni şaşırtan bir şey yaptı. Vezirim ve gözdem Coreb, birkaç gündür gözümden düşmüştü. Ondan şiddetle yakınıyordum, bütün nedimlerim çok yumuşak davrandığımı söyleyip, Coreb'i yerden yere vuruyorlardı. Bu konuda ne düşündüğünü Zadig'e sordum, onu savunma cesaretini gösterdi. İtiraf ediyorum ki bir hatayı bütün mal varlığıyla ödeyenlerin, sevgilisinden vazgeçenlerin, bir anneyi sevdiğine tercih edenlerin örneklerini tarihte okudum ama hiçbir nedimin hükümdarının kızdığı, gözden düşmüş bir vezirin lehinde konuştuğunu okumadım. Yüce gönüllü eylemleri anlatılanların her birine yirmişer bin altın veriyorum ama kupayı Zadig'e veriyorum.

—Efendim, dedi Zadig, kupayı yalnızca siz majesteleri hak ediyorsunuz, en duyulmamış eylemi yapan sizsiniz, duygularınıza ters düşen şeyler söyleyen kölenize, kral olduğunuz halde hiç kızmadınız.

Kralı da, Zadig'i de herkes takdir etti. Mal varlığını veren yargıç, sevgilisini dostuna bırakan âşık, annesinin kurtuluşunu sevdiğinin kurtuluşuna yeğleyen asker monarkın hediyelerini aldılar, adlarını yüce gönüllüler kitabına yazdırdılar. Zadig kupanın sahibi oldu. Kral, uzun süre

koruyamayacağı iyi hükümdar namını kazandı. O gün, yasada belirtilenden daha uzun süren bir bayramla kutlandı. Anısını Asya hâlâ saklamaktadır. Zadig: "Sonunda mutlu oldum!" diyordu. Ama aldanıyordu.

ALTINCI BÖLÜM
VEZİR

Kral, baş vezirini kaybetmişti. Onun yerine Zadig'i seçti. Babil'in bütün güzel kadınları bu seçimi alkışladı, çünkü imparatorluk kurulalı beri, bu denli genç biri vezir olmamıştı. Bütün nedimler çok üzüldüler; Hasut bu yüzden mide kanaması geçirdi, burnu davul gibi şişti. Krala ve kraliçeye teşekkür eden Zadig, papağana da teşekkür etmeye gitti:

—Güzel kuş, dedi ona, hayatımı kurtaran ve beni baş vezir yapan sensin: Majestelerinin köpeği ve atı bana çok kötülük etmişlerdi ama sen bana iyilik yaptın. İnsanın yazgısı, görüyor musun, nelere bağlı! Ama, diye ilave etti, bu kadar tuhaf bir mutluluk, belki çok geçmeden uçup gider.

—Evet, diye yanıtladı onu papağan.

Bu karşılık Zadig'e çarpıcı geldi. Ama doğabilimlerinden iyi anladığından ve papağanların kâhin olabileceklerini sanmadığından, çok geçmeden kaygı ve tasalarından kurtulup, elinden geldiğince vezirliğini yapmaya koyuldu.

Yasaların kutsal gücünü herkese hissettirdi ama yüksek makamının ağırlığını kimseye hissettirmedi. Divan'ın sesini asla kısmadı, vezirlerin düşüncelerini söylemelerine gücenmedi. Bir konuda hüküm verdiğinde, hüküm veren o değildi; yasaydı ama yasa çok sert ise, onu yumuşatıyordu; o konuda yasa yoksa, yaptığı yasanın adaleti, insana bunun Zerdüşt'ün yasası olduğunu düşündürüyordu.

"Bir masumu mahkûm etmektense, bir suçlunun serbest kalması tehlikesini göze almak yeğdir" diyen büyük

ilkeyi, uluslar ondan almışlardır. Yasaların, halkı yıldırmaktan çok onların yardımlarına koşmak için yapıldıklarına inanıyordu. En önemli yeteneği, herkesin karartmaya çalıştığı gerçeği çözmekti. Yönetiminin ilk günlerinden başlayarak, bu yeteneğini kullanıma soktu. Babilli ünlü bir tüccar, Hindistan'da ölmüştü; iki oğlu, kız kardeşlerini evlendirdikten sonra mirastan eşit pay alacaklardı, ayrıca babasını daha fazla sevdiğine hükmedilen oğula otuz bin altınlık bir ödül bırakılıyordu. Büyük oğul babasına bir mezar yaptırdı, küçüğü kendi payına düşen paradan bir kısmını kız kardeşinin çeyizine kattı; herkes, "Babasını daha çok seven büyük oğuldur, küçüğü kız kardeşini daha çok seviyor; otuz bin altın büyüğün hakkıdır," diyordu.

Zadig, birbiri ardı sıra iki kardeşi huzuruna getirtti. Büyük oğula şöyle dedi:

—Babanız ölmemiş, son hastalığından kurtulmuş, Babil'e dönüyormuş.

—Allaha şükür, diye yanıtladı genç adam; ama o mezar bana ne kadar pahalıya mal oldu!

Zadig, sonra aynı şeyi küçük oğula söyledi.

—Allaha şükür, diye yanıtladı küçük oğul, sahip olduğum her şeyi babama geri vereceğim ama kız kardeşime verdiklerimi onda bırakmasını isterdim.

—Hiçbir şeyi geri vermeyeceksiniz, dedi Zadig, ayrıca otuz bin altını da alacaksınız; babanızı daha çok seven sizsiniz.

Çok zengin bir kız, iki rahibe evlilik sözü vermişti ve ayrı ayrı her birinden birkaç ay ders aldıktan sonra, kızın gebe kaldığı görüldü. Rahiplerin her ikisi de kızla evlenmek istiyordu. Kız:

—Beni imparatorluğa bir yurttaş verecek duruma kim getirdiyse, onu kendime koca olarak alacağım, diyordu.

—Bu güzel iş benim eserim, diyordu rahiplerden biri;

—Bunu ben başardım, diyordu öteki.

—Pekâlâ, dedi kız, çocuğa en iyi eğitimi verecek olanı, onun babası kabul edeceğim.

Genç kız bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Rahiplerin ikisi de çocuğu kendisi yetiştirmek istiyordu. Dava, Zadig'in huzuruna götürüldü. Zadig, rahipleri çağırttı. Birincisine:

—Öğrencine ne öğreteceksin? diye sordu.

—Ona, kuramsal gramerin girdisini çıktısını, tartışma sanatını, yıldız falını, cin çıkartmayı, esas olanı ve ikincil olanı, soyutu ve somutu, tek ve bölünmez olanı, sonsuz ahengi öğreteceğim, dedi büyük bilgin.

—Ben, dedi ikincisi, onu dürüst ve dost edinmeye layık bir insan yapmaya çalışacağım.

—Çocuğun babası ister ol, ister olma, annesiyle sen evleneceksin, diyerek hükmünü bildirdi Zadig.

YEDİNCİ BÖLÜM
ANLAŞMAZLIKLAR VE HUZURA KABULLER

Böylece Zadig her gün dehasının inceliğini ve ruhunun iyiliğini gösteriyordu; onu takdir ediyor ve seviyorlardı. İnsanların en şanslısı sayılıyordu, imparatorluğun her tarafında ondan söz ediliyordu; bütün kadınların gözü ondaydı, tüm yurttaşlar onu kutluyorlardı; bilginler, onu kâhinleri olarak görüyorlardı; rahipler bile onun yaşlı başrahip Yebor'dan daha çok bildiğini itiraf ediyorlardı. Ona griffonlar konusunda dava açmaktan çok uzaktılar, yalnızca, ona inanılır gözüken şeylere inanıyorlardı.

Babil'de bin beş yüz yıldır süren ve imparatorluğu iki inatçı mezhebe bölen büyük bir kavga vardı: Mezheplerden biri Mithra[22] tapınağına önce sol ayağı atarak girmek gerektiğini ileri sürüyordu; öteki mezhep bu âdetten tiksiniyor ve tapınağa hep önce sağ ayağını atarak giriyordu. Zadig'in hangi mezhebi yeğleyeceğini anlamak için törenlerle kutlanan kutsal ateş bayramı bekleniliyordu. Bütün dünyanın gözü onun iki ayağındaydı, bütün şehir heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Zadig tapınağa ayaklarını birleştirip sıçrayarak girdi, sonra etkili bir söylevle, insanlar arasında hiçbir ayrım yapmayan yer ve gök tanrısının sol bacak ile sağ bacak arasında da bir ayrım gözetmeyeceğini kanıtladı.

22 Mithra: Pers ve Suriye dinlerinin karışımından çıkan ve tapınma kuralları çok sert olan bir Doğu Tanrısı; Ahura Mazda'nın hizmetçisi; ışığın ve kutsal ateşin temsilcisi. –ç.n.

Hasut ve karısı, Zadig'in söylevlerinde yeterince mecaz olmadığını, dağları, tepeleri yerinden oynatamadığını[23] ileri sürdüler:

—Konuşması kupkuru ve dehadan yoksun, diyorlardı, anlattıklarında ne denizler kaçıyor, ne yıldızlar düşüyor, ne güneş bal mumu gibi eriyor: Onda güzel Şark üslubu yok.

Zadig aklın üslubuyla yetiniyordu. Doğru yolda olduğu için değil, makul olduğu için değil, sevimli olduğu için değil, baş vezir olduğu için herkes onun tarafını tuttu.

Beyaz rahiplerle siyah rahipler arasındaki büyük davayı da başarıyla sona erdirdi. Beyaz rahipler, Tanrıya dua ederken kışın doğuya dönmenin dine ve kutsal şeylere saygısızlık olduğunu ileri sürüyorlardı; siyahlar, yazın güneşin battığı tarafa dönerek dua eden insanların dualarının Tanrıyı tiksindirdiğini. Zadig, insanların istedikleri tarafa dönmelerini buyurdu.

Böylece işleri yoluna koymanın sırrını keşfetti, sabahları özel ve genel işlerle; günün geri kalan kısmında Babil'i güzelleştirmekle meşgul oluyordu: Çoktan beri modası geçmiş ama zevk sahibi olduğu için yeniden gün ışığına çıkardığı, insanları ağlatan trajediler, insanları güldüren komediler[24] sahneye koyduruyordu. Sanatçılara bilmişlik taslamıyor; iyilik yaparak, rütbeler vererek onları ödüllendiriyor; yeteneklerini gizliden gizliye hiçbir şekilde kıskanmıyordu. Akşamları kralı, özellikle de kraliçeyi eğlendiriyordu. Kral ona, "Büyük vezir!", kraliçe ise, "sevimli vezir" diyordu, sonra ikisi birden ekliyorlardı: "Asılsaydı çok yazık olurdu."

Onun yerinde olan hiçkimse, asla onun kadar çok kadınla görüşmek zorunda kalmamıştır. Kadınların çoğu aslı astarı olmayan dertlerini anlatmak bahanesiyle, onu elde etmek için geliyordu. Haset adamın karısı ilk ziyare-

23 Voltaire, Doğu üslubuyla İncil ile alay etmektedir. –ç.n.

24 Voltaire ne göz yaşartan komediden, ne de burjuva dramdan hoşlanıyordu ve trajedinin insanı dehşete düşürmekten çok, duygulandırması gerektiğini düşünüyordu. –ç.n.

te gelenlerdendi; kadın Mithra, Zenda-Vesta[25] ve kutsal yeminle, kocasının davranışından nefret ettiğini anlattı; sonra, kocasının kıskanç, kaba bir adam olduğunu söyledi; insanı ölümsüzlere benzeten tek şey olan kutsal ateşin değerli etkisinden yoksun bırakarak Tanrıların onu cezalandırmış olduklarını ima etti. En sonunda da çorap bağını isteyerek yere düşürdü; Zadig, her zamanki nezaketiyle onu yerden kaldırdı ama kadının dizine bağlamadı ve bu küçük hata, eğer hata ise, en korkunç bahtsızlıkların nedeni oldu. Zadig bunu bir daha hiç düşünmedi ama haset adamın karısı çok düşündü.

Huzura kabul edilmeye her gün başka kadınlar geliyordu. Babil'in gizli yıllığı onun yalnızca bir kez nefsine yenildiğini ileri sürmektedir. Ama Zadig, sevgilisiyle birlikte iken hiç şehvet hissi duymadığını, onu kucaklarken zihninin başka şeylerle meşgul olduğunu görmekten şaşkınlığa düşmüştü. Neredeyse farkına varmaksızın himayesi altına aldığının işaretlerini verdiği bu kadın, kraliçe Astarté'nin bir hizmetçisiydi. Bu sevimli Babilli kız teselli bulmak için kendi kendine: "Sevişirken bile aklı işinde olduğuna göre, bu adamın çok fazla işi olmalı," diyordu. İnsanların çoğunun tek sözcük söylemediği ve daha başkalarının yalnızca tatlı sözler söylediği bir anda, Zadig'in ağzından bir kez "Kraliçe!" sözü çıkıverdi. Babilli kız, nihayet Zadig'in kendine geldiğini ve ona "Kraliçem!" dediğini sandı. Ama sürekli dalgın olan Zadig, Astarté adını telaffuz etti. Bu mutlu anda her şeyi kendi lehine yorumlayan kadın, bunun, "Siz, kraliçe Astarté'den daha güzelsiniz" anlamına geldiğini düşündü. Zadig'in sarayından çok güzel armağanlarla çıktı. Yaşadığı serüveni, yakın dostu olan, haset kadına anlatmaya gitti, haset kadın tercih edilmemiş olmaktan çok incindi.

25 Burada Voltaire, bir kitabı, Tanrı yerine koymaktadır. Sözcüğün doğru yazılımı Zend Avesta'dır (Zend: Yorum; Avesta: Kutsal metin). Voltaire'in yazım şekli yanlış bir etimoloji ile açıklanır: Latince Vesta sözcüğünü, doğru olmayan bir yaklaşımla, bu Tanrıçaya ve eski Persler'deki ateş kültüne bağlamaktadır. –ç.n.

—Şu çorap bağını dizime bağlamaya bile tenezzül etmemişti, dedi, artık onu kullanmak istemiyorum.

—Ah! dedi talihli kadın, haset kadına, kraliçenin çorap bağının aynısından kullanıyorsunuz. Onu, aynı üreticiden mi alıyorsunuz?

Haset kadın derin düşlere dalıp, cevap vermedi ve haset kocasına akıl danışmaya gitti.

Zadig de öte yandan, insanları huzuruna kabul edip, yargılar verirken her zaman zihninin başka şeylere takıldığının farkına varıyor ve bunu neye yoracağını bilemiyordu: Tek derdi buydu.

Bir düş gördü: Sanki kuru otlar üzerine yatmıştı ve otlar arasındaki dikenler onu rahatsız ediyordu; daha sonra güllerden yumuşak bir yatak üzerinde dinleniyor gördü kendini, güllerin arasından çıkan bir yılan sivri ve zehirli diliyle onu kalbinden soktu.

—Eyvah! dedi uykudan uyanan Zadig, Çok uzun süre kuru ve insana batan otlar üzerinde yattım, şimdiyse gülden yataklar üzerinde yatıyorum, ama bu yılan da kim ola?

SEKİZİNCİ BÖLÜM
KISKANÇLIK

Zadig'in felaketi, mutluluğundan, özellikle de liyakatinden kaynaklandı. Zadig, her gün kral ve yüce eşi Astarté ile görüşüyordu. Güzellik için süs ne ise, zekâ için aynı şey olan hoşa gitme arzusu, konuşmalarının çekiciliğini iki katına çıkarıyor; gençliğinin ve zarafetinin Astarté üzerindeki etkisi yavaş yavaş artıyordu. Kraliçe önceleri bunun farkına varamadı. Tutkusu masumiyetinin bağrında büyüyordu. Astarté, eşi ve devlet için değerli bir insanı görmek ve dinlemek zevkine ikirciklenmeden ve korkmadan kendini teslim ediyordu; övgüde kendinden de ileri giden maiyetindeki kadınlara ondan bahsediyordu; her şey, hissetmediği okun kalbine saplanmasına hizmet ediyordu. Zadig'e armağanlar veriyordu, bu armağanlarında çapkınlığın payı düşünemediği kadar büyüktü; onunla yalnızca, hizmetlerinden memnun bir kraliçe olarak konuştuğuna inanıyordu ama ifadesi zaman zaman, duygulu bir kadının ifadesi oluyordu.

Astarté, tek gözlü insanlardan onca nefret eden Sémire'den de, kocasının burnunu kesmek isteyen şu öteki kadından da çok güzeldi. Astarté'nin senli benliliği, konuşurken kendisinin de yüzünü kızartmaya başlayan muhabbet dolu konuşmaları, Zadig'in bakışlarıyla buluşan, kaçırmaya çalıştığı bakışları Zadig'in kalbinde kendisini de şaşırtan bir ateşi tutuşturdu. Zadig karşı koymaya çalıştı; her zaman yardımına koşmuş olan felsefeyi yardımına çağırdı; felsefe, onu yalnızca aydınlattı ama içini rahatlat-

madı. Görev, minnettarlık, hakları çiğnenen hükümdar, bütün bunlar gözüne intikam Tanrıları gibi görünüyordu; mücadele ediyor, başarı kazanıyordu ama her an yeniden elde etmesi gereken bu utku, ona iniltilere ve gözyaşlarına mal oluyordu. Artık, her ikisine de o kadar zevk veren o eski serbestlik içerisinde kraliçe ile konuşmaya cesaret edemiyordu: Gözlerini bir duman perdesi örtüyor; konuşmakta zorlanıyor, sözleri birbirini tutmuyordu; gözlerini yere indiriyordu ve kendisine rağmen bakışları Astarté'den tarafa döndüğünde, kraliçenin yaşlarla ıslanmış, ateşten oklar çıkan gözleriyle karşılaşıyordu; bakışlar birbirine sanki şöyle diyordu: "Birbirimize tapıyoruz ve birbirimizi sevmekten korkuyoruz; her ikimiz de mahkûm ettiğimiz bir ateşi tutuşturuyoruz."

Zadig, kraliçenin yanından, şaşkın, çılgına dönmüş ve yüreği artık taşıyamayacağı bir yük altında ezilmiş olarak çıkıyordu: Şiddetli bir acıya uzun süre katlandıktan sonra, sonunda felaketini yüreğinden kopan acı çığlıkla ve alnından akan soğuk terlerle ortaya koyan biri gibi, sırrını dostu Cador'a açtı.

—Sizin kendinizden saklamak istediğiniz duyguları ben çok önceden çözmüştüm, dedi Cador ona, tutkuların kuşkuya hiç yer bırakmayan işaretleri vardır. Kalbinizdeki duyguları ben okuduğuma göre sevgili Zadig, kralın kendisini inciten bir duyguyu keşfedip keşfetmeyeceğine siz kendiniz karar verin. Kralın, insanların en kıskancı olmaktan başka bir kusuru yoktur. Siz kendi tutkularınıza, kraliçenin yapamadığı kadar büyük bir güçle karşı koyuyorsunuz, çünkü siz bir filozofsunuz, çünkü siz Zadig'siniz. Astarté, kadındır; kendisinin henüz suçlu olmadığını sandığından, gözlerinin sakınımsızca konuşmasını engellemez. Maalesef, masumiyetinden emin olduğu için, dışardan nasıl göründüğünü önemsemiyor. Kendisini suçlayacağı bir şeyi olmadığı sürece, onun için hep titreyeceğim. Birbirinizle anlaşmış olsaydınız, bütün gözleri aldatabilirdiniz: Doğmakta olan ve karşı konulmaya çalışılan bir

tutku kendini ele verir; tatmin edilmiş bir aşk gizlenmesini bilir.

Velinimeti krala ihanet etmek önerisi Zadig'i titretti ve istemeden suçlu durumuna düştüğü zaman daha da fazla sadakatle hükümdarına bağlandı. Ama kraliçe, Zadig'in adını o kadar sık anıyor, adını anarken yüzü öylesine kızarıyor, kralın huzurunda onunla konuşurken bazen öylesine heyecanlanıyor, bazen öylesine durgunlaşıyor, Zadig dışarı çıktığında öylesine derin düşlere kendini kaptırıyordu ki, kral bundan huzursuzluk duydu. Gördüğü her şeye inandı, görmediklerini hayal etti. Karısının pabuçlarının mavi, Zadig'in pabuçlarının da mavi, karısının kurdelelerinin sarı, Zadig'in bonesinin de sarı olduğunu ayrımsadı; ince duygulu bir hükümdar için bunlar korkunç göstergelerdi. Kuşkular, acıyla dolan ruhunda kesinlik kazandı.

Kralların ve kraliçelerin bütün köleleri, onların kalplerinin casusudurlar da. Çok geçmeden Astarté'nin sevdalandığını ve Moabdar'ın onu kıskandığını sezdiler. Hasut, karısına, kraliçenin çorap bağına benzeyen çorap bağını krala götürmesini salık verdi. Felaket tam olsun diye, çorap bağı maviydi. Monark, artık nasıl intikam alacağından başka bir şey düşünmüyordu. Bir gece kraliçeyi zehirlemeye ve şafak sökerken Zadig'i iple boğdurmaya karar verdi. İntikam alma işlerini yerine getiren acımasız haremağasına emir verildi. O sırada kralın odasında dilsiz ama sağır olmayan küçük bir cüce vardı. Kimse onu adam yerine koymazdı: Evcil bir hayvan gibi, olup biten en gizli şeylerin tanığı olurdu. Bu küçük dilsiz, kraliçeye ve Zadig'e çok bağlıydı. Ölümlerine karar verildiğini şaşkınlıkla olduğu kadar, korku içinde duydu. Birkaç saat sonra yerine getirilecek bu korkunç emri haber vermek için ne yapmalıydı? Yazı yazmayı bilmiyordu ama resim yapmasını öğrenmişti ve bayağı da benzetiyordu. Gecenin bir kısmını, istediklerini kraliçeye anlatabilmek için çiziktirmekle geçirdi. Yaptığı resmin bir köşesinde, haremağasına emir veren, öfkeyle coşmuş kral görülüyordu; üzerinde

mavi bir ip ve bir vazo olan bir masa ile mavi çorap bağları ve sarı kurdeleler vardı; kraliçe, tablonun ortasında, maiyetindeki kadınların kolları arasında son nefesini veriyordu; Zadig boğulmuş olarak ayakucunda yatıyordu. Ufukta doğan güneş, bu korkunç infazın günün ilk ışıklarıyla birlikte yapılacağını gösteriyordu. Eserini tamamlar tamamlamaz, Astarté'nin nedimelerinden birine koştu, onu uyandırdı ve yaptığı tablonun hemen kraliçeye götürülmesi gerektiğini işaretlerle anlattı.

Gece yarısı Zadig'i kapısını çalarak uyandırdılar; kraliçenin bir pusulasını verdiler; Zadig düş gördüğü kuşkusuna kapıldı; titreyen ellerle kraliçenin mektubunu açtı. Şu sözleri okuduğunda nasıl bir şaşkınlığa düştüğünü, nasıl yıkılıp umutsuzluğa kapıldığını tam olarak kim anlatabilir:

Hemen kaçınız, yaşamınıza son verecekler! Kaçınız, Zadig; aşkım ve sarı kurdelelerim adına, bunu size emrediyorum. Hiçbir suçum yok ama bir suçlu gibi öleceğimi hissediyorum.

Zadig konuşacak gücü zor buldu. Cador'un getirilmesini emretti ve hiçbir şey söylemeden pusulayı ona verdi. Cador, onu emre boyun eğmeye ve hemen Memfis yolunu tutmaya zorladı.

—Gidip kraliçeyi görmeye kalkışırsanız, dedi, ölümünü çabuklaştırırsınız; kralla konuşursanız, yine onu kaybedersiniz. Kraliçenin yazgısıyla ilgilenmeyi ben üstleniyorum; siz kendi yolunuza gidiniz. Hindistan'ın yolunu tuttuğunuz söylentisini yayacağım. Çok geçmeden gelir sizi bulurum ve Babil'de ne olup bittiğini anlatırım.

Cador, aynı anda, ayağına tez iki hecin devesini sarayın gizli kapılarından birine getirtti; taşınması gereken ve ruhunu teslim edecek hale gelen Zadig'i deveye bindirdi. Yalnızca bir uşak Zadig'e eşlik ediyordu; şaşkınlık ve acı içindeki Cador, çok geçmeden dostunu gözden yitirdi.

Bu ünlü kaçak, Babil'in görülebildiği bir tepenin etek-

lerine varınca, bakışlarını kraliçenin sarayına doğru çevirdi ve bayıldı; ancak gözyaşı dökmek ve ölümü dilemek için kendine geldi. Sonunda, kadınların en sevimlisinin ve kraliçelerin birincisinin acıklı yazgısını kafasında evirip çevirdikten sonra, bir anlığına kendi durumuna döndü ve haykırdı:

—İnsan yaşamı da nedir ki? Ey erdem! Ne işime yaradın? İki kadın yakışıksızca beni aldattı; suçsuz ve diğerlerinden daha güzel olan üçüncüsü ölecek! Yaptığım bütün iyilikler her zaman benim için birer felaket kaynağı oldu ve ancak bahtsızlığın en korkunç uçurumlarına yuvarlanmak için büyüklüğün zirvesine çıktım. Başkaları kadar kötü olsaydım, onlar kadar mutlu olurdum.

Bu ölümcül düşüncelerle yıkılmış, gözlerine acının perdesi inmiş, yüzünde ölümün solgunluğu ve ruhu iç karartıcı bir umutsuzluğun uçurumuna yuvarlanmış olarak, Mısır'a doğru yolculuğuna devam etti.

DOKUZUNCU BÖLÜM
DÖVÜLEN KADIN

Zadig, yıldızlara bakarak yolunu çiziyordu. Orion takımyıldızı ve parlak Sirius yıldızı, ona Süheyl yıldızı[26] yönünde kılavuzluk ediyordu. Doğada gerçekte mini minnacık bir noktadan başka bir şey olmayan yeryüzü, açgözlülüğümüze onca büyük, onca asil gözükürken, o, gözlerimize ancak zayıf bir kıvılcım gibi gözüken bu engin ışık kürelerine hayranlık duyuyordu. O zaman, insanları, gerçekte oldukları gibi, küçük bir çamur topu üzerinde birbirlerini yiyen böcekler olarak düşünüyordu. Bu gerçek imge, varlığının ve Babil'in hiçliğini ona anlatarak uğradığı felaketin etkisini sanki yok ediyordu. Ruhu sonsuzluğa yükseliyordu ve duyularından koparak evrenin sarsılmaz düzenini seyrediyordu. Ama sonunda düşünceleri kendi üzerine dönüp, yüreğinin derinliklerini yokladığında, Astarté'nin belki de kendisi için öldüğünü düşünüyor, o zaman evren gözünden siliniyor ve tüm doğada, ölen Astarté ile bahtsız Zadig'den başka bir şey görmez oluyordu.

Yüce felsefe ile bunaltıcı acıların gelgitine teslim olmuş bir vaziyette Mısır sınırına doğru ilerliyordu; sadık uşağı, kalacak bir yer aradığı ilk köye varmıştı bile. Zadig, bu sırada köyü çevreleyen bahçelere doğru geziniyordu. Ana yoldan biraz uzakta, yeri göğü inleterek ağlayan, yar-

26 Metinde geçen "*le pôle de Canope*" ifadesi, bütün basımlarda böyle olmakla birlikte çok açık değildir. Canope; Navire veya Argo takımyıldızına ait bir yıldızdır. Bazı editörler, Decroix'dan itibaren "le pôle" (kutup) yerine "le port" (kapı) sözcüğünü kullandılar. Le port de Canope (Canope kapısı) Nil'in ağzında bulunmaktadır. –ç.n.

dım isteyen bir kadınla, öfke içinde onu kovalayan bir adam gördü. Adam, kadına yetişmişti bile, kadın erkeğin dizlerine sarıldı. Adam, darbeler indiriyor ve kadını azarlıyordu. Mısırlı erkeğin gösterdiği şiddete ve kadının durmadan af dilemesine bakarak, erkeğin kıskanç biri olduğu, kadınınsa sadakatsiz olduğu yargısına vardı ama insanın içine işleyen bir güzelliği olan ve hatta biraz da bahtsız Astarté'ye benzeyen bu kadına baktığında, içini, ona karşı hissettiği bir acıma ve adama karşı bir öfke doldurdu. Kadın, hıçkırıklar içerisinde:

—Bana yardım edin! diye haykırdı Zadig'e; Beni bu barbarın elinden alın, hayatımı kurtarın!

Bu haykırış üzerine Zadig koşup kadın ile barbar arasına atıldı. Mısır dilini az buçuk biliyordu. Bu dilde ona dedi ki:

—Biraz olsun insanlığınız varsa, güzelliğe ve zayıflığa saygı göstermenizi sizden yalvararak diliyorum. Ayaklarınıza kapanan ve gözyaşlarından başka kendini savunacak bir şeyi olmayan, doğanın yarattığı böyle bir başyapıta el kaldırılabilir mi?

Kendini öfkeye kaptırmış adam:

—Demek, sen onu seviyorsun! Öcümü senden alayım da gör! diyerek, bir eliyle saçlarından tuttuğu kadını bıraktı ve kargısını alarak yabancıya saplamak istedi.

Soğukkanlılığını koruyan Zadig, bu öfkeli darbeyi kolaylıkla savuşturdu. Kargıyı, ucundaki sivri demirin yakınından yakaladı. Biri geri çekmek istiyor, öteki çekip almaya çalışıyordu. Kargı kırılıp ellerinde kaldı. Mısırlı kılıcını çekti; Zadig de kendi kılıcına el attı. Birbirlerine hücum ettiler. Birisi birbiri ardısıra seri hamleler yapıyor, öteki ustalıkla savuşturuyordu. Çimenlerin üzerine oturmuş olan kadın saçlarını düzeltip, onları seyre koyuldu. Mısırlı, hasmından daha yapılı, Zadig ise daha becerikliydi. Birisi, kafası kollarına yol gösteren biri gibi; öteki, gelişigüzel hareketlerine kör bir öfkenin yol gösterdiği bir çılgın gibi dövüşüyordu. Zadig, hasmına üstünlük sağlayıp,

kılıcını düşürdü; öfkesi daha da artan Mısırlı üzerine atılmak isterken, onu yakaladı, bastırdı, kılıcını göğsüne dayayarak yere düşürdü; ona yaşamını bağışlamayı önerdi. Kendinden geçmiş Mısırlı bıçağını çekerek, Zadig'in kendisini bağışlamak istediği sırada onu yaraladı. Kızan Zadig, kılıcını onun göğsüne sapladı. Mısırlı korkunç bir çığlık atıp, çırpına çırpına öldü. Zadig, o zaman kadına doğru yaklaşıp, yumuşak bir ses tonuyla ona,

— Kendisini öldürmeye zorladı beni, dedi, öcünüzü aldım; bugüne dek gördüğüm en berbat adamdan sizi kurtardım. Şimdi benden ne istiyorsunuz hanımefendi?

— Ölmeni istiyorum, vicdansız adam, dedi kadın, ölmeni! Sevgilimi öldürdün; yüreğini parçalayabilmeyi isterdim.

— Gerçekte, çok tuhaf birini sevgili olarak seçmişsiniz hanım, diye yanıtladı Zadig; sizi acımasızca dövüyordu ve benden yardım istediğiniz için neredeyse beni öldürüyordu.

— Keşke, beni daha çok dövseydi, dedi kadın, bir çığlık atarak, fazlasıyla hak ediyordum, onu kıskandırmıştım. Keşke o beni dövseydi de sen onun yerinde olsaydın.

Hayatında hiç olmadığı kadar şaşıran ve öfkelenen Zadig ona;

— Ne kadar güzel de olsan, çok hoppasın, bir dayak da benden yemeyi hak ediyorsun ama bu zahmete girmeyeceğim, dedi.

Sonra, devesine binip, köye doğru yola koyuldu. Ancak birkaç adım atmıştı ki dört Babilli ulağın yaptığı gürültüye doğru döndü. Doludizgin geliyorlardı. Kadını gördüklerinde içlerinden biri:

— İşte o! diye haykırdı, Bize verilen tanıma benziyor.

Ölüye hiç aldırış etmeden, hemen kadını yakaladılar. Kadın durmadan Zadig'e:

— Yüce gönüllü yabancı, bana yine yardım edin! Sizden haksız yere yakındığım için beni bağışlayın: Bana yardım edin, ebediyen sizin olurum! diye bağırıyordu.

Zadig'de artık onun için dövüşmeye heves kalmamıştı.

—Başka kapıya! dedi, Beni bir daha kandıramazsın.

Zaten yaralıydı, gövdesinden kanlar akıyordu, yardıma gereksinmesi vardı ve muhtemelen kral Moabdar'ın gönderdiği dört Babillinin görünüşü onu endişeye düşürmüştü. Dört Babilli ulağın Mısırlı kadını yakalama nedenlerini anlayamadan ve kadının karakterinden büsbütün şaşkınlığa düşerek, aceleyle köye doğru ilerledi.

ONUNCU BÖLÜM
KÖLELİK

Mısır köyüne girdiğinde, halk çevresini sardı. "İşte, güzel Missouf u kaçıran ve Clétofis'i öldüren adam!" diye bağırışıyorlardı.

—Beyler, dedi, güzel Missoufunuzu kaçırmaktan Tanrı beni korusun! O çok kaprisli bir kadın ve Clétofis'e gelince, ben hiçbir şekilde onu öldürmüş değilim; sadece ona karşı kendimi savundum. Acımasızca dövdüğü güzel Missouf'a merhamet göstermesini alçakgönüllülükle istediğim için beni öldürmek istiyordu. Ben, sığınma istemiyle Mısır'a gelen bir yabancıyım; sizden koruma istemeye gelirken, işe kadın kaçırmakla ve birini öldürmekle başlamış olmam münasebetsizlik olmaz mı?

Mısırlılar o zaman haksever ve insancıl idiler. Halk, Zadig'i belediye binasına götürdü. Yaralarına pansuman yapmakla işe başladılar, sonra gerçeği öğrenmek için onu ve uşağını ayrı ayrı sorguladılar. Zadig'in bir katil olmadığını kabul ettiler ama bir insanın kanını dökmekten suçluydu: Yasa onu köle olmaya mahkûm ediyordu. İki devesi köy yararına satıldı ve elde edilen altın bütün köye dağıtıldı; kendisi de, yol arkadaşı da köy meydanında satışa çıkarıldı. Açık arttırmada Sétoc adlı bir Arap tüccarda kaldı ama yorgunluğa daha dayanıklı olan uşak, efendisinden çok daha pahalıya satıldı. Bu iki adamı birbiriyle kıyaslanamaz buluyorlardı. Zadig böylece, uşağının astı bir köle oldu: Onları, ayaklarından bir zincirle birbirlerine bağladılar ve bu vaziyette Arap tüccarın peşi sıra onun evine gitti-

ler. Zadig, yolda uşağını teselli ediyor, onu sabırlı olmaya yüreklendiriyordu ama her zamanki alışkanlığıyla insan yaşamı üzerine düşünce yürütüyordu.

—Görüyorum ki, diyordu ona, kara bahtım senin yazgını da karartıyor. Bugüne kadar her şey garip bir şekilde aleyhime döndü. Bir köpeğin geçtiğini gördüğüm için para cezasına çarptırıldım; bir griffon için kazığa vurulmam düşünüldü; kralı öven dizeler yazdığım için idama mahkûm edildim; kraliçenin sarı kurdeleleri olduğu için, neredeyse boğduruluyordum; işte şimdi de hayvanın biri sevgilisini dövdü diye seninle birlikte köle oldum. Cesaretimizi kaybetmeyelim, belki bunlar da geçer; Arap tüccarların kölesi olması gerekiyor; ben de bir insan olduğuma göre, niçin başkaları gibi bu köle ben olmayayım? Bu tüccar, acımasız biri olmamalıdır; hizmetinden yararlanmak istiyorsa, kölelerine iyi davranması gerekir.

Böyle konuşuyordu ama yüreğinin derinliklerinde Babil Kraliçesinin yazgısını merak ediyordu.

Tüccar Sétoc iki gün sonra, köleleri ve develeriyle Arabistan Çölü'ne[27] doğru yola çıktı. Kabilesi Horeb çölü yakınlarında yaşıyordu. Yol uzun ve zahmetliydi. Sétoc yolda, efendisinden çok, uşağından hoşnut kaldı; çünkü uşak, develeri daha iyi yüklüyordu ve bütün ufak tefek kayırmalar ona yapıldı.

Horeb'e iki günlük mesafedeyken, develerden biri öldü: Yükü, kölelerin sırtlarına bölüştürüldü. Zadig de yükten payını aldı. Kölelerin yürürken iki büklüm olduklarını gören Sétoc, gülmeye başladı. Zadig, bunun nedenini ona açıklama cesaretini gösterdi ve denge yasalarını ona öğretti. Şaşıran tüccar, ona başka bir gözle bakmaya başladı. Zadig, tüccarın merakını çektiğini görerek, ona ticaretle ilgili bir yığın şey öğretip merakını daha da arttırdı: Madenlerin ve zahirelerin özgül ağırlığını; birçok yararlı hayvanın özelliklerini; istenen özelliklere sahip olmayanları, o özelliklere kavuşturmanın yollarını anlattı. Sonunda

27 Suriye çölü. –ç.n.

Zadig, tüccarın gözüne bir bilge olarak gözüktü. Sétoc, Zadig'i çok fazla saydığı arkadaşına yeğler oldu. Ona çok iyi davrandı ve bundan ötürü hiç pişman olmadı.

Kabilesine vardığında Sétoc, iki tanık huzurunda bir Yahudi'ye vermiş olduğu beş yüz ons gümüşü geri istedi ama bu iki tanık ölmüştü ve güvenilir bir insan olmayan Yahudi, bir Arap'ı aldatma fırsatını kendisine verdiği için Allah'a şükrederek, tüccarın parasının üstüne yatmıştı. Sétoc derdini, artık danışmanı olan Zadig'e açtı.

—Parayı bu kâfire nerede vermiştiniz? diye sordu Zadig.

—Horeb dağı yakınlarında büyük bir kayanın üzerinde, diye yanıtladı tüccar.

—Borçlunuz ne karakterde biridir? diye sordu Zadig.

—Düzenbazın tekidir, diye yanıtladı Sétoc.

—Hayır, atak mı, soğukkanlı mı, uyanık mı, yoksa sakınımlı mı diye sormak istemiştim.

—Borcuna sadık olmayanların içinde benim tanıdığım en atak insandır, dedi Sétoc.

—Öyleyse, diye ısrar etti Zadig, davanızı yargıcın huzurunda ben savunayım.

Gerçekten, Yahudi'yi mahkemeye çağırttı ve yargıca şöyle dedi:

—Hakkaniyet tahtının yastığı, bu adamdan geri vermek istemediği beş yüz ons gümüşü, efendim adına istemeye geldim.

—Tanıklarınız var mı? dedi yargıç.

—Hayır, tanıklar öldü ama üzerinde gümüşün sayıldığı büyük bir kaya var; yüce efendimiz, kayanın bulunup getirilmesini emretmek lütfunda bulunacak olurlarsa, onun tanıklık edeceğini umuyorum; kaya getirilinceye kadar Yahudi ile ben burada bekleriz; efendim Sétoc hesabına kayayı aramaya adam göndereceğim.

—Seve seve, dedi yargıç ve diğer işleri görmeye koyuldu. Oturumun sonunda yargıç: Senin kaya, dedi Zadig'e, hâlâ gelmedi mi?

Yahudi gülerek yanıtladı:

— Efendimiz yarına kadar da beklese, o kaya yine de gelemez; oradan burası en az altı mil çeker ve kayayı yerinden kıpırdatmak için on beş kişi gerekir.

— İşte, diye haykırdı Zadig, kayanın tanıklık edeceğini söylememiş miydim? Mademki bu adam nerede olduğunu biliyor, paranın onun üzerinde sayıldığını itiraf ediyor demektir.

Şaşıran Yahudi, çok geçmeden her şeyi itiraf etmek zorunda kaldı. Yargıç, beş yüz ons gümüş geri ödeninceye kadar Yahudi'nin aç susuz kayaya bağlanmasını emretti; kısa bir süre sonra para ödendi.

Köle Zadig ve kayanın ünü bütün Arabistan'a yayıldı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
ÖLÜ YAKILAN ODUN YIĞINI

Çok sevinen Sétoc, kölesini artık en yakın dostu olarak görüyordu. Babil Kralı'nın yaptığı gibi, ondan hiç ayrılamıyordu ve Zadig, Sétoc'un kadını olmadığına sevindi. Efendisinin şahsında iyi, doğru ve sağduyulu bir insan keşfetti. Onun, eskiden Arabistan'da âdet olduğu üzere, gök ordusuna, yani güneşe, aya ve yıldızlara taptığını görmekten üzüntü duydu. Birçok defa, büyük bir sakınımla bu konudan söz açtı. Sonunda, Sétoc'a, bunların bir ağaç veya bir kayadan daha fazla saygı görmeyi hak etmeyen, diğerleri gibi sıradan cisimler olduğunu söyledi.

—Ama, diyordu Sétoc, bunlar bize her türlü yararı sağlayan öncesiz ve sonrasız varlıklardır; doğayı canlandırır, mevsimleri düzenlerler; öte yandan bizden o kadar uzaklar ki, insan onlara saygı duymadan edemiyor.

—Mallarımızı, Hindistan'a taşıyan Kızıl Deniz'in sularının size daha çok yararı dokunuyor, diye karşılık verdi Zadig, niçin o da yıldızlar kadar eski olmasın? Ve sizden uzak olan şeylere tapınırsanız, dünyanın ucunda bulunan Gangaridler[28] ülkesine de tapmalısınız.

—Hayır, hayır! diyordu Sétoc, Yıldızlar, tapmamazlık edemeyeceğim kadar parlaklar.

Akşam olduğunda Zadig, Sétoc'la beraber yemek yiyecekleri çadırda çok sayıda mum yaktı ve patronu görünür

28 Gangarid: Ganj'ın denize döküldüğü, bugünkü Bangladeş'in bulunduğu yerde İ.Ö. 300 yıllarında kurulmuş bir devlet ve buranın halkı. "Babil Prensesi" öyküsünde de anılmaktadırlar. –ç.n.

görünmez, yanan mumların önünde dizlerinin üzerine çökerek onlara:

—Öncesi ve sonrası olmayan parlak ışık, her zaman beni koru! dedi.

Bu sözleri söyledikten sonra Sétoc'a bakmadan sofraya oturdu. Şaşıran Sétoc;

—Ne yapıyorsun sen öyle? diye sordu.

—Sizin gibi yapıyorum, diye yanıtladı Zadig, bu mumlara tapıyorum ve hem onları hem beni yaratanı da göz ardı ediyorum.

Sétoc, ders verici bir öğüdün derin anlamını kavradı. Kölesinin bilgeliği ruhuna nüfuz etti; tütsülerini bir daha yaratıklar için saçıp savurmadı ve kendilerini yaratan, öncesi sonrası olmayan varlığa taptı.

İskitler'de ortaya çıkmış, Brahmanlar'la Hindistan'a yerleşmiş ve bütün Doğu'ya yayılma tehlikesi gösteren korkunç bir gelenek vardı o sıralarda Arabistan'da. Evli bir erkek öldüğünde, en sevilen karısı bir aziz mertebesine yükselmek istiyorsa, bir meydanda kocasının cesedi üzerinde kendini yaktırıyordu. *Dulluk yangını* denen, görkemli bir törenle yapılıyordu bu. Bir kabilede ne kadar çok yanmış kadın varsa, kabile o kadar saygın kabul ediliyordu. Sétoc'un kabilesinden bir Arap ölmüştü, Almona adlı çok sofu dul, hangi gün ve saatte kendini ateşe atacağını davul zurnayla ilan etti. Zadig, bu korkunç geleneğin insanoğlunun çıkarlarına ne kadar ters düştüğünü bir güzel anlattı; devlete çocuklar verebilecek, hiç değilse onları yetiştirebilecek genç dulları her allahın günü yakmaktan vazgeçilmesi ve mümkünse, bu korkunç geleneğin yok edilmesi gereğine onu ikna etti.

—Bin yıldır kadınlar kendilerini yakmak hakkına sahipler, diye cevap verdi Sétoc, içimizden kim, zamanın kutsadığı bir yasayı değiştirmeye cüret edecek? Eski bir gelenekten daha saygın ne olabilir ki?

—Akıl, daha eskidir, diye karşılık verdi Zadig, siz, kabile reisleriyle konuşunuz, ben genç dulu bulmaya gidiyorum.

Zadig kendini kadına takdim ettirdi; güzelliğine övgüler dizerek onu etkiledikten sonra, böylesine bir güzelliği ateşe atmanın ne kadar yazık olacağını söyledi ve metanetiyle cesareti üzerine de ayrıca övgülerde bulundu.

—Demek, kocanızı bu kadar çok seviyordunuz, dedi ona.

—Ben mi? Şu kadarcık sevmezdim, diye cevap verdi Arap kadın, kaba, kıskanç, dayanılmaz bir adamdı ama onun için yakılan ateşe kendimi atmaya kesinlikle kararlıyım.

—Öyleyse, dedi Zadig, canlı canlı yakılmak çok zevkli bir şey olmalı.

—Ah! dedi kadın, düşüncesi bile bütün benliğimi tir tir titretiyor ama bunu yapmak gerekiyor. Ben dinine çok bağlı bir insanım; kendimi yaktırmazsam, şerefimi yitiririm, herkes benimle alay eder.

Zadig, başkaları için ve kibrinden dolayı kendini yaktırdığını kadına kabul ettirdi, ona yaşamı sevdirecek tarzda uzun uzun konuştu ve kendisi için kadında iyi duygular uyandırmayı başardı.

—Kendinizi yaktırarak böbürlenmeye bunca değer vermeseydiniz, ne yapardınız? diye sordu, en sonunda.

—Sanırım, sizden beni eş olarak almanızı isterdim, diye yanıtladı kadın.

Zihninden Astarté'yi uzaklaştıramayan Zadig, bu aşk ilanını ustalıkla savuşturdu ve olup bitenleri anlatmak için hemen kabile reislerini bulmaya gitti ve onlara bir dulun, bir gençle bir saat baş başa görüşmedikçe yakılmasına izin vermeyen bir yasa yapmalarını önerdi. O zamandan beri, Arabistan'da hiçbir kadın kendini yakmadı. Yüzlerce yıldır süren bu kadar zalim bir geleneği bir tek günde ortadan kaldıran yalnız ve yalnız Zadig oldu. Demek ki, o, Araplar'ın velinimetiydi.

ON İKİNCİ BÖLÜM
AKŞAM YEMEĞİ

Bilgeliğin ta kendisi olan bu adamdan ayrılamayan Sétoc, onu yeryüzünün en büyük tüccarlarının katılacağı, büyük Balzora[29] fuarına götürdü. Çeşitli ülkelerden onca insanın aynı yerde toplandığını görmek, Zadig için büyük bir teselli oldu. Dünya, Balzora'da toplanmış büyük bir aile gibi gözüktü ona. İkinci günden itibaren bir Mısırlı, bir Gangarid Hintli, Cathaylı[30] bir Çinli, bir Yunan, bir Kelt ve Arap Körfezi'ne[31] yaptıkları seyahatlerde dertlerini anlatabilecek kadar Arapça öğrenmiş olan birçok yabancı insanla aynı sofrada bulunuyordu. Mısırlı çok öfkelenmiş gözüküyordu.

—Ne aşağılık bir memleketmiş bu Balzora! Diyordu, dünyanın en iyi malına bin ons altın ödemeyi reddediyorlar.

—Peki, dedi Sétoc, bin altın vermedikleri bu mal nedir?

—Halamın cesedi, diye yanıtladı Mısırlı; Mısır'ın en dürüst kadınıydı; bütün yolculuklarımda bana eşlik ederdi; yolda öldü: Ondan, bizdeki mumyaların en iyisini yaptım; memleketimde onu rehine koysam, karşılığında ne istesem alırım. Bu kadar sağlam bir mal için burada bana bin ons altın bile vermek istememeleri, çok tuhaf doğrusu.

Böyle öfke içerisinde, nefis bir tavuk haşlamasından yemeye hazırlanırken, Hintli, elini tutarak acıyla haykırdı:

29 Basra, Dicle nehrinin ağzında, yani Suriye çölündeki d'Horeb'den çok uzak bir yer. –ç.n.
30 Doğu ve Kuzey Çin. –ç.n.
31 Basra Körfezi. –ç.n.

—Ne yapıyorsunuz?

—Şu tavuktan yiyorum, diye yanıtladı mumyalı adam.

—Sakın yemeyin, dedi Gangarid; rahmetli halanızın ruhu bu tavuğun gövdesine girmiş olabilir, halanızı yemiş olmayı istemezsiniz herhalde. Tavukları pişirttirmek açıkça doğaya aykırıdır.

—Bu doğa ve tavuk hikâyeleriyle ne demek istiyorsunuz? diye sordu, öfkesi burnunda Mısırlı; Biz öküze taparız ve onu bir güzel yeriz.

—Öküze mi taparsınız! Nasıl olur bu? dedi Ganjlı adam.

—Bal gibi olur, diye atıldı öteki; bu, yüz otuz beş bin yıldır böyle ve içimizden hiç kimse, buna söyleyecek bir şey bulamıyor.

—Yüz otuz beş bin yıl mı? dedi Hintli, Bu hesap biraz abartılı; Hindistan'da ancak seksen bin yıldır insanlar yaşıyor ve bizim sizden daha eski olduğumuz da kesin ve siz onları sunak üzerine koymayı ve şişe geçirmeyi aklınızdan geçirmeden önce Brahma bize öküz yemeyi yasaklamıştı.

—Sizin Brahma'nız Apis ile karşılaştırılmayacak kadar gülünç bir hayvan, dedi Mısırlı, ne iş başarmış bakalım sizin şu Brahma'nız?

Hintli yanıtladı:

—İnsanlara okumayı ve yazmayı öğreten odur ve dünya, satranç oyununu ona borçludur.

—Yanılıyorsunuz, dedi yanındaki bir Kaldeli; bütün büyük iyilikleri Oannés balığına borçluyuz, insanın yalnızca ona minnettar olması, hak bilirlik olur. Herkes, size bunun kutsal bir varlık olduğunu, yaldızlı bir kuyruğu ve güzel bir insan başı olduğunu, insanlara doğru yolu göstermek için her gün üç saat sudan çıktığını söyleyecektir. Herkesin bildiği gibi her biri kral olan birçok çocuğu olmuştur. Evimde onun, gerektiği gibi saygı gösterdiğim bir resmi var. İnsan, istediği kadar öküz eti yiyebilir ama tavuk pişirmek dine büyük saygısızlıktır; öte yandan siz

ikiniz de benimle tartışamayacak kadar az soylu ve kökü eskilere gitmeyen insanlardansınız. Mısır ulusu ancak yüz otuz beş bin yıllık ve Hintliler seksen bin yıllık olmakla övünüyorlar, oysa bizim dört yüz bin yıllık bir tarihimiz var. Bana inanın ve bu delilikten vazgeçin, her birinize Oannés'in güzel bir resmini veririm.

Hanbalıklı[32] adam söz alarak dedi ki:

—Mısırlılara, Kaldelilere, Yunanlılara, Keltlere, Brahma'ya, Apis öküzüne, güzel Oannés balığına saygı duyuyorum ama belki de Li veya, isterseniz insanların tercih ettikleri gibi Tien* diyelim, öküzlerden de, balıklardan da daha değerlidir. Ülkem için bir şey söylemeyeceğim; ülkem Mısır, Kalde ve Hindistan'ın tamamından daha büyüktür. Eskilik konusunu tartışmıyorum; mutlu olmak yeterlidir, eski olmanın pek önemi yok ama takvimlerden söz edeceksek, bütün Asya'nın bizim takvimimizi kullandığını ve Kalde'de aritmetik nedir bilinmezken bizim çok iyi takvimlerimiz olduğunu söylemekle yetineceğim.

—Siz hepiniz amma da cahilsiniz, diye bağırdı Yunanlı. Kaos'un[33] her şeyin babası olduğunu ve Dünyayı bugünkü durumuna getirenin biçim ve madde olduğunu bilmiyor musunuz?

Bu Yunanlı, uzun süre konuştu. Sonunda sözü Kelt tarafından kesildi. Kelt tartışma boyunca epeyce içmişti; artık herkesten bilgili olduğuna inanıyordu ve yeminlerle, konuşma zahmetine değecek tek şeyin Teutath ile meşe üzerinde biten ökseotu olduğunu; kendisi için, cebinde her zaman ökseotu taşıdığını; ataları olan İskitlerin dünya-

32 Pekin. –ç.n.

* Çince sözcükler. Anlamları tam olarak şöyledir: *Li*: Doğal ışık, akıl; *Tien*: Gök, aynı zamanda Tanrı. – Voltaire'in notu.

33 Hésiodos (*Théogonie*, V. 116) ve Ovidius (*Métamorphoses*, başlangıç) kaostan söz ederler. Biçim ile öz arasındaki ayrım Voltaire'in metafizik bir düş olarak gördüğü, Aristoteles'e ait bir düşüncedir. –ç.n.

da bugüne kadar görülen en iyi insanlar olduğunu;[34] gerçekte, bazen insan eti yemiş olduklarını ama bunun, insanların ulusuna karşı saygı duymalarına engel olmadığını; son olarak da Teutath aleyhine konuşacak biri çıkarsa, ona dünyayı göstereceğini anlattı. Bunun üzerine kavga kızıştı ve Sétoc sofranın kana boyanacağı ânın yaklaşmakta olduğunu gördü. Tartışma boyunca sessizliğini koruyan Zadig, nihayet ayağa kalktı, ilkin en öfkeli gözüken Kelt'e hitap etti; haklı olduğunu söyleyip, ondan ökseotu istedi; Yunanlıyı söz söyleme yeteneğinden ötürü övdü, tüm kızışmış ruhları yatıştırdı. Yalnızca Kathaylı'ya pek bir şey söylemedi, çünkü o hepsinin en makul olanıydı. Onlara şöyle dedi:

—Dostlarım, boş yere tartışıyorsunuz, çünkü hepiniz aynı fikirdesiniz.

Bunun üzerine hepsi bağırıp çağırmaya başladı. Zadig, Kelte:

—Sizin bu ökseotuna değil de, onu ve meşeyi yaratana taptığınız doğru değil mi? dedi.

—Kesinlikle, dedi Kelt.

—Ya siz saygıdeğer Mısırlı, siz bir öküzde, açıkça size öküzleri verene saygı göstermiyor musunuz?

—Evet, dedi Mısırlı.

—Oannés balığı, diye devam etti sözüne, denizleri ve balıkları yaratana boyun eğmek zorundadır.

—Elbette, dedi Kaldeli.

—Hintli de, Kathaylı da, diye ilave etti, sizler gibi bir ilk prensibi kabul ediyorlar; Yunanlının sözünü ettiği hayranlık uyandıran şeyleri pek iyi anlayamadım ama biçimin ve maddenin bağlı olduğu bir üstün varlığı onun da kabul edeceğine eminim.

34 Voltaire, İskitleri barbar olarak görüyor ve Rollin'in yaptığı övgülere *Eski Mısır'ın Tarihi* (1740), *Tarihin Felsefesi, XIV ve Felsefe Sözlüğü* adlı yapıtlarında karşı çıkıyordu: "Rollin'in, sık sık Asya'yı yağmalayan ve fırsat düştüğünde insan eti yiyen eski İskitleri övmesi boşunadır, buna dürüst insanların inanması pek beklenemez." –ç.n.

Takdir gören Yunanlı, Zadig'in onun düşüncelerini çok iyi anladığını söyledi.

—Demek ki hepiniz aynı fikirdesiniz, dedi Zadig, birbirinizle dalaşmanız için bir neden yok.

Herkes onu kucakladı. Sétoc, tahılını yüksek fiyatla sattıktan sonra Zadig'i kabilesine götürdü. Zadig, yokluğunda hakkında dava açıldığını ve hafif ateşte yakılacağını öğrendi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
RANDEVULAR

Balzora'ya seyahati sırasında, yıldızların rahipleri [35] onu cezalandırmaya karar vermişlerdi. Yakılmaya gönderdikleri kadınların mücevherleri ve süs eşyaları kendilerine kalıyordu; Zadig'in onlara oynadığı kötü oyun için, onu yakmaları azdı bile. Böylece Zadig'i gök ordusuna karşı kötü duygular beslemekle suçladılar; aleyhinde ifade verdiler ve yıldızların denizde batmadığını söylediğini işittiklerine yemin ettiler. Bu korkunç küfür, yargıçları titretti; bu günahkâr sözleri duyduklarında neredeyse üstlerini başlarını parça parça edeceklerdi; eğer Zadig zararı karşılayacak durumda olsaydı, kuşkusuz, yaparlardı da. Ama duydukları büyük acıyla, Zadig'i hafif ateşte yakılmaya mahkûm etmekle yetindiler. Umutsuzluğa kapılan Sétoc, dostunu kurtarmak için nüfuzunu kullanmaya kalkıştıysa da, nafile; çok geçmeden susmak zorunda kaldı. Yaşıyor olmaktan büyük tat alan ve Zadig'e gönül borcu bulunan genç dul Almona, diri diri yakılmanın saçmalığını kendisine anlatan adamı yakılmaktan kurtarmaya karar verdi. Hiçkimseye sözünü etmeksizin tasarısını kafasında evirdi çevirdi. Zadig'in cezası ertesi gün infaz edilecekti; onu kurtarmak için yalnızca bir gecesi vardı. Gönül alıcı ve sakınımlı bir kadın olarak, bakın nasıl davrandı.

Kokular süründü; güzelliğini çoğaltan en zengin ve alımlı süslerini takındı ve yıldızların rahiplerinin reisiyle

35 Arap dininin rahipleri. –ç.n.

gizli bir görüşme talebinde bulunmaya gitti. Bu saygıdeğer ihtiyarın huzuruna çıkınca, ona şöyle dedi:

—Büyük Ayı'nın büyük oğlu, Boğa'nın kardeşi, büyük Köpek'in kuzeni (bunlar, bu yüksek rahibin sıfatlarıydı), size vicdanımı rahatsız eden sırlarımı açmaya geldim. Kocamın cesediyle birlikte kendimi yaktırmayarak büyük bir günah işlemiş olmaktan çok korkuyorum. Gerçekte, saklayacak neyim var ki? Şimdiden solmuş, güzelliği geçici bir ten.

Bu sözleri söyleyerek, uzun ipek yeninden, hayranlık uyandıran biçimli, şaşılacak kadar beyaz kollarını çıkardı.

—Ne kadar değersiz olduğunu siz de görüyorsunuz ya, dedi.

Yüksek rahip gönlünden, onların epeyce değerli olduğunu geçirdi. Gözleriyle bunları söyleyip, ağzıyla da doğruladı: Hayatında, bundan daha güzel kollar görmediğine yemin etti.

—Kollarım, bedenimin geri kalanından daha az kötü olabilir, dedi dul; ama göğüslerimin, gösterdiğim özeni hak etmediğini bana itiraf edeceksiniz.

Sonra, doğanın biçim verdiği en güzel göğüsleri ona gösteriverdi. Fildişi bir elma üzerindeki bir gül goncası, bunun yanında ancak şimşir üzerindeki kızılkök gibi, yeni yıkanmış kuzular ise kirli sarı gözükürdü. Bu göğüsler, bir muhabbet ateşiyle tatlı tatlı parıldayan, büyük siyah baygın gözler, en saf sütün beyazlığıyla karışık en güzel pembeyle canlanmış yanaklar; Lübnan dağı kulesi gibi olmayan burun;[36] Arabistan denizinin en güzel incilerini kapatan iki mercan sınır olan dudaklar; tüm bunlar, ihtiyara yirmi yaşında olduğunu düşündürdü. Kekeleyerek ona aşk ilan etti. Adamın tutuştuğunu gören Almona, ondan Zadig'e merhamet göstermesini istedi.

36 Süleyman'ın Şarkısı (*İlahiler İlahisi*), VII. 4'ün parodisi: "Fildişi kule gibi boynun. Bat-Rabim Kapısı yanındaki Heşbon havuzları gibi gözlerin. Şam'a bakan Lübnan Kulesi gibi burnun." Almona'nın anlaşılan küçük bir burnu varmış. –ç.n.

—Ne yazık ki güzelim, dedi adam, ben onu bağışlasam bile, bu hiçbir işe yaramaz, diğer üç yargıcın da imzalaması gerekir.

—Siz yine de imzalayın, dedi Almona.

—Seve seve, dedi rahip, yeter ki siz de buna karşılık muhabbetinizi esirgemeyin.

—Bana şeref verirsiniz, dedi Almona; yalnız güneş battıktan sonra, parlak Sheat[37] yıldızı ufukta yükselir yükselmez odama gelmek lütfunda bulunursanız, beni gül rengi bir sedir üzerinde bulur ve hizmetkârınızdan istediğinizce yararlanırsınız.

Yargıcın imzasını alıp, onu orada aşkla dolu ve gücünden kuşkular içinde kıvranır bırakarak çıktı. Yaşlı adam günün geri kalan kısmını banyo yapmakla geçirdi; Seylan tarçını ile değerli Tidor ve Ternate[38] baharatı karışımından bir likör içip, Sheat yıldızının doğmasını sabırsızlıkla bekledi.

Bu arada, Almona gidip ikinci yüce rahibi buldu. Bu rahip de güneşin, ayın ve gökteki bütün ateşlerin onun güzelliği yanında çok sönük kaldığını yeminlerle söyledi. Aynı lütfü ondan da istedi ve aynı karşılığı ödemesi istendi. Almona karşı çıkmadı ve ikinci rahibe Algénib[39] yıldızı doğarken randevu verdi. Oradan, üçüncü ve dördüncü rahiplere gidip, yıldızdan yıldıza randevu vererek, imzalarını aldı. Sonra, yargıçlara, önemli bir iş için evine gelmeleri için haber gönderdi ve Zadig'i rahiplerin ne pahasına bağışlamış olduklarını anlattı. Rahiplerin her biri önceden belirtilen saatte geldiler ve orada meslektaşlarını, özellikle de yargıçları bulmaktan büyük bir şaşkınlığa düştüler, yargıçların önünde çok utanılacak bir duruma düşmüşlerdi. Zadig kurtuldu. Sétoc, Almona'nın becerikliliğine öylesine hayran kalmıştı ki, onu kendisine eş olarak aldı.

37 Sheat yıldızı: Pegasus (Kanatlı At) Takımyıldızı'ndan bir yıldız. (ç.n.)
38 Moluques Takımadalarında kentler. (ç.n.)
39 Algénib yıldızı: Pegasus Takımyıldızı'ndan bir başka parlak yıldız. (ç.n.)

Zadig, güzel kurtarıcısının ayaklarına kapandıktan sonra çekip gitti. Sétoc ile birbirlerinden gözyaşları içerisinde, sonsuza kadar dost kalacaklarına yeminler ederek ve hangisi büyük bir servete kavuşursa diğerine de servetinden pay vereceği sözünü vererek ayrıldılar.

Zadig, zihni hep mutsuz Astarté'de ve kendisine oyun oynayıp, işkence etmekte ayak direyen yazgısı üzerine düşünerek, Suriye yönünde yürüdü.

—Neden, diyordu, neden bir köpeğin geçtiğini gördüğüm için dört yüz ons altın ödemeye; kralı öven dört kötü dize yazdığım için başımın kesilmesine mahkûm edildim? Kraliçenin pabuçlarının rengi, bonemin rengiyle bir diye az daha boğduruluyordum. Dövülen bir kadının yardımına koştuğum için köle durumuna düştüm ve tüm genç Arap dullarının hayatını kurtardığım için az kaldı yakılıyordum![40]

40 Bu bölüm ile bundan sonraki bölüm arasında bazı editörler, bu kitapta ek olarak verilen ve Voltaire'in ölümünden sonra ortaya çıkan iki bölümü koymaktadırlar. Bu durum, onları 13. bölümün son iki paragrafını kesip çıkarmak zorunda bırakmaktadır. (ç.n.)

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EŞKIYA

Taşlık Arabistan'ı, Suriye'den ayıran sınıra vardığında, müstahkem bir şatonun yanından geçerken, şatodan silahlı Araplar çıktı. Zadig ile uşağının etrafını sararak:

—Bütün mallarınız bizim, siz de efendimizin malısınız, diye bağırdılar.

Zadig, yanıt olarak kılıcını çekti; yürekli biri olan uşağı da aynısını yaptı. Kaderlerine el koymaya kalkışan ilk Arapları cansız yere serdiler; Arapların sayısı iki katına çıktı: Hiç şaşmadılar ve dövüşe dövüşe ölmeye karar verdiler. İki kişinin, çok sayıda insana karşı kendilerini savundukları görülüyordu; böyle bir kavga çok uzun süremezdi. Zadig'in gösterdiği yiğitliği pencereden seyreden Arbogad adındaki şato sahibi, ona saygı duydu. Aceleyle aşağı indi ve bizzat gidip adamlarını ayırarak iki yolcuyu kurtardı.

—Topraklarımdan geçen her şey benimdir, dedi, elbette başkalarının topraklarında bulduklarım da ama siz o kadar yiğit birine benziyorsunuz ki sizi bu genel kuralın dışında tutuyorum.

Adamlarına, iyi davranmalarını emrederek, onları evine gönderdi ve Arbogad akşam yemeğini Zadig'le birlikte yemek istedi.

Şatonun beyi, Arapların şu harami dedikleri insanlardan biriydi; bir yığın kötü şeyin yanı sıra, ara sıra iyi şeyler de yapardı; müthiş bir yırtıcılıkla soygun yapar ve çaldıklarını kolayca dağıtırdı. İş başında gözünü budaktan sakınmaz, ticarette yeterince yumuşak, sofrada hovarda,

hovardalıkta şen şakrak ve çok içtendi. Zadig'den çok hoşlandı; sohbetin hararetlenmesi, yemeğin uzun sürmesine yol açtı; sonunda Arbogad ona dedi ki:

—Emrime girmenizi tavsiye ederim, yapacağınız en iyi şey budur; bu meslek fena bir meslek değil; bir gün benim ulaştığım mertebeye ulaşabilirsiniz.

—Sorabilir miyim; dedi Zadig, ne zamandan beri bu soylu mesleği yürütüyorsunuz?

—Ta küçüklüğümden beri, diye yanıtladı şatonun efendisi.

—Çok becerikli bir Arap'ın uşağı idim; durumum dayanılabilecek gibi değildi. Eşit olarak bütün insanların olan şu yeryüzünde, yazgının benim payıma hiçbir şey düşürmediğini görmekten umutsuzluğa düşmüştüm. Derdimi, yaşlı bir Arap'a açtım, bana şöyle dedi: "Umudunu yitirme evladım; çölün ortasında unutulmuş bir atom olduğu için ağlayıp sızlayan bir kum tanesi vardı; birkaç yıl içerisinde bir elmas oldu ve şimdi de Hint kralının tacındaki en güzel süs odur." Bu söylev beni etkiledi; ben kum tanesiydim, elmas olmaya karar verdim. İki at çalmakla işe başladım; arkadaşlar edindim; küçük kervanları soymaya başladım; böylece yavaş yavaş, insanlarla aramdaki başlangıçtaki eşitsizliği yok ettim. Bu dünyanın nimetlerinden payımı aldım, hem de faiziyle. Çok saygı gördüm: Eşkıyaların beyi oldum; bu şatoyu bileğimin gücüyle edindim. Suriye satrapı bu şatoyu elimden almak istedi ama artık hiçbir şeyden korkmayacak kadar zengindim; satrapa para verdim, böylece şatomu korudum ve topraklarımı genişlettim; hatta Taşlık Arabistan'ın, krallar kralına ödediği haracı toplama görevine de atandım.

Babil'in büyük desterham'ı beni boğdurmak için buraya, Kral Moabdar adında küçük bir satrap gönderdi. Bu adam, aldığı emirle buraya geldi: Her şeyden haberdardım; kemendi sıkmak için beraberinde getirdiği dört adamını kendi huzurunda boğdurdum; bundan sonra beni boğma görevinin ona ne kadar kazandıracağını sordum. Ücretinin üç yüz altına kadar çıkabileceğini söyledi. Benimle

birlikte olursa daha fazla kazanabileceğini açıkça görmesini sağladım. Onu harami ikinci reisi yaptım; o, bugün, en iyi ve en zengin subaylarımdan biridir. Bana inanacak olursanız, siz de onun gibi başarırsınız. Moabdar'ın öldürülmesinden bu yana, ortam hırsızlığa hiçbir zaman bu kadar elverişli olmamıştı; Babil karışıklık içinde.

—Moabdar öldürüldü mü? dedi Zadig, Peki kraliçe Astarté ne oldu?

—Hiç bilmiyorum, diye yanıtladı Arbogad; bütün bildiğim Moabdar'ın delirdiği, öldürüldüğü, Babil'in büyük bir mezbahaya dönüştüğü, her tarafın yakılıp yıkıldığı, hâlâ orada yapılacak çok iş olduğu ve kendi payıma hiç de fena iş yapmamış olduğum.

—Ama ya kraliçe? Lütfen söyleyin, kraliçeye ne olduğunu bilmiyor musunuz?

—Bana bir Hyrcania hükümdarından söz ettiler, diye karşılık verdi öteki; karışıklıkta öldürülmediyse, muhtemelen onun eşleri arasındadır ama ben haberlerden çok ganimeti merak ederim. Yaptığım akınlarda birçok kadın ele geçirdim; hiçbirini yanımda alıkoymam, güzel iseler, kim olduklarına bakmadan pahalıya satarım. Mevki, makam para etmez, çirkin bir kraliçeye kimse beş para vermez. Belki Astarté'yi satmışımdır, belki ölmüştür ama bunun pek önemi yok ve artık benden kuşkulanmamanız gerektiğini düşünüyorum.

Böyle konuşurken, öylesine içiyordu, düşünceleri öylesine birbirine karışıyordu ki Zadig ondan, daha fazla bilgi alamazdı.

Apışmış, bitkin, kımıltısız duruyordu. Arbogad durmadan içiyor, öyküler anlatıyor, durmadan dünyanın en mutlu insanı olduğunu yineliyor, Zadig'i, kendisi kadar mutlu olmaya davet ediyordu. Sonunda şarap buğularıyla uyuşmuş bir vaziyette, rahat bir uyku çekmeye gitti. Zadig, geceyi büyük bir heyecan içerisinde geçirdi.

—Bak sen şu işe, diyordu, kral delirmiş! Öldürülmüş! Ona acımamak elimden gelmiyor. Ülke paramparça ve bu

haydut mutlu: Ey talih! Ey yazgı! Bir harami mutlu iken, doğanın özene bezene yarattığı bir yaratık korkunç bir ölümle yokoluyor ya da ölümden de beter bir yaşam sürüyor. Ey Astarté! Sana ne oldu?

Gün ağarır ağarmaz Zadig, şatoda rastladığı herkesi sorgulamaya başladı ama herkesin işi vardı, kimse sorularına cevap vermedi. Gece yeni vurgunlar vurulmuştu, ganimeti paylaşıyorlardı. Bu gürültü patırtı içerisinde bütün elde edebildiği, gitme izni alabilmesi oldu. Daha önce dalmadığı kadar derin ve acı veren düşünceler içerisinde, vakit geçirmeden bu izinden yararlandı.

Zadig, endişe ve heyecan içerisinde yürüyor, aklından mutsuz Astarté, Babil kralı, sadık dostu Cador, mutlu harami Arbogad, Babillilerin Mısır sınırından kaçırdıkları o kaprisli kadın, başına gelen talihsizlikler ve aksiliklere ilişkin düşünceler geçiyordu.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
BALIKÇI

Zadig, Arbogad'ın şatosundan bir kaç fersah uzaklıkta, yazgısından yakınarak ve dünyadaki en mutsuz insan olduğunu düşünerek yürürken kendini küçük bir derenin kıyısında buldu. Kıyıya uzanmış bir balıkçının, titreyen ellerle, düşürecekmiş gibi gözüktüğü bir ağ tuttuğunu ve gözlerini gökyüzüne çevirdiğini gördü.

—Kesinlikle, insanların en mutsuzu benim, diyordu balıkçı, herkesin bildiği gibi, Babil'in en ünlü yağlı peynir tüccarıydım, iflas ettim. Benim gibi birinin sahip olabileceği en güzel kadına sahiptim; bana ihanet etti. Elimde değersiz bir ev kalmıştı, yağmalanıp yıkıldığını gördüm. Bir kulübeye sığındım, balık avlamaktan başka bir umarım yok ama bir tek balık tutamıyorum. Artık ağımı suya atmayacağım, onun yerine kendimi atacağım.

Böyle diyerek ayağa kalktı ve yaşamına son vermek isteyen birinin tavrıyla yürüdü.

Zadig kendi kendine: "Demek benim kadar mutsuz başka insanlar da varmış," dedi. Bu düşünce kadar hızla, içinde balıkçının hayatını kurtarma isteği doğdu. Ona doğru koştu, onu durdurdu, içinin sızladığını belli eden, teselli edici bir tavırla ona sorular sordu. Derler ki insan yalnız olmadığında daha az mutsuzdur ama Zerdüşt'e göre bu, kötü yürekli olmaktan değil, başka insanlara duyulan ihtiyaçtandır. Bahtsız insan, bir benzerine rastlayınca, ona doğru sürüklendiğini hisseder. Mutlu bir insanın neşesi ona bir hakaret gibi gelir ama bahtsız iki insan, birbirine

dayanarak fırtınaya karşı kendilerini güçlendiren iki zayıf ağaççık gibidirler. Zadig, balıkçıya;

—Niçin mutsuzluklarınızın sizi alt etmesine izin veriyorsunuz? dedi.

—Çünkü, dedi balıkçı, hiçbir çıkış yolu göremiyorum. Babil yakınlarındaki Derlback[41] köyünün en sayılan insanıydım ve karımın yardımıyla ülkenin iyi yağlı peynirlerini yapardım. Kraliçe Astarté ve ünlü vezir Zadig peynirlerime çok düşkündüler. Evlerine altı yüz kalıp peynir vermiştim. Peynirlerin bedelini almak için bir gün kente gittim; Babil'e vardığımda kraliçeyle, Zadig ortadan kaybolmuşlardı. Daha önce hiç görmediğim yüce Zadig'in evine gittim; büyük desterhamın kolluklarını ellerinde bir ferman, Zadig'in evini yasal olarak ve emirle soyarlarken buldum. Kraliçenin mutfağına uçar gibi gittim; boğaz işlerinin efendilerinden bazıları onun öldüğünü, bazıları hapsedilmiş olduğunu, daha başkaları da kirişi kırmış olduğunu söylediler ama hepsi de peynirlerimin parasını artık alamayacağımı kesin bir dille belirttiler. Karımla birlikte, müşterilerimden biri olan yüce Orcan'ın evine gittik: Ondan himayesini istedik. Bu himayeyi karıma gösterdi ama beni reddetti. Karım, felaketimi başlatan peynirlerden daha beyazdı; Sur kentinin kırmızı kumaşlarının parlaklığı onun beyazlığını canlandıran pembeden daha parlak değildi. Orcan'a, onu evinde alıkoyduran ve beni kovduran bu beyazlığıydı. Sevgili karıma umutsuz birinin yazabileceği türden bir mektup yazdım. Mektubu götüren ulağa karım: "Ya, evet!" demiş, "Mektubu yazanı tanıyorum, ondan söz edildiğini duydum; nefis yağlı peynirler yaptığını söylediler; bana o peynirlerden göndersin, parasını veririz." Bu felaket karşısında adalete başvurmak istedim. Topu topu altı ons altınım kalmıştı. Bunun iki onsunu, danıştığım hukukçuya, iki onsunu davamı alan dava vekiline, iki onsunu da başyargıcın kâtibine vermem

41 Derlback: Mezopotamya kenti Diarbek'ten veya Diyarbakır'dan bozma olabilir. –ç.n.

gerekti. Daha davam başlamadan peynirlerin de, karımın da değerinden daha fazlasını harcamıştım. Karımı geri alabilmek için, evimi satmak amacıyla köyüme döndüm.

Evim, su içinde altmış ons altın ederdi ama çaresizliğimi ve satmak zorunda olduğumu görüyorlardı. İlk başvurduğum kişi, bana otuz ons önerdi; ikincisi yirmi ve üçüncüsü on ons. Hyrcania hükümdarı Babil'e gidip yolu üstündeki her şeyi yakıp yıktığında, gözüm öylesine hiçbir şeyi görmez olmuştu ki evin satışını neredeyse karara bağlıyordum. Evimi önce yağmaladılar, sonra da yaktılar. Paramı, karımı ve evimi böylece kaybettikten sonra, bu gördüğünüz yere çekildim; balıkçılıkla karnımı doyurmaya çalıştım. Balıklar, benimle insanlar gibi alay ediyorlar: Hiç tutamıyorum, açlıktan ölüyorum, siz olmasaydınız yüce avutucu, derede boğulacaktım.

Balıkçı, bütün bunları, öyle bir solukta anlatmadı; çünkü heyecanlanmış ve duygulanmış olan Zadig, durmadan sözünü kesiyor;

—Kraliçeye ne olduğunu bilmiyor musunuz? diye soruyor;

—Hayır efendim, diye yanıtlıyordu balıkçı, ama kraliçenin ve Zadig'in peynirlerimin parasını vermediğini, karımın elimden alındığını ve umutsuz bir durumda olduğumu biliyorum.

—Paranızın tamamını kaybetmeyeceğinizi söyleyebilirim, dedi Zadig adama; Zadig'ten söz edildiğini duydum; dürüst bir insandır; umulduğu gibi Babil'e dönerse, size borcundan fazlasını öder ama o kadar namuslu olmayan karınıza gelince, geri almaya çalışmamanızı tavsiye ederim. Bana inanın ve Babil'e gidin; ben sizden önce orada olurum, çünkü ben atlıyım, siz yayasınız. Ünlü Cador'a başvurun; ona, dostuna rastlamış olduğunuzu söyleyin ve beni orada bekleyin. Haydi, gidin; belki hep mutsuz olmazsınız, dedi. Ey güçlü Oromazdes, diye devam etti, bu adamı avutmak için benden yararlanıyorsun; beni avutmak için kimden yararlanacaksın?

Böyle söyleyerek, Arabistan'dan getirdiği bütün paranın yarısını balıkçıya verdi; çok şaşıran ve çok sevinen balıkçı, Cador'un dostunun ayaklarını öpüyor ve "Siz benim kurtarıcı meleğimsiniz," diyordu.

Bu arada Zadig, haber alabilmek için durmadan sorular soruyordu, gözünden yaşlar döküyordu. Balıkçı haykırdı;

—Demek bunca iyilik yapan siz de mutsuzsunuz?

—Hem de sizden yüz defa daha mutsuzum, diye karşılık verdi Zadig.

—Ama nasıl olur da, dedi yaşlı adam, veren, alandan daha acınacak durumda olur?

—Bunun nedeni, dedi Zadig, senin derdinin mal mülk, benim derdimin gönül yarası olmasıdır.

—Orcan, sizin de mi karınızı aldı? dedi balıkçı.

Bu soru, Zadig'in aklına kraliçenin köpeğinden başlayarak eşkıya Arbogad'ın şatosuna varışına kadar başından geçen bütün serüvenleri getirdi.

—Ah! Dedi balıkçıya, Orcan cezalandırılmayı hak ediyor. Ama genellikle yazgı bu tür insanları kayırıyor. Ne olursa olsun, sen Cador'un evine gidip, beni orada bekle.

Birbirlerinden ayrıldılar. Balıkçı, yazgısına şükrederek; Zadig ise, hep kendi yazgısından yakınarak yola koyuldular.

ON ALTINCI BÖLÜM

BASİLİKOS[42]

Güzel bir çayıra vardığında, birçok kadının dikkatle bir şey aramakta olduğunu gördü. İçlerinden birine yaklaşma cesaretini gösterip, aramalarına yardımcı olma şerefine erişip erişemeyeceğini sordu. Suriyeli kadın:

—Sakın ha, dedi, aradığımız şeyden uzak durun; ona ancak kadınlar dokunabilir.

—Ne tuhaf, dedi Zadig, yalnızca kadınların dokunabileceği bu şeyin ne olduğunu söyleminizi rica edebilir miydim?

—Bir basilikos, dedi kadın.

—Bir basilikos mu, hanımefendi! Lütfen söyler misiniz, nasıl bir nedenle bir basilikos arıyorsunuz?

—Çayırın ucundaki şu derenin kıyısında şatosunu gördüğünüz efendimiz ve sahibimiz Ogul[43] için. Biz onun gösterişsiz cariyeleriyiz; efendi Ogul hasta; doktoru onun gül suyunda pişirilmiş bir basilikos yemesi gerektiğini söyledi; bu çok az rastlanan bir hayvan olduğundan ve ancak kadınlar tarafından yakalanabileceğinden, efendi Ogul, içimizden kim ona bir basilikos götürürse onu kendisine gözde eş olarak alacağı sözünü verdi; şimdi, lütfen bırakın da arayayım, arkadaşlarımın beni geçmelerinin, bana neye mal olacağını görüyorsunuz.

42 Basilikos (Yun.): Küçük kral. Bizdeki Şahmeran'a benzer, bakışıyla erkekleri öldürdüğüne inanılan bir masal ejderi. –ç.n.
43 Ogul: Gulo, Glouton (obur) sözcüğünden anagram. –ç.n.

Zadig, bu Suriyeli kadını ve diğerlerini basilikoslarını aramaya bırakarak, çayırda yürümeye devam etti. Küçük bir derenin kıyısına vardığında, çayıra uzanmış ve hiçbir şey aramayan bir başka kadın buldu orada. Boylu boslu gözüküyordu ama yüzünü bir peçe örtüyordu. Dereye doğru eğilmiş, derin derin iç çekiyordu. Elinde küçük bir çubuk vardı, onunla dere ile çimenler arasında bulunan ince kuma harfler çiziyordu. Zadig, bu kadının ne yazdığını görmek merakına kapıldı; yaklaştı, önce bir Z, sonra da bir A harfi gördü: Çok şaşırdı; sonra bir D harfi gözüktü; yüreği ürperdi. Adının son iki harfini gördüğünde düştüğü kadar büyük bir şaşkınlığa hiç düşmemişti. Bir süre hareketsiz kaldı; sonunda, sessizliği bozarak, kesik kesik:

—Ey yüce gönüllü kadın! Hangi şaşırtıcı tesadüfle burada kutsal elinizle yazılmış Zadig adını bulduğumu sormaya cüret ettiğim için, bir yabancıyı, bir bahtsızı bağışlayınız.

Bu ses ve bu sözler üzerine, kadın titreyen ellerle peçesini kaldırıp Zadig'e baktı; heyecan, şaşkınlık ve neşeyle çığlık attı ve aynı anda ruhunu dolduran onca çeşitli duygunun saldırısına dayanamayarak Zadig'in kolları arasında bayıldı. Bu kadın, Astarté'nin ta kendisiydi, bu kadın Babil kraliçesiydi, bu kadın Zadig'in taptığı ve bundan ötürü kendini suçladığı kadındı, bu kadın Zadig'in yazgısından o kadar korktuğu ve yazgısına o kadar ağladığı kadındı. Bir süre için Zadig'in duyguları uyuştu; gözlerini, şaşkınlık ve muhabbet karışımı bir bitkinlikle yeniden açılan Astarté'nin gözlerine çevirdiğinde:

—Ey, diye haykırdı, güçsüz insanların yazgılarına hükmeden güçlü ölümsüz varlıklar! Beni yeniden Astarté'ye mi kavuşturuyorsunuz? Ne zaman, nerede, nasıl bir durumda onu yeniden görüyorum?

Astarté'nin önünde diz çöktü, yüzünü Astarté'nin ayaklarının tozlarına sürdü. Babil Kraliçesi ayağa kalktı ve Zadig'i derenin kıyısında yanına oturttu; durmadan yaşaran gözlerini birçok defa sildi. İnlemelerin kestiği konuş-

masına birçok defa yeniden başladı; onları buluşturan tesadüf üzerine Zadig'e sorular soruyor, cevabını almadan başka sorular soruyordu. Başına gelen felaketleri anlatmaya başlıyor, Zadig'in başına gelenleri öğrenmek istiyordu. Nihayet, ruhlarındaki fırtına biraz yatıştıktan sonra, Zadig kraliçeye kısaca hangi tesadüfler sonunda bu çayıra geldiğini anlattı.

—Ama siz ey, mutsuz ve saygıdeğer kraliçe! Nasıl oluyor da, cariye giysileri içerisinde ve hekimin emriyle gül suyunda pişirmek üzere basilikos arayan öteki cariyelerle birlikte bu ücra yerde sizi buluyorum?

—Onlar basilikoslarını ararken, dedi güzel Astarté, size tüm çektiklerimi ve sizi gördüğümden beri yazgıma bağışladığım her şeyi anlatacağım. Kocam kralın, sizin erkeklerin en sevimlisi olmanızdan hoşlanmadığını biliyorsunuz; bu yüzden bir gece sizi boğdurmaya, beni de zehirlemeye karar verdi. Benim küçük dilsizimin, Yüce Majestelerinin emrinden beni nasıl Tanrının izniyle haberdar ettiğini de biliyorsunuz. Sadık Cador, sizi emrime uyup gitmeye zorladıktan hemen sonra, gece yarısı gizli bir geçitten odama gelme cesaretini gösterdi. Beni kaçırıp, Oromazdes tapınağına götürdü. Orada, rahip kardeşi beni, tabanı tapınağın temellerine değen, başı kubbeye erişen dev bir heykelin içine kapattı. Heykelin içinde mezara gömülmüş gibiydim ama rahip bütün hizmetimi görüyordu ve hiçbir şeyim eksik değildi. Bu arada, şafak sökerken Yüce Majestelerinin eczacısı; banotu, afyon, baldıran, kara çöpleme ve boğanotu karışımından bir sıvı ile odama girmiş; bir başka görevli de mavi ipekten bir kement ile sizin odanıza gitmiş. Kimseyi bulamamışlar, Cador, kralı daha iyi aldatabilmek için gelip yalandan ikimizi birden suçlamış. Sizin Hindistan yolunu tuttuğunuzu söylemiş, benim de Memfis yolunu. Sizin ve benim peşimden silahlı adamlar göndermişler.

Beni arayan ulaklar, beni tanımıyorlardı. Ben yüzümü yalnızca size, o da eşimin yanında ve onun emriyle göstermiştim. Yapılan tarifim üzerine peşimden geliyorlardı:

Mısır sınırında, benim boyumda, belki de benden daha güzel bir kadın gözlerine çarpmış. Kadın ağlaya ağlaya dolaşıyormuş. Bu kadının Babil Kraliçesi olmayabileceğinden şüphe duymamışlar; onu, Moabdar'a götürmüşler. Bu hataları, önce kralı çok kızdırmış ama sonra, kadına daha yakından bakınca, onu çok güzel bulmuş ve teselli olmuş. Kadının adı Missouf'muş. Bu adın, Mısır dilinde "kaprisli güzel" anlamına geldiğini söylediler. Gerçekten de öyleymiş ama kaprisli olduğu kadar da hünerliymiş. Moabdar'ın hoşuna gitmiş. Moabdar'ı kendisini eş olarak almaya zorlayacak kadar kendine bağlamış. O zaman karakteri bütün açıklığıyla ortaya çıkmış: Aklına gelen her çılgınlığı kimseden çekinmeden yapıyormuş. Yaşlı ve damla hastası başrahibi, huzurunda oynamaya zorlamış ve başrahibin kabul etmemesi üzerine ona şiddetli eziyetlerde bulunmuş. At terbiyecisine reçelli turta yapmasını emretmiş. Adamcağız boş yere pastacı olmadığını anlatmaya çalışmışsa da para etmemiş, turtayı yapmak zorunda kalmış ve pastayı yaktığı için kovulmuş. At terbiyeciliği görevini cücesine, mühürdarlığı da bir içoğlanına vermiş. Babil'i işte böyle yönetti. Herkes bana acıyordu Beni zehirletmek ve sizi boğdurmak istediği güne kadar oldukça dürüst biri olan kral, erdem duygusunu, kaprisli güzele duyduğu büyük aşkla yitirmiş gibiydi. Kutsal ateş yortusunda tapınağa geldi. İçerisine kapatıldığım heykelin ayaklarına kapanarak Missouf için Tanrılara dua ettiğini gördüm. Sesimi yükselttim. Ona şöyle bağırdım: Kaçık bir kadınla evlenmek için, aklı başında bir kadını zehirlemek isteyen despot bir kralın dilekleri kabul edilmez. Moabdar bu sözlere o kadar şaştı ki aklı karıştı. Benim kehanetim ve Missouf'un despotluğu, muhakeme yeteneğini sarsmaya yetti. Kısa sürede delirdi.

Tanrıların bir cezası gibi gözüken deliliği, ayaklanma için işaret oldu. İnsanlar ayaklanıp silaha sarıldılar. Çok uzun süre aylak bir rehavete gömülmüş olan Babil, korkunç bir iç savaşa sahne oldu. Beni heykelin içinden çıkardılar ve bir tarafın başına geçirdiler. Sizi Babil'e getirmek

için Cador, Memfis'e koştu. Bu uğursuz haberleri duyan Hyrcania hükümdarı ordusuyla gelip Kalde'de üçüncü taraf oldu. Krala saldırdı, kral, kaçık Mısırlısıyla Hyrcania hükümdarının karşısına çıktı. Moabdar, darbelerle delik deşik olup öldü. Missouf, galip gelenin ellerine düştü. Talihim öyle istemiş olmalı ki tam Missouf'u hükümdarın huzuruna götürdükleri sırada, bir grup Hyrcania askeri tarafından yakalanıp ben de huzura çıkarıldım. Hükümdarın beni, Mısırlı kadından daha güzel bulduğunu öğrenmekten, kuşkusuz hoşlanırsınız ama sarayı için ayırdığını öğrenmekten de üzüleceksiniz. Kesin bir kararlılıkla, yapacağı seferi bitirir bitirmez bana döneceğini söyledi. Duyduğum acıyı varın siz düşünün. Moabdar'la olan bağım kopmuştu, Zadig'in olabilirdim ama bu barbara tutsak olmuştum. Ona, mevkimin ve duygularımın bana verdiği tüm kurumla karşılık verdim. Tanrıların, benim gibi insanlara bahşettiği yüce karakterin, bir sözle, bir bakışla ona saygısızlık etmeye kalkışanları hizaya getirdiğini hep duyardım. Bir kraliçe gibi konuştum ama bir nedime muamelesi gördüm. Hyrcania hükümdarı, bana söz söylemeye tenezzül bile etmedi, kara derili haremağasına benim densiz biri olduğumu ama beni güzel bulduğunu söyledi. Rengim tazelensin ve beni şereflendireceği gün ona daha fazla layık olayım diye, bana özen göstermesini ve gözdelerin rejimine tabi tutmasını emretti. Ona, kendimi öldüreceğimi söyledim. Gülerek, kimsenin kendini öldürmeyeceğini, bu tavırlara alışık olduğunu söyledi ve kafesine bir papağan yerleştirmiş biri gibi çekip gitti. Dünyanın en önde gelen kraliçesinin, dahası Zadig'i seven yüreğinin düştüğü şu duruma bir bakın!

Bu sözler üzerine Zadig, kraliçenin dizlerine kapanıp, onları gözyaşlarıyla yıkadı. Astarté, onu sevgiyle kaldırdı ve şöyle sürdürdü sözlerini:

—Bir barbarın eline düşmüş olduğumu ve kendisiyle birlikte kapatıldığım çılgın bir kadının rakibi olduğumu görüyordum. Kadın, bana Mısır serüvenini anlattı. Onun bana yaptığı tarifinizden, olayın geçtiği zamandan, üzerine

bindiğiniz hecin devesinden ve diğer ayrıntılardan, Missouf için dövüşenin Zadig olduğu sonucunu çıkardım. Sizin Memfis'te olduğunuzdan kuşkum kalmadı; oraya kaçmaya karar verdim. Güzel Missouf, dedim ona, siz benden çok daha güzelsiniz; Hyrcania hükümdarını benden daha iyi eğlendirirsiniz. Kendimi kurtarmaya yardım ediniz; tek başınıza hükmedersiniz; kendinizi bir rakipten kurtarmakla beni mutlu kılarsınız. Missouf ile baş başa verip kaçışım için çareler düşündük. Böylece, Mısırlı bir cariye ile gizlice yola çıktım.

Arabistan'a yaklaşmıştım ki Arbogad adındaki ünlü eşkıya tarafından kaçırıldım ve beni Ogul beyin oturduğu bu şatoya getiren tüccarlara satıldım. Ogul bey, kim olduğumu bilmeden beni satın aldı. Bu adam, yiyip içmekten başka hiçbir şey düşünmeyen, Tanrının kendisini sofra donatsın diye yaratmış olduğuna inanan, zevke ve sefaya düşkün biriydi. Şişmanlıktan her an tıkanıp ölecek gibiydi. Yediklerini iyi sindirdiğinde pek yüz vermediği hekimi, yemeği fazla kaçırdığında onu despotça yönetiyordu. Hekimi, gül suyunda pişmiş basilikos yerse iyi olacağına onu ikna etti. Ogul Bey, kendisine bir basilikos getirecek olan cariyeyi eş olarak alacağı sözünü verdi. Gördüğünüz gibi onları bu şerefe nail olmak için birbirleriyle yarışmaya bıraktım ve Tanrının bana sizi yeniden görmeyi bahşettiği andan beri de bu basilikosu bulma arzusunu eskisinden de az duyar oldum.

O zaman Astarté ve Zadig, uzun süredir gizledikleri bütün duyguları, uğradıkları felaketlerin ve aşklarının en soylu, en tutkulu yüreklere esinlediği her şeyi birbirlerine söylediler ve aşka yön veren periler, bu sözleri Venüs katına[44] kadar taşıdılar.

Kadınlar, Ogul'un yanına elleri boş döndüler. Zadig kendisini Ogul'a takdim ettirdi ve ona şöyle dedi:

44 Ptolemée (Batlamyus) sistemine göre evreni oluşturan eş merkezli dokuz küreden dördüncüsü: Aşk Yıldızı. –ç.n.

—Tanrı sizi ömür boyu sağlıklı kılsın! Ben hekimim, hastalığınızı duyup size koştum ve gül suyunda pişmiş basilikos getirdim. Sizinle evlenmek falan istemiyorum. Sizden yalnızca geçen gün satın aldığınız Babilli cariyeyi azat etmenizi istiyorum ve yüce Ogul beyi iyileştirme mutluluğuna eremezsem onun yerine köle olmaya razıyım.

Öneri kabul edildi. Astarté, Zadig'in uşağıyla birlikte Babil'e doğru yola çıkarken, oraya varır varmaz bir ulak göndererek olup bitenleri bildireceğine söz verdi. Ayrılışları da buluşmaları kadar muhabbet içerisinde oldu. Büyük Zend kitabının dediği gibi, insanların buluştukları ve ayrıldıkları anlar, yaşamın en önemli anlarıdır. Zadig kraliçeyi, yeminlerle söylediği kadar, kraliçe de onu söylemediği kadar seviyordu. Sonra Zadig, Ogul'a şöyle dedi:

—Efendim, benim basilikosum yenmez; onun iyileştirme yeteneği derinizdeki gözeneklerden içinize işleyecektir. Onu, iyice şişirilmiş ve üzeri ince bir deriyle örtülmüş bir tulumun içerisine koydum: Bu tulumu bütün gücünüzle itmeniz gerekiyor; ben onu tekrar tekrar size doğru göndereceğim ve kısa bir süre sonra zanaatımın nasıl bir şey olduğunu göreceksiniz.

Ogul, birinci gün nefes nefese kaldı ve yorgunluktan öleceğini sandı. İkinci gün daha az yoruldu ve daha iyi uyudu. Sekizinci günün sonunda, en parlak yıllarındaki güce, sağlığa, çevikliğe ve neşeye kavuştu. Zadig ona;

—Top oynadınız ve az yemekle yetindiniz. Şunu biliniz ki, doğada basilikos diye bir şey yoktur, insan ölçülü yemekle ve idman yapmakla sağlıklı olur, ölçüsüzlüğü ve sağlığı birlikte sürdürmek sanatı, felsefe taşı kadar, yıldızlara bakarak adalet dağıtmak kadar ve rahiplerin teolojisi kadar hayal ürünüdür.[45]

Zadig'in hekimlik için ne kadar tehlikeli olduğunu hisseden Ogul'un ilk hekimi, onu öbür dünyada basilikos

45 Bu anekdotu Voltaire'e hiç kuşku yok ki, "Yunan Kralı ile Hekim Duban'ın Öyküsü" (*Binbir Gece Masalları*, 11, 12 ve 13. geceler) esinlemiştir. Bu öyküde bir hekimin idman yaptırarak cüzamlı bir kralı iyileştirdiği görülür. –ç.n.

aramaya göndermek üzere eczacı ile anlaştı. Böylece, her yaptığı iyiliğin karşılığını cezalandırılarak ödeyen Zadig, obur bir beyi iyileştirdiği için neredeyse canından oluyordu. Onu mükemmel bir yemeğe davet ettiler. İkinci yemekler verilirken zehirlenecekti ama daha birincisi yenirken, güzel Astarté'nin gönderdiği ulak geldi; Zadig sofradan kalkıp gitti. "İnsan güzel bir kadın tarafından sevildiğinde," der Büyük Zerdüşt, "bu dünyada içinden çıkamayacağı hiçbir iş olamaz."

ON YEDİNCİ BÖLÜM
ÇARPIŞMALAR

Kraliçe, Babil'de, insanların mutsuz prenseslere her zaman gösterdikleri coşkun sevgiyle karşılandı. Babil daha sakinleşmiş gibi gözüküyordu. Hyrcania hükümdarı bir çarpışmada öldürülmüştü. Galip gelen Babilliler, Astarté'nin hükümdar seçilecek insanla evlendirileceğini ilan ettiler. Astarté'nin kocası ve Babil kralı olmak gibi son derece önemli bir mevkiin hile ve desiselere bağlı olmasını hiç mi hiç istemiyorlardı. En yiğit ve en bilge kişiyi Kral olarak tanıyacaklarına ant içtiler. Süslü, muhteşem basamaklarla çevrili büyük bir oyun alanı, kentin birkaç fersah uzağında hazırlandı.[46] Dövüşçüler, alana tepeden tırnağa zırhlı gelmek zorundaydılar. Her bir dövüşçünün, basamakların gerisinde, kimse tarafından görülüp tanınmayacakları özel bir dairesi vardı. Mızraklı dört asker ile dövüşmek gerekiyordu. Dört şövalyeyi de yenmek mutluluğuna erenler, daha sonra kendi aralarında dövüşeceklerdi; böylece en sona kalan oyunun galibi ilan edilecekti. Bu adamın, dört gün sonra aynı silahlarla gelip, rahiplerin sorduğu bilmeceleri çözmesi gerekiyordu. Bilmeceleri çözemezse kral olamayacaktı ve bu iki kavgadan da galip çıkan biri bulununcaya kadar, mızraklı dövüş yeniden başlayacaktı: Çünkü kralın kesinlikle en yiğit ve en bilge olması isteni-

46 Voltaire'in betimlediği turnuva, doğu geleneklerinden çok Avrupa şövalye geleneğine yakındır. Voltaire, gerçekliğe uygun olup olmadığına aldırış etmeden Şam'da bir turnuva betimleyen Ariosto'yu (*Öfkeli Roland*, XVII) taklit etmektedir. Gençliğinde Ariosto'dan pek hoşlanmayan Voltaire, sonunda onu Tanrı gibi görmeye başladı. –ç.n.

yordu. Kraliçe, bu arada sıkı sıkıya muhafaza altında tutulacaktı: Onun yalnızca, yüzü peçeli olarak oyunları seyretmesine izin veriliyordu; kayırma ve haksızlık yapılmasın diye, hiçbir adayla konuşmasına izin yoktu.

İşte, Astarté'nin kendisi için herkesten çok yiğitlik ve zekâ göstereceği umuduyla, âşığına bildirdikleri: Zadig yola koyuldu ve cesaretini arttırıp zekasını keskinleştirmesi için Venüs'e dua etti. Bu büyük günden bir gün önce Fırat nehri kıyısına vardı. Yasanın emrettiği gibi yüzünü ve adını gizleyerek rumuzunu dövüşçüler listesine yazdırdı ve kurayla kendisine düşen dairede dinlenmeye gitti. Zadig'i Mısır'da boş yere aradıktan sonra Babil'e dönen dostu Cador, kraliçenin kendisine gönderdiği bir zırh takımını Zadig'in konutuna gönderdi. Ayrıca, kraliçe adına en güzel Acem atını gönderdi. Bu armağanların kraliçe tarafından gönderildiğini anlayan Zadig'in cesareti ve aşkı yeni bir umutla yeni bir güç kazandı.

Ertesi gün kraliçe, gelip değerli taşlardan bir sayvana oturduktan ve basamaklar Babil'in bütün kadınları ve sınıfları tarafından doldurulduktan sonra, dövüşçüler ortaya çıktılar. Dövüşçüler birer birer gelip, rumuzlarını büyük rahibin ayakları dibine bıraktılar. Rumuzlar arasında kura çekildi; Zadiginki sonuncu oldu. Ortaya ilk çıkan Itobad adında, kendini çok beğenmiş, yüreksiz, beceriksiz, kafasız ve çok zengin bir beydi. Uşakları, onun gibi bir adamın kral olması gerektiğine onu ikna etmişlerdi; o da uşaklarına;

—Benim gibi bir adam tahta çıkmalıdır, demişti.

Böylece ona tepeden tırnağa zırh giydirmişlerdi. Yeşil mineli altın bir zırhı, yeşil bir sorgucu, yeşil kurdelelerle süslenmiş bir mızrağı vardı. Daha ortaya çıkar çıkmaz, atını sürüş tarzından, Tanrının onun gibi birini Babil tahtı için yaratmamış olduğunu fark ettiler. Üzerine doğru koşan ilk süvari onu eyerinden indirdi; ikincisi, iki ayağı havada, kolları yanlara açılmış vaziyette atının sağrısı üzerine devirdi. Itobad doğruldu ama zarafetten öylesine yoksundu ki herkes gülmeye başladı. Üçüncü süvari, mız-

rağını kullanmaya tenezzül bile etmedi, yanından geçerken sağ bacağından tutarak ona bir yarım tur attırıp kumların üzerine düşürdü: Görevli seyisler gülerek koşup onu yeniden eyere oturttular. Dördüncü süvari onun sol bacağından tutarak atın öteki tarafına düşürdü. Yasalara göre geceyi geçirmek zorunda olduğu konutuna yuhalarla götürüldü; güçlükle yürürken;

—Benim gibi bir adam için ne serüven! diyordu.

Öteki şövalyeler görevlerini daha iyi yaptılar. İçlerinden, art arda iki dövüşçüyü yenenler oldu; bazıları üçüncü dövüşçüyü de yendiler. Dört savaşçıyı da yenen yalnızca şehzade Otame oldu. Nihayet Zadig'in dövüş sırası geldi, dört atlıyı da art arda, mümkün olabilecek en büyük zarafetle eyerlerinden düşürdü. Şimdi sıra Otame ile Zadig'den hangisinin yeneceğini görmeye gelmişti. Otame'ın zırhları mavi ve altın sarısıydı, aynı renklerde bir sorgucu vardı; Zadiginkiler beyazdı. Halkın gönlü mavi şövalye ile beyaz şövalye arasında ikiye bölünmüştü. Kraliçe, yüreği çarparak beyaz renk için Tanrıya yakarıyordu.

İki şampiyon da o kadar çevik ve usta geçişler, dönüşler yaptılar, mızraklarını o kadar güzel kullandılar, eyerlerinde o kadar sağlam durdular ki kraliçe dışında herkes, Babil'in iki kralı olmasını istemeye başladı. Sonunda, atlar iyice yorulduktan ve mızrakları kırıldıktan sonra Zadig şöyle bir ustalık gösterdi: Mavi zırhlı şehzadenin arkasına geçti, atının sağrısına atladı, belinden tutup onu yere attı ve eyerdeki yerini alarak, yere uzanıp kalmış olan Otame'ın etrafında atını oynattı. Tribünlerdeki halk: "Beyaz atlı şövalye kazandı!" diye haykırdı. Öfkelenen Otame, ayağa kalkıp kılıcını çekti; Zadig, kılıcı elinde atından aşağı atladı. Şimdi ikisi de yeniden dövüş alanındaydılar, bazen gücün, bazen çevikliğin üstünlük sağladığı bir kavga yapıyorlardı. Hızla indirilen binlerce darbeyle kasklarının tüyleri, kol zırhlarının çivileri, zırhlarının halkaları uzaklara fırlıyordu. Kılıçlarının ucuyla ve yanıyla birbirlerinin sağına, soluna, başına, göğsüne vuruyorlardı; geri çekiliyor,

ileri atılıyor, birbirlerinin güçlerini tartıyor, göğüs göğse geliyor, birbirlerini yakalıyor, yılan gibi kıvrılıyor, aslanlar gibi birbirlerine saldırıyorlardı; indirdikleri darbelerden etrafa kıvılcımlar saçılıyordu. Sonunda bir an için kendini toparlayan Zadig, durdu, bir aldatmaca yaptı, Otame'ı tutup yere vurdu ve silahını elinden aldı; Otame haykırdı:

—Ey beyaz şövalye! Babil tahtına geçmesi gereken kişi sizsiniz.

Kraliçenin sevincine diyecek yoktu. Mavi şövalye de, beyaz şövalye de, bütün diğerleri gibi yasa gereğince, kalacakları odalara götürüldüler. Dilsizler, gelip onlara hizmet ettiler ve yemek taşıdılar. Zadig'e hizmet edenin, kraliçenin küçük dilsizi olduğunu kestirmek zor olmasa gerek. Sonra, kazananın kendini tanıtmak için büyük rahibe gidip, rumuzunu vereceği ertesi güne kadar uyumaları için onları yalnız bıraktılar.

Zadig, yüreği aşkla dolu da olsa, öylesine yorgundu ki hemen uyudu. Yanındaki odada yatan Itobad'ın gözünü hiç uyku tutmadı. Geceleyin kalktı, Zadig'in odasına girdi, rumuzu ile beyaz zırhlarını aldı, yerine kendi yeşil zırhlarını bıraktı. Gün ışığında, mağrur bir tavırla yürüyüp, büyük rahibe kazananın kendisi olduğunu bildirdi. Bu beklenmiyordu; Zadig hâlâ uykuda iken, Itobad'ın kazandığı halka duyuruldu. Şaşıran ve umutsuzluğa kapılan Astarté, Babil'e döndü. Zadig uyandığında bütün tribünler neredeyse boşalmıştı; zırhını aradı ama yalnızca yeşil zırhı bulabildi. Yanında başka bir şey olmadığı için onları kuşanmak zorundaydı. Şaşkın ve kızgın bir halde, öfkeyle zırhı kuşanıp meydana çıktı.[47]

Hâlâ tribünlerde ve meydanda bulunanlar onu yuhalarla karşıladılar. Çevresini sardılar, ona hakaretler ettiler. Hiçkimse, bu kadar küçük düşürücü hakaretle karşılaşmamıştır. Sabrı tükendi; kendisine hakaret etmeye cüret eden ayak takımını kılıç darbeleriyle dağıttı ama hangi yolu

47 Itobad'ın üçkâğıtçılığı ve Zadig'in işinin ters gidişi de Ariosto'dan öykünmedir. –ç.n.

tutacağını bilmiyordu. Kraliçeyi görmeye gidemezdi; beyaz zırhları onun kendisine gönderdiğini ileri süremezdi: Bu, onun saygınlığını tehlikeye atmak olurdu, kraliçe bundan ötürü acı çekerken, kendisi öfkeye kapılır, endişe ve kaygı içerisinde kalırdı. Yazgısına hükmeden yıldızın kendisini çaresiz bir mutsuzluğa mahkûm etmiş olduğundan emin, tek gözlülerden nefret eden kadından, zırh serüvenine kadar uğradığı felaketleri aklından geçirerek Fırat kıyılarında dolaşıyordu.

—Bunlar hep geç uyanmam yüzünden, diyordu, daha az uyusaydım Babil Kralı olacak, Astarté'yi alacaktım. Bilgi, ahlak, cesaret, beni mutsuz etmekten başka bir işe yaramadı.

Kendini tutamayarak Tanrıya karşı bile söylendi; her şeyin iyileri ezip yeşil zırhlı şövalye gibileri kayıran zalim bir yazgının eseri olduğuna inanacaktı neredeyse. Üzüntü duyduğu şeylerden biri de, yuhalarla karşılaşmasına yol açan bu yeşil zırhı taşımaktı. Yoldan geçen bir tüccara zırhı yok pahasına satıp, ondan bir cüppe ile uzun bir bone satın aldı. Bu kıyafetle, umutsuzluk içerisinde ve sürekli kendisine zulmeden Tanrıya gizliden gizliye sitem ederek Fırat boyunca yürümeye devam etti.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

KEŞİŞ[48]

Yürürken, beyaz ve saygın sakalı beline inen bir keşişe rastladı. Keşişin elinde, dikkatle okuduğu bir kitap vardı. Zadig durdu, keşişe karşı büyük bir ilgi ve yakınlık duymuştu. Keşiş, Zadig'i o kadar soylu ve hoş bir tavırla selamladı ki Zadig onunla konuşmak merakına kapıldı. Hangi kitabı okuduğunu sordu.

—Bu, yazgıların kitabıdır, dedi keşiş; biraz okumak ister misiniz?

Kitabı Zadig'in eline tutuşturdu; çok bilgili olan ve birçok dil bilen Zadig, kitaptaki bir tek harfi bile tanıyamadı. Bu, merakını daha da arttırdı.

—Çok üzgün görünüyorsunuz, dedi iyi yürekli ihtiyar.

—Ne yazık ki öyle, dedi Zadig, üzgün olmak için haklı nedenlerim var.

—Sizinle arkadaşlık etmeme izin verirseniz, diye sözü yeniden aldı ihtiyar, size yararım dokunabilir: Ara sıra, mutsuzları teselli ettiğim oldu.

Zadig, keşişin tavrına, sakalına ve kitabına karşı saygı duydu. Konuşmalarından, onun çok bilgili biri olduğunu

48 Voltaire'i bu anlatıyı Parnell'in şiirinden (*Keşiş*, 1721) çalmış olmakla suçlayanlar olmuştur. Ancak aynı tema Kuran'da da geçmektedir ve Ortaçağda birçok Doğulu yazar tarafından birçok yapıtta zikredilmiştir. –ç.n.

anladı. Keşiş, yazgıdan, adaletten, ahlaktan, yüce iyilikten, insanın zaafından, erdemlerden ve kötülüklerden öyle akıcılıkla, öyle etkileyici söz ediyordu ki Zadig karşı konulamaz bir çekiciliğin kendisini ona doğru sürüklemekte olduğunu hissetti. Babil'e dönünceye kadar, yanından ayrılmamasını keşişten ısrarla rica etti. Yaşlı adam ona:

—Asıl ben sizden bu lütfu rica ediyorum, dedi; birkaç gün boyunca, ne yaparsam yapayım, benden ayrılmayacağınıza Oromazdes üzerine yemin ediniz.

Zadig yemin etti ve yola koyuldular. İki yolcu akşam görkemli bir şatoya vardı. Keşiş, kendisini ve kendisine eşlik eden genç adamı konuk etmelerini istedi. Onları horgören bir iyilikle içeri alan kapıcıyı insan büyük bir bey sanabilirdi. Kapıcı, yolcuları götürüp baş uşağa sundu, o da konuklara efendisinin görkemli odalarını ve salonlarını gösterdi. Onları, şato sahibiyle aynı sofraya ama ayakucuna buyur ettiler. Şato sahibi onları bakışıyla bir kere olsun şereflendirmedi ama onlara da diğerleri gibi nezaketle hizmet edildi ve bol yemek verildi. Sonra, ellerini yıkamaları için onlara zümrütlerle ve yakutlarla süslenmiş altın bir leğen getirdiler. Güzel bir dairede yatmaya götürdüler ve ertesi sabah bir uşak her birine birer altın getirdi, bundan sonra gitmelerine izin verdiler.

—Konak sahibi, biraz kibirli olmakla birlikte, bana cömert biri gibi göründü, dedi Zadig yolda; soylu bir konukseverlik gösteriyor.

Bu sözleri söylerken keşişin oldukça geniş cebinin gergin ve şişkin durduğunu fark etti: Cebin içerisinde keşişin çaldığı değerli taşlarla süslü altın leğeni gördü. İlkin hiçbir şey belli etmek istemedi ama büyük bir şaşkınlık içindeydi.

Öğleye doğru keşiş, zengin bir cimrinin oturduğu küçük bir evin kapısını çalıp kendini takdim etti; birkaç saat konuk edilmesini istedi. Kötü giyinmiş yaşlı bir uşak, onu kaba karşıladı ve Zadig ile keşişi ahıra götürüp, orada onlara bir kaç çürük zeytin, kötü kalite ekmek ve bozul-

muş bira verdiler. Keşiş, önceki günkü kadar hoşnut bir tavırla yedi ve içti; sonra, bir şey çalmamaları için kendilerini gözetleyen ve çabucak gitmeleri için onları sıkıştıran uşağa o sabah aldıkları iki altını verip, gösterdikleri yakınlığa teşekkür etti.

—Sizden, beni efendinizle görüştürmenizi rica ediyorum, dedi.

Şaşıran uşak, iki yolcuyu efendisine götürdü. Keşiş;

—Saygıdeğer efendim, dedi, gördüğümüz soylu davranış için ne kadar teşekkür etsem azdır: Minnettarlığımın küçük bir göstergesi olarak lütfen bu altın leğeni kabul buyurunuz.

Cimri, az daha sırt üstü düşüyordu. Keşiş, onun kendine gelmesine fırsat vermeden genç yol arkadaşıyla birlikte acele oradan ayrıldı. Zadig ona;

—Babacığım, dedi, tüm bu gördüklerim ne anlama geliyor? Başka insanlara hiç benzemiyorsunuz: Sizi çok iyi karşılayan birinden değerli taşlarla süslü altın bir leğen çalıyorsunuz ve size horgörüyle davranan bir cimriye veriyorsunuz.

—Oğlum, dedi ihtiyar, yabancıları yalnızca kendi gururu için ve zenginliğinin takdir edilmesi için kabul eden o eli açık adamın biraz aklı başına gelecek, cimri de konuklarını daha iyi ağırlamayı öğrenecek. Hiçbir şeye şaşırmayın ve peşimden gelin.

Zadig, artık insanların en delisine mi, en bilgesine mi çatmış olduğunu bilmiyordu; ama keşiş öyle etkileyici bir tavırla konuşuyordu ki ettiği yeminle eli kolu bağlı olan Zadig onun peşinden gitmekten kendini alıkoyamadı.

Akşam, ne israfın ne cimriliğin hissedildiği; hoş ama basit bir eve vardılar. Ev sahibi, huzur içerisinde kendini bilime ve erdeme adamış, yine de canı sıkılmayan, dünyadan el etek çekmiş bir filozoftu. Yabancıları, gösterişle ilgisi olmayan bir soylulukla kabul edeceği bir barınağı olsun istemişti. İki yolcuyu karşılamaya bizzat geldi, dinlenmeleri için onları önce rahat bir odaya buyur etti. Bir

süre sonra, kendisi gelerek, onları temiz ve mükellef bir sofraya davet etti; yemek sırasında Babil'deki son olaylardan sakınımlı bir dille söz etti. Kraliçeye içtenlikle bağlı olduğu görüldü;

—Zadig'in ortaya çıkıp tahtta hak iddia etmesini isterdim; ama, diye ilave etti, insanlar Zadig gibi bir kralı hak etmiyor.

Zadig kızardı ve acısının daha da arttığını hissetti. Sohbetlerinde, bu dünyada işlerin hiç de bilge kişilerin istediği gibi yürümediği fikrinde birleştiler. Keşiş, Tanrının hikmetinden sual olunamayacağını ve insanların ancak çok küçük bir bölümünü gördükleri bütünü yargılamakla hata ettikleri görüşünü savundu hep. Tutkulardan söz ettiler.

—Ah! Ne ölümcüldür, onlar! Diyordu Zadig; keşiş araya girerek:

—Onlar, geminin yelkenlerini şişiren rüzgârlardır; bazen gemiyi batırırlar ama onlar olmasa gemi yol almaz. Öd, insanı öfkelendirir ve hasta eder ama onsuz insan yaşayamaz. Bu dünyada her şey tehlikelidir ve her şey gereklidir.

Zevkten söz ettiler. Keşiş bunun Tanrının bir armağanı olduğunu kanıtladı;

—Çünkü, diyordu, insan kendi kendine ne duyu ne de fikir verebilir, o hepsini dışardan alır; üzüntü de zevk de ona, varlığı gibi başka yerden gelir.[49]

Zadig, o kadar saçma sapan şeyler yapmış bir insanın nasıl bu kadar iyi akıl yürütebildiğine şaşıyordu. Nihayet, hoş olduğu kadar öğretici de olan bir görüşmeden sonra, ev sahibi, bu kadar bilge ve erdemli konukları kendisine gönderdiği için Tanrı'ya şükrederek, onları kalacakları odaya götürdü. İnsanı üzmeyen, rahat ve soylu bir tavırla para vermeyi teklif etti. Keşiş kabul etmedi ve gün doğmadan Babil'e doğru yola çıkmayı düşündüğünü söyleyerek, iznini rica etti. Sevecen duygularla ayrıldılar birbirlerin-

49 Lock'un ampirist düşüncesi (*Cinquième discours sur l'Homme*, 1738). –ç.n.

den; özellikle Zadig, bu kadar sevimli bir insana karşı büyük bir saygı ve yakınlık duyuyordu.

Keşiş ile Zadig odalarına çekildiklerinde uzun süre ev sahiplerini övdüler. Yaşlı adam gün ışırken, arkadaşını uyandırdı.

—Gitme zamanı geldi, dedi; ama henüz herkes uyuyorken bu adama karşı duyduğum saygı ve sevginin bir kanıtını bırakmak istiyorum.

Bunları söyleyerek, bir meşale aldı ve evi ateşe verdi. Korkuya kapılan Zadig, çığlıklar atarak, keşişin böyle korkunç bir şey yapmasını önlemeye çalıştı. Keşiş, insanüstü bir güçle onu sürüklüyordu; ev alevler içinde kalmıştı. Arkadaşından oldukça uzaklaşan keşiş, rahat bir tavırla evin yanışını seyrediyordu.

—Tanrı'ya şükür! dedi, İşte sonunda sevgili ev sahibimin evi yanıp kül oldu! Mutlu adam!

Bu sözler üzerine Zadig, hem kahkahalarla gülmek istedi, hem muhterem pedere hakaretler savurmak; hem onu dövmek, hem de kaçıp gitmek istedi ama bunların hiçbirini yapmadı ve keşişin etkileyiciliğine boyun eğerek, son gece için istemeye istemeye peşi sıra gitti.

Son geceyi hayırsever ve erdemli bir dulun evinde geçirdiler. Kadıncağızın, çok hoş ve tek umudu olan on dört yaşında bir yeğeni vardı. Dul kadın, evinin şerefi için elinden geleni yaptı. Ertesi gün yeğenine, bir süre önce çökerek, tehlikeli bir geçit haline gelmiş olan köprüye kadar yolculara eşlik etmesini emretti. Delikanlı acele acele önlerinden gidiyordu. Köprünün üstüne geldiklerinde, keşiş delikanlıya:

—Gel bakalım, dedi, halana minnettarlığımızı göstermemiz gerekiyor.

Çocuğu saçlarından tutarak nehre fırlattı. Suya düşen çocuk, bir an için suyun üzerine çıktı ve sonra akıntıya kapılıp gitti.

—Seni canavar! Seni, insanların en alçağı! diye haykırdı Zadig.

Keşiş, sözünü keserek:

—Bana, daha sabırlı olacağınıza söz vermiştiniz, dedi, şunu biliniz ki Tanrının ateşe verdiği o evin yıkıntıları altında, ev sahibi muazzam bir hazine buldu; şunu biliniz ki Tanrının boynunu kırdığı bu delikanlı bir yıl içerisinde halasını, iki yıl içinde de sizi öldürecekti.

—Bunları sana kim söyledi, yabani? diye haykırdı Zadig, ve bu olayları yazgılar kitabında ne zaman okudun, o kitap, sana hiçbir kötülüğü dokunmamış bir çocuğu boğma izni veriyor mu?

Babilli konuşurken, yaşlı adamın artık sakalının olmadığını, yüzünün genç birinin yüzü haline geldiğini ayırımsadı. Keşiş kıyafeti yokolmuştu; dört güzel kanat, ışıkta parıl parıl yanan görkemli bir gövdeyi kaplıyordu.

—Ey Tanrının elçisi! Ey kutsal melek! diye haykırdı Zadig, yere kapanarak, demek ölümlü naçiz birine ebedi emirlere boyun eğmesini öğretmek için gökler âleminden indin?

—İnsanlar, dedi melek Jesrad, hiçbir şey bilmeden, her şeyi yargılıyorlar: Sen, insanların aydınlatılmayı en fazla hak edeniydin.

Zadig konuşmak için izin istedi:

—Kendime güvenemiyorum ama bir kuşkumu aydınlatmanı rica edebilir miyim: Bu çocuğu doğru yola çekmek, erdemli yapmak ve boğmamak daha iyi olmaz mıydı?

Jesrad yanıtladı:

—Erdemli olsaydı ve yaşasaydı yazgısı, evleneceği kadınla ve ondan doğacak çocukları ile birlikte öldürülmek olacaktı.

—Yani, dedi Zadig, suçların ve felaketlerin olması gerekli mi? Ve felaketler hep iyi insanların başına geliyor!

—Kötü insanlar, dedi Jesrad, her zaman mutsuzdur: Yeryüzüne yayılmış, az sayıda hak bilir insanı sınamaya yararlar ve hiçbir kötülük yoktur ki ondan iyilik doğmasın.[50]

50 Pope'un *l'Esseai sur l'homme* adlı eserinde dile getirdiği düşünce. —ç.n.

—Ama, dedi Zadig, yalnızca iyilik olsaydı da, hiç kötülük olmasaydı ne olurdu?

—O zaman, dedi Jesrad, bu dünya, başka bir dünya olurdu,[51] olayların birbirini izleyişi bir başka bilgelik düzeni olurdu ve kusursuz olacak bu düzen, ancak kötülüğün yaklaşamayacağı Yüce Yaradan'ın öncesi ve sonrası olmayan katında olabilir. O, hiçbiri diğerine benzemeyen milyonlarca dünya yaratmıştır.[52] Bu muazzam çeşitlilik, onun muazzam gücünün bir niteliğidir. Ne yeryüzünde iki yaprak, ne göklerin sonsuzluğundan iki küre vardır ki birbirlerine benzesin ve doğduğun yer olan şu atom üzerinde gördüğün ne varsa, her şeyi kucaklayan değişmez düzene göre yerinde ve kendi belirli zamanında olmalıydı. İnsanlar, şu biraz önce ölen çocuğun tesadüfen suya düştüğünü, aynı tesadüfle o evin yandığını düşünürler ama tesadüf diye bir şey yoktur. Her şey bir sınama, bir ceza, bir ödül veya bir önlemdir. Kendini insanların en mutsuzu sanan o balıkçıyı anımsasana. Yazgısını değiştirmek için Oromazdes seni ona gönderdi. Sen ey naçiz ölümlü! Tapmak gerekenle tartışmaktan vazgeç.

—Ama... dedi Zadig.

O, ama derken melek göğün onuncu katına doğru uçmaya başlamıştı bile. Zadig dizlerinin üzerine çöktü, Yaradan'a taptı ve boyun eğdi. Melek, yukarılardan seslendi:

—Babil'e doğru yola çık.

51 Leibniz'in evrensel gerekirciliğinin sonucu olan düşüncesi; Mme. du Châtelet, Leibniz'in sistemini hesaba katarak *Institutions de Physicque*'inde şöyle yazıyordu: "Olayların seyri, her seferinde, yalnızca kendine has özellikleri olan ve başka tür olayların oluşturacağı tüm diğer dünyalardan farklı bir dünya oluşturur." –ç.n.

52 Leibniz, sonsuz sayıda olası dünya olduğunu düşünüyordu. Voltaire, burada bu dünyaların varolduğu sonucuna varmış gibi gözüküyor. –ç.n.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
BİLMECELER

Zadig, yanına yıldırım düşmüş biri gibi kendinden geçmiş vaziyette, rastgele yürüyordu. Arenada dövüşmüş olanların, bilmeceleri çözmek ve başrahibin sorularını yanıtlamak için sarayın büyük girişinde toplandıkları gün Babil'e girdi. Yeşil zırhlı şövalye dışında bütün şövalyeler gelmişti. Zadig, kentte görülür görülmez, halk etrafında toplandı; gözler onu seyretmeye, ağızlar onu kutsamaya, gönüller ona hükümdarlık dilemeye doymuyordu. Zadig'in geçtiğini gören Hasut, titredi ve başını çevirdi; halk Zadig'i toplantının yapıldığı yere götürdü. Gelişinden haberdar edilen kraliçe korkunun ve umudun pençesine düştü, endişe onu yiyip bitiriyordu: Ne Zadig'in niçin zırhsız olduğunu ne de Itobad'ın nasıl olup da beyaz zırhı giymekte olduğunu anlayabiliyordu. Zadig'in görünmesiyle herkesten bir mırıltı yükseldi. Onu yeniden gördükleri için insanlar şaşırmış ve sevinmişlerdi ama toplantıya yalnızca dövüşmüş olanların katılmasına izin vardı.

—Ben de bir başkası gibi dövüştüm, dedi Zadig; buradaki bir başkası benim zırhlarımı giyiniyor; bunu kanıtlayıncaya kadar, bilmecelerin çözümüne katılmama izin verilmesini istiyorum.

Oylamaya başvuruldu: Dürüstlüğünün ünü zihinlere öylesine güçlü kazınmıştı ki kabul etmekte tereddüt etmediler. Başrahip önce şu soruyu ortaya attı:

—Dünyadaki şeyler arasında en uzun ve en kısa, en hızlı ve en yavaş, en bölünebilir ve en büyük, en aldırış

edilemeyen ve ardından en çok üzülünen, onsuz hiçbir şey yapılamayan, bütün küçük şeyleri yiyip yutan ve bütün büyük şeyleri canlandıran nedir?

Itobad'ın konuşması gerekiyordu. Kendisi gibi bir adamın bilmeceleri yorumlamayacağını, mızrağıyla galip gelmesinin kendisi için yeterli olduğunu söyledi, bazıları toprak dedi, bazıları da ışık. Zadig, yanıtın zaman olduğunu söyledi:

—Daha uzun hiçbir şey yoktur, çünkü sonsuzluk onunla ölçülür, hiçbir şey daha kısa değildir, çünkü hiçbir tasarımızı gerçekleştirmeye yetmez; bekleyen için ondan yavaş bir şey, zevk içindeki insan için ondan hızlı bir şey yoktur; sonsuzcasına büyüktür ve sonsuz küçüklükte parçalara bölünebilir; hiçkimse ona aldırış etmez, yitirince insanlar ardından üzülürler; gelecek kuşaklara layık olmayan her şeyi unutturur ve büyük şeyleri ölümsüzleştirir, diye ilave etti.

Meclis, Zadig'i haklı buldu. Sonra şu soruldu:

—Teşekkür etmeden alınan, nasıl olduğu bilinmeden yararlanılan, nerede olduğu bilinmeden başkalarına verilen ve ayırdına varılmadan yitirilen şey nedir?

Herkes bir şey söyledi. Yanıtın hayat olduğunu sadece Zadig bildi. Bütün diğer bilmeceleri aynı kolaylıkla çözdü. Itobad, sürekli olarak bundan daha kolay hiçbir şey olamayacağını, istese hiç zorlanmadan cevap verebileceğini söylüyordu. Adalet üzerine, yüce iyilik üzerine, devleti yönetme sanatı üzerine sorular soruldu. Zadig'in yanıtları en sağlam yanıtlar bulundu. "Bu kadar zeki birinin iyi bir şövalye olmaması, ne yazık!" diyorlardı.

—Ünü büyük efendiler, dedi Zadig, arenada galip gelme şerefine eriştim. Beyaz zırh bana aittir. Itobad efendi, ben uyurken onu ele geçirdi: Onun kendisine yeşil zırhtan daha çok yakışacağına hükmetmiş olduğu açık. Hemen şimdi huzurunuzda, şu kıyafet ve kılıcımla, benden aldığı bu güzel beyaz zırha karşı çıkarak, yiğit Otame'ı yenme şerefine erenin ben olduğumu kanıtlamaya hazırım.

Itobad, kendine duyduğu büyük güvenle, meydan okuyuşu kabul etti. Başında kask, göğsünde ve kollarında zırh olduğundan, bereli ve hırkalı bir şampiyonu kolaylıkla alt edebileceğinden kuşku duymuyordu. Sevinç ve korku dolu, kendisini izleyen kraliçeyi selamlayarak, Zadig kılıcını çekti. Kimseyi selamlamadan Itobad da kendi kılıcını çekti. Kimseden korkusu olmayan biri gibi Zadig'in üzerine yürüdü. Onun başını ikiye ayırmaya hazırdı: Zadig darbeyi savuşturdu, kılıcını kabzaya yakın olan kalın kısmıyla Itobad'ın kılıcının zayıf olan ağzını karşıladığından Itobad'ın kılıcı kırıldı. O zaman Zadig, rakibini elinden tutarak yere devirdi ve göğüs zırhının aralıklarından birinden kılıcını gövdesine dayayarak ona:

—Bırakın da zırhınızı çıkarayım, dedi, yoksa sizi öldürürüm.

Kendisi gibi bir adamın başına gelen felaketlerden hâlâ şaşkın durumda olan Itobad, göz kamaştırıcı kaskını, görkemli göğüs zırhını, güzel kolluklarını, parlak kalça zırhını rahat rahat çıkarıp, kendisi giyinerek bu kıyafet içerisinde koşup Astarté'nin ayaklarına kapanan Zadig'e karşı koymadı. Cador, zırhın Zadig'e ait olduğunu kolayca kanıtladı. Zadig herkesin ortak oyuyla, özellikle de, onca beladan sonra, âşığını herkesin gözünde kocalığına layık bulduklarını görmenin mutluluğunu yaşayan Astarté'nin oyu ile kral ilan edildi. Itobad, gidip kendi evinin efendisi oldu. Zadig kral oldu ve mutlu oldu.

Şimdi aklında melek Jesrad'ın söyledikleri vardı. Hatta elmas olan kum tanesini bile anımsıyordu. Kraliçeyle birlikte Tanrı'ya tapındılar. Zadig güzel, kaprisli Missouf'un çekip gitmesine izin verdi. Eşkıya Argobad'ı aramaya adamlar gönderdi ve ona ordusunda onurlu bir mevki verdi, gerçek bir savaşçı gibi davranırsa daha yükselteceği, eşkıyalık mesleğini sürdürürse astıracağı sözünü verdi.

Babil'de ticaretin başı olması için Sétoc'u, güzel Almona ile birlikte Arabistan'ın ta öte ucundan getirtti. Cador verdiği hizmetlere uygun bir yere yerleştirildi ve hep el üstün-

de tutuldu; kralın dostu oldu, kral da yeryüzünde bir dostu olan tek hükümdar oldu. Küçük dilsiz unutulmadı. Balıkçıya güzel bir ev verildi. Orcan, ona büyükçe bir para ödemeye ve karısını geri vermeye mahkûm edildi ama akıllanan balıkçı yalnızca parayı aldı.

Ne Zadig'in bir gözünü yitireceğine inanan güzel Sémire teselli bulabiliyor, ne de Zadig'in burnunu kesmeye kalkışan Azora ağlamaktan vazgeçebiliyordu. Zadig, armağanlar vererek onların acılarını yatıştırdı. Hasut, hırsından ve utancından öldü. Ülkeye barış, ün ve bolluk geldi; bu en güzel çağ oldu: Devlet, adalet ve sevgiyle yönetildi. Herkes Zadig'e şükrediyordu; Zadig de Tanrıya.[53]

53 Kehl baskısı burada şu notu ekler: "Zadig'in öyküsünün elyazmaları burada bitmektedir. Bu iki bölüm on ikinci bölümden sonraya, Zadig'in Suriye'ye varışından önceye yerleştirilmelidir. Voltaire'in, yazdığı birçok serüveni silmiş olduğu bilinmektedir. Doğu dilleri yorumcusu baylardan, oralara kadar ulaşabilirlerse bunları yaymaları rica olunur."
Bu notun yerinin Ek'te verdiğimiz iki bölümden sonra olduğu açıktır: Kehl editörleri bu iki bölümü romanın içine soktuklarından, notlarını ancak "Bilmeceler" bölümünden sonraya koyabildiler ama ikinci cümle onları güç duruma düşürdüğünden, bu cümlenin silinmesini önerdiler: "Yanlışlıkla nota girivermiş bu sözcükleri siliniz. Bu, yazarı tarafından yapıtına ilave edilmiş bu iki bölümün yapıta yerleştirilmesi için basımcıya yapılmış bir uyarı idi."
Kehl basımının notu pekâlâ Voltaire'in olabilir: Kehl editörlerinin kendilerini sıkıntıya sokmaları ve kendi basımlarında on üçüncü bölüm olan, ondan sonra iki bölüm koydukları "Randevular" bölümünün başına on ikinci bölüm yazmaları için bir neden yoktu. Ama not Voltaire'in ise, ancak Zadig'in bölümlerinin numaralı olduğu bir dönemde veya "Randevular" bölümünün henüz on ikinci bölüm olduğu bir dönemde yazılmış olmalıdır. Oysa ancak 1856'dan sonra altıncı bölüm "Yargılar" iki bölüme ("Vezir"; "Anlaşmazlıklar ve Huzura Kabuller") ayrılmış ve bölüm numaraları kaldırılmıştır. Bu durum aşağıdaki noktaları kanıtlayacaktır:

1. "Dans ve Mavi Gözler" 1756'dan önce yazılmıştır;
2. Voltaire hiçbir zaman bu iki bölümü yayımlamayı düşünmemiştir;
3. Bu olayların geçtiği zaman olarak Voltaire, Zadig'in Sétoc'un yanında kaldığı zamanı aklından geçirmişse bile, gerçekliğe ters düşmeden bölümlerin arasına sokabileceği bir metin yazmış olamaz: Gerekli düzeltmeler Kehl editörleri tarafından yapılmıştır. Öyleyse, denebilir ki, eğer Voltaire bu iki bölümü yayımlasaydı bile, onları ancak ek olarak yayımlardı.

EK
YİRMİNCİ BÖLÜM
DANS

Sétoc'un ticaret işleri için Serendib[54] adasına gitmesi gerekiyordu ama bilindiği gibi, evliliğinin ilk ayı balayı olup ne onun karısından ayrılmasına izin veriyordu ne de o karısından ayrılabileceğini sanıyordu. Dostu Zadig'den kendisi için bu yolculuğa çıkmasını rica etti.

—Eyvah! Güzel Astarté ile aramdaki uzaklık daha mı artacak? Ama velinimetlerime hizmet etmeliyim, dedi Zadig, ağladı ve yola çıktı.

Serendib Adasına varmasından kısa bir süre sonra, olağanüstü bir insan olarak görülüyordu. Tüccarlar arasındaki tüm anlaşmazlıklarda hakemdi; bilgelerin dostu, öğüt isteyen az sayıdaki insanın danışmanı idi. Kral onu görmek ve dinlemek istedi. Çok geçmeden Zadig'in değerini anladı; bilgeliğine inandı ve onu kendine dost edindi. Kralın gösterdiği yakınlık ve saygı Zadig'i korkudan titretti. Moabdar'ın gözüne girmesi yüzünden başına gelen felaketler gece gündüz hiç aklından çıkmıyordu. "Kral benden hoşlanıyor, bu benim mahvıma yol açmayacak mı?" diyordu. Ama yine de Majestelerinin iltifatlarından kaçıp kurtulamıyordu; çünkü itiraf etmek gerekir ki Sanbusna'nın oğlu, Nabassun'un oğlu Nussanab'ın oğlu Serendib Kralı Nabussan, Asya'daki hükümdarların en iyilerinden biriydi; onunla konuşunca onu sevmemek zordu.

Bu iyi hükümdar hep göklere çıkarılmış, aldatılmış ve soyulmuştu: Hazinesi yağmalanmıştı. Serendib Adasının

54 Seylan veya Sumatra. –ç.n.

genel tahsildarının çizdiği yoldan, sonrakiler hiç ayrılmamıştı. Kral bunu biliyordu; haznedarını birçok defa değiştirmişti ama kralın gelirlerini eşit olmayan iki parçaya ayırarak küçüğünün Majestelerine, büyüğünün yöneticilere düştüğü, kurulu paylaşım düzenini değiştirememişti. Kral Nabussan, derdini bilge Zadig'e açtı:

—Siz ki, bunca çok şey biliyorsunuz, dedi ona, beni soymayacak bir haznedar bulmanın yolunu gösteremez misiniz?

—Elbette, dedi Zadig, eli uzun olmayan birini yanılmadan bulmanın yolunu biliyorum.

Çok sevinen kral, Zadig'e sarılarak nasıl davranmaları gerektiğini sordu. Zadig:

—Yapılacak tek şey haznedar olmak isteyenleri dans ettirmektir, dedi, en çevik dans eden kesinlikle en dürüst olanıdır.

—Alay ediyorsunuz, dedi kral, maliyemin başına geçecek kişiyi seçmek için amma da tuhaf bir usul! Yani, en iyi hoplayıp zıplayanın en doğru ve en becerikli maliyeci olacağını mı ileri sürüyorsunuz?

—En becerikli olacağını söylemiyorum, dedi Zadig, ama kesinlikle en namuslu olacağını söylüyorum.

Zadig öylesine kendine güvenle konuşuyordu ki, kral Zadig'in maliyecileri tanıma konusunda doğaüstü bir gize sahip olduğuna inandı.

—Doğaüstü şeyleri sevmem, dedi Zadig, büyücülerden ve büyü kitaplarından hiçbir zaman hoşlanmadım: Majesteleri, kendilerine önerdiğim şeyi kanıtlamama izin verirlerse sırrımın çok basit ve çok kolay bir şey olduğuna ikna olacaklardır.

Serendib Kralı Nabussan, bu esrarın çok basit olduğunu duyduğunda, onun bir mucize olduğu söylense şaşıracağından daha çok şaşırdı.

—Pekâlâ, dedi, bildiğiniz gibi yapın.

—İşi bana bırakın, dedi Zadig, bu denemeden düşünemeyeceğiniz kadar kazançlı çıkacaksınız.

Aynı gün, Nussanab'ın oğlu, yüce Majesteleri Nabussan'ın haznedarlığı görevine talip olanların, ince ipek giysilerle, timsah ayının ilk günü kralın bekleme odasında bulunmalarını kral adına ilan etti. Gelenler altmış dört kişi oldu. Yandaki salonlardan birine kemancılar getirtildi; balo için her şey hazırdı ama bu salonun kapısı kapalıydı ve oraya girebilmek için oldukça karanlık bir koridordan geçmek gerekiyordu. Bir odacı gidip, her adayı birbiri ardı sıra içeri alıyordu ve adayları birkaç dakika bu geçitte yalnız bırakıyordu. Yapılacaklardan haberi olan kral, bütün hazinesini bu koridora yaymıştı. Taliplerin hepsi salona geldiğinde, Majesteleri, dans ettirilmelerini emretti. Asla, hiç kimse daha ağır hareketlerle, zarafetten bu kadar uzak dans etmemiştir; başları bir yana eğik, belleri bükülmüş ve elleri yanlarına yapıştırılmıştı.

—Ne düzenbazlar! diyordu Zadig alçak sesle.

İçlerinden yalnızca birisi, başı yukarda, bakışları güven dolu, kollarını iki yana açmış, gövdesi dik, çevik adımlarla dans ediyordu.

—İşte dürüst, namuslu bir adam, dedi Zadig.

Kral bu iyi dansçıyı kucakladı ve onu haznedar ilan etti. Ötekilerin hepsi görülmemiş bir adaletle cezalandırıldı ve vergi ödemeye mahkûm edildiler; çünkü koridorda bulundukları sırada hepsi ceplerini tıka basa doldurmuşlardı ve güçlükle yürüyorlardı. Altmış dört dansçı içerisinde altmış üç dolandırıcının bulunmasından, kral insan karakteri adına üzüntü duydu. Karanlık koridora günaha teşvik koridoru adı verildi. Perslerde olsaydı, bu altmış üç aday kazığa vurulurdu; başka ülkelerde bir adalet divanı kurulur, çalınan paranın üç katı masraf edilir ve hükümdarın kasasına hiçbir şey girmezdi; bir başka krallıkta bunlar haklı çıkarılır, çevik dansçı gözden düşürülürdü. Serendib Adasında ise yalnızca kamu hazinesini arttırma cezasına çarptırıldılar, çünkü Nabussan çok hoşgörülüydü.

Kral ayrıca, iyilikten anlayan biriydi: Zadig'e, hiçbir haznedarın kralından çalamadığı kadar para verdi. Zadig

bundan Astarté'nin yazgısını öğrenmek için Babil'e ulak göndermede yararlandı. Bu emri verirken sesi titredi, kanı yüreğine hücum etti, gözlerini karanlıklar bürüdü, az daha ruhunu teslim ediyordu. Ulak yola çıktı, Zadig onun gemiye binişini seyretti; kralın odasına girdi, kimseyi göremeyince, kendi odasında olduğunu sanarak;

—Aşk, diye söylendi.

—Ah! Aşk, dedi kral, tam üstüne bastınız; derdimin ne olduğunu keşfettiniz. Ne büyük bir insansınız! Bana, çıkar gözetmeden bir haznedar bulduğunuz gibi tam güvenilir bir kadın bulmanın yolunu da öğreteceğinizi umuyorum.

Kendine gelen Zadig, her ne kadar daha zor da gözükse, mali işlerde olduğu gibi, aşk işinde de ona hizmet edeceğine söz verdi.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM
MAVİ GÖZLER

—Beden ve yürek... dedi kral, Zadig'e. Bu sözler üzerine, Babilli Majestelerinin sözünü kesmekten kendini alamadı.

—Akıl ve yürek dememiş olduğunuz için, size ne kadar minnettarım. Çünkü Babillilerin sohbetlerinde sadece bu sözler vardır, akılla yürekten başka bir şeyden söz etmeyen ve ne birine ne de ötekine sahip olan insanlarca yazılmış kitaplardan geçilmez ama lütfen devam ediniz, efendim.

Nabussan, şöyle sürdürdü sözlerini:

—Beden ve yürek bende aşk için yaratılmıştır; bunlardan birincisinin doyurulduğunu söylemek için yeterince neden var. Burada, hizmetimde hepsi güzel, gönül alıcı, ince, kibar, hatta şehvetli veya benimleyken şehvet duyuyormuş gibi yapan yüz kadınım var. Ama yüreğim mutluluk duymaktan çok uzak. Serendib kralını sevip okşadıklarını ama Nabussan'a aldırış etmediklerini hissediyorum. Sadakatten uzaklaştıklarını sanıyor değilim ama yalnızca bana ait olan bir ruh bulmak istiyorum; böylesi bir hazine için sahip olduğum bütün güzelleri verirdim: Bu yüz sultan içinde, sevgisinden emin olabileceğim birinin bulunup bulunmadığını bir araştırın, bakalım.

Zadig krala, mali işler konusundaki gibi şöyle dedi:

—Siz işi bana bırakın efendim; yalnız, günaha teşvik koridoruna yaydığınız şeylerden yararlanmama izin verin; hiçbir kaybınız olmayacak, size her şeyin hesabını bir güzel vereceğim.

Kral, ona her istediğini yapma yetkisi verdi. Zadig, Serendib'de bulabildiği kamburların en çirkinlerinden otuz üç, içoğlanların en güzellerinden otuz üç ve Buda rahiplerinin en dilbazlarından, en gürbüzlerinden otuz üç kişi seçti ve onları sultanların odalarına diledikleri gibi girmekte serbest bıraktı. Her küçük kamburun elinde sultanlara verecekleri dörder bin altın vardı ve ilk günden bütün kamburlar mutlu oldular. Kendilerinden başka verecekleri bir şeyleri olmayan içoğlanları ancak iki veya üç gün sonra utku kazandılar. Rahipler biraz daha sıkıntı çektiler ama sonunda sultanlar otuz üç sofu rahibe kendilerini teslim ettiler. Bütün odaları kafeslerden seyreden kral, tüm bu denemeleri gördü ve hayretten hayrete düştü. Yüz karısından doksan dokuzu gözünden düşmüştü. Geriye yalnızca, çok genç, çok yeni, Majestelerinin henüz hiç yanaşmadığı bir sultan kalmıştı. Bir, iki, üç kamburu görevlendirerek yirmi bin altına kadar teklifler yaptırdılar, bu sultanı ayartamadılar ve genç kadın kamburların parayla kendilerini daha yakışıklı yapabilecekleri fikrine gülmeden edemedi. İçoğlanların en güzellerinden ikisini gönderdiler, sultan hâlâ kralı daha yakışıklı bulduğunu söyledi. En dilbaz, sonra da en gözü pek rahibi üzerine saldılar; birincisini geveze buldu, ikincisinin bir değeri olabileceğini düşünmedi bile.

—Önemli olan gönüldür, diyordu, ne bir kamburun parasına ne bir delikanlının yakışıklılığına ne de bir rahibin baştan çıkarmasına asla boyun eğmeyeceğim: Yalnızca Nussanab'ın oğlu Nabussan'ı seveceğim ve beni sevmeye tenezzül etmesini bekleyeceğim.

Kral sevinç, şaşkınlık ve sevgiyle coştu. Kamburlara utku kazandıran bütün paraları geri aldı ve hepsini güzel Falide'e armağan etti: Genç kızın adı buydu. Ona kalbini verdi. O bunu fazlasıyla hak ediyordu. Gençlik çiçeği hiç bu kadar parlak, güzelliğin çekiciliği hiç bu kadar büyüleyici olmamıştır. Falide'in kötü reverans yapmakla birlikte periler gibi dans ettiği, denizkızları gibi şarkı söylediği, göksel varlıklar gibi konuştuğu, baştan aşağı

yetenek ve erdem olduğu söylenmezse, gerçeklik çarpıtılmış olur.

Nabussan seviyor ve seviliyordu ama kızın gözleri maviydi ve bu en büyük felaketlerin nedeni oldu. Yunanlıların, βοωπι[55] dedikleri kadınlara, kralların âşık olmasını yasaklayan eski bir yasa vardı. Rahiplerin başı bu yasayı koyalı beş bin yıldan çok olmuştu; kralın sevgilisini elinden almak için birinci rahip mavi gözlülerin aforoz edilmesini devletin Anayasası'na geçirtmişti. Ülkedeki bütün tarikatlar kralı uyarmaya geldiler. Krallığın son günlerinin geldiği, iğrençliğin son haddini bulduğu, uğursuz bir olayın dünyayı tehdit ettiği; tek kelimeyle Nussanab'ın oğlu Nabussan'ın iki iri mavi gözü sevmekte olduğu söylentisi hızla yayılıyordu. Kamburların, para babalarının, rahiplerin ve esmer kadınların sızlanmaları yeri göğü tuttu.

Serendib'in kuzeyinde yaşayan barbar halklar bu genel hoşnutsuzluktan yararlandılar. İyi yürekli Nabussan'ın ülkesine saldırdılar. Nabussan, uyruklarından para yardımı yapmalarını istedi. Devlet gelirlerinin yarısına sahip olan rahipler ellerini, krala yardım için kasalarına atmayı reddederek, yalnızca gökyüzüne kaldırmakla yetindiler. Müzik eşliğinde güzel güzel dualar ettiler ve devleti barbar tehlikesiyle karşı karşıya bıraktılar. Nabussan acı acı haykırdı:

—Ey sevgili Zadig'im, beni bu müthiş sıkıntıdan da kurtaracak mısın?

—Seve seve, diye cevap verdi Zadig, rahiplerin paralarının istediğiniz kadarına sahip olacaksınız. Onların şatolarının bulunduğu toprakları terk edip yalnızca kendi topraklarınızı savunun.

Nabussan, Zadig'in dediklerini yaptı; rahipler, gelip kralın ayaklarına kapandılar ve yalvararak yardım istediler. Kral onlara, sözleri, topraklarının korunması için Tanrıya yakarmak olan, güzel bir müzikle yanıt verdi. Rahipler sonunda parayı verdiler ve kral da savaşı başarıy-

55 Boopie: Yunanca'da mavi gözlü anlamına değil, "İnek gözlü (iri gözlü)" anlamına gelir. –ç.n.

la bitirdi. Böylece, akıllı ve yerinde öğütleriyle ve yaptığı büyük hizmetlerle Zadig, devletin en yetkili yerlerindeki insanların uzlaşmaz düşmanlığını kazandı; rahipler ve esmer kadınlar onu ortadan kaldırmaya yemin ettiler; para babaları ve kamburlar da onlardan geri durmadı; iyi yürekli Nabussan'ın aklına kuşkular düşürdüler. Zerdüşt'ün söylediği gibi, "Yapılan hizmetler çoğunlukla bekleme salonunda kalırken, kuşkular yatak odasına kadar girer." Her gün, yeni yeni suçlamalar yapılıyordu. Suçlamaların ilki reddedilir, ikincisi hafifçe dokunur geçer, üçüncüsü yaralar, dördüncüsü öldürür.

Gözü korkan Zadig, dostu Sétoc'un işlerini görmüş, parasını da almış olduğundan, artık adadan ayrılmaktan başka bir şey düşünmüyordu, Astarté'den haber almaya bizzat gitmeye karar verdi.

—Serendib'de kalırsam, rahipler beni kazığa vurduracaklar, diyordu, ama nereye gitmeli? Mısır'da köle olacağım, görünüşe bakılırsa Arabistan'da yakılacak, Babil'de boğdurulacağım. Ama Astarté'ye ne olduğunu öğrenmem gerek: Yola çıkalım, bakalım, kara bahtım bana neler hazırlamış.

Voltaire deyince, akla, aklıma, ister istemez Leibniz'in sistemini eleştiren filozof geliyor (aslında Leibniz de garip bir kişi, 14. Louis'ye ayrıntılı bir İstanbul'u işgal planı göndermiş, işi yokmuş gibi). Aydınlanma'nın önemli kişisi Voltaire, *Candide*'de iyimserlik fikrini ölesiye sarakaya alır, zaten de Candide felaketlerin çemberinden geçer ve sonunda Mudanya kıyılarına yerleşir (inşallah Tirilye civarlarıdır): "Şimdi bahçemizi ekelim"... Öyle işte, Helikopter'de, biz de bahçe ekerken karşımıza çıkıverdi tekrar, ister istemez, Voltaire. Bu sefer 1752 baskılı *Micromegas* hikâyeleriyle. Aslında tür olarak, bu kitapçık, Savinien Cyrano de Bergerac'ın (Edmond Rostand'un muhteşem kahramanı da zaten bu 17. yüzyıl yazarından esinlenmiş!) 1657'de yazılmış *L'Autre Monde*'u ile başlayan, Pierre Bayle'in *Pensées diverses sur la Comète*'i ile devam eden geleneğin içinde yer alıyor, yani bilim-kurgunun emekleme döneminden kalma. Tabii bu geleneğin içine, çok rahat Swift'i ve *Gulliver*'ını da katabiliriz. Öte dünyadan bakıp bu dünyayı anlamaya çalışmak... Haklılar, insan bazen kendini uzaylı gibi hissediyor.

LY

9 786055 819323

ISBN 978605581932-3

ÖYKÜ

18,- TL

C241039
ARP